T.C.
TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ENGELLİ ÇALIŞMALARI ANABİLİM DALI
DOKTORA TEZİ

ENGELLİLİK ALGISININ ÇOKKÜLTÜRLÜ BAKIŞ AÇISI İLE DEĞERLENDİRİLMESİ: YUNANİSTAN RODOP İLİ ÖRNEĞİ

SECHER MEMETALİ

TEZ DANIŞMANI
PROF. DR. YEŞİM FAZLIOĞLU

EDİRNE
2025

Tezin adı: Engellilik Algısının Çokkültürlü Bakış Açısı ile Değerlendirilmesi: Yunanistan Rodop İli Örneği

Yazar adı: Secher MEMETALİ

ÖZET

Bu araştırmada Yunanistan'ın Rodop İlinde yaşayan engelli bireylere ilişkin engellilik algısının çokkültürlü bakış açısı ile incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırma nitel araştırma yöntemlerinden fenomenoloji desenine göre tasarlanmıştır. Çalışma grubu kartopu örnekleme tekniğine göre seçilmiştir ve çalışma grubuna Yunanistan'da çoğunluk halk ile yüzyıllardır birlikte yaşayan Müslüman Türk Azınlık 'tan seçilen engelli çocuk ebeveynleri, yakınları, öğretmenler ve din görevlilerinden oluşan 40 katılımcı dâhil edilmiştir. Veri toplama aracı olarak gruplara göre oluşturulmuş farklı demografik bilgi formları ve yarı yapılandırılmış görüşme formları kullanılmıştır. Elde edilen veriler içerik analizi kullanılarak çözümlenmiştir.

Analizlerden elde edilen sonuçlara göre; çoğunluk ve azınlık katılımcıların engelli bireyler hakkındaki düşüncelerinin olumlu bakış açı yönünde olduğu tespit edilmiştir. Gruplar arasındaki farklılıklara baktığımızda çoğunluk ebeveynlerinin ve azınlık öğretmenlerinin olumsuz bakış açısına sahip olduğu görülürken; çoğunluk yakınların da ise olumlu ve olumsuz bakış açısının eşit olduğu görülmektedir. Çoğunluk ve azınlık katılımcıların engelli bireyleri tıbbi model yönünde tanımladığı belirlenmiştir. Gruplar arası farklılıklar da ise azınlık aileleri genel sınıflandırma dışı tanımlama yaparken; azınlık yakınlarının, azınlık din görevlilerinin ve azınlık öğretmenlerinin ise sosyal model yönünde tanımladığı görülmüştür. Çoğunluk ve azınlık katılımcıların, engelli bireylerin toplum içine katılımları hakkındaki düşüncelerinin koşulsuz katılım yönünde olduğu belirlenmiştir. Sadece çoğunluk ebeveynlerinin görüşleri önkoşullu katılım yönünde olmuştur. Çoğunluk ve azınlık katılımcılar, engelli bireylerin toplum içinde sosyal dışlanma yönünde algılandıklarını belirtmiştir. Fakat papazlar ve çoğunluk öğretmenler sosyal kabul yönünde fikir beyan etmişlerdir. Çoğunluk ve azınlık katılımcıların, engelli bireylerin eğitilebileceğine veya tedavi ile iyileşebileceğine yönelik düşünceleri eğitilebilir

yönünde tespit edilmiştir. Bu durum engelli çocuğa sahip çoğunluk ebeveynlerinde ve imamlarda kısmen eğitilebilir yönünde değişiklik göstermektedir. Çoğunluk ve azınlık katılımcıların, engelli olmanın nedenlerine ilişkin görüşlerinin genel sınıflandırmaya yönelik nedenler olarak bilmişlerdir. Fakat engelli çocuğa sahip azınlık ebeveynleri ve papazlar engelli olmanın nedenlerini dini inanca bağlı nedenler yönünde açıklamıştır. Çoğunluk ve azınlık katılımcılar, birlikte yaşadıkları farklı etnik gruplara ait kişilerle olan etkileşimlerinin, sahip oldukları engellilik algıları üzerindeki düşüncelerini etkilememekte olduğunu bildirmişlerdir. Fakat gruplar arasında farklılıklar bulunmaktadır. Çoğunluk katılımcıların etkilenmiyor düşüncesinde hem fikirken; engelli çocuğa sahip azınlık aileleri etkileniyor, azınlık yakınlarında etkileniyor ve etkilenmiyor düşüncelerinde eşitlik olduğu ve azınlık öğretmenlerinin fikri yok şeklinde görüş bildirdiği tespit edilmiştir. Ayrıca tüm katılımcıların dinlerinin engelli bireye bakış açısını dini inanca bağlı olarak açıkladığı ve dinlerinin engelli bireyi kabullenmek yönünde olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Engellilik Algısı, Batı Trakya, Azınlık, Çokkültürlülük

Title of the thesis: Evaluation of Disability Perception with Multicultural Perspective: The Case of Rhodope Province, Greece

Author: Secher MEMETALİ

ABSTRACT

This research aims to examine how the disability and the disabled people are perceived in the Rhodopi Province of Greecefrom a multicultural perspective. Theresearch was designed according to the phenomenology pattern, one of the qualitative research methods. The study group was selected according to the snowball sampling technique and 40 participants were included in the study group, consisting of parents of disabled children, relatives, teachers and religious officials selected from the Muslim Turkish Minority who have lived together with the majority population in Greece for centuries. Different demographic information forms, created according to groups, and semi-structured interview forms were used as data collection tools. The data obtained were analyzed using content analysis.

According to the resultsobtained from the analysis, it was determined that the majority and minority participants' opinions about disabled individuals were positive. When looked at the differences between the groups, it is seen that the parents from the and teachers from the minority have a negative perspective, while the relatives from the majority have equal positive and negative perspectives. It has been revealed that majority and minority participants defined disabled individuals in line with the medical model. As for the differences between the groups, it has been observed that while minority parents made definitions which does not fall into either of the categories, the medical model or the social model, minority relatives, minority religious officials and minority teachers made definitions in line with the social model. It has been determined that the majority and minority participants' opinions about the participation of individuals with disabilities in society are in the direction of unconditional participation. Only the parents from the majority were in favor of preconditioned participation. Majority and minority participants stated that individuals with disabilities are perceived as socially excluded within society. On the other hand, priests and the teachers from the majority expressed their opinions in

favor of social acceptance. When asked whether the disabled individuals can be educated or healed with treatment, participants on both sides were of the opinionthattheseindividuals can be educated. Regarding the same question, parents from the majority with disabled children and imams are of the opinion that they can be partially educated. The majority and minority participants stated their views on the causes of disability as general classification reasons. However, parents from the minority with disabled children and priests explained the reasons for disability as being related to religious belief. Majority and minority participants reported that their perceptions of disability were not affected by different ethnic groups. However, there are differences between the groups. Participants from the majority agree that they are not affected. Families from the minority with disabled children are of the opinion that they are affected. The opinions of the relatives of the disabled from the minority are equally divided as affectedand not affected. It has been found that minority teachers stated that they have no opinion on this issue. In addition, it has been determined that all participants explained their religion's perspective on disabled individuals based on religious belief and that their religion favors accepting disabled individuals.

Keywords: Perception of Disability, Western Thrace, Minority, Multiculturalism

ÖNSÖZ

Doktora benim için birçok şeyden fedakarlık etmem gereken çok zor ve yorucu bir süreçti. Fakat bugün dönüp baktığımda iyi ki bu yol çıkmışım ve iyi ki sizleri tanımışım diyorum...Bu süreç içerisinde çok değerleri insanlarla tanıştım çok güzel dostluklar edindim ve bir yandan da bambaşka bir dünya olduğunu gördüm. Kendi kendine evlatları için çırpınan koşuşturan özel gereksinimli çocuğa sahip ailelerle tanıştım. Dolayısı ile bu süreçte hiçbir zaman yalnız değildim.

Öncelikle bu yolculuğa çıkmama vesile olan ve araştırmam boyunca beni yalnız bırakmayan kısacası; ailemden biri olan tez danışmanım Prof. Dr. Yeşim FAZLIOĞLU'na teşekkür ediyorum. Tez İzleme Komitesinde yer alan ve araştırmam boyunca bana yol gösteren hocalarım Prof. Dr. İbrahim COŞKUN ile Dr. Öğr. Üyesi Dilber TEZEL'e ve Tez İzleme Komitemde olmasalar da yardıma ihtiyacım olduğunda rahatlıkla arayabildiğim Doç. Dr. Gökhan ILGAZ hocama ve Doç. Dr. Ali HÜSEYİNOĞLUN'a teşekkür ediyorum. Ayrıca tez savunmamda bulanan Dr. Öğretim üyesi Özgür Kurt ve Dr. Öğretim üyesi Murat BALCI hocalarıma da desteklerinden dolayı teşekkürlerimi sunuyorum.

Özellikle teşekkür etmek istediğim bir hocam daha var ki umarım onu çok yormamışımdır (ki biliyorum yordum) Doç. Dr. Yakup BURAK hocam size ayrıca teşekkür ediyorum... Tabi başka dostlar da kazandım Dr. Öğretim Üyesi Feyza Nazan GÜNDÜZ, Dr. Öğretim üyesi Nur ERDEM hocam ve Ayşe ÖMER iyiki varsınız iyiki tanıdım sizleri...

Araştırmam içerisinde yer alan tüm katılımcılarıma ve katılımcılara ulaşmamı sağlayan vesile olan herkese teşekkür ediyorum. Fakat özellikle imamlara ulaşmama aracı olan BAKEŞ Başkanı Dr. Hüseyin BOSTANCI'a teşekkür ediyorum.

Yunanca röportajlarımda yardımını esirgemeyen arkadaşım Ιωαννα Χαρισιαδου'a ve Yunanca çevirilerimde yardımcı olana Derya HAFUZALİ'e teşekkür ederim. Ayrıca İngilizce çevirilerim içinde abim Sinan MEMETAli'e teşekkür ediyorum.

Son olarak ailem eğitim hayatım boyunca yanımda olan annem ve babam sizleri seviyorum… Sonrasında eşim ve evlatlarım ve tabi ki abim, yengem ve yeğenlerime sizler olmasanız başaramazdım... Kısacası bu süreç içerisinde yardımlarını esirgemeyen eşimin ailesine, tüm akrabalarıma dost ve arkadaşlarıma teşekkür ediyorum.

Tezim içerisindeki en büyük teşekkürümü tüm zorluklara karşı dimdik evlatlarının arkasında duran özel gereksinimli bireylerin ailelerine iletmek istiyorum. Umarım ki en kısa zamanda kişisel olarak bildirdiğimiz olumlu engellilik algımız toplumsal düzeye ulaşır.

İÇİNDEKİLER

ÖZET ..... **i**
ABSTRACT ..... **iii**
ÖNSÖZ ..... **v**
İÇİNDEKİLER ..... **vii**
TABLOLAR LİSTESİ ..... **xi**
KISALTMALAR ..... **xix**

BÖLÜM I **1**
1. GİRİŞ **1**
1.1. Problem Durumu 1
1.2. Amaç 3
1.3. Önem 4
1.4. Sayıltılar 5
1.5. Sınırlılıklar 6
1.6. Tanımlar 6

BÖLÜM II **8**
2. KURAMSAL ÇERÇEVE **8**
2.1 Çokkültürlülük 8
2.1.1. Çokkültürlülüğün Tarihsel Geilişimi 11
2.1.2. Çokkültürlülüğün Önemi 12
2.2. Engelliliğe İlişkin Tanımlar 13
2.2.1. Engelliliğin Tarihsel Gelişimi 16
2.2.3. Engellilik Nedenleri ve Sınıflandırılması 21
2.2.3.1. Zihinsel Yetersizlik 24
2.2.3.2. Görme Engeli 25
2.2.3.3. İşitme Engeli 26
2.2.3.4. Otizm Spektrum Bozukluğu (OSB) 28
2.2.3.5. Fiziksel Engel 29
2.2.3.6. Özel Öğrenme Güçlüğü 30
2.2.3.7. Dil ve Konuşma Problemi 31

2.2.3.8. Dikkat Eksiliği ve Hiperaktivite 32
2.3. Engelilik Algısı 33
2.3.1. Engellilik ve Aile 35
2.3.2. Engellilik ve Engelli Yakını 37
2.3.3. Engellilik ve Öğretmen 39
2.3.4. Engellilik ve Din Görevlisi 40
2.4. Din ve Engellilik 41
2.4.1. İslamiyet'e Göre Engellilik 43
2.4.2. Hristiyanlığa Göre Engellilik 44
2.5. Konu ile ilgili Araştırmalar 46
2.5.1 Yurt içinde yapılan çalışmalar 46
2.5.2. Yurt dışında yapılan çalışmalar 52

BÖLÜM III 58
3. YÖNTEM 58
3.1. Araştırma Modeli 58
3.2. Çalışma Grubu 59
3.3. Veri Toplama Araçları 65
3.3.1. Demografik Bilgi Formu 66
3.3.2. Görüşme Formu 66
3.4. Veri Toplama Süreci 67
3.5. Verilerin Analizi 67
3.6. Güvenirlik ve Geçerlik 68

BÖLÜM IV 70
4. BULGULAR 70
4.1. Çoğunluk ve Azınlık Gruplarında Yer Alan Engelli Çocuk Ebeveynlerinin, Engelli Çocuğun Yakınlarının, Din Görevlilerinin ve Öğretmenlerin Engelli Bireyler Hakkındaki Düşüncelerine İlişkin Bulgular 70
4.2. Çoğunluk ve Azınlık Gruplarında Yer Alan Engelli Çocuk Ebeveynlerinin, Engelli Çocuğun Yakınlarının, Din Görevlilerinin ve Öğretmenlerin Engellilik Tanımlarının Nasıl Değişim Gösterdiğine İlişkin Bulgular 87

4.3. Çoğunluk ve Azınlık Gruplarında Yer Alan Engelli Çocuk Ebeveynlerinin, Engelli Çocuğun Yakınlarının, Din Görevlilerinin ve Öğretmenlerin Engelli Bireylerin Toplum İçine Katılımları Hakkındaki Düşüncelerinin Değişimine İlişkin Bulgular 103
4.4. Çoğunluk ve Azınlık Gruplarında Yer Alan Engelli Çocuk Ebeveynlerinin, Engelli Çocuğun Yakınlarının, Din Görevlilerinin ve Öğretmenlerin Toplumun Engelli Algısına İlişkin Görüşlerinin Değişimine İlişkin Bulgular 120
4.5. Çoğunluk ve Azınlık Gruplarında Yer Alan Engelli Çocuk Ebeveynlerinin, Engelli Çocuğun Yakınlarının, Din Görevlilerinin, ve Öğretmenlerin Engelli Bireylerin Eğitilebileceğine veya Tedavi Edilerek İyileşebileceğine Yönelik Görüşlerinin Değişimine İlişkin Bulgular 137
4.6. Çoğunluk ve Azınlık Gruplarında Yer Alan Engelli Çocuk Ebeveynlerinin, Engelli Çocuğun Yakınlarının, Din Görevlilerinin ve Öğretmenlerin Engelli Olmanın Nedenleri Hakkındaki Görüşlerinin Değişimine İlişkin Bulgular 152
4.7. Çoğunluk ve Azınlık Gruplarında Yer Alan Engelli Çocuk Ebeveynlerinin, Engelli Çocuğun Yakınlarının, Din Adamlarının, ve Öğretmenlerin Engellilik Algıları Birlikte Yaşadıkları Farklı Etnik Gruplardan Nasıl Etkilendiğine İlişkin Bulgular 170
4.8. Çoğunluk ve Azınlık Gruplarında Yer Alan Engelli Çocuk Ebeveynlerinin, Engelli Çocuğun Yakınlarının, Din görevlilerinin ve Öğretmenlerin Ait Oldukları Dinin Engelliliğe Bakış Açısı Hakkındaki Görüşlerinin Değişimine İlişkin Bulgular 188

BÖLÜM V 206
5. SONUÇ ve TARTIŞMA 206
5.1. TARTIŞMA 206
5.2. SONUÇ 220

KAYNAKÇA 223
EKLER 261
EK-1: Engelli Çocuğunun Ebeveynlerine Ait Kişisel Bilgiler 261
EK-2 Engelli Çocuğun Yakınlarına Ait Kişisel Bilgiler 262
EK- 3 Din Görevlilerine Ait Kişisel Bilgi Formu 263

EK-4 Öğretmenlere Ait Kişisel Bilgiler 264
EK-5 Görüşme Formu 265
EK-6 Etik Kurul İzni 266
EK-7 Dilekçe 267

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 2.2. 1. Zihinsel Engelliliğin Klinik Sınıflandırması 24
Tablo 3.2. 1. Çalışma Grubunda Yer Alan Engelli Çocuğa Sahip Çoğunluk ve Azınlık Ebeveynlerin Çocuklarına Ait Demografik Bilgiler 60
Tablo 3.2. 2. Çalışma Grubunda Yer Alan Engelli Çocuğa Sahip Çoğunluk ve Azınlık Ebeveynlerinden Anneye Ait Kişisel Bilgiler 61
Tablo 3.2. 3. Çalışma Grubunda Yer Alan Engelli Çocuğa Sahip Çoğunluk ve Azınlık Ebeveynlerinden Babaya Ait Kişisel Bilgiler ve Eşleri ile Aralarındaki Evlilik Durumları 62
Tablo 3.2. 4. Çalışma Grubunda Yer Alan Engelli Çocuğun Yakını Olan Çoğunluk ve Azınlık Bireylerine Ait Kişisel Bilgiler 63
Tablo 3.2. 5. Çalışma Grubunda Yer Alan Din Görevlilerine Ait Kişisel Bilgiler 64
Tablo 3.2. 6. Çalışma Grubunda Yer Alan Çoğunluk ve Azınlık Öğretmenlere Ait Kişisel Bilgiler 65
Tablo 4.1. 1. Engelli Çocuğa Sahip Çoğunluk Ebeveynlerin Engelli Bireyler Hakkındaki Düşüncelerine İlişkin Tema ve Alt Temalar 70
Tablo 4.1. 2. Engelli Çocuğa Sahip Azınlık Ebeveynlerinin, Engelli Bireyler Hakkındaki Düşüncelerine İlişkin Tema ve Alt Temalar 72
Tablo 4.1. 3.Engelli Çocuğun Yakını Olan Çoğunluk Ebeveynlerinin Engelli Bireyler Hakkındaki Düşüncelerine İlişkin Tema ve Alt Temalar 73
Tablo 4.1. 4. Engelli Çocuğun Yakını Olan Azınlık Ebeveynlerinin, Engelli Bireyler Hakkındaki Düşüncelerine İlişkin Tema ve Alt Temalar 74
Tablo 4.1. 5. Çoğunluk Din Görevlilerinin (Papazların), Engelli Bireyler Hakkında Düşüncelerine İlişkin Tema ve Alt Temalar 75
Tablo 4.1. 6. Azınlık Din Görevlilerinin (İmamların), Engelli Bireyler Hakkındaki Düşüncelerine İlişkin Tema ve Alt Temalar 76
Tablo 4.1. 7. Çoğunluk Öğretmenlerin, Engelli Bireyler Hakkındaki Düşüncelerine İlişkin Tema ve Alt Temalar 78

Tablo 4.1. 8. Azınlık Öğretmenlerin Engelli Bireyler Hakkındaki Düşüncelerine İlişkin Tema ve Alt Temalar 79
Tablo 4.1. 9. Çoğunluk Katılımcıların, Engelli Bireyler Hakkındaki Düşüncelerine İlişkin Tema ve Alt Temalar 81
Tablo 4.1. 10. Azınlık Katılımcıların, Engelli Bireyler Hakkındaki Düşüncelerine İlişkin Tema ve Alt Temalar 83
Tablo 4.1. 11. Çalışmaya Dâhil Edilen Çoğunluk ve Azınlık Katılımcıların, Engelli Bireyler Hakkındaki Düşüncelerine İlişkin Tema ve Alt Temalar 85
Tablo 4.2. 1. Engelli Çocuğa Sahip Çoğunluk Ebeveynlerin, Kimleri Engelli Olarak Tanımladıklarına Yönelik Tema ve Alt Temalar 87
Tablo 4.2. 2. Engelli Çocuğa Sahip Azınlık Ebeveynlerin, Kimleri Engelli Olarak Tanımladıklarına Yönelik Tema ve Alt Temalar 88
Tablo 4.2. 3. Engelli Çocuğun Yakını Olan Çoğunluk Ebeveynlerin, Kimleri Engelli Olarak Tanımladıklarına Yönelik Tema ve Alt Temalar 89
Tablo 4.2. 4. Engelli Çocuğun Yakını Olan Azınlık Ebeveynlerinin, Kimleri Engelli Olarak Tanımladıklarına Yönelik Tema ve Alt Temalar 90
Tablo 4.2. 5. Çoğunluk Din Görevlilerinin (Papazların), Kimleri Engelli Olarak Tanımladıklarına Yönelik Tema ve Alt Temalar 92
Tablo 4.2. 6. Azınlık Din Görevlilerinin (İmamların), Kimleri Engelli Olarak Tanımladıklarına Yönelik Tema ve Alt Temalar 93
Tablo 4.2. 7. Çoğunluk Öğretmenlerin, Kimleri Engelli Olarak Tanımladıklarına Yönelik Tema ve Alt Temalar 95
Tablo 4.2. 8. Azınlık Öğretmenlerinin, Kimleri Engelli Olarak Tanımladıklarına Yönelik Tema Ve Alt Temalar 96
Tablo 4.2. 9. Çoğunluk Katılımcıların, Kimleri Engelli Olarak Tanımladıklarına Yönelik Tema ve Alt Temalar 97
Tablo 4.2. 10. Azınlık Katılımcıların, Kimleri Engelli Olarak Tanımladıklarına Yönelik Tema ve Alt Temalar 99
Tablo 4.2. 11. Çoğunluk ve Azınlık Katılımcıların, Kimleri Engelli Olarak Tanımladıklarına Yönelik Tema ve Alt Temalar 101

Tablo 4.3. 1. Engelli Çocuğa Sahip Çoğunluk Ebeveynlerin, Engelli Bireylerin Toplum İçine Katılımları Hakkındaki Düşüncelerine Ait Tema, Alt Tema ve Kodlar 103
Tablo 4.3. 2. Engelli Çocuğa Sahip Azınlık Ebeveynlerinin, Engelli Bireylerin Toplum İçine Katılımları Hakkındaki Düşüncelerine Ait Tema, Alt Tema ve Kodlar 105
Tablo 4.3. 3. Engelli Çocuğun Yakını Olan Çoğunluk Ebeveynlerin, Engelli Bireylerin Toplum İçine Katılımları Hakkındaki Düşüncelerine Ait Tema, Alt Tema ve Kodlar 106
Tablo 4.3. 4. Engelli Çocuğun Yakını Olan Azınlık Bireylerin, Engelli Bireylerin Toplum İçine Katılımları Hakkındaki Düşüncelerine Ait Tema,Alt Tema ve Kodlar 107
Tablo 4.3. 5. Çoğunluk Din Görevlilerinin (Papazların), Engelli Bireylerin Toplum İçine Katılımları Hakkındaki Düşüncelerine Ait Tema, Alt Tema ve Kodlar 108
Tablo 4.3. 6. Azınlık Din Görevlilerinin (İmamların), Engelli Bireylerin Toplum İçine Katılımları Hakkındaki Düşüncelerine Ait Tema, Alt Tema ve Kodlar 110
Tablo 4.3. 7. Çoğunluk Öğretmenlerin, Engelli Bireylerin Toplum İçine Katılımları Hakkındaki Düşüncelerine Ait Tema, Alt Tema ve Kodlar 111
Tablo 4.3. 8. Azınlık Öğretmenlerin, Engelli Bireylerin Toplum İçine Katılımları Hakkındaki Düşüncelerine Ait Tema, Alt Tema ve Kodlar 112
Tablo 4.3. 9. Çoğunluk Katılımcıların, Engelli Bireylerin Toplum İçine Katılımları Hakkındaki Düşüncelerine Ait Tema, Alt Tema Ve Kodlar 114
Tablo 4.3. 10. Azınlık Katılımcıların, Engelli Bireylerin Toplum İçine Katılımları Hakkındaki Düşüncelerine Ait Tema, Alt Tema ve Kodlar 116
Tablo 4.3. 11. Çoğunluk Ve Azınlık Katılımcıların, Engelli Bireylerin Toplum İçine Katılımları Hakkındaki Düşüncelerine Ait Tema, Alt Tema ve Kodlar 118
Tablo 4.4. 1. Engelli Çocuğa Sahip Çoğunluk Ebeveynlerin, Engelli Bireylerin Toplum İçinde Nasıl Algılandıklarına Yönelik Düşüncelerine İlişkin Tema ve Alt Temalar 120

Tablo 4.4. 2. Engelli Çocuğa Sahip Azınlık Ebeveynlerinin, Engelli Bireylerin Toplum İçinde Nasıl Algılandıklarına Yönelik Düşüncelerine İlişkin Tema ve Alt Temalar 122
Tablo 4.4. 3. Engelli Çocuğun Yakını Olan Çoğunluk Ebeveynlerin, Engelli Bireylerin Toplum İçinde Nasıl Algılandıklarına Yönelik Düşüncelerine İlişkin Tema ve Alt Temalar 123
Tablo 4.4. 4. Engelli Çocuğun Yakını Olan Azınlık Ebeveynlerinin, Engelli Bireylerin Toplum İçinde Nasıl Algılandıklarına Yönelik Düşüncelerine İlişkin Tema ve Alt Temalar 124
Tablo 4.4. 5. Çoğunluk Din Görevlilerinin (Papazların), Engelli Bireylerin Toplum İçinde Nasıl Algılandıklarına Yönelik Düşüncelerine İlişkin Tema ve Alt Temalar 126
Tablo 4.4. 6. Azınlık Din Görevlilerinin (İmamların), Engelli Bireylerin Toplum İçinde Nasıl Algılandıklarına Yönelik Düşüncelerine İlişkin Tema ve Alt Temalar 127
Tablo 4.4. 7. Çoğunluk Öğretmenlerin, Engelli Bireylerin Toplum İçinde Nasıl Algılandıklarına Yönelik Düşüncelerine İlişkin Tema ve Alt Temalar 128
Tablo 4.4. 8. Azınlık Öğretmenlerinin, Engelli Bireylerin Toplum İçinde Nasıl Algılandıklarına Yönelik Düşüncelerine İlişkin Tema ve Alt Temalar 129
Tablo 4.4. 9. Çoğunluk Katılımcıların, Engelli Bireylerin Toplum İçinde Nasıl Algılandıklarına Yönelik Düşüncelerine İlişkin Tema ve Alt Temalar 131
Tablo 4.4. 10. Azınlık Katılımcıların, Engelli Bireylerin Toplum İçinde Nasıl Algılandıklarına Yönelik Düşüncelerine İlişkin Tema ve Alt Temalar 133
Tablo 4.4. 11. Çoğunluk Ve Azınlık Katılımcıların, Engelli Bireylerin Toplum İçinde Nasıl Algılandıklarına Yönelik Düşüncelerine İlişkin Tema ve Alt Temalar 135
Tablo 4.5. 1. Engelli Çocuğa Sahip Çoğunluk Ebeveynlerin, Engelli Bireylerin Eğitilebileceğine veya Tedavi Edilerek İyileşme Göstereceğine Yönelik İnançlarına Ait Tema ve Alt Temalar 137
Tablo 4.5. 2. Engelli Çocuğa Sahip Azınlık Ebeveynlerin, Engelli Bireylerin Eğitilebileceğine veya Tedavi Edilerek İyileşme Göstereceğine Yönelik İnançlarına Ait Tema ve Alt Temalar 138

Tablo 4.5. 3. Engelli Çocuğun Yakını Olan Çoğunluk Ebeveynlerin, Engelli Bireylerin Eğitilebileceğine veya Tedavi Edilerek İyileşme Göstereceğine Yönelik İnançlarına Ait Tema ve Alt Temalar 139
Tablo 4.5. 4. Engelli Çocuğun Yakını Olan Azınlık Ebeveynlerin, Engelli Bireylerin Eğitilebileceğine veya Tedavi Edilerek İyileşme Göstereceğine Yönelik İnançlarına Ait Tema ve Alt Temalar 140
Tablo 4.5. 5. Çoğunluk Din Görevlilerinin (Papazların), Engelli Bireylerin Eğitilebileceğine veya Tedavi Edilerek İyileşme Göstereceğine Yönelik İnançlarına Ait Tema ve Alt Temalar 141
Tablo 4.5. 6. Azınlık Din Görevlilerinin (İmamların), Engelli Bireylerin Eğitilebileceğine veya Tedavi Edilerek İyileşme Göstereceğine Yönelik İnançlarına Ait Tema ve Alt Temalar 142
Tablo 4.5. 7. Çoğunluk Öğretmenlerin, Engelli Bireylerin Eğitilebileceğine veya Tedavi Edilerek İyileşme Göstereceğine Yönelik İnançlarına Ait Tema ve Alt Temalar 143
Tablo 4.5.8. Azınlık Öğretmenlerinin, Engelli Bireylerin Eğitilebileceğine veya Tedavi Edilerek İyileşme Göstereceğine Yönelik İnançlarına Ait Tema ve Alt Temalar 145
Tablo 4.5. 9. Çoğunluk Katılımcılarının, Engelli Bireylerin Eğitilebileceğine veya Tedavi Edilerek İyileşme Göstereceğine Yönelik İnançlarına Ait Tema ve Alt Temalar 146
Tablo 4.5. 10. Azınlık Katılımcılarının, Engelli Bireylerin Eğitilebileceğine veya Tedavi Edilerek İyileşme Göstereceğine Yönelik İnançlarına Ait Tema ve Alt Temalar 148
Tablo 4.5. 11. Çoğunluk ve Azınlık Katılımcılarının, Engelli Bireylerin Eğitilebileceğine veya Tedavi Edilerek İyileşme Göstereceğine Yönelik İnançlarına Ait Tema ve Alt Temalar 150
Tablo 4.6. 1. Engelli Çocuğa Sahip Çoğunluk Ebeveynlerin, Engelli Olmanın Nedenlerine İlişkin Görüşlerine Ait Tema, Alt Tema ve Kodlar 152
Tablo 4.6. 2. Engelli Çocuğa Sahip Azınlık Ebeveynlerin, Engelli Olmanın Nedenlerine İlişkin Görüşlerine Ait Tema, Alt Tema ve Kodlar 153

Tablo 4.6. 3. Engelli Çocuğun Yakını Olan Çoğunluk Ebeveynlerin, Engelli Olmanın Nedenlerine İlişkin Görüşlerine Ait Tema, Alt Tema ve Kodlar..... 155
Tablo 4.6. 4. Engelli Çocuğun Yakını Olan Azınlık Ebeveynlerin, Engelli Olmanın Nedenlerine İlişkin Görüşlerine Ait Tema, Alt Tema ve Kodlar..... 156
Tablo 4.6. 5. Çoğunluk Din Görevlilerinin (Papazların), Engelli Olmanın Nedenlerine İlişkin Görüşlerine Ait Tema ve Alt Temalar..... 157
Tablo 4.6. 6. Azınlık Din Görevlilerinin (İmamların), Engelli Olmanın Nedenlerine İlişkin Görüşlerine Ait Tema, Alt Tema ve Kodlar..... 159
Tablo 4.6. 7. Çoğunluk Öğretmenlerin, Engelli Olmanın Nedenlerine İlişkin Görüşlerine Ait Tema, Alt Tema ve Kodlar..... 161
Tablo 4.6. 8. Azınlık Öğretmenlerinin, Engelli Olmanın Nedenlerine İlişkin Görüşlerine Ait Tema, Alt Tema ve Kodlar..... 162
Tablo 4.6. 9. Çoğunluk Katılımcıların, Engelli Olmanın Nedenlerine İlişkin Görüşlerine Ait Tema, Alt Tema ve Kodlar..... 164
Tablo 4.6. 10. Azınlık Katılımcıların, Engelli Olmanın Nedenlerine İlişkin Görüşlerine Ait Tema, Alt Tema ve Kodlar..... 166
Tablo 4.6. 11. Çoğunluk Ve Azınlık Katılımcıların, Engelli Olmanın Nedenlerine İlişkin Görüşlerine Ait Tema ve Alt Temalar..... 168
Tablo 4.7. 1. Engelli Çocuğa Sahip Çoğunluk Ebeveynlerin, Birlikte Yaşadıkları Farklı Etnik Gruplara Ait Kişilerle Olan Etkileşimlerinin, Sahip Oldukları Engellilik Algıları Üzerindeki Değişimlerine Yönelik Tema ve Alt Temalar 170
Tablo 4.7. 2. Engelli Çocuğa Sahip Azınlık Ebeveynlerin, Birlikte Yaşadıkları Farklı Etnik Gruplara Ait Kişilerle Olan Etkileşimlerinin, Sahip Oldukları Engellilik Algıları Üzerindeki Değişimlerine Yönelik Tema ve Alt Temalar..... 171
Tablo 4.7. 3. Engelli Çocuğun Yakını Olan Çoğunluk Ebeveynlerin, Birlikte Yaşadıkları Farklı Etnik Gruplara Ait Kişilerle Olan Etkileşimlerinin, Sahip Oldukları Engellilik Algıları Üzerindeki Değişimlerine Yönelik Tema ve Alt Temalar 173
Tablo 4.7. 4. Engelli Çocuğun Yakını Olan Azınlık Ebeveynlerinin, Birlikte Yaşadıkları Farklı Etnik Gruplara Ait Kişilerle Olan Etkileşimlerinin, Sahip

Oldukları Engellilik Algıları Üzerindeki Değişimlerine Yönelik Tema ve Alt Temalar 174
Tablo 4.7. 5. Çoğunluk Din Görevlilerinin (Papazların), Birlikte Yaşadıkları Farklı Etnik Gruplara Ait Kişilerle Olan Etkileşimlerinin, Sahip Oldukları Engellilik Algıları Üzerindeki Değişimlerine Ait Tema ve Alt Temalar..... 176
Tablo 4.7. 6. Azınlık Din Görevlilerinin (İmamların), Birlikte Yaşadıkları Farklı Etnik Gruplara Ait Kişilerle Olan Etkileşimlerinin, Sahip Oldukları Engellilik Algıları Üzerindeki Değişimlerine Yönelik Tema ve Alt Temalar..... 177
Tablo 4.7. 7. Çoğunluk Öğretmenlerin, Birlikte Yaşadıkları Farklı Etnik Gruplara Ait Kişilerle Olan Etkileşimlerinin, Sahip Oldukları Engellilik Algıları Üzerindeki Değişimlerine Yönelik Tema ve Alt Temalar..... 178
Tablo 4.7. 8. Azınlık Öğretmenlerin, Birlikte Yaşadıkları Farklı Etnik Gruplara Ait Kişilerle Olan Etkileşimlerinin, Sahip Oldukları Engellilik Algıları Üzerindeki Değişimlerine Yönelik Tema ve Alt Temalar 180
Tablo 4.7. 9. Çoğunluk Katılımcıların, Birlikte Yaşadıkları Farklı Etnik Gruplara Ait Kişilerle Olan Etkileşimlerinin, Sahip Oldukları Engellilik Algıları Üzerindeki Değişimlerine Yönelik Tema ve Alt Temalar..... 182
Tablo 4.7. 10. Azınlık Bireylerinin, Birlikte Yaşadıkları Farklı Etnik Gruplara Ait Kişilerle Olan Etkileşimlerinin, Sahip Oldukları Engellilik Algıları Üzerindeki Değişimlerine Yönelik Tema ve Alt Temalar 184
Tablo 4.7. 11. Çoğunluk ve Azınlık Katılımcıların, Birlikte Yaşadıkları Farklı Etnik Gruplara Ait Kişilerle Olan Etkileşimlerinin, Sahip Oldukları Engellilik Algıları Üzerindeki Değişimlerine İlişkin Tema ve Alt Temalar 186
Tablo 4.8. 1. Engelli Çocuğa Sahip Çoğunluk Ebeveynlerin, Dinlerinin Engelli Bireye Bakış Açısına İlişkin Düşüncelerine Ait Tema ve Alt Temalar..... 188
Tablo 4.8. 2. Engelli Çocuğa Sahip Azınlık Ebeveynlerinin, Dinlerinin Engelli Bireye Bakış Açısına İlişkin Düşüncelerine Ait Tema ve Alt Temalar..... 190
Tablo 4.8. 3. Engelli Çocuğun Yakını Olan Çoğunluk Ebeveynlerin, Dinlerinin Engelli Bireye Bakış Açısına İlişkin Düşüncelerine Ait Tema Ve Alt Temalar... 191
Tablo 4.8. 4. Engelli Çocuğun Yakını Olan Azınlık Ebeveynlerinin, Dinlerinin Engelli Bireye Bakış Açısına İlişkin Düşüncelerine Ait Tema ve Alt Temalar ... 192

Tablo 4.8. 5. Çoğunluk Din Görevlilerinin (Papazların), Dinlerinin Engelli Bireye Bakış Açısına İlişkin Düşüncelerine Ait Tema ve Alt Temalar 194
Tablo 4.8. 6. Azınlık Din Görevlilerinin (İmamların), Dinlerinin Engelli Bireye Bakış Açısına İlişkin Düşüncelerine Ait Tema ve Alt Temalar 195
Tablo 4.8. 7. Çoğunluk Öğretmenlerin, Dinlerinin Engelli Bireye Bakış Açısına İlişkin Düşüncelerine Ait Tema ve Alt Temalar 196
Tablo 4.8. 8. Azınlık Öğretmenlerin, Dinlerinin Engelli Bireye Bakış Açısına İlişkin Düşüncelerine Ait Tema ve Alt Temalar 198
Tablo 4.8. 9. Çoğunluk Katılımcıların, Dinlerinin Engelli Bireye Bakış Açısına İlişkin Düşüncelerine Ait Tema ve Alt Temalar 199
Tablo 4.8. 10. Azınlık Katılımcılarının, Dinlerinin Engelli Bireye Bakış Açısına İlişkin Düşüncelerine Ait Tema ve Alt Temalar 201
Tablo 4.8. 11. Çoğunluk ve Azınlık Katılımcıların, Dinlerinin Engelli Bireye Bakış Açısına İlişkin Düşüncelerine Ait Tema ve Alt Temalar 203

KISALTMALAR

AAIDD : American Association on Intellectual and Developmental Disabilities
AB : Avrupa Birliği
ABD : Amerika Birleşik Devletleri
APA : American Psychiatric Association
BM : Birleşmiş Milletler
CDC : Center for Disease Control and Prevention
dB : Decibel
DEHB : Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğu
DSM : The Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders
DSÖ : Dünya Sağlık Örgütü
ICIDH : International Classification of Impairment, Disability and Handicap
IDEA : Individuals with Disabilities Education Act
IQ : Intelligence Quotient
MEB : Milli Eğitim Bakanlığı
OSB : Otizm Spektrum Bozukluğu
ÖGB : Özel Gereksinimli Birey
ÖÖG : Özel Öğrenme Güçlüğü
STK : Sivil Toplum Kuruluşu
TDK : Türk Dil Kurumu
TÜİK : Türkiye İstatistik Kurumu
UNDP : United Nations Development Program
UNESCO : United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization
WHO : World Health Organization

BÖLÜM I

1. GİRİŞ

Bu bölümde, araştırmanın problem durumu, amacı, önemi, sayıltıları, sınırlılıkları ve tanımlar yer almaktadır.

1.1. Problem Durumu

Engellilik, basit bir kavramsal açıklamaya izin vermeyen tanımlanması ve sınırlandırılması zor olan bir terimdir (Zaimakis & Kandilaki, 2005). Yunanca da ve farklı dillerde engellilik kavramı ile ilgili pek çok tanım bulunmaktadır. Örneğin; kişinin sahip olduğu dezavantajlara dayanarak yapılan kişi odaklı tanım, kişinin sosyal çevre içerisindeki davranışlarına göre yapılan tanım veya kişinin eğitim derecesine göre, kriter olarak aldığı eğitim türüne göre veya sosyal bir varlık olan kişinin üretme ve ekonomik performansına bağlı olarak yapılan tanımlamalar gibi birçok farklı tanımlamaya rastlanmaktadır (Sulis, 2008). Bunun da nedeni engelliliği anlamlandırmaya çalışan insanların, dönemin değişen özelliklerine göre engelli bireylere karşı yeni tutumlar inşa etmiş olmasıdır (Su, 2016).

Engelilik kavramı Türkiye'de de farklı isimler ve tanımlar ile adlandırılmaktadır. 7 Temmuz 2005 yılında yürürlüğe giren Özürlüler Yasasında yer alan "özürlü" kelimesi yerine 2013 yılında gerçekleştirilen değişiklik ile "engelli" kelimesi kullanılmaya başlandığı ve yasanın adı Engelliler Hakkında Kanun Olarak değiştirildiği görülmektedir. Bu kanunda da, *"engelli: fiziksel, zihinsel, ruhsal ve duyusal yetilerinde çeşitli düzeyde kayıplarından dolayı topluma diğer bireyler ile birlikte eşit koşullarda tam ve etkin katılımını kısıtlayan tutum ve çevre koşullarından etkilenen birey"* şeklinde tanımlanmaktadır. Koçiatou & Panagiotou, (2004), ise engelliliği tıbbi-biyolojik model veya sosyal model üzerinden tanımlamaktadır. Tıbbi-Biyolojik Model, patolojiye ve anatomiye vurgu yaparak engelliliği tanımlarken Sosyal Model, engelli kişinin topluma eşit olarak katılmasını engelleyen çevresinde var olan zorluklara ve topluma vurgu yaparak tanımlamaktadır.

Burcu (2002) ise kültürün önemine değinerek, engelliliği kültürel bir kavram olarak açıklamaktadır. Bireylerin çeşitli nedenlerden dolayı birlikte yaşamak zorunda kaldığı engeli, varlığını sürdürdüğü sosyal ve kültürel alanda, diğer insanlarla birlikte iken anlam kazandığına vurgu yapmaktadır. Bu bağlamda engellilik tanımının; toplumun, engelli bireylerin engellilik durumuna yönelik tepkilerine ve bu bireylere olan bakış açısınagöre şekilleneceğini savunarak kültürel tanımlamanın önemini açıklamaktadır. Morris (1991) de engelliliğin kültürel olarak ortaya konulmasında engelli olmayan bireylerin duyguları ve engelliliğe karşı verdikleri tepkilerin belirleyici olduğunu belirtmektedir (Polat, 2011). Kısacası; engelli bireylerin karşılaştığı sorunların temelinde, sahip olunan özür değil; özrün yarattığı farklılığı bahane eden topluluğun, engelli bireye karşı geliştirdiği tutumlar yatmaktadır (Karataş, 2020).

Bireyin içinde doğup büyüdüğü kültür önemli bir yere sahiptir. Çünkü bireyler içinde yaşadıkları topluluğun gelenek, görenek, tutum ve beklentilerinden etkilenmekte ve farklı davranış, düşünce ve tutumlar geliştirmektedirler (Çoban vd., 2010). Araştırmanın da örneklemini oluşturan Rodop ilindeki engelli kavramının toplumsal hayatta ne düzeyde görünür olduğunu belirlemek adına İsmail & Coşkun (2023) tarafından gerçekleştirilen araştırmanın belirleyici nitelikte olduğu düşülmektedir. İsmail & Coşkun (2023) araştırmasında Yunanistan'ın Batı Trakya bölgesindeki yerel basında engelli bireylerle ilgili yapılan haberleri incelemeyi amaçlamıştır. Bu nedenle de 2014-2020 yılları arasında yayımlanan engellilerle ilgili haberlerin hangi sıklıkla basında yer aldığı, haberlerde engellilerle ilgili ana konuların neler olduğu sorularına cevap aranmıştır. Araştırma sonunda da engelli bireylerle ilgili toplam 94 habere ulaşılmış ve bu durumda engelli bireylerle ilgili haberlerin yerel yazılı basında çok fazla yer almadığı vurgulanmıştır. Medyanın, günlük yaşantımızın vazgeçilmez bir parçası olduğu düşünüldüğünde 'engelli' kavramının çok fazla gündemde olmadığı ve bu durumun toplumsal hayatta da benzer olduğu düşünülmektedir.

Ayrıca araştırmada yer alan Yunanistan Rodop ili aynı zamanda çokkülltürlü bir yapıya sahiptir. En basit ifade ile çokkültürlülük, kültürel çeşitliliği ya da kültürel çoğulculuğu ifade eden bir kavramdır. Çok kültürlülüğün hedefi de farklı kültürel

kimliklere sahip toplulukların aynı toplum içinde varlıklarını kabul etme, birbirleri ile olan ilişkilerini herhangi bir çatışma imkânı vermeden eşit ve barış içinde sürdürme ve var olan bütün politik imkanlardan eşit düzeyde yararlanmayı esas alır (Özensel, 2013). Çokkültürlülük tanımının öncelikli olarak dil, ırk ve fiziksel özelikleri kapsadığı düşünülse de günümüzde bu tanım içine sosyo ekonomik farklılıklar gibi birçok alanı içerisine almaktadır (Bainbridge et al., 1999). Araştırmanın örneklemini oluşturan Yunanistan Rodop ilinde de Yunanlı çoğunluk ile Müslüman Türk Azınlık birlikte yaşamaktadır. Dolayısı ile kültürel zenginlik artmakta ve çokkültürlü bir ortam oluşmaktadır. Bu durumda "engellilik algısının" çoğunluk ve azınlık grupları için ayrı ayrı ve bütüncül olarak ele alınıp değerlendirilmesini gerekli kılmaktadır. Bu bağlamda da çokkültürlü yapısı dikkate alınarak Rodop ilinde yaşayan bireylerin engellilik algısının incelenmesine ihtiyaç duyulmaktadır.

1.2. Amaç

Bu araştırmanın amacı; Yunanistan'ın Rodop İlinde yaşayan engelli bireylere ilişkin "engellilik algısı"nın çokkültürlü bakış açısı ile incelenmesidir. Bu amaç doğrultusunda oluşturulan alt amaçlanmaktadır şunlardır.

1. Çoğunluk ve azınlık gruplarında yer alan engelli çocuk ebeveynlerinin, engelli çocuğun yakınlarının, öğretmen ve din adamlarının engellilik hakkındaki düşünceleri nasıl değişim göstermektedir?
2. Çoğunluk ve azınlık gruplarında yer alan engelli çocuk ebeveynlerinin, engelli çocuğun yakınlarının, öğretmen ve din adamlarının engellilik tanımı nasıl değişim göstermektedir
3. Çoğunluk ve azınlık gruplarında yer alan engelli çocuk ebeveynlerinin, engelli çocuğun yakınlarının, öğretmen ve din adamlarının engelli bireylerin toplum içine katılımları hakkındaki düşünceleri nasıl değişim göstermektedir?
4. Çoğunluk ve azınlık gruplarında yer alan engelli çocuk ebeveynlerinin, engelli çocuğun yakınlarının, öğretmen ve din adamlarının, toplumun engelli algısına ilişkin görüşleri nasıl değişmektedir?

5. Çoğunluk ve azınlık gruplarında yer alan engelli çocuk ebeveynlerinin, engelli çocuğun yakınlarının, öğretmen ve din adamlarının engelli bireylerin eğitilebileceğine veya tedavi edilerek iyileşebileceğine yönelik görüşleri nasıl değişim göstermektedir?
6. Çoğunluk ve azınlık gruplarında yer alan engelli çocuk ebeveynlerinin, engelli çocuğun yakınlarının, öğretmen ve din adamlarının engelli olmanın nedenleri hakkındaki görüşleri nasıl değişim göstermektedir?
7. Çoğunluk ve azınlık gruplarında yer alan engelli çocuk ebeveynlerinin, engelli çocuğun yakınlarının, öğretmen ve din adamlarının engellilik algıları birlikte yaşadıkları farklı etnik gruplardan nasıl etkilenmektedir?
8. Çoğunluk ve azınlık gruplarında yer alan engelli çocuk ebeveynlerinin, engelli çocuğun yakınlarının, öğretmen ve din adamlarının ait oldukları dinin engelliliğe bakış acısı hakkındaki görüşleri nasıl değişim göstermektedir?

1.3. Önem

Her toplumun ortak bir kültürü vardır. Ancak aynı toplum içinde insan toplulukları ortak geçmişleri, yaşadıkları bölge, ekonomik uğraş alanları ve sosyoekonomik statülerine göre farklı kültürler geliştirmektedirler (Cırık, 2008). Taylor (2006), farklı bir kültürel kimliğin tanınması ve bu kimliğe saygının çok önemli ve belirleyici bir insani unsur olduğunun altını çizmektedir. Bu nedenle birlikte yaşamak ve farklılıkları bir arada yaşatmak adına çokkültürlülük anlayışını toplumdaki bireylere kazandırmak gerekli olmaktadır (Evangelinou, 2016). Bireylerin sahip oldukları bir yetersizlik sonucu toplum tarafından kendilerine karşı oluşan engellilik algısı da çokkültürlü ortamlarda ayrı bir önem kazanmaktadır (Pahi, et al 2019). Araştırmanın örneklemini oluşturan bölge, Yunanistan'ın kuzey-doğusunda Evros ile Nestos (Karasu) nehirleri arasında yer alan 24 Temmuz 1923 yılında Lozan antlaşması ile Yunanistan'a bırakılmıştır. Bölge 3 büyük ilden oluşmaktadır. Bunlar; Evros (Merkezi: Aleksandropolis, Dedeağaç), Rodopi (Merkezi: Komotini, Gümülcine) ve Ksanthi (Merkezi: Ksanthi, İskece)' dir. Bölgede yaşayan Müslüman Türk Azınlık, Türkiye-Yunanistan Nüfus mübadelesinin dışında tutulmuş ve hakları Lozan Anlaşması ile güvence altına alınarak Yunanistan'ın Batı Trakya bölgesinde bırakılmıştır.Yunanistan'ın Trakya Bölgesinde yer alan Rodop İli

de farklı etnik grupları ve bununla birlikte farklı kültürleri birlikte barındırmaktadır. Dolayısı ile çoğunluk ve azınlık halkların birlikte yaşadığı çok kültürlü mozaik bir yapıya sahiptir. Bu da çok kültürlü bir ortamın oluşmasına sebep olmaktadır.

Yunanistan Rodop ili çokkültürlü bir ortam olmasına rağmen bu alanda çalışmaların sınırlı olduğu görülmektedir. Yunanistan'da engelli bireylere yönelik izlenen politikaya baktığımızda çoğunlukla maddi taleplerin karşılanmasına yönelik olduğu görülmektedir. Bu şekilde kişi bir taraftan marjinalleştirilirken diğer taraftan aile bireylerine ya da bakım verenlere destek sağlanmamaktadır. Aynı zamanda, engellilik ile ilgili bilgi eksikliği ve profesyoneller arasında işbirliği yetersizdir (Kotsopulos, 2007). Engelli olmanın sosyal ve kültürel anlamını betimlemek ve onu etkileyen faktörleri analiz etmek, toplumu ve onu oluşturan bireyleri daha net anlamak ve sorunlarına çözüm önerileri getirmek açısından önemlidir (Burcu, 2011). Araştırmada da çokkültürlü bir ortamda engellilere atfedilen değerler, kültürlerin engel tanımı, yaşanılan sorunlar, engellilikle ilişkili bulunan farklı grupların (engelli ailesi, engelli yakını,imam, papaza, ve öğretmenler) engelliliğe bakışı, engelliliği anlamakta ve çözüm önerileri üretebilmekte önemli bir yere sahip olduğu düşünülmektedir. Bu nedenle de bölgenin çokkültürlü yapısı ele alınarak incelenen "engellilik algısının" ve altta yatan olumsuzlukların belirlenmesine katkı sağlayacağı ve engellilik ile kültür açısından bu bölgede yapılan ender çalışmalardan biri olarak literatüre geçeceği düşünülmektedir.

1.4. Sayıltılar

Bu araştırmada;

1. Veri toplama aracı olarak kullanılan ve araştırmacı tarafından geliştirilen yarı yapılandırılmış görüşme formlarının araştırmanın amacına uygun olduğuna
2. Veri toplama aracının araştırılmak istenen tüm görüşleri kapsadığı ve bu görüşleri ortaya çıkaracak nitelikte olduğuna
3. Araştırmada kullanılan görüşme formunun katılımcılar tarafından içten ve doğru cevaplandırıldığınavarsayılmıştır.

1.5. Sınırlılıklar

1. Araştırma Yunanistan Rodop ilinde yaşayan Yunan halkının yanında Müslüman Türk azınlıkla sınırlandırılmıştır.
2. Araştırma, çoğunluk ve azınlık grupları içerisinden belirlenen engelli çocuk ailesi, komşusu veya akrabası, din adamı ve öğretmenlerle sınırlandırılmıştır.
3. Araştırma veri toplama aracındaki maddeler ve bu maddelere katılımcıların verdikleri cevaplar ile sınırlandırılmıştır.

1.6. Tanımlar

Engellilik: Kişinin yaşına, cinsiyetine göre vücut yapısındaki herhangi bir bozukluk veya işlev kaybı sonucunda kültürel ve sosyal etkenlere de bağlı olarak, toplumsal yaşamda başkalarıyla eşit düzeyde yer alma fırsatlarının kısıtlanması, sınırlanması veya yerine getirilememesi durumudur (Çetinkaya Görmüş, 2007). Engellilik, bireyin gelişimini bir veya daha fazla alanda etkileyebilir ve duyusal kayıplara da yol açabilir (MEB, 2006).

Batı Trakya: Batı Trakya, Yunanistan'ın kuzeydoğu bölgesinin doğusunda, Türk-Yunan sınırını oluşturan Meriç Nehri ile Karasu Nehri arasında yer alan bir alan olarak tanımlanabilir. Bu bölge, Meriç Nehri'nin batısında, Karasu Nehri ile Doğu Makedonya'nın Kavala ve Drama illeri, kuzeyinde Tanrıdağları (Rodop Dağları) ile Bulgaristan, güneyinde ise Ege Denizi ile çevrili olan 8578 kilometrekarelik dar bir şerit şeklinde uzanmaktadır. Batı Trakya'nın coğrafyası, Meriç, Rodop ve İskeçe illerinden oluşmaktadır. Bu illerin başlıca şehirleri sırasıyla Alexandroupolis (Dedeağaç), Komotini (Gümülcine) ve Xanthi'dir (İskeçe). (Cin, 2009).

Çoğunluk: Nüfusun yarısından fazlasını oluşturan ve egemen devlete ortak tarih, kültür, din veya etnik yapı bakımından bağlı olan kişilerin oluşturduğu topluluktur. Bu çalışmada kullanılan çoğunluk ifadesi, Yunanistan sınırları içerisinde yaşayan, Yunan vatandaşı olan ve yukarıda ifade edilen temel unsurlarla Yunan ulusuna mensup olan toplumu temsil etmektedir.

Azınlık: Eide (1993), azınlığı *"egemen bir devlette ikamet eden, o ülkenin vatandaşı olan, ulusal topluluk nüfusunun yarısından azını oluşturan ve üyelerinin, onları nüfusun arta kalanından ayıran ortak etnik, dinsel veya dilsel karakteristik özellikleri paylaştığı kişilerden oluşan herhangi bir grup"* şeklinde tanımlamaktadır (Abacı, 2016).

Batı Trakya Müslüman Türk Azınlığı: Kökenleri Osmanlı İmparatorluğu öncesine dayanan, Türk-Yunan Nüfus Mübadelesinden hariç tutulmuş ve 1923 Lozan Barış Antlaşması ile birlikte Yunan vatandaşı olan, Yunan devleti tarafından resmi azınlık statüsü verilen Batı Trakya Türkleri, günümüze kadar varlığını devam ettirmesi sebebiyle Balkanlardaki en tarihi Müslüman Türk azınlık topluklarından birini oluşturmaktadır (Hüseyinoğlu, 2014).

Çokkültürlülük: Çokkültürlülük, farklı din, ırk, etnik köken, gibi özelliklere sahip grupların bir yapı içerisinde barınması durumuna ve kültürel çeşitliliği ifade etmektedir (Demirsoy, 2013).

BÖLÜM II

2. KURAMSAL ÇERÇEVE

2.1 Çokkültürlülük

Son dönemlerin önemli kavramlarından biri olarak da karşımıza çıkan küreselleşme, aslında oldukça eskilere dayanan bir olgudur. Bayar (2008), küreselleşme tarihinin, farklı coğrafyalarda yaşayan insan toplulukları arasındaki ilişkilerin varlığının tespit edildiği zamana kadar uzandığını bildirmektedir. Bu bağlamda da küreselleşme kavramı, günümüzde son derece geniş bir alanı kapsamaktadır (Ataman, 2020).

Küreselleşme hayatın her alanını saran, etkileyen, değiştiren, geliştiren, yöneten, şekillendiren, aynı zamanda sınırlayan, kısıtlayan bir süreçtir (Ataman, 2020). Bu bağlamda da küreselleşme yaşama şeklimizi ve diğer insanlarla olan etkileşimlerimizi şekillendirmektedir. Bu nedenle de kültür ile arasında bir bağlantı bulunmaktadır (Evangelinou, 2016). Nitekim toplumların kültürel alanda tamamen homejen olması mümkün değildir. Son yıllarda kitle iletişim araçlarında yaşanan hızlı ilerlemeler sayesinde de, bu durum tamamen imkânsız hale gelmiştir. (Yaman, 2019).

Küreselleşmenin etkisi ile ekonomik, dini, politik ve jeopolitik nedenlere bağlı olarak göçler artmaktadır. Bunun sonucunda da modern toplum yapılarında değişimler oluşmaktadır. Ve bu değişmeler beraberinde kültürlerin iç içe geçmesine neden olmaktadır (Evangelinou, 2016). Parekh (2002), da küreselleşmenin etkisiyle artan bu göçlerin, toplumların yapısında önemli ölçüde değişiklikler yarattığını vurgulamaktadır. Böylelikle çoğalan göç dalgalarının toplumdaki farklı kültürleri daha fazla etkileşime sokmaktadır. Ayrıca göç eden etnik gruplar, farklı kültürlerle etkileşime geçerek kültürler arasında köprü rolünü üstlenmektedir. Bu etkileşimlerin kapsamı, gelişen teknolojinin etkisiyle her gün biraz daha genişlemektedir. Bu bağlamda da bugün neredeyse bütün toplumların çokkültürlü hale geldiği gözlemlenmektedir. Ergin vd., (2021) ise olaya bütüncül olarak yaklaşarak kültürlerin giderek birbiriyle içiçe geçmesini, ulaşım ve iletişim olanaklarının

sağladığı kolaylıklara ve göçlerin artmasına bağlamaktadır. Ayrıca bu kültürel temas sıklaşması ve birden fazla kültürün bir arada bulunmasını "kültürel çeşitlilik" veya "çokkültürlülük" olarak isimlendirildiğini belirtmektedir. Bu noktada da çokkültürlülük kavramı hayatımıza yerleşmeye başlamış olan önemli kavramlardan birini oluşturmaktadır.

Çokkültürlülük kavramını açıklamadan önce, bu kavramın temelini oluşturan *kültür* kavramına baktığımızda; kökeninin çok eskilere dayandığı, farklı tanımlarının bulunduğu ve bu durumun da tanımlamayı zorlaştırdığı görülmektedir. Çalışkan'da (2019) bu durumu, bilgi veya malzeme eksikliğinden değil, ilgili terimin farklı disiplinlerle olan ilişkisinden dolayı genel bir tanımlamaya ulaşma isteğinden kaynaklandığını ifade etmektedir.

Kültür terimi etimolojik olarak Latincede bulunan "**cultura**" kelimesinden türediği bilinmektedir. Bu kelime; anlamı süslemek, inşa etmek, ekip biçmek ve toprağı işlemek anlamına gelen "**colere**" kelimesinden türetilmiştir (Ceylan, 2020). Williams, çalışmalarında başlangıçta ürün kültürü (yetiştirme), olarak değerlendirilen kelimenin zaman içerisinde farklılaştığını vurgulamaktadır (Oğuz, 2011). Günümüzde Vasiliou & Stamatakis (1992), kültürü bir toplumun maddi ve entelektüel ürünleri dizisi olarak görmektedir. Kongar (1996), kültürü insanın doğaya eklediği tüm maddi ve manevi varlıkların toplamıdır şeklinde kısa bir tanımla ile açıklamaktadır. Thanopoulos (2007), kültürü belirli bir zaman diliminde bir insan nüfusunu karakterize eden unsurların toplamı olarak tanımlamaktadır. Ve bu unsurların ise sanat ve anlayış, inanç ve zihniyet, din, eğitim, dil, maddi kültür veya teknoloji, sosyal organizasyon, kurumlar, yasalar ve siyasi yapılardan oluştuğunu ifade etmektedir. Spencer-Oatey (2012), kültürü bir grup insan tarafından paylaşılan ve her bir üyenin davranışını ve diğer insanların davranışlarını etkileyen temel varsayımlar ve değerler, yaşam yönelimleri, inançlar ve politikaların belirsiz bir kümesi olarak açıklamaktadır. Türk Dil Kurumu Sözlüğü (TDK, 2024) ise kültürü "*tarihsel, toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün maddi ve manevi değerler ile bunları yaratmada, sonraki nesillere iletmede kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların bütünü***"** olarak açıklanmaktadır.

Kültür kelimesini içinde barındıran “Çokkültürlülük” kelimesindeki “çok” niceliksel bir fazlalık ve çeşitliliği ifade etmektedir. Ve kültür kavramını niteleyerek kültürel anlamda sayıca çokluk-çeşitlilik anlamı kazandırmaktadır (Alagözoğulları, 2024). Çokkültürlülük kavramı, alanyazında ve uygulamada her geçen gün daha fazla önem kazanan bir araştırma alanı olmuştur. Özellikle 19.yüzyılın ikinci yarısından sonra kültürel ve etnik çeşitliliğin artmasıyla, çokkültürlülük kavramı daha yaygın hale gelmiştir (Demirçelik, 2020).

Araştırmacılar tarafından çokkültürlülük farklı şekillerde tanımlanmaktadır. Reitz (2009) çokkültürlülüğün etnik ve kültürel sorunları ele almaya yönelik bir yaklaşım olduğunu ayrımcılık ve eşitsizlik konularını ele aldığını belirtmektedir. Ayrıca asimilasyona karşı oluşturulan bir felsefe olarak tanımlamaktadır. Trevlia (2009), araştırmasında Reitz 'e benzer bir açıdan yaklaşarak çokkültürlüğü farklı sosyal grupların tek bir kültürel hakimiyetin altında yaşamasının yarattığı sorunlar olarak tanımlamaktadır. Trevlia Özensel (2013), ise en basit ifade ile çokkültürlülük, kültürel çeşitliliği ya da kültürel çoğulculuğu ifade eden bir kavramdır şeklinde açıklamaktadır. Çok kültürlülüğün hedefi de farklı kültürel kimliklere sahip toplulukların aynı toplum içinde varlıklarını kabul etme, birbirleri ile olan ilişkilerini herhangi bir çatışma imkânı vermeden eşit ve barış içinde sürdürme ve var olan bütün politik imkanlardan eşit düzeyde yararlanmayı esas aldığını vurgulamaktadır. Locke & Bailey (2014), göre ise çokkültürlülük; geniş anlamda farklı etnik kökenlerden, dinlerden, dillerden ve yaşam tarzlarından gelen bireylerin tek bir toplum içinde bir arada yaşaması anlamına gelmektedir. Bu durumda beraberinde çeşitli kültürlerin birbirlerinden etkilenmesini aynı zamanda da etkilemesini kapsamaktadır.

Çok kültürlülük tanımının başlangıçta yerli halklar, göçmenler ve azınlıkların haklarına odaklandığı ve dil, ırk ve fiziksel özelikleri kapsadığı görülmektedir. Günümüzde bu tanımın; sosyo ekonomik farklılıklar, din, cinsel yönelimler, fiziksel farklılıklar, insana yabancılaşma hissi veren bir çok faktör, engelliler ve cinsiyet ayrımcılığına maruz kalanlar gibi farklı grupları kapsayarak genişlediği görülmektedir (Demir & Başarır, 2013; Kymlicka, 2020).

2.1.1. Çokkültürlülüğün Tarihsel Geilişimi

Toplumdaki insanlar farklı yapılara, tutumlara, davranışlara ve düşüncelere sahiptir. Bu farklılıklar doğal olarak beraberinde farklı kültürlerin de oluşmasına sebep olmaktadır. Bu farklı kültürlere sahip insanların bir arada yaşaması ve giderek bu durumun daha da yaygınlaşması, çokkültürlülük kavramını beraberinde getirmiştir (Banks, 2019). Çokkültürlülük kavramının dünyadaki tarihsel sürecine baktığımızda terimin öncelikle ABD'de ortaya çıktığını söyleyebiliriz. Bu ülke keşiflerin ve göçlerin ardından kültürel açıdan zenginleşmiştir. Yerli halkın üzerine göçlerin yapılması, çokkültürlü bir toplumun oluşmasını sağlamıştır. 1960'lı yıllarda bu bölgede toplumsal çeşitliliğin yükselişi ve insan hakları gibi kavramların önemi artmıştır. Ve bu farkındalığın oluşmaya başlaması ile birlikte, 1970'lerde çokkültürlülük ve çeşitlilik gibi kavramlar literatürde yer bulmaya başlamıştır (Başbay & Bektaş, 2009; Akt. Polat & Kılıç, 2013). Kymlicka (2012), ise çokkültürlülüğün İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ortaya çıkan bir hareket olduğunu ve 1970'lerden itibaren çeşitli politikalar ve azınlık hakları yoluyla Batı demokrasilerinde önem kazandığını belirtmektedir. Sengstock (2009), ise çokkültürlülük kavramının anlamını 1960'ların sonunda genel olarak Kanada'da kazandığını belirtmektedir. Say (2017) ise ilk olarak Kanada da bir politika olarak çokkültürlülüğün benimsenmesindeki amaçın aslında ülkenin bütünlüğünü korumak ve farklı siyasal eğlimlerin önünden geçmek olduğunu bildirmektedir. Böylelikle 1971 yılında ise Kanada'da ilk defa çokkültürlülük, resmi bir devlet politikası olmuş ve daha sonra da, 70'li ve 80'li yıllarda Avustralya, ABD, İsveç ve Hollanda tarafından kabul edilmiştir (Canatan, 2009).

Anadolu'nun, tarih boyunca çeşitli uygarlıklara ev sahipliği yapmış olması bölgenin yüzyıllardır çokkülütürlü bir ortam olmasına sebep olmaktadır. Anadolu'daki bu çeşitlilik, topluluklar ne kadar aynı düşünülse de birbirlerini etkilemiş ve aralarındaki etkileşim her zaman varolmuştur (Karaçoban, 2021). Kymlicka'ya (2020) göre, yeryüzünde, çokkültürlülüğün en doğru şekilde Osmanlı Devleti sınırları içinde yaşandığı gerçeği, geniş bir şekilde kabul edilmektedir. Osmanlı İmparatorluğu öteki imparatorluklardan farklı olarak çeşitliliği temel alarak

yönetilmiş ve bu çok dinli ve etnik yapı içinde kültürler daha da zenginleşmiş gelişmiştir. Köseoğlu (2005), da Osmanlı İmparatorluğu'ndaki "Islahat Fermanı" uygulamasına değinmiştir. Bu ferman ile Osmanlı Devleti'nde yaşayan gayrimüslimlere, siyasi ve birçok sosyal hak ile özgürlükler verilmiştir. Çokkültürlülüğün tam anlamıyla var olduğu ve verilen haklarla da eşitliğin sağlanılmaya çalışıldığı görülmektedir (Akt. Kafa, 2022).

Yunanistanda çokkültürlülük kavramı diğer ülkelere göre nispeten daha yenidir. 1970'lerden sonra çok sayıda göç almaya başlaması ve özellikle 2015 yılından itibaren büyük bir mülteci dalgasına maruz kalması çokkültürlülük kavramını da daha belirgin olarak gündeme taşımaktadır (Pahi, 2019). Şu an Yunanistan sınırları içerisinde; Yunanca veya başka bir dil konuşan Yunan kökenliler (mevcut araştırmanın örneklemini oluşturan Batı Trakya Müslüman Türk azınlığı kastedilmektedir), Yunancanın bir lehçesini konuşanlar, karma evliliklerden gelenler, ebeveynleri Yunanistan da yaşamayı seçen Avrupalılar, diğer ülkelerden gelen mülteciler farklı kültürleri temsil etmektedirler. Bu durumda ülkeye çokkütürlü bir yapı kazandırmaktadır (Armeniakou, 2019).

2.1.2. Çokkültürlülüğün Önemi

Çokkültürlülüğün önemi konusunda yapılan araştırmalara bakıldığında, çokkültürlülüğün çeşitli kültürel özelliklere sahip bireylerin birbirleriyle karşılıklı etkileşime geçmelerini kolaylaştıran bir ortam olduğu görülmektedir. Ayrıca sahip oldukları kendi kültürel özelliklerini kuşaktan kuşağa aktarılmasını ve dolayısıyla kültürlerin korunarak yaşatılmasına olanak sunduğu belirtilmektedir (Giddens, 2000). Özhan (2006) ise çokkültürlüğün sadece kendi kültürünü korumaya olanak sağlamadığını aynı zamanda bulundukları toplumlarda mevcut diğer kültürleri tanıyarak kültürel zenginleşmeye olanak sağladığına dikkat çekmektedir.

Toplum içerisinde farklı kimliklerin var olması, toplumsal ve kamusal yaşamda ortak beklentilerin paylaşılması, eşitlik taleplerinin oluşmaya başlamasına neden olmaktadır. Çokkültürlülük, bu taleplerin tanınması açısından son derece kritik bir rol oynamaktadır (Say, 2017). Bu bağlamda da çokkültürlülüğün amacı farklı kültürleri, ırkları, dinleri bir arada barındırarak aralarında oluşabilecek çatışmayı

önlemektir. Kısacası; insanların eşit haklara sahip olduğu, birlikte barış içinde yaşadıkları, huzurlu bir toplum oluşturmaktır (Yakışır, 2009). Ayrıca kültürler arasında dengenin sağlanması ve koruması için çeşitli kültürlere saygı duymayı ve onlara eşit haklar tanımak için anayasal bir zemin oluşturmayı hedeflemektedir (Dunghav, 2021).

Dil, inanç, etnik köken ve benzeri diğer farklılıklar nedeniyle ayrışan kültürel kimliklerin bir arada yaşatılması önemlidir. Fakat çokkültürlü toplumlarda bireysel farklılıklara yönelik olumsuz tutumlar, ötekileşme ve ötekileştirme gibi sorunların da varlığı göz ardı edilmemelidir. (Temizkan, 2016). Taylor (2006), bu durumu önemli insanı değerlerimizden olan saygı ile bağdaştırmış ve farklı bir kültürel kimliğin tanınması ve bu kimliğe gösterilen saygının çok önemli bir unsur olduğunun altını çizmiştir. Bu nedenle birlikte yaşamak ve farklılıkları bir arada yaşatmak adına çok kültürlülük anlayışını toplumdaki bireylere kazandırmak gerekli olduğu görülmektedir.

2.2. Engelliliğe İlişkin Tanımlar

Tüm bireylerin sahip oldukları bireysel farklılıklar onları toplum içerisinde birbirinden ayıran en önemli özellikleridir. Ancak bu farklılıklar onların toplum içerisine katılımını etkilemez ve yaşamlarında problemlere yol açmaz (Spiridula, 2013). Fakat bazı durumlarda bir veya birkaç alanda baş gösteren farklılıklar insanlık tarihi ile birlikte ortaya çıkan engellilik kavramını doğurmuştur. Ve bu durum günümüz toplumlarında da devam eden dezavantajlı bir durumdur (Genç, 2015). Bu dezavantajlı durum dünya üzerinde sürekli konuşulan güncel konulardan biri olmuştur.

Değişen tarihi süreç içerisinde farklı isimler ve sıfatlar ile adlandırılan engelli bireyler farklı şekillerde de tanımlanmışlardır. Yapısal ve zihinsel eksikliklere noksanlıklara odaklanan tanımların zaman içerisinde daha insancıl ve sosyal sorunları ortadan kaldırmaya yönelik olduğu ve eğitsel alana önem verdiği görülmektedir (Kiose, 2016). Bu bağlamda yapılan bu tanımlamalarda da genellikle üç modelden söz edilmektedir. Bunlardan; "Tıbbi model", engelliliği bedensel işlevlerin (anatomik) veya bedensel yapının bozulması olarak ele alırken "Sosyal

model" ise engelin sadece bireysel eksikliklerden değil bunun yani sıra topluma eşit katılımının toplumsal engellemelerden de kaynaklandığını savunmaktadır (Kotsiatu & Panagiotu, 2004). "Biyopsikososyal Model" ise engelli bireylerin gelişimlerinin sadece tek bir nedenle açıklanamayacağını ve disiplinler arası bir yaklaşımla ele alınması gerektiğine vurgu yapmaktadır (Sezer Korucu vd., 2021).

Hartokollis (1981), engelliliği bir hastalık ya da kaza sonucu ortaya çıkan, tedavi edilemez bir fonksiyonel bozukluk, eksiklik veya anormallik sonucu iş ve hareket eylemlerinde yoksunluk ile sosyal ihtiyaçlarını yerine getirememek olarak tanımlamaktadır (Argiriou, 2015). Musayev'in aktardığına göre ise Ersoy & Avcı engelliliği tıbbi açıdan ele alarak şöyle tanımlamaktadır; bireyin yaş ,cinsiyet ,sosyal ve kültürel faktörlere bağlı olarak yerine getirmesi gereken rollerini, vücudunda var olan veya sonradan ortaya çıkan yetersizlik yüzünden gereği gibi yerine getirememesi durumu olduğunu vurgulamaktadır. Örneğin; konuşamayan bir çocuk okulda, sınıfta veya toplumda sözlü iletişime dayalı rolleri yerine getirmek istediğinde yetersizliği ortaya çıkmaktadır (Musayev, 2013). Kılıçarslan (2013) ise aynı duruma sosyal modelden yaklaşarak kişinin işitme kaybı nedeniyle engelli olarak kabul edilmeyeceğini öne sürmüştür. Eğer bu kişinin katıldığı ortamlara işaret dili tercümanı veya yardımcı işitme cihazları konulursa tam katılım sağlanabilineceğini ve böylelikle engelli olarak tanımlanan kişinin, çevre faktörleri düzenlenirse engeli aşabileceğini dile getirmiştir.

Engellilik kavramına uluslararası mevzuatta baktığımızda ise Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 9 Aralık 1975 tarihinde yapılan toplantısında kabul edilen İnsan Hakları Evrensel Bildirgesine ek 3447 sayılı Engelli Kişilerin Hakları Bildirisi'nin 1. maddesine göre engelli, *"Normal bir kişinin kişisel ya da sosyal yaşamında kendi kendisine yapması gereken işleri, bedensel veya ruhsal yeteneklerindeki kalıtımsal ya da sonradan olma herhangi bir noksanlık sonucu yapamayanlar sakattır"* şeklinde tanımlanmaktadır (Çetin, 2016). Dünya Sağlık Örgütü (WHO)' de kendi alanına ilişkili olarak sağlıkla bağdaştırır ve kavramları ayrı ayrı sınıflayarak tanımlar;

"Yetersizlik (Impairment): bir bireyin psikolojik, fizyolojik veya anotomik yapısındaki bir kayıp veya anormalliği ifade eder. Herhangi bir zihinsel fonksiyon sisteminde bir vücut yapısında bir doku veya organda geçici yada kalıcı olarak herhangi bir kusur, anormallik durumu veya varlığıdır.

Özürlülük (Disability): Normal olarak beklenen aktivitelerdeki aşırılık veya eksikliktir. Ve bu özellikler geçici, kalıcı, geri döndürülebilir, döndürülemeyen ilerleyici veya gerileyici olabilir.

Engellilik (Handicap): birey için bozukluk veya özürlülükten doğan ve bireyin normal olan eylemleri (yaşına, cinsiyetine, sosyal ve kültürel faktörlere göre) yerine getirmesini kısıtlayan veya engelleyen olaydır. Bireyin bireysel performansı ile statüsü arasında veya bireyin kendisinin veya üyesi olduğu toplumun ondan beklentileri arasındaki uyumsuzluktur" (WHO,1980).

Birleşmiş Milletler Engelli Kişilerin Haklarına Dair Uluslararası Sözleşme ise engelli bireylere eşitlik, haysiyet, özerklik ve topluma tam katılım tanıyan ilk kapsamlı sözleşme olması nedeniyle büyük bir öneme sahiptir (Azarkan & Benzer, 2018). Ancak BM Engelli Hakları Sözleşmesinde doğrudan bir engellilik tanımı olmamakla birlikte *"Engelliliğin verilen bir kavram olduğunu ve engelliliğin sakat kişilerin, onların diğer bireyler ile birlikte eşit bir temelde topluma tam ve etkili katılmalarına olanak tanımayan tutumlar ve çevre koşullarla etkileşiminden kaynaklandığını"* taraf devletlerin tanıması gereğine vurgu yapılmıştır. Bu vurgu da birey çevre arasındaki etkileşime dikkat çekmekte ve tanımın tıbbi modelden uzaklaştığı görülmektedir (Çitil & Üçüncü, 2018).

Türkiye Ulusal Mevzuata ise engellilik kavramının 2828 sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanununda tıbbı açıdan ele alınmıştır. Buna göre engelliyi; *"doğuştan veya sonradan herhangi bir hastalık ya da kaza sonucu bedensel, zihinsel, ruhsal, duygusal ve sosyal yeteneklerini çeşitli derecelerde kaybetmesi nedeniyle normal yaşamın gereklerine uymama durumunda olup korunma, bakım, rehabilitasyon, danışmanlık ve destek hizmetlerine ihtiyacı olan kişi*" olarak tanımlamaktadır (Sosyal Hizmetler Kanunu, 1983). Fakat 5378 sayılı Engelliler Hakkında Mevzuatta tanımın daha geniş ele alınarak çevreninde öneminin

vurgulandığını görmekteyiz. Bu mevzuata göre *"Engelli: Fiziksel, zihinsel, ruhsal ve duyusal yetilerinde çeşitli düzeyde kayıplarından dolayı topluma diğer bireyler ile birlikte eşit koşullarda tam ve etkin katılımını kısıtlayan tutum ve çevre koşullarından etkilenen birey"* olarak tanımlanmıştır (Engelliler Hakkında Kanun, 2005).

Yunanistan mevzuatına baktığımızda ise resmi gazetede yayınlanan 1566/1985 sayılı kanunun 32. maddesinde engellilik şu şekilde tanımlanmaktadır: *"Bu kanunun anlamına göre özel ihtiyaç sahibi kişiler olarak yapısal, psikolojik veya sosyal sebeplerle, gerilik,psikosomatik hallerde veya çalışma hallerinde sakatlık veya bozukluk gösteren, genel eğitim veya üretim sürecine katılma imkanlarında ve sosyal topluma karşılıklı kabul edilmekte ciddi derecede zorluklar veya engellemelerle karşılaşan kişilerdir."* (FEK A. 1566, 1985). Ayrıca 2012 yılında kabul edilen 4074 sayılı kanun güncellenmiş ve genel bir düzenleyici çerçeve oluşturmak için Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Sözleşmesi hükümlerinin uygulanması onaylanmış ve engelli tanımı yapılmıştır. Bu tanıma göre: *"Engelli kişiler olarak uzun yıllar bedensel, psikolojik, akli veya hissi zorluklarla ve bu zorlukların çeşitli engellemelerle özellikle kurumsal, çevresel veya sosyal davranış engellemeleri ile bu kişilerin tam veya kesin olarak diğerleriyle eşit temelinde topluma katılımlarını engelleyebilmesi olarak tanımlanabilir."* Böylelikle 2012 yılında ki kanunla da tanımın sosyal modele dönüştüğü görülmektedir (FEK A. 88, 2012).

2.2.1. Engelliliğin Tarihsel Gelişimi

Engellilik tarihi aslında insanlık tarihi ile başlayan uzun bir süreçtir ve bu süreç içerisinde engelli bireyler, öldürme, işkence, terk edilme, aşağılanma, sömürü, eğlence aracı, izolasyon, sadaka ve son yıllarda da koruma, kabul ve sevgi gibi birçok aşamadan geçmiştir (Velivasaki & Çivaliou, 2007).

Tek tanrılı büyük dinler ortaya çıkana kadar geçen çok uzun bir dönemde normal insanlardan farklı doğan bebekler veya normal gelişim gösteremeyen çocuklar ya öldürülmüş ya da kaderlerine terk edilmişlerdir (Baykoç, 2010). İlkçağlarda engelli bireylere karşı olan bu tutumların önemli nedenlerinden biri, kendilerinin ya da ebeveynlerinin işlediği suçlar ya da günahlar yüzünden tanrılarca

cezalandırılmış oldukları inancıydı. Ayrıca ilkçağlarda bazı toplumlarda engelli bireylerin iblisler tarafından ele geçirildiği ve onların öldürülmesi gerektiği kanısı vardı. Bunun tam tersi olan toplumlarda ise engelli bireylerin özel güçleri olduğuna inanılıyordu ve bu sebeple onlara saygı gösteriliyordu (Çitil, 2013).

Orta çağda ise engellilere yönelik hem olumlu hem de olumsuz uygulamalardan söz etmek mümkündür. İlkçağdaki olumsuz uygulamaların yanı sıra zihin engelli bireyler bazen tanrının suçsuz çocukları kabul edilmiş, buna bağlı olarak manastırlarda bakımları sağlanmıştır. Bazı toplumlarda ise çocuklara çok değer verilmesi nedeniyle, engelli bebekleri öldürmek çok nadir yapılan bir uygulama olmuştur (Sucuoğlu, 2016). Ayrıca engelli bireylere yönelik kötü yaklaşımlar, ileri tarihlerde dinlerin etkisi ile yerini kısmen de olsa ilgi, koruma ve şefkate bırakmıştır (Baybal, 2015). Bu yaklaşımın arkasında ise büyük dinlerin getirdiği sevap kazanmak veya günah işlememek duygusu yatmaktadır (Baykoç, 2010).

1700'lü yıllarla birlikte Avrupa'da engellilerin durumu yavaş yavaş düzelmeye başlamıştır. İspanyol keşiş Pedro Ponce de Leon tarafından 1510 yılı civarında geliştirilen duyma engellilere iletişimi öğretmeye yönelik bir metod İspanya ve Fransa'da geniş ölçüde yaygınlaşmıştır. İşaret dilini öğretmeye dair uygulanan bu metotlar, önce duyma engelli olan çocuklar için, daha sonra görme engeli bulunan çocuklar için yatılı okulların oluşturulması yönünde ilham olmuştur (Çetin, 2016). Bu dönemde yapılan bazı çalışmalar yol gösterici niteliği taşıyarak engelliliğin gelişiminde önemli rol oynamışlardır. Bu çalışmalardan bazılarına kısaca baktığımızda ilk olarak bir Fransız olan Jean Marc Gesspard Itard (1775-1838), ormanda bulup, Victor ismini verdiği 12 yaşındaki zihinsel engelli bir çocuğu eğitmeye çalışmıştır (Baykoç, 2010). Itar'ın Victor'la yürüttüğü bu çalışmalar, zihin engelli olduğu düşünülen kişiler için yapılan ilk sistematik eğitim çalışmaları olarak kabul edilmektedir (Sucuoğlu, 2016).Kendisi de kör bir Fransız olan Louis Braille (1809-1852) kör olan insanların kullanabilecekleri, kabartılmış altı nokta esasına dayanan parmaklarla okuma sistemini geliştirmiştir (Baykoç, 2010). Ayrıca; Fransız Alfred Binet (1857-1911) yardımcısı Dr. Théodore Simon (1872-1961) ile birlikte zekânın ölçülebileceğini savunarak ilk defa zekâ testi hazırlamıştır. Yapılandırılmış

eğitim materyallerini zihinsel engelli çocukların eğitimi için beş duyuya hitap eder şekilde geliştiren isim ise İtalyan Dr. Maria Montessori (1870-1952) olmuştur (Çetin, 2016). Ayrıca bu önemli çalışmalara ek olarak birçok yatılı ve özel okulların açıldığı görülmektedir.

Engellilikle ilgili çalışmalar BM'in kuruluş tarihi olan 1945 yılında başlamıştır. Bu yıldan 1969 yılına kadar geçen sürede tıbbi modele uygun olarak engellilere yönelik bazı çalışmalara (eğitim, tedavi, mesleki rehabilitasyon, istihdam ve engelliliği önlemek vb.) yer verilmiştir (Çetin, 2017). Uluslararası düzenleme denilince ilk akla gelen düzenlemelerden biri İnsan Hakları Evrensel Bildirgesidir. Bu bildirge 10 Aralık 1948' de kabul edilmiştir. Bildirge, Birleşmiş Milletlerin engelli bireylerle ilgili önemli düzenlemelerin ilki kabul edilmektedir (Çitil, 2013). 1980'li yıllarda özel gereksinimli bireylerle ilgili uluslararası gelişmeler artarak devam etmiştir. BM Genel Kurulu, 3 Aralık 1981 tarihinde 1982 yılını "Engelliler Yılı" olarak ilan etmiş (Çitil & Üçüncü, 2018). Ayrıca 21'inci yüzyılda Birleşmiş Milletler Engelli Kişilerin Haklarına Dair Uluslararası Sözleşmesi büyük bir öneme sahiptir. Eşitliği, yaşamda bağımsızlığı, ve devletin aktif rol oynaması gerektiğini savunan sosyal model için milat kabul edilmektedir (Akçamete vd., 2012). Sözleşme'de engellilik kavramı; herhangi bir engele sahip olmayan bireylerle eşit şartlar altında sosyal hayata tamamen ve etkili bir yolla katılmaları ve sosyal hayata uyumlu olma konusunda engel teşkil eden, uzun süreli sayılabilecek bir bozukluğu bulunan kişileri kapsamaktadır. (Azarkan & Benzer, 2018). BM ve Avrupa Birliği tarafından yapılan tüm çalışmalar ve alınan kararlar engelli bireylerin yaşam ve eğitim imkanlarını olumlu yönde etkilenmiştir. Eğitim alanında alınan önemli kararlardan biri de Birleşmiş Milletlerin 2006 yılında kabul ettiği Engelli Hakları Sözleşmesinin 24. maddesi ile eğitim politikalarının yapılanmasında tüm taraf ülkelerin tüm eğitim kademelerinde "kaynaştırma" eğitimini garantiye almaları hükmü yer almaktadır (Yazıcıoğlu, 2018).

Türkiye'de ise özel eğitim çalışmalarının başlangıcı aslında çok eskilere dayanmaktadır. İslamiyet'i kabul ettikten sonra Türkler tarafından engellilere yönelik birçok kurum oluşturulmuş, mağdur insanların buralardan yararlanmaları sağlanmıştır (Baykoç, 2010). 1950'li yıllara kadar olan döneme baktığımızda

ülkemizde engelli çocukların eğitiminde ilk olarak karşımıza, Osmanlı Devleti döneminde 16. yüzyılda uygulandığı ileri sürülen üstün yetenekli çocukların eğitimi için "Enderun Mektebi" uygulaması çıkmaktadır (Ataman, 2019). Türkiye'de kurumsal düzeyde ilk özel eğitim hizmetlerinin işitme engelli çocuklara sağlandığı görülmektedir. 1886 yılında Ferdinand Grati adındaki bir Avusturyalının tavsiyesiyle Sağır, Dilsiz ve A'mâ Mektebi açılmış ve daha sonra bu okula körler bölümü eklenmiştir (Günay & Görür 2013). Henüz Türkiye Cumhuriyeti ilan edilmeden 1921 yılında Kurtuluş Savaşı döneminde İzmir'de "Özel İzmir Sağırlar ve Körler Müessesi" açılmıştır. (Orhan &Genç, 2013). Daha sonrasında bu okul Sağlık Sosyal Yardım Bakanlığı'ndan Milli Eğitim Bakanlığı'na devredilmesidir ve Sosyal Yardım Bakanlığı'na bağlı olarak 1950 yılına kadar hizmet verdiği bilinmektedir 1950'li yılların en çarpıcı gelişmelerinden birisi özel eğitim hizmetlerinin planlanmasının ve yürütülmesinin Mili Eğitim Bakanlığına devredilmesi olmuştur (Kargın, 2004).

Yasal düzenlemelere baktığımızda 1950'li yıllardan itibaren Türkiye'de engelli bireylerle ilgili birçok düzenleme rastlanmaktadır. Günümüz, Türkiye'sinde engellilerle ilgili hizmetlerin başlıca yasal dayanakları 1982 Anayasasıdır. Yasanın 50. maddesinde yer alan "bedeni ve ruhi yetersizliği olanlar" ibaresiyle doğrudan doğruya engelli bireylere gönderme yapılmıştır. Ayrıca madde 60'ta açıkça belirtilmese de engelli bireylerin de sosyal güvenlik hakları güvence altına alınmıştır. 1982 Anayasası'nın üçüncü bölümünde bulunan eğitim ve öğrenim hakkı ve ödevleri kısmında geçen 42. maddede "… *Devlet, durumları sebebiyle özel eğitime ihtiyacı olanları topluma yararlı kılacak tedbirleri alır*…." denilmiş, bu madde ile özel gereksinimli vatandaşlarımızın eğitimle ilgili hakları da, 1961 Anayasası'nda olduğu gibi korunmuştur (Çitil & Üçüncü, 2018). 1983 yılında yürürlüğe giren "Özel Eğitime Muhtaç Çocuklar Yasası" tanımlar, ilkeler, kurumlar ve görevleri, tanılama yerleştirme ve izleme ile ilgili bölümleri kapsamaktadır. Bu yasa kaynaştırma eğitimini ele alması nedeniyle ayrıca önem arz etmektedir. Burada yer alan kaynaştırma kavramı 2000 yılında çıkarılan 573 sayılı Kanun Hükmünde Kararname'de ise geliştirilerek ele alınmıştır. Yine bu yasada da kaynaştırma eğitimi vurgulanırken bireysel eğitim desteği ve özel eğitim desteği sağlanması şeklinde daha kapsamlı bir yasal düzenleme oluşturulmuştur (Kargın, 2004). Yine aynı

Kararname'nin 7. maddesi, tanısı konulmuş özel eğitim gerektiren çocuklar için okul öncesi eğitimin zorunlu olduğunu ve bu eğitimin özel eğitim okulları ile diğer okul öncesi eğitim kurumlarında verileceği yönündeki hükümleri içermektedir (Koçyiğit, 2015). 2005 yılında 5378 sayılı "Engelliler ve Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun" engelli bireyler için oldukça önemlidir. Bu kanun engelli bireyler ile ilgili birçok düzenlemeyi içeren doğrudan engelliler için çıkarılmış ilk yasadır (Baykoç, 2010). Engelliler Kanunun amacı engelliliğin önlenmesi, engellilerin sağlık, eğitim, rehabilitasyon, istihdam, bakım ve sosyal güvenliğine ilişkin sorunlarının çözümü ve bu hizmetlerin koordinasyonu için gerekli düzenlemeleri yapmaktır (Çitil, 2013).

Yunanistan 20. yy engelliğin araştırılması ile ortaya çıkan yeni bulgular ve bilimsel tedavilerin ön plana çıkması ile bir dönüm noktası kabul edilmektedir. Bunun öncesinde tarihsel gelişime baktığımız İkinci Dünya Savaşı sonrası 1905'te Kallithea'da (Καλλιθέα) "Körler Evi" (Οίκος Τυφλών) kurulmuş ve halende günümüzde faaliyet göstermektedir. Balkan savaşlarının sona ermesinden sonra Yunan Devletinin ve kilisenin katkıları ile a)hareket engelli insanlar b)Sosyal normlara uyum sağlayamayan insanlar ile ilgili iki kategoride önlemler onaylanmıştır (Kikeri, & Gogka, 2016). 1923'te "Ampelokipi'de Sağırlar Okulu" («Σχολείου Κωφαλάλων Αμπελοκήπων), 1973'te Kaisariani (Καισαριανής) bölgesinde "Atina Özel Okulu" (Πρότυπο Ειδικό Σχολείο Αθηνών) kurulmuştur. 1960'larda özel eğitim genellikle dernekler kulüpler ve diğer kişiler tarafından yapılırken 1973'te ilk devlet himayesinde özel okulların açılmaya başladığı görülmektedir. (Argiriou, 2015). 1969 yılında Milli Eğitim Bakanlığı Bünyesinde Özel Eğitim Dairesinin kurulması önemli adımlardan biridir.

Yunanistan'daki yasal sürece baktığımızda 1972' de Bakanlık kararı ile kabul edilen "İlköğretim Öğretim Elemanlarının Yetiştirilmesi Yeniden Eğitilmesi Hakkında Kanun" zihinsel engelli çocukların eğitimini amaçlayan özel eğitim okulu ve fiziksel engellilerin eğitimine yönelik bir kurumun kurulmasını içermektedir (FEK A. 153, 1972). 1975'te ise 21. madde ile eğitim sürecinde engelli çocukların haklarının anayasal güvencesini sağlamıştır. Özel eğitim ile ilgili ilk kanun1981 de çıkarılan 1143 yasası ile "ayrı" özel eğitim güçlendirilmiştir ve onu takip eden 1985

tarihli 1566 sayılı kanun ile ilk kez özel eğitim ihtiyacı olan öğrencilerin genel eğitim mevzuatının bir parçası olarak dahil edilmiştir (FEK A. 1566, 1985). 2817/2000 yasası ile *"Uzman bir öğretmen tarafından sağlanan organize edilmiş paralel destek eğitimin amacı çocuğun tam ve hızlı şekilde normal sınıflara dahil edilmesidir"* şeklinde tanımlanarak kaynaştırma eğitime vurgu yapılmıştır (FEK A. 78, 2000). Ayrıca tanılama merkezleri 2008 yılında 3699 sayılı Kanun Eğitim Bakanlığın ana teşhis, değerlendirme ve destek organı "Ayırıcı Tanı ve Destek Merkezi" (KEDDY) olarak adlandırılmıştır (FEK A. 199, 2008). Bu yasal düzenlemeler ile tıbbi modelden uzaklaşılarak "engelli" insanlar "özel eğitime ihtiyacı olan bireyler" olarak adlandırılmıştır. Bireylerdeki patolojik sorunlardan daha çok eğitimsel sorunlara yönelinmiştir (Kiose, 2016).

Genel olarak baktığımızda Dünyada, Türkiye'de ve Yunanistan'da engellilikle ilgili alınan kararlar ve yapılan çalışmaların engellilerin yaşam kalitesini ve eğitim imkanlarını olumlu yönde arttırdığı görünmektedir.

2.2.3. Engellilik Nedenleri ve Sınıflandırılması

Engellilik genellikle fiziksel, zihinsel veya psikolojik faktörlerin etkilenmesi sonucu ortaya çıkmaktadır (Kikeri, & Gogka, 2016). Ve bu alanlardaki etkilenme nedenlerine baktığımızda ise çeşitli kaynaklarda genellikle iki yaklaşım üzerinde durulduğu görülmektedir. Bu yaklaşımlardan biri doğum öncesi, anı ve sonrası dönemlerde ortaya çıkan çeşitli nedenlerle bireylerin yetersizlikten etkilenmesidir. Doğum öncesi nedenleri; kalıtım, annenin geçirdiği enfeksiyonlar, kazalar, ilaç kullanımı, röntgen çekilmesi, doğum sırası nedenleri; erken-geç veya zor doğum, çocuğun ters gelmesi, göbek kordonunun dolanması, doğum esnasında bebeğin oksijensiz kalması, doğum sonrası nedenleri ise; çocuğun geçirdiği enfeksiyonlar, kızamık, kabakulak, menenjit, kazalar, beslenme bozukluğu, bakımsızlık, eğitimsizlik, yanlış gelenek ve görenekler, kalça çıkıklığı, vb. olaylardan kaynaklandığı söylenebilir (Öztürk, 2011). Ayrıca bir diğer sınıflama genetik ve çevresel olarak ayrılmaktadır. Genetik (Organik) sınıflama doğum öncesi genetik bozulmaları ele alırken çevresel sınıflama ise olumsuz durumlara maruz kalınma sonucu gelişen durumları ele almaktadır (Stavris, 2009).

Engelli bireylerin sınıflandırılmasına yönelik alanyazı incelendiğinde ise birçok farklı sınıflandırmanın olduğu dikkat çekmektedir. Ayrıca zaman içerisinde sınıflandırmaların bazı engel gruplarını karşılamadığı bu nedenle de farklı bir grup içerisine dahil edilen çocuğa uygulanan müdahale programlarının ve uygulayıcı üzerinde yarattığı zorluklardan dolayı sınıflandırmaların güncellendiği görülmektedir (Altshuler & Kopels, 2003). Örneğin öncelikle ABD' de 1975'te çıkarılan Engelli Bireylerin Eğitim Yasa'sı, 1997 ve 2004'te yeniden gözden geçirilmiştir. Dikkat eksikliği-hiperaktivite ve dikkat bozukluğu gibi engel gruplarında sıkıntı yaşanması sebepleriyle sınıflandırmada da bazı değişikliklere gidildiği görülmektedir. Sonuç olarak IDEA' ya göre sınıflandırma: *otizm, sağır-körlük, sağırlık, duygusal rahatsızlık, işitme bozukluğu, zihinsel ve gelişimsel bozukluk, çoklu engel, ortopedik bozukluk, diğer sağlık bozuklukları, özel öğrenme güçlüğü, konuşma veya dil bozukluğu, travmatik beyin hasarı ve görme bozukluğu* şeklindedir (IDEA, 2004). Burada sağırlık ve işitme yetersizliğinin ayı ayı gruplanması ve üstün yetenekli bireylerin sınıflama içerisinde yer almaması dikkat çekmektedir (Akçamete, 2019). Yunanistan da ise 1566/1985 sayılı kanunun 32. maddesinde *"a) Körler ve ciddi görme bozuklukları olanlar, b)Sağır ve ağır işitenler, c)Hareket Bozukluğu olanlar, d)Şuur geriliği (bozukluğu) olanlar, e)öğrenme zorluğu gösterenler (zor kelime heceleme, konuşma zorluğu vd.) veya genel olarak zor uyum sağlayanlar, f)Psikolojik hasta olanlar ve duygu ertelemesi olanlar, g)Saralılar, h)Hansen (Cüzzam) Hastalığı olanlar, ı)uzun süre tedavi gerektiren hastalıklardan muzdarıp olanlar, i) bebeklik, çocukluk veya ergenlik çağındaki herhangi bir sebeple kişilik bozukluğu gösterenler"* şekilinde sıralanmıştır (FEK A 1566, 1985). Türkiye de Temmuz 2018' de çıkarılan MEB Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliğinde ise 11 başlık altında alfabetik sıra ile tanımlamaların yapıldığı görülmektedir. Bu tanımlara göre; zihinsel yetersizliğin hafif orta ağır çok ağır olmak üzere 4 alt başlıkta otizmi olanlar bireylerin hafif orta ve ağır olmak özere üç alt başlık altında yer aldığı ve bunların dışında bedensel, görme, işitme ve özel yetenekli bireylerin tanımlandığı diğer grupların yer almadığı görülmektedir. Ülkelere göre bu sınıflamalardan bir veya birkaçını karşılayan çocuklar özel gereksinimli olarak nitelendirilir ve durumuna göre özel eğitim ve müdahale programlarına dahil edilmektedir (MEB, 2018).

Yukarıdaki sınıflandırmalara baktığımızda genellikle yetersizliğin etkilediği organ ve uzuvların odağa alındığı tıbbi temelli sınıflandırmaların yaygın olduğu görülmektedir. Bunun dışında da farklı model ve yaklaşımlara göre de sınıflandırmalar bulunmaktadır (Çitil, 2020). Ve özellikle iki yaklaşım üzerinde durulmaktadır. Birinci yaklaşım, özel eğitim destek hizmetlerini ne derece alması gerektiği üzerine odaklanmaktadır. Kısa süreli özel eğitim ve destek hizmetlerine gereksinim duyanlar (geçici bir zedelenme sonucu oluşan yetersizlikler), Uzun süreli özel eğitim ve destek hizmetlerine gereksinim duyanlar (genellikle hafif ve orta dereceli yetersizlikler) ve Sürekli süreli özel eğitim ve destek hizmetlerine gereksinim duyanlar (ağır derecede, birden çok yetersizliği olanlar ve yaşam v boyu eğitim ve destek verilmesi gerekenler) şeklinde üç grup halinde sınıflandırılmaktadır (Ataman, 2019). İkinci yaklaşıma göre ise "rastlanma sıklığı yüksek olan özel gereksinimli çocuklar (zeka geriliği olan çocuklar, üstün zekalı ve üstün yetenekli çocuklar), gelişimi tehlike altında olan çocuklar (öğrenme güçlü gösteren çocuklar, duygusal ve davranışsal bozukluğu olan çocuklar, iletişim yetersizliği olan çocuklar), Üstün özellikleri olan çocuklar (üstün zekalılar; üstün yetenekliler, yaratıcı çocuklar, özel yetenekli çocuklar), rastlanma sıklığı düşük olan özel gereksinimli çocuklar (görme yetersizliği olan çocuklar, işitme yetersizliği olan çocuklar, ortopedik yetersizlikten etkilenmiş olan ve sağlık yetersizliği olan çocuklar, otizm ve otistik bozukluğu olan çocuklar) olarak dört başlıkta toplanmaktadır (Özgür, 2017).

Engelliliğin nedenleri ve sınıflandırılması özel eğitim alanının temel bilgi kaynaklarındandır (Çitil, 2020). Engelli oluş nedenlerinin belirlenerek gruplandırılması, riskin daha aza indirgenmesine katkı sağlarken; engelli bireylerin sınıflandırılması da uzmanların birbiri ile daha iyi iletişim kurması, yasal hakların daha iyi savunulması, özel gereksinimli bireylerin daha görünür olması, para ve kaynakların doğru şekilde kullanılması, iyi etkili planlama yapılabilmesi gibi yararlarının olduğu ayrıca tanılama ve eğitimin planlanmasına, eğitim ortamlarının düzenlenmesine katkı sağlamaktadır (Özgür, 2017; Ünlü, 2020). Fakat bazı uzmanlara göre özel eğitim gereksinimli çocukların sınıflandırılmasının onları ötekileştireceği düşünülse de engelli bireyleri belirli bir sistematik içerisinde ele alınmasının gerekliliği sınıflandırmayı zorunlu kılmaktadır (Özgür, 2017).

Engellilik oluşumuna sebep olan etmenlerden ve bu etmenlerin yol açtığı engellilik türlerinin de çeşitlilik gösterdiğinden ve literatürde engellilik türlerine dair çeşitli sınıflandırmalar bulunduğundan bahsettik. Aşağıda sırası ile zihinsel engel, görme engeli, işitme engeli, otizm spektrum bozukluğu (OSB), fiziksel engel, özel öğrenme güçlüğü (ÖÖG), dil ve konuşma problemi, dikkat eksikliği ve hiperaktivite, engel türleri hakkında bilgi verilmiştir.

2.2.3.1. Zihinsel Yetersizlik

Amerikan Zihinsel ve Gelişimsel Yetersizlikler Birliği (AAIDD-2021) ise zihinsel yetersizlik, kavramını hem zihinsel işlevde bulunma hem de pek çok günlük kavramsal, sosyal ve pratik becerileri içeren uyumsal davranışlarda önemli ölçüde sınırlılıklarla tarif edilen ve 22 yaşından önce ortaya çıkan bir yetersiz şeklinde tanımlamaktadır

Öğrencilerin zekâ düzeylerini ölçmek için Standford-Binet ve Wechsler Ölçekleri olmak üzere iki test uygulanmaktadır. Bu iki teste göre zihinsel engelliliğin klinik sınıflandırması Tablo 2.2.1'de gösterilmiştir.

Tablo 2.2.2. Zihinsel Engelliliğin Klinik Sınıflandırması

Zihinsel engellilik düzeyi	**Wechsler IQ**	**Standford – Binet IQ**
Hafif	55 – 69	52 – 67
Orta	40 – 54	36 – 51
Ağır	25 – 39	20 – 35
Şiddetli	25 ve altı	20 ve altı

Eğitim sınıflandırmasında ise, Zekâ Bölümü (IQ) seviyeleri de temel olarak alınmakta ve üç farklı seviyeye ayrılmaktadır. IQ seviyesi 61-85 arasında olan öğrenciler *"eğitilebilir"* 31-60 arasında olanlar *"öğretilebilir"* ve IQ seviyesi 30'un altında olanlar ise *"gözetim altında tutulabilir"* olarak adlandırılmaktadır (Kar, 1992). *Eğitilebilir Zihinsel Engelliler;* bu gruba dahil olan bireylerin engel durumları genellikle, okula başlamadan önce fark edilmez. Okul sonrası yeteri derecede

algılama becerisine ve eğitim-öğretim yeterliliğine sahip olamamaları sonucunda fark edilmektedirler (Karakaya, 2005). *Öğretilebilir Zihinsel Engelliler;* normal gelişim gösterenlerden büyük ölçüde farklılık göstermektedirler. Buradaki eğitimsel amaç temel eğitim becerilerinden çok , öz bakım becerilerini kazandırmaktır (MEB, 2015). *Ağır ve Çok Ağır Derecede Zihinsel Engelliler;* yetersizlikleri genellikle doğuştan fark edilir ve bazı basit öz bakım becerilerini öğrenebilirler. Eğitim programlarında, bu bireyler için öz bakım ve basit iletişim becerilerinin geliştirilmesine odaklanılır, böylece günlük yaşamlarını sürdürebilmeleri için gerekli temel beceriler kazandırılmaya çalışılır (Eratay, 2010).

Zihinsel engelin oluşumunda birçok etmen etkili olmaktadır. MEB'in "Zihinsel Yetersizliği Olan Bireyler Aileler İçin Rehber Kitapçık" (2021) adlı araştırmasında bu faktörler dört başlık altında ele alınmaktadır. AAIDD ise zihinsel engelliliğin nedenlerini 3 başlık altında toplanarak '*genetik'* sınıflandırılmasına '*doğum öncesi'* içerisinde yer verilmektedir (Eratay, 2010). *Doğum Öncesi Oluşan Sebepler;* gebeliğin özellikle ilk üç ayında uzun süre devam eden yüksek ateş, gebelik döneminde geçirilen hastalıklar, gebelikte hekim denetimi dışında kullanılan ilaçlar, alkol, kansızlık, kronik hastalıklar, annenin yetersiz ve dengesiz beslenmesi, kazalar sigara ve zararlı madde kullanımları, olarak sıralanmıştır. *Doğum Sırası Oluşan Sebepler;* güç ve uzun süren doğum, erken doğum, doğum sırasında bebeğin oksijensiz kalması, doğum sırasında beyin zedelenmesi ve düşük doğum ağırlıklı dünyaya gelen bebek olarak belirtilmiştir. *Doğum Sonrası Oluşan Sebepler;* çevre kirliliğine maruz kalma, bebeğin anne sütü alamaması, demir eksikliği, bebeğin yeterli miktarda ve nitelikte beslenememesi, uyaran eksikliği, merkezi sinir sistemi enfeksiyonları, metabolik hastalıklar ve geçirilen kazalar sonucunda beyin zedelenmesi şeklinde sıralanmıştır. *Genetik Sebepler;* kromozom hastalıkları, beyin gelişi ile ilgili hastalıklar ve akraba evliliklerinin genetik sebepler bakımından zihinsel engelle ilişkisinin öne çıktığı görülmektedir (MEB, 2021).

2.2.3.2. Görme Engeli

İnsanlar için görme yeteneği kritik bir öneme sahiptir. Çünkü öğrenme ve bilgi edinme sürecinde edindikleri bilgileri genellikle görsel şekilde edinmektedirler.

Bu durumda, kısıtlı görüşe sahip ya da hiç göremeyen bireylerin dış dünyayı algılamaları ve bu dünya hakkında bilgi edinmeleri konusunda zorluk yaşamalarına sebep olmaktadır (Tiryaki, 2017).

Görme yetersizliği, görme işlevinin normal görme işlevi için kabul edilebilir sınırdan daha kötü olması ve kanıtlanabilir görme bozukluğu olması durumunda ortaya çıkmaktadır. (Ivers et al., 2000). Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, (2014), görme engelli bireyleri hem yasal hem de eğitimsel açıdan tanımlamıştır. Yasal tanımlamaya göre, görme engelliler bireyin görme yeteneğinin ne kadar olduğunun belirlendiği ve sağlık kurulu raporuna göre bazı işleri yapamayacak kadar görme güçlüğü yaşayan kişilerdir. Eğitimsel tanımlamaya göre ise, çevrenin ve objelerin algılanmasında yol göstericilere ihtiyacı olan, eğitimde dokunsal ve işitsel materyallere ihtiyaç duyan ve görme gücünden yararlanamayan birey olarak tanımlanmaktadır.

Görme engelli farklı tanımlara ve sınıflandırılmaya sahiptir. Karataş (2020), Türkiye de karşılaşılan ve sıklıkla kullanılan üç sınıflandırmaya yer vererek açıklamıştır. *Az-Çok Az Görenler;* Diğer gruplara göre görme işlevleri oldukça iyi durumdadır. Görme kusurları tamamen ortadan kaldırılamasa da ameliyat ve gözlük vb. kullanımı ile daha da aza indirgenebilir. *Yasal Olarak Görme Engelliler;* Çok az görme yetisini sahip olan gruptur. Ve bu nedenle yasal olarak görme engelli olarak tanımlanırlar. *Tamamen Görme Engelliler;* sosyal hayata uyum konusunda oldukça zorluklarla karşılaşan gruptur. İş hayatında da var oluşları çok sınırlıdır.

Bireyler, sonradan görme yetilerini kaybettiklerinde, hafızalarındaki eski bilgileri ve yeni öğrendiklerini bir araya getirerek daha kolay öğrenebilirler. Ancak, doğuştan görme engelli bireyler bu tür deneyimlere sahip olmadıkları için öğrenme süreçlerinde işiterek, dokunarak, tadarak ve koklayarak anlamaya çabalarlar. Bireylerde görme yetersizliği bulunanların bilişsel, duyuşsal ve motor becerilerinde gelişimsel farklılıklar vardır (Mann, 2006).

2.2.3.3. İşitme Engeli

Beş duyumuzdan biri olan işitmede meydana gelen engel, insanları büyük ölçüde sınırlandırmaktadır. Çünkü işitme, kişiler arası iletişimin esas unsurlarından

biridir. Ayrıca konuşma ile okuryazarlık becerilerinin gelişimi için önemli bir role sahiptir. İşitme sürecinde meydana gelen herhangi bir aksaklık, normal işitmenin gerçekleşmesini engelleyerek işitme kaybına neden olmaktadır (Turan, 2017). Kısacası; İşitme kaybı işitsel yapı ve fonksiyonlardaki bozulma veya kötüleşme sonucunda işitmenin normal işitme eşiklerinin ötesine geçtiğinde ortaya çıkan bir durumdur (Carrie & Niernan, 2020).

İşitme kaybı çeşitli şekillerde sınıflandırılmaktadır. Bunlardan; işitme oluş yerine göre, işitme kaybının etiyolojisine göre, işitme kaybının oluş zamanına göre ve işitme kaybının derecesine göre olmak üzere 4 farklı sınıflandırma aşağıda açıklanmıştır.

İşitme Kaybının Oluş Yerine Göre Sınıflandırılması; iletim tipi işitme kaybı, sensörinöral tip işitme kaybı, mix (Mikst tip-Karma) tip işitme kaybı, santral işitme kaybı ve psikolojik işitme kaybından oluşmaktadır. *İletim Tipi İşitme Kaybı;* işitme kaybı, dış kulak ve/veya orta kulak mekanizmalarından kaynaklanan bir türdür (Arash Bayat, 2017). *Sensörinöral (Duyusal) Tip İşitme Kaybı;* işitme kaybı, iç kulağın ve ondan beyine giden sinirlerin hasar görmesiyle ortaya çıkan bir durumdur (ASHA, 2015). *Mix (karma) Tip İşitme Kaybı;* iletim tipi (dış kulak) ve duyusal-sinirsel tip (iç kulak) işitme kaybının birlikte görüldüğü bir durumdur (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2014). *Santral (Merkezi) İşitme Kaybı;* kişinin işitsel algıyı işlemesi sırasında santral işitsel sinir sisteminde meydana gelen çeşitli işlev bozukluklarını ifade etmektedir (ASHA, 2015). *Psikolojik (Fonsiyonel) işitme kaybı;* bir kişinin işitme kaybı yaşamış gibi davranması veya işitme kaybına sahip olduğuna inanması durumudur. İşitme organında herhangi bir bozukluk olmamasına rağmen işitme gerçekleşmemektedir (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2014).

İşitme Kaybını Etiyolojisine Göre Sınıflandırılması; iki başlık altında incelenmektedir. Bunlar konjenital işitme kayıpları ve kazanılmış işitme kayıplarıdır. *Konjenital işitme kaybı;* genetik, doğumla ilgili sebepleri içeren ve çocuk doğduğunda var olan işitme kaybıdır. *Kazanılmış İşitme Kaybı;* Menenjit, kafa travması gibi çeşitli nedenler sonucu doğumdan sonra gelişen bir durumdur (Arıcı, 2010).

İşitme Kaybının Oluş Zamanına Göre Sınıflandırılması; MEB (2014) 'de iki şekilde ele alınmıştır. Sözel dil gelişiminin öncesinde işitme kaybı mevcutsa, bu durum dil öncesi; sözel dil gelişiminin sonrasında ise dil sonrası işitme kaybı olarak adlandırılmaktadır (MEB, 2014). Bazı çalışmalarda ise beş sınıfa ayrıldığı görülmektedir. *Prenatal işitme kaybı;* hamilelik döneminde meydana gelen risk faktörlerini karşılamaktadır. *Perinatol işitma kaybı;* doğum sırasında meydana gelen risk faktörlerini kapsar. *Postnatol işitme kaybı;* Doğum sonrası oluşan risk faktörlerini kapsamaktadır. *Prelingual işitme kaybı;* anadilinin özelliklerini öğrenilmeden önce, yani dil öncesi dönemde oluşan işitme kaybıdır. Doğumdan iki yaşına kadar uzanan bir dönem olarak değerlendirilir. *Prelingual işitme kaybı;* dil öğrenme sürecinde yaşanan işitme kaybıdır ve bu kapsama 2 ile 6 yaş arasındaki çocuklar girmektedir. *Postlingual işitme kaybı;* dil ediniminin tamamlandığı 6 yaşından sonra ortaya çıkan işitme kaybıdır (Can, 2009).

İşitme Kaybının Derecesine Göre Sınıflandırılması; Bazı uzmanlar ise eşik değerine göre sınıflandırma yapmaktadır. Buna göre *Normal işitme kaybı;* 10-15 dB , *çok hafif derece işitme kaybı* 16-25 dB*; hafif dereceli işitme kaybı;* 26-40 dB*;orta dereceli işitme kaybı;* 41-55 dB*; orta ileri dereceli işitme kaybı;* 56-70 dB*; ileri dereceli işitme kaybı;* 71-90 dB*;çok ileri dereceli işitme kaybı;* 91 dB işitme seviyesi şeklinde işitme eşik değerleri baz alınmaktadır (Dodur, 2020).

2.2.3.4. Otizm Spektrum Bozukluğu (OSB)

Uzun zamandır yaygın olarak kullanılan otizm terimi, 1911 yılında ilk defa İsviçreli psikiyatrist Bleuler tarafından sosyal olarak içe dönük olan çocukları tanımlamak için kullanılmıştır (Kurnaz, 2020). 1943 yılında ise Amerikan çocuk psikiyatristi L. Kanner tarafından ısraracı ve düzensiz-karasız hareketler ile nitelendirği “otizm” kelimesi resmi olarak “Duygusal İletişimdeki Otistik Kusurlar" başlıklı makalesinde yer almıştır (Harris, 2018).

Otizm Spektrum Bozukluğu (OSB), erken yaşlarda beliren sosyal etkileşim ve iletişimde kısıtlılık, belirli ilgi alanları ve tekrarlayıcı davranışlar ile tanımlanan bir nörogelişimsel bozukluktur (APA, 2013). Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliğinde (2012) ise *" Otistik birey, sosyal etkileşim, sözel ve sözel olmayan*

iletişim, ilgi ve etkinliklerdeki sınırlığı erken çocukluk döneminde ortaya çıkan ve bu özellikleri nedeniyle özel eğitim ile destek eğitim hizmetlerine ihtiyacı olan birey" şeklinde tanımlanmaktadır. OSB'li çocukların karşılaştığı sosyal etkileşim ve iletişimdeki zorluklar ise şöyle sıralanabilir; göz teması kurmada güçlük, gülümsemelere karşılık vermede güçlük, diğer insanlarla ilgi kurmada güçlük, ilgi duyduğu nesneleri başkalarıyla paylaşmadaki güçlük, akranlarıyla iletişim kurmadaki güçlük ve hayali oyunlar oynamadaki güçlük. (Motavalli & Mukaddes, 2019).

Otizmin nedeni hala tam olarak bilinmemektedir. Bununla birlikte çeşitli konulara odaklanılmaktadır. Diken (2020) çalışmasında genetik faktörler, beyinsel işlevlerdeki anormallikler, çevresel faktörler ve aşılar olmak üzere 4 grupta incelemektedir. Kartal (2018) ise bunlara ek olarak aile ile ilgili nedenleri sınıflandırmaya dahil etmektedir. Ve bu durumu ailenin çocuk yetiştirme tarzları, ailede bulunun psikolojik faktörler gibi sebeplere bağlamaktadır. Ancak, yapılan araştırmalar, otizmin genetik ve çevresel faktörlerden kaynaklanabileceğini ortaya koymaktadır. Araştırmalar, otizmin güçlü bir genetik bileşene sahip olduğunu göstermektedir (Ye, 2022) Kartal (2018), ise ebeveynlerin yaşları, beslenme alışkanlıkları, çevresel faktörlere maruz kalma durumları ile ilişkili olabileceğini bildirmektedir. Ayrıca bu çevresel faktörler arasında hava kirliliği (Volk et al., 2013), enfeksiyonlar (Atladóttir et al., 2010) radyasyon ve diğer olumsuz alışkanlıklar da yer almaktadır (Styles et al., 2020).

2.2.3.5. Fiziksel Engel

Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği'nde (2018) fiziksel engel; *"bedensel engelli birey"* olarak ifade edilmektedir. Kas, iskelet ve sinir sistemi bozuklukları olan ve dolayısıyla özel eğitim ve destek eğitim hizmetlerine ihtiyaç duyan bireyleri tanımlamaktadır.

Şafak (2019) fiziksel engel çeşitlerini 3 başlık altında ele almaktadır. *Nöromotor Bozukluklar;* beyin, omurilik ya da sinir sisteminin farklı kas ve kas gruplarında meydana gelmektedir. Bu grup içerisine; serebral palsi, paralizi, spina bifida, omurilik yaralanmaları, travmatik beyin hasarı yer almaktadır. *Dejeneratif Bozukluklar;* motor gelişimi etkileyen çeşitli problemler bulunmaktadır. Kas

hastalıkları, spinal muskuler atrofi bu grubun içinde yer almaktadır. *Kas- İskelet Sistemi Bozuklukları;* bir kişinin düşmesi veya yaralanması, sinir sisteminde zedelenme gibi nedenlerle oluşan sağlık sorunudur. Bu gruba; uzuv eksiklikleri, amputasyonlar ve gelişimsel kalça çıkığı dahil edilmektedir.

2.2.3.6. Özel Öğrenme Güçlüğü

Özel Öğrenme Güçlüğü, tarihsel açıdan ilk kez 1962 yılında Samuel Kirk tarafından düzenlenen bir veli toplantısında, okulda zorluklar yaşayan fakat zekâ eksikliği veya duygusal bozukluğu olmayan, çocukları tanımlamak amacıyla kullanılmıştır (Melekoğlu, 2020). Engelli Bireylerin Eğitimi Yasası, özgül öğrenme güçlüğünü, sözlü veya yazılı dili anlama veya kullanmayı da içeren bir veya daha fazla psikolojik süreçte herhangi bir bozukluk olması olarak tanımlamıştır. Bu terim algısal yetersizlik, minimal beyin hasarı, disleksi ve gelişimsel hafaziyi kapsamakla birlikte temel olarak görsel, işitsel, kinestetik, zihinsel veya duygusal engelleri veya olumsuz çevre nedeniyle ortaya çıkan öğrenme güçlüklerini kapsamamaktadır (IDEA, 2004).

Şahin (2010), araştırmasında özel öğrenme güçlüğünün sebeplerini 2 grup halinde ele almıştır. Bunlar; Nöropsikolojik/gelişimsel bakış açısı ve akademik bakış açısıdır. *Nöropsikolojik/gelişimsel bakış açısı;* biyolojik/genetik, algısal/motor, görsel işlemleme, işitsel işlemleme, bellek bozuklarını kapsayan, öğrenme güçlüklerinin özellikle akademik alanlara yansımaları üzerinde durmaktadır. Akademik bakış açısı ise dil ve konuşma bozuklukları, okuma güçlükleri, yazma bozuklukları, heceleme bozuklukları, matematik bozukluklarını kapsayan öğrenme güçlüğü yaşayan bireylerin akademik alanlarda başarılı olabilmeleri için gerekli olan işlemleme becerileri ve içeriğe ilişkin problemleri içermektedir.

Yapılan araştırmalar da aile üyeleri ve yakın akrabalar arasında öğrenme güçlüklerinin, dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluklarının sıklıkla görülmesi bu durum da genetik faktörlerin etkisini vurgulamaktadır. Özel öğrenme güçlüğü yaşayan bireylerin beyin yapıları ve işlevlerindeki nörolojik bozukluklar, bilgileri edinme, depolama, işleme ve gerektiğinde geri çağırma becerilerini olumsuz etkilediği bilinmelidir (Cortiella & Horowitz, 2014).

Özel Öğrenme Güçlüğünden, 5. Ruhsal Bozuklukların Tanısal ve İstatistik El kitabında 3 türden bahsedilmektedir. Bunlar; okuma, yazma ve matematik güçlüğü olarak belirtilmiştir (APA, 2013). *Okuma Güçlüğü (Disleksi);* akıcı ve doğru okuma için gerekli zekâya sahip çocukların ve yetişkinlerin beklenenin altında olan okuma performansı ile tanımlanmaktadır. Bu durum genellikle kelime tanıma, heceleme ve kod çözme becerilerinde yaşanan sıkıntılardan kaynaklanmaktadır (Shaywitz & Shaywitz, 2005). *Yazma Güçlüğü (Disgrafi);*dislekside olduğu gibi gerekli zekaya sahip olmasına rağmen harfleri yanlış yazma veya yazamama, noktalama ve dilbilgisi kurallarına uygun bir şekilde yazamamadır. Ayrıca okunaklı ve düzgün olmayan yazı da bu duruma dâhildir (APA, 2013). *Matematik Güçlüğü (Diskalkuli);* bireyin sayıları tanıma ve doğru biçimde yazma, yaşına uygun işlemlerinde zorlanması ve beklenilen matematik becerilerini karşılayamamasıdır (Görgün, 2020).

2.2.3.7. Dil ve Konuşma Problemi

Dil, duyguları, düşünceleri ve arzuları tüm ayrıntılarıyla ifade edebilmek ve dolayısı ile toplum içerisinde var olarak sorunsuz bir şekilde yaşamı sürdürebilmek açısından önemli bir kavramdır (Kol, 2011). Kazanoğlu (2020) da durumu herhangi bir sebeple ortaya çıkan dil ve konuşma eksikliğine zamanında müdahale edilmediğinde yaşam boyu süren akademik becerilerde başarısızlık ve sosyal hayata katılımdaki sorunlara yol açacağını bildirmektedir.

Turan & Yükselen (2015), dil bozuklukları nedenlerine dayanarak; gelişimsel dil bozuklukları ve edinilmiş dil bozuklukları olarak iki ana kategoriye ayrılmaktadır. *Gelişimsel dil bozuklukları;* doğumdan itibaren var olan dil bozukluklarıdır. Alıcı ya da ifade edici dilin ediniminde ve kullanımında zorluklarla kendini gösteren bir durumdur. GDB'li çocuklar zihinsel yetersizlik, nörolojik hasar, işitme bozukluğu veya diğer tanımlanabilir herhangi bir neden olmaksızın konuşulan dili öğrenme ve anlamada önemli zorluklar yaşamaktadırlar (Bishop vd., 2017). *Edinilmiş dil bozuklukları;* doğum sonrası bir kaza sonucu oluşan dil bozukluklarıdır (Turan & Yükselen 2015). Yaralanma veya hastalık neticesinde meydana gelmektedir. Edinilmiş dil bozukluğu kapsamında gözlemlenen dil özellikleri, dil

anlama eksiklikleri, yeni dil materyalini öğrenmedeki zorluklar, karmaşık fikirlerin ifade edilmesine dair problemler ve sözlü ile yazılı bilginin zayıf bir organizasyonunu içermektedir (Ardila, 2010).

Turan & Yükselen (2015), konuşma bozuklukları, hem dil bozuklukları ile birlikte hem de bağımsız olarak görülebileceğini belirtmektedir. Konuşma bozuklukları; artikülasyon (sesletim) bozuklukları, akıcılık bozuklukları ve ses bozuklukları şeklinde sınıflandırılmaktadır. *Artikülasyon (sesletim) bozuklukları;* bireyin kelimelerin gerektirdiği sesleri doğru çıkaramaması, sesleri olması gerekenden farklı çıkarması veya sesleri kesik bir şekilde çıkarmasından oluşan sorunlardır (Çangi, 2018). *Akıcılık bozukluğu;* akıcılık bozuklukları ana başlığı altında kekemelik ve hızlı bozuk konuşma bulunmaktadır. Akıcılık, eforsuz, gerilimsiz, kolay, pürüzsüz, devam eden, tipik bir hızda ve normal şekilde ritmik gibi tanımlamalarla açıklanmaktadır. Konuşma akıcılığının normalden daha sık ve/veya sürede sekteye uğraması kekemelik olarak adlandırılmaktadır (Guitar, 2014). Hızlı konuşma; beklenen hece, ses ve duraklama öbeklerine uyulmaması anormal düzeyde gereksiz ve hızlı konuşmadır (Kazanoğlu, 2020). *Ses bozuklukları;* Sesin kalite, perde, şiddet veya süre gibi özelliklerinin yaşa, cinsiyete uygun olmaması ve iletişimi engellemesidir (Acarlar, 2010).

2.2.3.8. Dikkat Eksiliği ve Hiperaktivite

Dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu (DEHB) aşırı hareketlilik, dürtüsellik ve dikkat sorunları nedeniyle işlevsellikte bozulmaya neden olan nörogelişimsel bir bozukluktur (Biederman & Faraone, 2005). DEHB tanısnın konulabilmesi için 7 yaşından önce başlamış, altı ay süre ile devam ediyor olması ve aynı zamanda da yaşamın bir veya daha fazla alanında önemli derecede aksamaya yol açması gerekmektedir (Fazlıoğlu, 2010).

DEHB’nin tek bir nedeni olmamakla birlikte bir risk faktörüne maruz kalmanın mutlaka bozukluğa neden olmadığı ifade edilmektedir (Thapar vd., 2012).DEHB'nin nedeni tam olarak bilinmese de araştırmalarda özellikle genetik geçiş üzerinde durulmaktadır. Ayrıca DEHB'li çocoukların beyin aktiviteleri

incelendiğinde DEHB'li olmayanlara göre farklılıklar olduğu gözlemlenmiştir (Fazlıoğlu, 2010).

2013 yılında yayınlanan DSM-5 içerisinde "Nörogelişimsel Bozukluklar" başlığı altında yer alan DEHB'nin tanımlanmış 3 alt tipi mevcuttur; dikkatsizliğin baskın olduğu görünüm, aşırı hareketliliğin/dürtüselliğin baskın olduğu görünüm ve bileşik görünüm. *Dikkat Eksikliği Baskın Tip;* dikkat eksikliği baskın tipindeki kişiler, dikkatlerini toplamakta ve sürdürebilmekte zorluk çekerler; bu durum, detayları kaçırmalarına, görevlerini organize etmekte güçlük yaşamalarına ve sık sık dikkatlerinin dağılmasına neden olur (Barkley, 2006). *Hiperaktivite-Dürtüsellik Baskın Tip;* yerinde duramayan, aşırı hareketli ve fevri bireylerin bulunduğu bir gruptur. Ve bu nedenle de belirtilerin kolaylıkla görülebilmesi ve fark edilebilmesi dolayısıyla tanılanmalarının daha basit olduğu söylenebilir (Barkley, 2006). *Bileşik Tip;* bu DEHB alt tipine sahip hastalar hem dikkatsizlik hem de hiperaktivite/dürtüsellik belirtilerinden her birinden en az altı ölçütü karşılar. Klinik başvurular en çok bu alt tipte olmaktadır (Irmak, 2017). Bu tür belirtiler, çocuğun akademik başarısını olumsuz yönde etkileyebilir ve öğrenme güçlüklerine yol açabilir (APA, 2013).

2.3. Engelilik Algısı

Engelli bir çocuğa sahip olmanın getirdiği sorunlar sadece engelliliği yaşayan aile içinde kalmamaktadır. Çünkü ailenin içinde yaşadığı bir toplum vardır. Ve o toplum da içinde yaşayan bireyler tarafından oluşturulan bir düzene sahiptir. Dolayısı ile bu düzene uymayanlar hemen fark edilir. Bu bireylerin toplum tarafından genellikle muhtaç, engelli, uzaklaştırılması gereken ya da itici olduğu düşünülmektedir (Özgür, 2017). Bu düzenin oluşmasında da en önemli etken toplumun engellilere karşı geliştirdiği algıdır. Algı kelimesi Latincede "almak" anlamına gelen "capere" kelimesinden gelmektedir. Algı, dış dünya ve kişinin iç dünyası arasında kurulan neden-sonuç ilişkisidir (Ertan, 2017). Başka bir tanıma göre ise algı "farkına varma, idrak etme, değerlendirme, bilincinde olma" gibi açıklanması algı sürecinin bilişsel bir süreç olduğuna işaret etmektedir. Zira çevremizde oluşan bilgi yığınını duyu organlarımızla analiz ettikten sonra algılama sürecine tâbi tutarak

kendimiz dışındaki dünyayı anlayabilmemiz mümkün hale gelmektedir (Bakan & Kefe, 2012).

Algılar sosyal grup içindeki insanların davranışlarını açıklamada önemli bir rol oynamaktadır. Zira insanlar çevrelerinden gelen aynı uyarıyı farklı olarak algıladıkları için farklı tepki gösterirler. Farklı tepkiler bireylerin algılama özelliklerine, biçimlerine, bilgi ve deneyimlerine bağlı olarak değişkenlik arz etmektedir (Stephen & Timothy, 2024). Algılamada ortamdaki uyarılardan hangisinin algılanacağına, hangisine ne şekilde tepki gösterileceğine, daha önceki yaşam deneylerimiz sayesinde, bu uyarı ile aramızdaki ilişkiler kurulmuş olması rol oynamaktadır (Ekici, 2004). Bu nedenle de algılama süreci değişken ve öznel bir süreç olduğundan, bu süreç boyunca insan çevresel faktörlerden, kültürden ve farklı görüşlerden etkilenebilmektedir (Tufan, 2022).

Diğer & Yıldız (2021a) ise engellilik algısını, toplumsal hayatın birçok sürecinde engelli bireylere yönelik sergilenen tutum ve davranış şekilleri olarak ele almaktadır. engelliler hakkındaki toplumsal algının temelinde sosyal temsiller tarafından şekillenen toplumsal tutumlar yatmaktadır. Dolayısıyla toplumda engelliliğe karşı var olan tutumlar "olumlu" (pozitif) olduğunda engellileri kapsayıcı, "olumsuz" (negatif) olduğunda ise engellileri dışlayıcı olacaktır (Aslan & Şeker, 2011).Kısacası; engelli bireylere yönelik algı olumlu olduğunda toplumsal kabul artarken; olumsuz olduğunda ise reddetme ve olumsuz şeyler söyle eğilimi artmaktadır.

Yapılan yasal düzenleme ve alınan idari tedbirlerle engellilerin yaşamında kayda değer iyileştirmeler sağlanmaktadır. Ancak alınan tüm yasal ve idari önlemlere rağmen engelliler hâlâ "acınılan, dışlanılan, kabul görmeyen, alay edilen, küçümsenen, güvenilmeyen insanlar" olarak görülmektedir. Bu tutum engellilere ilişkin olumsuz bir algının oluşmasına ve toplumdan dışlanmalarına neden olmaktadır (Aslan & Şeker, 2011). Oluşturulan mevcut algı zaman içerisinde yayılarak günümüze değin varlığını sürdürmüştür. Bu bağlamda engelli bireylerin günlük hayatlarının her evresinde engellilik algısı ile karşılaşmalarının sebebi, geçmişten günümüze gelen negatif algı birikiminin olduğu düşünülmektedir (Diğer

& Yıldız, 2021b). Bu nedenle engelli bireylere yönelik olumsuz toplumsal algı ve tutumlarda gerçekleşebilecek değişiklikler bu bireylerin toplumsal yaşama katılımında etkili olacaktır (Gencer, 2019).

Engelli çocuğa sahip aileler zamanlarının büyük bölümlerini çocuklarına destek olmakla ve onların gereksinimlerini karşılamakla geçirmektedirler. Oysaki tüm insanlar gibi bu ebeveynler de sosyal bir varlıktırlar ve sosyalleşme gereksinimleri vardır. Bu açıdan ebeveynlerin arkadaşlığa, dostluğa, yalnız olmadıklarını hissetmeye ve sosyalleşmeleri için duygusal desteğe ihtiyaç duymaktadırlar (Kaya, 2020). Ebeveynlerin ruhsal yönden iyi durumda olmaları pek çok güçlüğe sahip olan çocuklarına daha rahat yardım etmelerini sağlayacaktır (Üstüner Top, 2009). Tüm bunlar göz önüne alındığında ailelerin toplum tarafından kabul görmeye ve toplum içerisinde var olmaya çalışmalarının önündeki en büyük engelin olumsuz algılar olduğu düşünüldüğünde bu algıların olumlu yöne çevrilmesinin önemi artmaktadır. Mevcut araştırmada içerisinde yer alan engelli birey ebeveynleri, engelli birey yakınları, öğretmenler ve din görevlilerinin engellilik algılarını incelemeyi amaçlamaktadır. Dolayısı bu gruplara aşağıdaki bölümlerde değinilmiştir.

2.3.1. Engellilik ve Aile

Toplumun en küçük çekirdeğini oluşturan aile; evlenme, kan ya da evlât edinme bağlarıyla birbirine bağlanmış, aynı evde yaşayan, aynı geliri paylaşan, birbirleri ile devamlı ilişki ve etkileşim altında olan, karı-koca, ana-baba, kız-oğul, kız kardeş-erkek kardeş gibi sosyal ilişkileri olan insanların oluşturduğu bir birliktir (Ağademir, 1991). Bu mikro kültürün üyeleri arasındaki ilişkilerde ortak bir tarihe dayanır derin ve çok yüzeylidir. Aile, ortak duygular, ortak bir amaç ve üyeler arasında atanmış görevleri barındıran, kendine has özellikleri olan doğal bir sosyal sistemdir. Bu nedenle aile bütünlüğü boyunca sürdürülen bağlar aile bireyleri arasında çok güçlüdür (Goldenberg & Goldenberg, 2013). Bu aile bağlarını güçlendiren en önemli üye ise çocuktur. Toplumun en küçük birimini oluşturan aile içerisinde çocuk genellikle anne ve babanın bir ürünü olarak algılanır. Ayrıca aile

çizgisinin devamını sağlayacak, ebeveynlerin gelecek güvenliğini temin edecek bir araç olarak görülür (Kurtoğlu & Özçırpıcı,2019).

Çocuğun dünyaya gelmesi aile içerisinde büyük bir sevinç ve mutlulukla beklenirken ebeveynler cinsiyetini, görünüşünü, kime benzeyeceğini, kişilik özelliklerinin neler olabileceğini hayal ederler (Fani, 2015). Tüm bu hayallerin yanında aileye yeni bir bireyin katılması birçok yeniliği beraberinde getirmekte ve yeni umutlar, yeni beklentiler geliştirmekle birlikte birçok değişikliğe de neden olmaktadır. Evliliğin tamamlayıcısı kabul edilen çocuğun, engelli doğması ise ailenin tüm beklentilerini ve umutlarını kırmaktadır. Ayrıca ailenin yaşam tarzını etkileyen bu durum ailenin planlarında, beklentilerinde, çalışma hayatında, günlük ve sosyal aktivitelerinde, ekonomik durumunda önemli birtakım değişikliklerin meydana gelmesine neden olmaktadır (Özşenol vd., 2003; Akandere vd., 2009). Kısacası doğum, çoğu aile için sevinç, kutlamalar, gurur ve sevilen arkadaşların toplanması, yaşamın yenilenmesi anlamı taşırken bazı durumlarda gözyaşı, umutsuzluk, karışıklık, korku, şaşkınlık, sessizlik sıradışı ve gizemli problemlerle dolu yeni bir yaşamın başlangıcıdır (Kotsiopulos, 2013).

Engelli çocuğun doğumu, aile sistemi içerisinde korku yaratır. Çiftler arasındaki ilişki, aile dinamiği, ailenin benlik saygısı sorgulanır. Aslında buradaki en önemli tehdit çocuğun engelli olması değil, bir bilinmezin içinde olmak, sosyal dışlanma ve bilgi eksikliğidir (Karasavvidis, 2017). Çevre tarafından sergilenen toplumsal tutum ve algılar engelli çocuk ailesinin sosyal çevre ile olan ilişkilerinde güçlüğe ve çocuğun geleceği ile ilgili belirsizlikler ise kaygıya yol açmaktadır (Musayev, 2013).

Aile sadece kendi içerisinde dinamiği (aile ihtiyaçları, aile içindeki sorumluluklar, rol dağılımı vs.) olan bir sistem değildir. Tüm aileler bir veya daha fazla sistemle etkileşime girer ve onlardan etkilenir (Tanrı, okul, kilise, sağlık hizmetleri vb.) (Goldenberg & Goldenberg, 2013). Bu karmaşık sosyal sistem içerisinde tüm üyeler ihtiyaçları ve deneyimleri kapsamında etkileşime geçerler. Bu süreç engelli bir çocuğun aileye eklenmesiyle daha da karmaşık bir hal alır (Fani, 2015). Giderek artan bir şekilde sosyal etkileşimden uzak kalmak depresyon suçluluk

kaygı gibi sosyal ve duygusal sorunların yaşamlarının bir parçası haline getirmektedir. Özetle düzeltilemeyen, değiştirilemeyen ve süreklilik gösteren yetersizlikler aile işlevlerini kısıtlayarak zorlanmalarına sebep olmaktadır (Kaner, 2016). Bunun yanında engellilik her aileyi aynı düzeyde etkilememektedir. Bazı aileler engellilik ile aile bağlarının güçlendiğini, birbirlerine daha yakınlaştıklarını, inançlarının arttığına, hayata daha çok sarılıp saygı duyduklarını ve yeni arkadaşlar dostluklar kazandıklarını ifade etmektedirler (Evangelos, 2012). Bu da göstermektedir ki ailelerin, sınırlılık ve zorluklardan aynı şekilde etkilenmemektedir. Ailenin yapısı, çocuğun özellikleri ve toplumun tutumu bu sınırlılık ve zorlukları şekillendirmektedir. Cavkaytar vd.'in (2016) aktardığına göre ailenin büyüklüğü ve kültürel yapısı, anne-babaların kişilik özellikleri, eşlerin birbirine ne derece yakın ve destek olduğu, evlilik durumları, dini inanışları, yakın çevrenin ve toplumun özellikleri, aile bireylerinin sosyo-ekonomik düzeyleri, sağlık kişilik özellikleri çocuk ihmali istismarı ve yoksulluk gibi değişkenlerin yanı sıra, çocuğun cinsiyeti, özrün türü ve derecesi de ailenin engelli çocuktan etkilenme düzeyini ve aynı zamanda geçirdiği duygusal aşamalar üzerinde önemli rol oynamaktadır.

2.3.2. Engellilik ve Engelli Yakını

Engellilik; engelli bireyi, ailesini, yakın çevresini ve ait olduğu toplumsal yapıyı ilgilendiren bir olgudur (Sohbet & Geçici, 2015). Engellilerin toplumsal hayata katılımının önündeki en büyük engel de, toplumda engellilere yönelik negatif tutum ve davranışlardır. Özellikle engelli bireyin yakın çevresi engelli bireyin hayatında önemli role sahiptir. Engelli birey yakın çevresi tarafından gördüğü kabul ve red davranışlarından etkilenmektedir. Bu konu araştırmada sosyal dışlanma ve sosyal destek olmak üzere iki boyutu ele alınacaktır.

Sosyal dışlanma, insanların topluma katılımının engellenmesi durumudur. Kişilerin toplumun dışına itilerek toplumun bir parçası olamadığı, toplumda istedikleri şekilde aktif olarak yer alamadığı, ekonomik, politik, kültürel ve sosyal hayata tam olarak katılamadığı durumlarda sosyal dışlanmadan söz edilir (United Nations, 2016) Engelliler için sosyal ilişkilerden, kültürel ve toplumsal faaliyetlerden, temel hizmetlere erişimden, yakın çevreden ve iktisadi sahadan

engellenmek ikinci bir engel durumu olarak görülmektedir (Genç, 2015). Engelli bireylerin gündelik yaşamda karşılaştığı sosyal dışlanmalar, psiko-sosyal yönden birtakım problemler ile karşılaşmalarına sebep olmaktadır. Engelli bireyler sosyal dışlanmaya maruz kalmaları sonucunda birçok haktan mahrum kalmakta ve yaşadıkları sorunlara üretilen çözümler yeterli olmamaktadır (Alptekin, 2024). Ayrıca yapılan çalışmalarda engelli bir yakını olan bireylerin engellilere karşı daha olumlu davranışlar geliştirdiği görülmektedir. Bu bağlamda da engelli bireyle olan yakınlık ve yakınlık derecesinin bu konuda önemli olduğu görülmektedir. Özateş Gelmez (2021), araştırmasında velilerin, engellilerin eğitimine ilişkin tutumları, engelli bir tanıdığa sahip olma değişkeni bağlamında incelenmiştir. Ve katılımcıların genel itibariyle engelli bireylerin eğitimine ilişkin tutumlarının olumlu yönde olduğu, engelli bir tanıdığa sahip olan katılımcıların tutumlarının ise engelli tanıdığı bulunmayanlara kıyasla daha olumlu olduğu sonucuna ulaşıldığı görülmektedir.

Sosyal destek ise kişinin başkalarından, çevresinden ilgi, değer ve yardım görme, kendisine güvenildiğini ve kendisinin desteklendiğini hissetmesi durumu olarak tanımlanabilir. Başka bir tanıma göre ise kişinin farklı kaynaklardan aldığı sosyal ve psikolojik destektir. Bu kaynaklar kişinin ailesi, akrabaları, arkadaşları, eşi, öğretmenleri gibi kişinin içinde yer aldığı toplumun çeşitli öğeleridir (Yıldırım, 1997). Sosyal destek, insana değer verildiğine, saygı duyulduğuna ve toplumsal alanda karşılıklı yükümlülükler ağının bir üyesi olduğuna inanmasına yol açan bilgiler olarak tanımlanır. Sosyal destek krizdeki insanları çok çeşitli patolojik durumlardan korumayı hedefler (Bucuka, 2022). Yapılan çalışmalarda, sosyal desteğin stresi ve diğer psikolojik sorunları önleyici bir faktör olduğuna ve bununla birlikte sosyal desteklerden duyulan memnuniyetin stresi azaltıcı etkisinin olduğuna; uzmanlardan sağlanan bilgi desteğinin davranış problemleri ile başa çıkma becerilerine katkı sağladığına; sosyal desteğin anne babalardaki yetersizlik duygusunu azaltarak yaşam doyumunu arttırdığına dikkat çekilmiştir (Hodge et al., 2011). Engelli bir çocuğun dünyaya gelmesinin yarattığı kabul ve uyumu ayrıca karşılaşılan sorunların giderilmesinde aileye sağlanan sosyal destek önemli bir yer tutmaktadır. Sosyal destek, sağlıklı yaşamın devamının sağlanmasında, moral ve başa çıkmada olumlu etkiler sağlamaktadır (Kaner, 2016). Dolayısı ile anne

babaların tüm yaşadıkları ile nasıl ve ne ölçüde başa çıktıkları sosyal destek mekanizmaları ile paralellik göstermektedir. Ailelerin arkadaşlığa, dostluğa, yalnız olmadıklarını hissetmeye, duygusal desteğe ihtiyaçları vardır (Akkök, 2003).

2.3.3. Engellilik ve Öğretmen

Demokratik tutum ve davranışların bireylere kazandırılmasında okulların büyük bir rolü vardır (Gömleksiz & Kılınç, 2014). Bu sebeple, eğitimle ilgilenen herkesin çokkültürlü eğitim uygulamalarında aktif bir şekilde yer alması gerekmektedir (Gay, 1994; Akt; Cırık, 2008). Özelliklede çokkültürlü eğitimin hayata geçirilmesinde eğitim sisteminin temel taşlarını oluşturan öğretmenlerin üzerine önemli görevler düşmektedir. Öğretmenlik mesleği, geleceğin gençlerinin yetiştirilmesinde, gelişimlerinde, eğitilmesinde stratejik bir önem taşımaktadır. Öğretmenler, alan ve meslek bilgisinin yanı sıra özveri, hoşgörü, sürekli kendini yenileme, mesleği severek yerine getirme (Girgin & Baysal, 2005) ayrıca motivasyonları sürecin başarıya ulaşmasında ve etkililiğinde son derece önemlidir (Özdoğru, 2021)

Aksoy (2019), öğretmenlerden kaynaklanan iletişim engellerini; ailelerle çalışma konusundaki deneyim eksikliğine, tutumlara ve iletişim farklılıklarına bağlamaktadır.

Ailelerle iletişimi olmayan kısacası deneyimsiz olan öğretmenler, aileleri anlama ve iletişim kurmada güçlükler yaşamaktadır. (Aksoy, 2019). Ayrıca özel eğitim öğretmenlerinin engelli ailelerinin en yakın tanıkları olduğu unutulmamadır. Bu nedenle ailelerin yaşadıkları psikolojik sorunları, geçiş aşamalarını ve yaşayabilecekleri farklı zorluklara karşı bilgiye sahip olması gereklidir. Böylelikle gerektiğinde ailelere gerekli yönlendirmeleri yapabilecek donanıma sahip olabilirler (Özdemir, 2019).

Öğretmenlerin ailelere karşı olumlu tutum içinde olmaları önemlidir (Aksoy, 2019). Engellilerin toplumla bütünleşmesinin önündeki en önemli engel olumsuz tutumlardır. Bu nedenle de öğretmenlerin engelli bireylere yönelik olumlu tutum ve davranışlar göstererek onlara rol model olmaları, engelli bireylerin toplumla bütünleşmesinin sağlanması açısından son derece önemlidir (Akyıldız, 2017).

Ailelerin dil kültür ve sosyo-ekonomik düzey, iletişim becerileri gibi farklılıkları olduğu göz önünde tutulmalıdır. Aynı dili konuşmak zaman alsa da bunu için çaba ve emek verilmelidir (Aksoy, 2019). Aksi takdirde öğretmenlerin, öğrencilerin kültürel olarak farklı gelişim özelliklerine, bilgiye ve beceriye sahip olduklarını göz ardı etmeleri, öğrenci başarısızlığına ve sınıf içinde çatışmalara yol açabilir. Bu sebeple öğretmenlerin kültürel açıdan donanımlı olmaları gerekmektedir (Keengwe, 2010). Bu yeterliklerin öğretmen adaylarına kazandırılması, öğretmenlerin eğitilmesi sürecinde önem taşımaktadır.

2.3.4. Engellilik ve Din Görevlisi

Bireylerin ve toplumun ihtiyaç duyduğu din hizmetlerini bir meslek olarak yürüten kişilere genel anlamda ‘din görevlisi’ denilmektedir. Din görevliliği farklı boyutları olan ve pek çok konuda uzmanlık isteyen zor bir meslektir. (Altıntaş, 2018). Dolayısıyla toplumsal yaşamımızda. çocuklarımızın, gençlerimizin ve yetişkinlerimizin manevi eğitimlerinde etkin olarak görev alanlar okullarımızda öğretmen, okul dışında ise dinin telkin ve irşadıyla görevli olan din görevlileridir (Köylü, 1990).

Engellilik kavramı da hem engelli bireyler hem de aileleri açısından anlamlandırma ve başa çıkma güçlükleri içeren bir süreçtir. Söz konusu durumu anlamlandırmak ve süreçle başa çıkmak için kullanılan referanslar arasında dinin önemli bir yer tuttuğunu söylemek mümkündür. (Gürer & Kaya, 2024). Bu bağlamda da din görevlilerine önemli görevler düşmektedir. Dolayısıyla iyi bir din görevlisinin hem ibadet ve akaid konularında donanımlı olması, güncel konulardan haberdar olması hem de engelli psikolojisini anlayabileceği, onlara uygun bir metot ve iletişim aracı ile engellilere eğitim ve manevi danışmanlık hizmeti verebilmesi gerekmektedir (Kaya, 2019).

Underwood (2000) engelli insanlara yönelik olumsuz tutumların dini anlayış veya dini deneyim eksikliği ile ilişkili olduğunu savunmaktadır (Özmenteş, 2006). Bu bağlamda da din görevlisi ‘topluluk karşısında konuşma’ anlamına gelen hitabet yeteneğine sahip olmalıdır. Bunun içinde en önemli yeterliliklerden biri "alan bilgisi yeterliliğidir" (Altıntaş, 2018). Dolayısı ile din görevlisinin engellilik kavramına

yönelik yeterli bilgiye sahip olması ve bunu aktarabilmesi önemlidir. Ayrıca engellilere sunulacak din hizmetlerinde, ilk adım olarak engelli bireylerin duygusal durumlarını anlamak için empati kurulması önem taşımaktadır. Empati, sağlıklı iletişimin önemli bir parçası olarak görülmektedir. Empati duygusuna sahip olan bir din görevlisi, karşısındaki engelli bireyi anlayarak ve onun gereksinimlerini dikkate alarak din eğitimi verebilir (Kaya, 2019).

2.4. Din ve Engellilik

Din farklı tanımlamaları içeren bir kavramdır. Bu tanımlardan bazılarına baktığımızda; Türk Dil Kurumu Sözlüğü'de din, *"Tanrıya, doğaüstü güçlere, çeşitli kutsal varlıklara inanmayı ve tapınmayı sistemleştiren toplumsal bir kurum, diyanet ve bu nitelikteki inançları kurallar, kurumlar, töreler ve semboller biçiminde toplayan, sağlayan düzen"* şeklinde tanımlanmaktadır (TDK, 2024). Bilgin (2014)'e göre din, insanların yaratıcı olarak kabul ettikleri üstün güce olan imanlarını, ona yapacakları ibadetlerin bütününü ve bu imana göre davranışlarının nasıl olması gerektiğini düzenleyen inanış yolu demektir. Dağ (2009) ise yaptığı çalışmada katılımcılara dinin tanımı sormuş ve katılımcıların "Allah tarafından gönderilmiş bir dünya ve ahiret nizamı olduğu" tanımında yoğunlaştığı vurgulamaktadır. Engellilik ve din ilişkisine bakıldığında, büyük ya da küçük fark etmeksizin hemen hemen tüm dinlerde engellilik konusu olumlu ya da olumsuz bir şekilde ele alındığı görülmektedir. Özellikle tek Tanrılı dinlerde ve büyük semavi dinlerde engellilik konusu öne çıkmaktadır (Ünlü vd., 2022).

Engellilerin içinde bulundukları durum hakkında toplumların bakış açısını belirleyen faktörlerin başında din gelmektedir Kuşkusuz ki engelli bir kişiye bakarken, sahip olduğumuz dinin bize kattıkları ile anlamlandırmaya çalışırız (Rehm, 1999). Tekkanat (2019), da bu durumu *"dinsel düşüncelerin insanların karşılaştıkları olumsuz durumlar hakkında kendi inanç sistemlerine bağlı olarak çeşitli çözümlemelerde bulundurmaktadır"* şeklinde açıklamaktadır. Ayrıca dinlerin Tanrı'nın varlığına ve sıfatlarına gölge düşürmemeyi hedefleyen açıklamaları, kendi sistemlerini ortaya koyan farklı bakış açılarını yansıtacağını bildirmektedir .

Geçmişten günümüze engellilere karşı negatif ayrımcılık, istismar, dışlanma gibi olumsuz davranışlar yaygın bir şekilde gözlemlenmiştir, hatta onları eğlence aracı olarak kullanmak gibi istenmeyen tutumlar sergilenmiştir. İnsan onuruna aykırı olan bu tür davranışlardan kurtulmak, geçmişten günümüze uzun zaman almıştır ve kolay olmamıştır (Özer, 2015). Engelliliğe karşı bu kadar olumsuz tutumun olması engelliliği yaşayan birey ve yakınları için büyük üzüntü verici başedilmesi gereken bir durumu oluşturmaktadır. Bu bağlamda da İnsanoğlu yaşadığı olayları ve deneyimlerini bazı sebeplere dayanarak açıklamaya ve anlamlandırmaya ihtiyaç duymaktadır. Özelliklede kendi elinde olmayan hayatını etkileyen ve yön veren olaylara karşı bir açıklamaya gereksinimi duymaktadır. Böyle durumlarda dini inançları devreye girmekte ve yaşadıkları olayı din aracılı ile anlamlandırmaya çalışmaktadırlar (Musayev, 2013). Engelli yakınlarının engelliliği dinle ilişkilendirip kadere bağlamaları, kabullenme, sosyal ve psikolojik iyi oluş noktasında katkı sağlamaktadır (Yönet, 2024).

Din; engelli bireyin karşılaştığı zorlukları aşmasına yardımcı olmak için moral desteği sağlamaktadır. Ona her zaman yardım edecek ve içsel olarak sığınabileceği bir yaratıcının varlığı duygusunu kazandırma yoluyla yaşam sevincini artırmaktadır. Aynı zamanda yaşadığı durumu anlamasına katkıda bulunacak bilişsel nitelikte bazı açıklamalar sunmaktadır (Kula, 2004). Dini inanç ve değerler, engelli ya da farklı sağlık sorunlarıyla mücadele eden bireyler için de destek sağlayan bir liman niteliğindedir (Bahçekapılı, 2016). Özellikle dua, namaz, sabır ve tevekkül gibi dini ibadet ve davranışlarla, engelliliğin beraberinde getirdiği zorluklarla baş etmektedirler. Toplu ibadetlerin özel olarak düzenlenmesi, insanların bağlılık hissini artırırken aynı zamanda onlara sorunlarını ve endişelerini paylaşabilecekleri bir destek ağı sunmaktadır (Treloar & Bahçekapılı, 2012). Kısacası; dinin fert ve toplum hayatı üzerindeki etkisi geçmişte olduğu gibi bugün de devam etmektedir. Devletler, toplulukları oluşturur ve bireyler genellikle bir din veya inanca inanır. Bu durumda özellikle ilahi dinlerin insana verdiği değeri ve insan onurunun korunmasına yönelik vurgular, dünyada huzur ve barışın sağlanmasına katkıda bulunabilir (Atcı, 2022).

2.4.1. İslamiyet'e Göre Engellilik

İslamiyet, insanları bütüncül bir yaklaşımla değerlendirir ve onları yaratılmışların en üstünü, en değerlisi ve en mükemmeli olarak tanımlar. İslam, her türlü ayrımcılığı yasaklamaktadır. Bir kişinin üstünlüğü, dış görünüşü, maddi durumu, ya da sağlık durumu ile değil, Allah'a olan bağlılığı ile doğru orantılıdır (Karagöz, 2013). İslami öğretisi, hak temelli bir yaklaşıma dayanmaktadır. İslam'ın temel kavramlarından biri eşitliktir. Bütün Müslümanlar camilerde birlikte dua eder ve camiler zengin fakir engelli veya engelsiz aynı etnik gruptan veya farklı herkese açıktır (Ahmed, 2007).

İslamıyet'in kutsal kitabı olan Kuran-ı Kerim'e baktığımızda engellilerle ilgili ayetlerin çoğunluğunun mecazi anlamda kullanıldığı görülmektedir (Karagöz, 2013). Kırkız (2007) Kuran-ı Kerim'de engelliliği anlatan kelimelerin dilbilimsel analizini yaptığı araştırmasında bu durumu incelenmektedir. Bu çalışmada, Kuran-ı Kerim'de engelliliği temsil eden terimlerin [sağır (summ), dilsiz (bukm) ve kör (umy)] mecaz anlamının kullanıldığı vurgulanmaktadır. Sadece engellilik anlamına gelen aksak (a'rac) teriminin gerçek manasıyla kullanıldığını belirtmektedir. Tezcan (2007) da araştırmasında Kur'anın, insanın "manevi bedenine" ait engellerle ilgilendiğini vurgulamaktadır. Birçok ayette yer alan "sağır, dilsiz, kör" ifadeleri aslında gönül dili, gönül gözü gibi anlarda kullanılmaktadır. Yani insanların manevi anlamda sağır, dilsiz ve kör oldukları vurgulanmaktadır. Böylece İslamiyet'in engellilik olgusuna farklı bir bakış açısı sunduğu vurgusu yapılmaktadır.Bu bağlamda Kur'an, özgün üslubuyla insanlarda yeni ve benzersiz bir engellilik kavrayışı yaratmaktadır. Sonuç olarak engelli ifade eden kavramlar genellikle inkarcıları, ve kutsal kitap karşısında duyarsız kişileri ele almakta ve onları tedaviyi kabul etmeyen kronik eksikleri olan bireylerle bağdaştırıldığı belirtmektedir (Kırkız, 2007).

Hz. Peygamber, engelli bireylere saygılı ve hassas davranmayı öğütlemiştir. Onları inciten ifadeler kullanmamayı, alay etmekten kaçınmayı, zor işler vermemeyi, saygılı bir iletişim kurmayı, hor görmemeyi ve istismar etmemeyi tavsiye etmiştir. Hz. Peygamber, engellileri desteklemek amacıyla onlara eğitim, istihdam ve çeşitli

idari görevler vermiştir. (Ünal, 2016). Hz. Peygamber'in engellilere verdiği önem ve değeri en güzel şekilde gösteren örnek, onlara kamusal alanda görevler vermesidir. Onları topluma entegre etmeye çaba göstermiş ve onları toplumun verimli olmayan bir kesimi olarak damgalamamıştır (Döndüren, 2003). Musayev (2013) 'in aktardığına göre Hz. Peygamberimiz hiçbir engeli olmadığı halde, memur olmayı isteyen Ebu Zerr'i göreve atamaya yeterli görmemiş ancak ortopedik engelli olduğu halde, idarecilikte ehil gördüğü Muaz b. Cebel'i Yemen'e vali olarak görevlendirmiştir. Ayrıca çeşitli sebeplerle Medine dışına çıktığında görme engelli Abdullah İbn Ümmi Mektum'u 13 defa yerine vekil olarak bırakmıştır. Hz. Peygamber olmadığı zamanlarda imamlık yapan Abdullah ibn Ümmi Mektum aynı zamanda uzun yıllar Hz. Peygamberin müezzinliğini yapmıştır. Bu örnekten de anlaşılacağı gibi Hz. Peygamber toplum içinde engellileri dışlamamış, aksine onları toplumsal hayata katılmaya teşvik etmiştir (Açıkel, 2010). Bu şekilde, engelli bireylerle ilişkilerinde topluma örnek olacak bir anlayış sunmaktadır (Sancaklı, 2006).

İslamiyette insanların fiziksel durumlarının sağlıklı olup olmadığı veya engelli olup olmadığı önemli değil; her insan değerlidir (Karagöz, 2003). Kısacası; görme engeli, işitme kaybı yaşayan veya konuşma engeli olan kişilerin ahlaken güzellikleri anlamaları; fiziksel olarak görememeleri, konuşamamaları ve işitmemeleri bir noksanlık olarak değerlendirilmemelidir. Ruhu hissetmeyen, akıllı olmasına rağmen düşünmeyen, doğruları ifade etmekten kaçınan, gerçekleri duymaya kapalı, güzellikleri göremeyen kişiler gerçek anlamda engelli olanlardır (Yiğit, 2010)

2.4.2. Hristiyanlığa Göre Engellilik

Hristiyanlığın ortaya çıkışından önce engellilere kötü mualamele yapıldığı bilinmektedir. Fakat Hristiyanlığın ortaya çıkışı ve yayılması ile zayıfı ve yoksulu koruma, ihtiyacı olana yardım etmek ve tam anlamıyla sevginin tezahür olduğu görülmektedir (Evaggelia & Vasileios, 2023).

İncil'de engellilik, Tanrı'ya bağlanmaktadır. Eski Ahit yazarlarının genel inancına göre; Tanrı, insanların itaatsizliklerinden ya da günahlarından dolayı, kendi

gazabının bir yansıması olarak ceza amacıyla sakatlık getirmiştir (Otieno, 2009). İncil'in birçok yerinde engellilikle günah işleme arasında bir ilişki kurulduğunu görebiliriz. Ancak hemen akabinde, İsa'nın ifadelerinden engelliliğin büyük bir sorun olmadığını, asıl önemli olanın Tanrı'yı yüceltecek işlere odaklanmak gerektiğini anlayabiliyoruz (Baybal, 2015).

Evaggelia & Vasileios 'un (2023) anlatımına göre İsa'nın mucizeleri ilgisi ve sevgi ile fiziksel engeller şifa bulmuştur. Ayrıca bu durumu Kefernahum'daki felçli ve Beythesda'daki felçlinin iyileşmesi İsa 'nın fiziksel engelli olan insanlara göstermiş olduğu sevginin bir örneğidir şeklinde açıklamaktadır. Kebaneilwe, (2016) araştırmasında İsa'nın engelliliği iyileştirmek ve kabulüne yönelik tutumunu ortaya koymaya çalışmıştır. engellilere yönelik İsa modelinin, engelli ve engelli olmayanlar arasındaki engeli ortadan kaldırdığını ve herkesin Tanrının eşit muameleyi hak eden bir çocuğu olduğu vurgusu yapmaktadır. Ayrıca herkesin bu modeli benimsemesi ile ötekileştirmeyi ortadan kaldıracağını bildirir.

I. Uluslararası Engellilik ve Din Sempozyumu'nun sekizinci oturumda Ahmet Göncü "Hristiyan Batı Toplumunun Engellilere Yaklaşımı (Aveyronlu Vahşi Çocuk Victor Örneği)" başlıklı bildirisinde, toplumun engelle mücadeleye olan yükümlülüğünü vurgulamıştır. Batı dünyasının engellilere yönelik tutumunda geçmişten bu yana olumlu değişimin olduğunun altını çizmiştir. Batıda, engellilerin devlet desteğiyle sistematik bir şekilde eğitilmeleri 18. yüzyılın sonu ve 19. yüzyılın başında, engelli eğitimine yapılan katkılar arasında Jean Marc Gaspard İtard'ın Aveyron'lu vahşi çocuk Victor ile gerçekleştirdiği çalışmanın belirleyici bir rol oynadığını ve günümüzdeki özel eğitim pratiklerinin temelini oluşturduğunu vurgulamıştır (Akbolat, 2016). Sonuç olarak; eskiden kötü yaklaşımlar söz konusu olsa da günümüzde bu görüşün tamamen ortadan kalktığını görmekteyiz. Vasiliki'de (2014) Hristiyanlığın hayırseverlik ve sevgi öğretileri ile hareket eden bir din olduğunu vurgulamaktadır. Özellikle de son yıllarda kilisenin sosyal hizmet sunabilmek için gönüllülerle ortak çalıştığı ve birçok kurum ve kuruşu ile muhtaca yardım ettiği belirtilmektedir.

2.5. Konu ile ilgili Araştırmalar

Bu bölümde konu ile ilgili yurt içinde ve yurt dışında yapılan çalışmalara yer verilmiştir.

2.5.1 Yurt içinde yapılan çalışmalar

Tepe (2024), araştırmasında Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi (DKAB) öğretmenlerinin, çokkültürlü eğitimine ilişkin görüşlerini belirmeyi amaçlamıştır. Araştırma sonucunda; ortaöğretimde görev yapan öğretmenlerin çokkültürlü eğitime yönelik daha çok olumlu tutuma sahip olduğu görülmüştür. Özellikle eğitim sisteminin çokkültürlülük bağlamında nitelikli bir yapıda olmadığı belirtilmiştir. Ayrıca, öğretmenlerin, hizmet öncesi veya hizmet içi eğitim süreçlerinde çokkültürlülüğe ilişkin yeterli düzeyde bir eğitime tabi tutulmadıklarının vurgusu yapılmıştır.

Aksakal (2024), araştırmasında zihinsel engelli çocuğu bulunan ailelerin ve toplumun engelliliğe bakış açısını tespit etmeyi amaçlamıştır. Araştırma bulgularına göre; zihinsel engelli çocuk sahibi ebeveynler , zihinsel engelli çocuğunun her şeyiyle ilgilenirken, engellilere bakış açısı olarak, neredeyse tamamının tıbbi temelli engellilik tanımını içselleştirdiği görülmektedir. Ve engellilik tanımını, yeniden ürettiği, engelliliği tanımlarken dışlayıcı ve damgalayıcı bir dil kullandığı tespit edilmiştir. Ayrıca, ebeveynlerin toplum tarafından çeşitli damgalama, dışlanma ve ayrımcılığa maruz kaldığı belirtilmektedir. Özellikle engelliliğe yönelik cinsiyetleştirilmiş ve ırksallaştırılmış damgalayıcı ve dışlayıcı dilin etkisinden kurtulamadığı dile getirilmektedir.

Alagözoğulları (2024), araştırmasında özel eğitim okullarında görev yapan okul yöneticilerinin ve özel eğitim öğretmenlerinin çokkültürlü yeterlilik algılarının ne düzeyde olduğu çeşitli değişkenler açısından incelemeyi amaçlamıştır. Araştırma sonucunda okul yöneticilerinin ve özel eğitim öğretmenlerinin çokkültürlü yeterlik algı puanlarının *farkındalık* ve *beceri* alt boyutunda yüksekken; *bilgi* boyutunda düşük olduğunu ortaya koymuştur. Okul yöneticilerinin çokkültürlü yeterlik algıları mesleki hizmet süresi ve çokkültürlülük ile ilgili eğitim alma durumlarına göre

anlamlı farklılıklar göstermiştir. Özel eğitim öğretmenlerinin çokkültürlü yeterlik algıları ise görev yapılan eğitim ortamlarına farklı kültürlerden bireylerin bulunma durumuna ve yetişilen yerleşim yeri değişkenlerine göre anlamlı farklılıklar gösterdiği tespit edilmiştir.

Gül & Barış (2023), araştırmasında lisans düzeyinde öğrenim gören sosyal hizmet öğrencilerinin engellilere yönelik tutumlarını belirlemeyi amaçlamıştır. Araştırmaya katılan sosyal hizmet bölümü öğrencilerinin engelli bireylere yönelik tutumları okuduğu sınıf düzeyi bakımından değerlendirildiğinde 3. ve 4. sınıf öğrencilerinin engelli bireylere yönelik tutumlarının 1. ve 2. sınıflara göre daha olumlu olduğu belirlenmiştir. Ayrıca çalışmaya katılan öğrencilerden ülkemizde engellilere yönelik sosyal hizmet alanındaki uygulamaların yeterli düzeyde olmadığını düşünenlerin engellilere yönelik tutumları, bu uygulamaların yeterli düzeyde olduğunu düşünenlerden daha olumlu düzeyde olduğu tespit edilmiştir. Aynı şekilde engelli bireylere yönelik düzenlenen sosyal politikaların, fiziksel çevre ve altyapı sistemlerinin yeterli düzeyde olmadığını düşünen öğrencilerin engelli bireylere yönelik tutumları, yeterli düzeyde olduğunu düşünenlerden daha olumlu düzeyde belirlenmiştir. Yapılan bir başka tespit ise engelli bireylerin yaşadıkları sorunların ele alınması ve çözüm arayışlarında engelli bireylerin yer alması gerektiğini düşünen öğrencilerin engelli bireylere yönelik tutumlarının daha olumlu olmasıdır. Bununla birlikte içerisinde yaşadığımız toplumun yapısı ve bakış açısının engellilerin toplum içerisinde sorun yaşamasına sebep olduğunu düşünen öğrencilerin engelli bireylere yönelik tutumlarının daha olumlu olduğu belirlenmiştir. Ayrıca araştırmaya katılan sosyal hizmet bölümünü okuyan öğrencilerin birçoğu engellilere sosyal yardımların yapılmasını değil engelli bireylerin iş hayatında aktif olarak var olması gerektiğini savundukları görülmektedir.

Kara ve Coşkun (2022) tarafından yapılan çalışmada erken çocukluk döneminde normal gelişim gösteren çocukları olan annelerin engellilik algıları incelenmiştir. Araştırma sonucunda erken çocukluk döneminde normal gelişim gösteren çocuklara sahip annelerin engellilik algısında herhangi bir ayrımcılık olmadığı belirtilmiştir. Ve bu annelerin engelli bireylerle yaşadığı deneyimlerin çocuklarının yetiştirilmesinde olumlu bir etki yarattığı gözlenmiştir.

Doğruel (2022), engelliliğin sadece tıbbi/bedeni olarak yaşanmadığını, aynı zamanda toplumsal olarak inşa edildiğini ortaya koymaktadır.Bu nedenle de araştırmasında engelli bireylerin toplumsal hayata katılım bağlamında engelliği nasıl deneyimlediklerini erişilebilirlik kavramı üzerinden incelemiştir. Çalışmada, fiziksel ve sosyal çevreye, sağlığa, ekonomiye, istihdama ve eğitime erişimdeki zorlukların engelli bireylerin toplumsal hayata katılımlarını sınırladığı belirtmektedir. Dolayısıyla erişilebilirliğin yaşam kalitelerini ve engellilik algılarını olumsuz yönde etkilediğini açığa çıkarmıştır.

Yüksel (2021), araştırmasında engelli çocuk sahibi kadınların yaşadıkları güçlükleri bütüncül bir bakış açısıyla incelemeyi amaçlamıştır. Araştırma sonucunda engelli çocuk sahibi kadınların yüksek düzeyde güçlük yaşadıkları ve güçlüklerin yoğunluk sırasına göre; duygusal, ekonomik, fiziksel ve sosyal boyutta olduğu görülmüştür. Yaşanılan güçlük düzeyinin ve boyutlarının demografik özelliklere göre farklılaştığı sonucuna ulaşılmıştır. Engelli çocuk sahibi kadınların yaşadıkları bazı güçlükler; umutsuz mutsuz ve çaresiz ruh hali, endişe ve kaygı düzeylerinin yüksek olması olarak pisikolojik durumlarına bağlanmıştır. Ayrıca harcamalar sebebiyle gelir yetersizliği, işgücü piyasalarından uzaklaşma ve bakım yükünün çalışma hayatına girişi engellemesi olarak ekonomik durumla ilişkilendirilmiştir. Engelli çocuğun bakım güçlüğü ve bağımlılığının getirdiği sağlık sorunları, sosyal dışlanma ve ayrımcılığa maruz kalma, aile içi sorunlar ve yalnızlaşma, çalışan kadınlara yönelik uygulanan sosyal politikaların yetersizliği şeklinde ifade edilebileceği vurgulanmıştır

Seylim (2021) araştırmasında veli görüşlerine göre engelli bireylerin eğitim hakkından faydalanma durumlarını ve karşılaşılan sorunları incelemeyi amaçlamıştır. Araştırmada yeterli okul öncesi kurumun olmadığı ve olan kurumlarında ücretli olmasından, yeterli destek hizmetin sağlanamamasından, ulaşım, yemek ve fiziki şartların yetersiz olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca özel eğitim öğretmeni eksikliğine, sıklıkla öğretmen değişiminin olmasına ve yeterli sayıda alanında uzman öğretmen olmadığına vurgu yapmıştır.

Balcı (2019), araştırmasında sosyal dışlanma olgusunun engelli bireylere etkisini engellilerin gözünden değerlendirmeyi amaçlamıştır. Sosyal dışlanma düzeylerinin, cinsiyet değişkenine göre, tüm alt boyutlarda; yaş gruplarında, *sosyal katılımcılık* ve *kültürel entegrasyon* boyutlarında; medeni durum değişkenine göre, *maddi yoksunluk, kurumlardan ve yardımlardan faydalanabilme, sosyal katılımcılık* boyutlarında anlamlı farklılık olduğuna ulaşmıştır. Ayrıca eğitim değişkenine göre, *uygun ev ve güvenli çevre* ile *sosyal katılımcılık* boyutlarında; sosyoekonomik duruma göre, *maddi yoksunluk, kurumlardan* ve *yardımlardan faydalanabilme, uygun ev* ve *güvenli çevre, kültürel entegrasyon* boyutlarında sosyal dışlanma düzeylerinin istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaştığı bulgularına ulaşmıştır.

Caner (2019), araştırmasında dindarlığın engellilere yönelik tutumlar üzerindeki etkisini incelemeyi amaçlamıştır. Sonuç olarak; dindarlık ile engellilere yönelik tutumlar arasında pozitif yönde bir etkileşim olduğunu belirtmiştir. Ayrıca elde edilen sonuçlara göre dindarlık seviyesi yükseldikçe tutumlar olumlu yönde değişmektedir.

Kaya (2019) tarafından yapılan işitme ve görme engellilere yönelik din görevlilerinin mesleki problemlerini içeren tez araştırmasında; alanda çalışan personel sayısının yetersiz olduğu ve personellerin uygun donanıma sahip olmadığı belirlenmiştir. İlahiyat ve psikoloji alanlarında nitelikli, işaret dili ve Braille alfabesini etkin bir şekilde kullanabilen din görevlilerinin eğitilmesinin önemi vurgulanmıştır.

Duran Düşünür (2018), araştırmasında sınıf öğretmenlerinin kaynaştırma eğitimi uygulamalarına ilişkin görüşlerini belirlemeyi amaçlamıştır. Araştırma sonucunda; sınıf öğretmenlerin kaynaştırma eğitimine ilişkin eğilimlerinin olumlu yönde olduğu, erkek sınıf öğretmenlerinin kaynaştırma eğitimine ilişkin eğilimlerinin kadın öğretmenlere göre daha olumlu olduğu, sınıf öğretmenlerinin okuttukları sınıf düzeylerinin, kıdemlerinin, hizmet içi eğitim alıp almama durumlarının, görev yerlerinin ve sınıflarındaki kaynaştırma öğrencisi sayısının kaynaştırma eğitimine ilişkin eğilimlerine etki etmediği sonucuna ulaşılmıştır. Kaynaştırma öğrencilerinin kaynaştırma eğitimi sırasında sosyal anlamda ilerleme kaydettikleri, akademik

anlamda gelişimlerinin daha yavaş olduğu, normal gelişim gösteren öğrencilerin yardımlaşma, paylaşma gibi olumlu davranışlar kazandıkları belirlenmiştir. Ayrıca kaynaştırma öğrencilerinin velilerinin öğrencinin durumunu kabullenmekte güçlük çektikleri, sınıf öğretmenlerin kaynaştırma eğitimini planlama, uygulama ve değerlendirme aşamalarında problem yaşadıkları ve kaynaştırma öğrencilerinin beceri gerektiren derslerde alan derslerine göre daha başarılı oldukları sonuçlarına ulaşılmıştır.

Gökmen (2017), araştırmasında kaynaştırma eğitimini sosyal dışlanma bakımından incelemiştir. Bu araştırmanın amacı engellilere yönelik kaynaştırma eğitiminin sosyal dışlanma üzerinde nasıl bir etkisi olduğunu ortaya çıkarmaktır. Sonuçlara göre bu öğrencilerin arkadaşları tarafından kabul edilme düzeyleri oldukça düşüktür. Yalnız ya da arkadaş sayıları oldukça sınırlıdır. Kaynaştırma eğitimi engellilerin sosyal dışlanma problemine karşı geliştirilen bir eğitim modeli olmasına rağmen uygulama boyutunda yeterli altyapı, eğitim ve desteğin sağlanmaması sonucu başarılı sonuçlar vermekte yetersiz kalmıştır. Engelli öğrencilerin sosyal dışlanma düzeyini azaltmadığı vurgulanmıştır.

Akyıldız (2017) araştırmasında, sınıf öğretmenliği, okul öncesi ve özel eğitim bölümlerinde okuyan öğretmen adaylarının engelli bireylere yönelik tutumlarının incelemeyi amaçlamıştır. Verilerini "Engellilere Yönelik Tutum Ölçeği" ile topladığı araştırmasında öğretmen adaylarının engellilere yönelik tutumlarının olumlu olduğu sonucuna ulaşmıştır. Ayrıca bayan öğretmen adaylarının erkek öğretmen adaylarına göre engellilerin eğitim almaları ve çalışma hayatına katılmalarına ilişkin daha olumlu tutuma sahip olduğu saptanmıştır.

Çaha (2016), araştırmasında Türkiye, ABD ve Japonya'da engellilerin toplumsal hayata katılmalarını engelleyen nedenler ve bu konuda gerçekleştirilen politikaları incelemeyi amaçlamıştır. Sonuç olarak; ABD, Türkiye ve Japonya'da engellilerin toplumsal hayata katılımını düzenleyen çok sayıda yasal düzenleme gerçekleştirilmesine karşılık özellikle eğitim, istihdam politikalarının istenen başarıyı sağlamada yetersiz kaldığı sonucuna ulaşmıştır.

Ünsal & Şahan (2015) araştırmasında 5 yaş çocuklarının "engelli" kavramına ilişkin görüşlerini belirlemeyi amaçlamıştır. Verilerin analizinde nitel araştırma yöntemlerinden betimsel analiz tekniği kullanılmıştır. Araştırma sonucunda çocukların birçoğunun çevresinde engelli birey görmemesine rağmen engelli kavramını genellikle olumsuz bir şekilde ve fiziksel engel olarak algıladıkları bulgusuna ulaşılmıştır.

Çolak & Çetin (2014), öğretmenlerin kişisel olarak engelliliği nasıl algıladığı konusunda yaptıkları çalışmada cinsiyete göre engellilik algısında anlamlı bir farklılık bulmamıştır. Medeni durum değişkenine göre ise evli öğretmenlerin bekâr öğretmenlere göre engellilik algısının daha yüksek olduğu bulunmuştur. Ayrıca yüksek lisans mezunu öğretmenlerin engellilik algısının lisans mezunu öğretmenlere göre daha yüksek olduğu bulunmuştur. Ailesinde engelli birey bulunan öğretmenlerin engellilik algısının daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

Eratay & Eldeniz Çetin (2013) çalışmalarında, işverenlerin engelli çalışanlara karşı sergiledikleri tutumları incelemiştir. Genel olarak işverenlerin engelli bireylere karşı tutumlarının orta düzeyde ve olumlu olduğu belirlemişlerdir. Ancak, toplumsal hayattaki konumlarına yönelik tutumlarının negatif olduğu belirlenmiştir. Engelli bireylere yönelik tutumların demografik özelliklere göre değişmediği, ancak engelli bir yakına sahip olmanın tutumları etkilediği tespit edilmiştir.

Özel (2012), araştırmasında Türkiye'deki çokkültürlülük ve çoğulculuk olgularını din çerçevesinde ele almayı amaçlamıştır. Bu çerçevede kültür, kültürel çeşitlilik, kültürel farklılık, dini çeşitlilik, İslam kültüründe diğer dinlerin ve mensuplarının durumu ve toplumsal etkinlik hedefleyen aktif dini gruplar çerçevesinde Türkiye'deki dini çeşitlilik olgusunu incelemiştir. Sonuç olarak günümüzde doğası gereği çeşitlilik arz eden cemaatlerin, sadece dini hayatın değil, Türk siyasi ve toplumsal yapısının ayrılmaz bir parçası olduğunu vurgulamıştır. Ayrıca dini gruplar arasındaki bu farklılıklar, sağlıklı bir biçimde algılandığı ve yönetildiği takdirde zenginliğe; aksi durumda ihtilafa ve hatta çatışmalara yol açabileceğini belirtmektedir.

Demir (2012) araştırmasında Erciyes Üniversitesi öğretim elemanlarının pedagojik metodoloji ve sınıf atmosferindeki etnik ve kültürel çeşitliliği ve çoğulculuğu önem düzeylerini demografik değişkenlere göre istatistiksel olarak incelemiştir. Araştırma sonunda, Erciyes Üniversitesi öğretim elemanlarının, çokkültürlü eğitimi çok önemsedikleri sonucuna ulaşılmıştır. Cinsiyete göre görüşler, ölçek boyutları açısından farklılık göstermiştir. Unvan'ın görüşleri etkileyen önemli bir değişken olmadığı bulunmuşken, Yabancı diller Meslek Yüksek Okulunda çalışan öğretim elemanlarının puanlarının diğerlerinden anlamlı düzeyde farklı olduğu ortaya çıkmıştır.

Burcu (2011), araştırmasında engelliliğin fiziksel bir tanımdan öte sosyal bir tanım olduğu noktasından hareketle, Türkiye'de engelliliğin kültürel resmi, engelli olmayan bireylerin ve engelli olan bireylerin düşünceleri çerçevesinde çizilmeye çalışmıştır. Engelli olmayanların, engelli bireylere yönelik düşünceleri ve engelli bireylerin bakış açısında diğerlerinin engelli bireylere ilişkin düşünceleri dört tanım kategorisinde şekillenmiştir. Türk sosyokültür yapısında resmedilen bu dört tanım, "acınan, dışlanan, işe yaramaz/yetersiz bulunan ve mücadeleci" olarak tespit edilmiştir.

Söyler (2010), araştırmasında Hz. Peygamber'in engellilere karşı yaklaşımını inceleyip özürlü/engelli insanlara verilen değeri ortaya koymayı amaçlamıştır. Sonuç olarak; Hz. Peygamber'in özürlülere yol göstermeyi ve sosyal hayatta onlara yardımcı olmayı sadaka hükmünde saydığı belirtilmiştir Bu durumunda toplumdaki yardımlaşma duygusunun zenginleşmesi açısından önemi vurgulanmıştır.

2.5.2. Yurt dışında yapılan çalışmalar

Deçorçi, (2024) araştırmasında Yunanistan ve Avrupa ülkelerinin engellilere yönelik sosyal bakım hizmetlerini incelemeyi amaçlamıştır. Sosyal hizmetler konusunda belli bir standardın olmadığı ve Avrupa ülkelerinin heterojen bir grup olduğu sonuçlarına ulaşmıştır. Bakım kalitesinin iyileştirilmesi gerektiğine ve bu durumun içerisinde birçok öğeyi barındırdığına vurgu yapmaktadır. Bu öğeler; bakım verenlerin ve profesyonellerin eğitilmesi, temel hakların desteklenmesi,

hizmetiçi eğitimin dosthane ve destekleyici bir ortamda gerçekleşmesi şeklinde sıralanmaktadır.

Ismail & Çoşkun (2023), çalışmalarında Yunanistan'ın Batı Trakya bölgesindeki yerel yazılı basında engelli bireylerle ilgili yapılan haberlerin sıklığını, haberlerin ana konularının neler olduğunu ve haberlerin medya dilini incelemeyi amaçlamıştır. Bu araştırmada 2014-2020 yıllarında çıkan engelli bireylerle ilgili toplam 94 habere rastlanılmış olması engelli bireylerle ilgili haberlerin yerel yazılı basında çok fazla yer almadığını göstermektedir. Yerel basında engelli bireylerin nasıl temsil edildiğine baktığımızda; araştırma sonuçları haberlerin daha çok engelli bireylerle ilgili farkındalık, engelli bireylerin hakları, engelli bireylerin entegrasyonu ve engelli bireylerin istismarı olarak karşımıza çıktığı görülmektedir.

Ismail (2020), araştırmasında Yunanistan'ın Batı Trakya bölgesindeki özel gereksinimli çocuğa sahip azınlık ailelerinin ve normal gelişim gösteren kardeşlerinin yaşadıkları sorunlar incelemiştir. Özel gereksinimli çocuğu olan anne babaların mevcut ve geleceğe dönük duygu ve düşünceleri pozitiftir. Ancak her ne kadar normal gelişim gösteren kardeşlere gelecekle ilgili rol ve sorumluluklar yüklense de gelecekle ilgili belirsizliklerin anne ve babalarda gelecek kaygısı oluşturduğu söylenebilir. Özel gereksinimli kardeşi olan normal gelişim gösteren bireyin mevcut ve geleceğe dönük duygu ve düşünceleri ise ebeveynlerle paralellik göstermekle birlikte normal gelişim gösteren bireylerin, özel gereksinimi olan kardeşlerinin bakımı ile ilgili rollerini daha şimdiden benimsedikleri görülmüştür. Anne ve babalar ile normal gelişim gösteren kardeşlerin duygu ve düşünceleri arasında farklılıklardan çok benzerlikler göze çarpmıştır. Aile içerisinde normal gelişim gösteren kardeşlere yüklenen rol ve sorumluluklar temel bakım ihtiyaçlarından (beslenme, altını değiştirme vb.), oyun oynamaya ya da gözetim altında tutmaya kadar değişiklik göstermiştir.

Kyrgiou (2019), araştırmasında Yunanistan'ın göç dalgalarına maruz kalmasıyla daha da gelişen çokkültürlülük kavramına karşı yeterli olup olmadığını, ortaya çıkan acil gerekliliklere karşı yeterliliğini ve eğitim sisteminin bu duruma karşı yeterliliğini incelemeyi amaçlamıştır. Çalışmasının sonucunda; göçmen kökenli

öğrencilerin okullarda genellikle zorluklar yaşadığını ve bu durumunda okulu bırakmalarına, akranları ile aralarında şiddete ve eşitsizliğe sebep olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca öğretmenlerin bu konuda zorlandıkları ve bilgi gereksinimlerinin olduğu vurgulanarak mevcut kurumsal çerçevenin de pratikte uygulanamadığı dile getirilmiştir.

Miritzi Moustafa (2019) tarafından yürütülen Yunanistan'ın Batı Trakya bölgesinde yaşayan ve engelli çocuğa sahip azınlık ailelerinin profilinin (demografik özellikleri, sosyal destek algıları ve aile gereksinimleri) incelendiği çalışmada; ailelerin gelir seviyeleri arttıkça sosyal destek algılarının arttığı, bu sayede aile gereksinimlerinin azaldığı görülürken, ebeveynlerin eğitim seviyelerinin düşük olmasının sosyal destek algısını azalttığı ve aile ihtiyaçlarının artmasına neden olduğu ifade edilmiştir. Araştırmada, ailelerin Yunanca bilgi düzeyinin artmasıyla birlikte sosyal destek algılarının geliştiği ve aile ihtiyaçlarının azaldığı tespit edilmiştir. Ayrıca, engelli çocuklarının eğitim ve bakımı için yakınlarından maddi destek almayan ailelerin sosyal destek algılarının daha yüksek olduğu ve aile gereksinimlerinin düşük olduğu ortaya konmuştur. Ayrıca, engelli çocuğu olan ailelerin, ek destek eğitim hizmetlerine ihtiyaç duydukları açığa çıkmıştır.

Vervaet, Houte & Stevens (2018) tarafından gerçekleştirilen araştırma çokkültürlü okul yöneticiliğinin ve çokkültürlü eğitimin öğrencilerin etnik önyargıları üzerindeki etkisini incelemiştir. Aşamalı örnekleme ile Flaman yerel orta okullarındaki yerli Flaman öğrencilerle gerçekleştirilen araştırmada "Orta Okullarda Irkçılık ve Ayrımcılık" anketi kullanılmıştır. Araştırma sonucunda veriler değişkenler açısından incelendiğinde araştırmaya katılan öğrencilerin etnik önyargılarının cinsiyet ve sosyoekonomik düzey değişkenlerinden etkilendiği, öğrencilerin kadınlara ve yüksek sosyoekonomik düzeyde olan bireylere karşı daha düşük bir önyargı düzeyine sahip oldukları saptanmıştır. Araştırmanın diğer bir sonucu olarak öğretmenler sınıflarında çokkültürlü eğitim uygulamaları gerçekleştirdiklerinde Flaman öğrencilerin daha az önyargılı oldukları görülmüştür. Araştırmacılar okul yöneticilerine ve öğretmenlere komplike ilişkiler, farklı etnik grup etkileşimleri ve çatışmalar ile başa çıkma konusunda kendilerini geliştirmelerini ve çokkültürlü okul iklimini oluşturmaya hazır bulunmalarını önermektedir.

Mosiiwa (2017), araştırmasında Botsvana'da yaşayan ebeveynlerin, komşuların ve dini liderlerin engelli çocukların eğitimine ve rehabilitasyonuna yönelik, görüşlerini kültürel olarak incelemeyi amaçlamıştır. Botsvana'da engellilik nedenlerini, büyücülük, atalar ve tanrının takdiri veya testi gibi faktörlerle ilişkilendirildiği ve katılımcıların tutumlarını çocuğun engelliliğin derecesi ile ilişkili bulduğu belirtilmektedir. Sonuç olarak Botsvana'daki insanların engellilik hakkında düşünceleri kültürden etkilenmektedir. Bu nedenle, engellilere verilen hizmetlerin ailelerin geldikleri kültür göz önüne alınarak planlanmasının önemine vurgu yapılmıştır.

Cockburn vd.(2017) Kamerun'da engelli çocukların eğitim hakkı ile ilgili farkındalıklarını değerlendirdikleri çalışmalarında hem eğitim hakkı hem de sosyal haklarla ilgili çoğunlukla farkındalığın olmadığını belirtmiş ve birçok çocuğun okula gitmemekle beraber öğretmen tutumu ile pedagoji ihtiyacı konularına da dikkat çekmişlerdir.

Ahcmet (2017), araştırmasında Yunanistan'ın Batı Trakya bölgesinde yaşayan ve engelli çocuğa sahip azınlık ailelerinin yaşam kalitelerini inceleyerek onların yaşam kalitelerinde farklılık yaratan faktörlerin belirlenmesini amaçlamıştır. Araştırmadan elde edilen sonuçlar ışığında; ailelerin içinde bulunduğu ekonomik durumun yükselmesinin yaşam kalitelerini arttırdığı ancak, anne babaların daha ileri yaşlarda olmasının, eğitim seviyesinin düşük olmasının ailenin yaşam kalitesini azalttığını belirtmektedir. Bununla birlikte engelli çocuğun yaşı büyüdükçe, çocuğun engel derecesi arttıkça, engelli çocuğun engeliyle ilgili tanı konulma süresi arttıkça ve engelli çocuk örgün eğitim sistemindeki okullara gitmiyorsa aile yaşam kalitesinin düştüğü vurgulanmıştır.

Evangelinou (2016), araştırmasında Yunanista'na gelen ve bir sürede olsa ikamet etmek zorunda kalan göçmenlerin oluşturduğu çokkültürlü ortamı ve yaşanılan sorunları incelenmiştir. Sonuç olarak güvensizlik duygusu altında yeni düzene uyum sağlamaya çalışan göçmenlerin toplum tarafından ötekileştirildiğini ve dışlandığını vurgulanmaktadır. Ayrıca topluma dahil olmalarını sağlayacak iki unsurun eğitim ve aile olduğu bildirmektedir.

Dimitriadou (2015) araştırmasında zihinsel engelli bireylerin bağımsız yaşam becerilerini incelemeyi amaçlamıştır. Çalışmanın sonucunda ise aile ve toplumun iki önemli unsur olduğu ve zihinsel engellilerin bağımsız yaşama sahip olabilmeleri için gereken en önemli becerilerin güvenlik kuralları ile kişisel bakım becerileri olduğu belirtilmiştir. Ayrıca zihinsel engelli ailelerin müstakil evleri tercih ettiği, günlük hayatlarında nasıl davranacağı konusunda sürekli bir karar vermesi gerektiği ve ebeveynlerin eğitim kurumları aracı ile daha denetim altında olan kontrollü ortamları tercih ettiği belirtilmektedir.

Nikolakaki & Georgilaki (2014), çalışmalarında sosyal hizmet uzmanları ile yaptığı görüşmeler sonucunda ebeveynlerin engelli çocuğa sahip olacaklarını öğrendiklerinde ve sonrasında yaşadıkları duyguları, sosyal çevreden gördükleri muameleyi incelemeyi amaçlamıştır. Sosyal hizmet uzmanları ile yapılan görüşmeler sonucunda en önemli sorunun engelin aile tarafından kabul edilememesi olarak dile getirildiği görülmektedir. Ailede meydana gelen günlük yaşam ve gelecek ile ilgili hedeflerde değişimlerin ortaya çıktığı belirtilmektedir. Ayrıca annenin engelli çocuğa aşırı ilgi göstererek ailenin diğer bireylerini unuttuğu ve sırası ile üzüntü, umutsuzluk, suçluluk ve teslimiyet duygularını yaşadığını bildirilmektedir. Ayrıca Sosyal hizmet uzmanlarının ailenin yaşadığı bu süreçlerde yanında olması gerektiği ve bilgi paylaşımında bulunmasının gerekliliği vurgulanmaktadırlar.

Poutali (2014), araştırmasında Yunanistan'da artan çeşitliğin sonucunda oluşan çokkültürlü kavramını ve bu alana ait uygulamaları incelemeyi amaçlamıştır. Çalışmasının sonucunda ise göçmenlerin yaşadığı eğitim sorunları ve işsizlik nedeniyle ötekileştirildiklerini belirtmektedir. Yapılan belli müdahaleler olsa da bunların yeterli olmadığı özelliklede eğitim alanında sorunların yaşandığını; eşitlik dayanışma ve saygı kavramlarının topluma yerleşmesi gerektiğini vurgulamaktadır.

Haciantoniou (2013), araştırmasında Yunanistan'ın Rodos adasındaki zihinsel engelli yetişkin çocuklara sahip ailelerin yaşam kalitelerini incelenmeyi amaçlamıştır. Araştırmada, engelli çocuğu olan ailelerin çocukları için depresyon endişe ve yaşam kaliteleri ile ilgili gelecek kaygısı düzeylerinin normal çocuğu olan

ailelerin depresyon endişe gelecek kaygısı ve yaşam kaliteleri açısından daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

BÖLÜM III

3. YÖNTEM

Bu bölümde yapılan araştırma ile ilgili olarak; araştırma modeli, araştırmanın katılımcıları, veri toplama süreci, verilerin analizi ve araştırmanın geçerlik- güvenirliğine yer verilmiştir.

3.1. Araştırma Modeli

Yunanistan Rodop ilinde yaşayan bireylerin, engellilik algılarını çokkültürlü bakış açısıyla değerlendirmek amacıyla hazırlanan bu araştırma, nitel araştırma yöntemlerinden fenomenoloji desenine göre tasarlanmıştır.

Nitel araştırma yöntemleri; araştırmaya katılan kişilerin bakış açısını öne çıkartırken var olan durumun derinlemesine incelenmesine olanak sağlamaktadır. Nitel araştırma yönteminin desenleri arasında yer alan fenomoloji (olgubilim) ise fenomeni deneyimleyen kişilerle derinlemesine görüşülerek kendi bakış açılarıyla olguyu nasıl anlamlandırdığını ve çalışmada öncelikle ‘‘gerçek nedir?’’ sorusunun yanında bireylerin tecrübelerini araştıran bir desendir (Yalçın,2022). Fenomenoloji desenin amacı, günlük hayatımızda karşılaştığımız olaylar, deneyimler, algılar, durumlar gibi aşina olmadığımız veya anlamını tam olarak anlayamadığımız çeşitli olguları incelemektir (Yıldırım & Şimşek, 2016). Tezcan'a göre amacı, kategorilere göre insanların nesneleri ve eylemleri nasıl tanımladığını göstermektir (Tezcan, 2013). Bireysel deneyimlere odaklanan fenomoloji deseninde katılımcıların deneyimlerini anlayabilmek için bolca zaman ayırabilmek adına küçük gruplarla çalışılırken genellikle yapılandırılmış ve yarı yapılandırılmış görüşme formları veri toplama tekniği olarak kullanılmaktadır (Şata, 2020). Araştırma da engellilik algısının derinlemesine incelenebilmesi için engellilik kavramı ile ilişkili bulunan gruplar belirlenerek çalışma grubumuza dâhil edilmiş ve veri toplama yöntemi ise derinlemesine görüşme olarak belirlenerek yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılıştır.

3.2. Çalışma Grubu

Çokkültürlü mozaik bir yapıya sahip olan Yunanistan, Rodop ilinde yaşayan bireylerin, engellilik algılarını çokkültürlü bakış açısıyla değerlendirebilmek için çalışma grubumuza Yunanistan'da çoğunluk halk ile yüzyıllardır birlikte yaşayan Müslüman Türk Azınlık da dâhil edilmiştir. Bu nedenle çalışma, Rodop ilinde yaşayan, çoğunluklar ve Müslüman Türk Azınlıktan seçilen 40 katılımcı ile gerçekleştirilmiştir. Çoğunluk ve azınlık gruplardan katılımcılar; engelli çocuk ebeveynleri, yakınları, öğretmenler ve din görevlilerinden oluşmaktadır. Her grup katılımcı, kültürel ve sosyal farklılıkların engellilik algısına etkisini incelemek amacıyla eşit sayıda temsilci (her gruptan 5 katılımcı olmak üzere çoğunluk: 20, azınlık: 20) ile oluşturulmuştur.

Katılımcılarımız belirlenirken nitel araştırma yöntemlerinde sıklıkla kullanılan kartopu örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Kartopu örnekleme yöntemi kişiden kişiye, kişiden de durumlara ulaşarak farklı olguları açıklamayı amaçlamaktadır (Baltacı, 2019). Bu nedenle de öncelikle araştırmaya uygun bir katılımcı belirlenmiş ve ardından o kişiden konu ile ilgili olabilecek başka birinin ismi alınarak çalışmaya dâhil edilmiş ve böylelikle katılımcılarımızın tamamına ulaşılmıştır.

Araştırma örneklemini oluşturan katılımcıların gizliliğini korumak adına engelli çocuğa sahip katılımcılar "A" ile kodlanmıştır. A1'den A5'e kadar olan katılımcıları çoğunluk ebeveynler, A6'dan A10'a kadar olan katılımcıları ise azınlık ebeveynler oluşturmaktadır.

Tablo 3.2.1'de engelli çocuğa sahip ebeveynlerin çocuklarına ait demografik bilgiler yer almaktadır.

Tablo 3.2. 1. Çalışma Grubunda Yer Alan Engelli Çocuğa Sahip Çoğunluk ve Azınlık Ebeveynlerin Çocuklarına Ait Demografik Bilgiler

Etnik Köken	Kod	ÇocuklarınınCinsiyeti	Çocuklarının Yaşı	Çocuklarının Tanısı
Çoğunluk Ebeveynler	A1	Kız	24	Çoklu engel
	A2	Kız	15	Çoklu engel
	A3	Erkek	20	Serebral Palsi
	A4	Kız	13	Down Sendromu
	A5	Erkek	15	OSB
Azınlık Ebeveynler	A6	Kız	23	Çoklu engel
	A7	Erkek	13	Güçlü kas rahatsızlığı
	A8	Erkek	10	OSB
	A9	Erkek	13	Serebral Palsi
	A10	Kız	20	Epilepsi

Tablo 3.2.1'de engelli çocuğa sahip ebeveynlerin çocuklarına ait bilgiler yer almaktadır. Çoğunluk ebeveynlerin çocuklarının cinsiyetinin 3 kız 2 erkek ve azınlık ebeveynlerin çocuklarının cinsiyetinin ise 2 kız 3 erkek olduğu görülmektedir.Her iki grupta da çocukların yaşlarına bakıldığında 10 ile 15 yaş aralığında 3 çocuğun, 20 ile 24 yaş aralığında ise 2 çocuğun olduğu görülmektedir. Çocukların engel türlerine bakıldığında; çoğunluk ebeveynlerde 2 çocuğun çoklu engel, 1 çocuğun Serebral Palsi, 1 çocuğun OSB ve 1 çocuğunda Down Sendromuna sahip olduğu görülmektedir. Azınlık ebeveynlerinde ise 1 çocuğun çoklu engel, 1 çocuğun güçlü kas rahatsızlığı, 1 çocuğun OSB, 1 çocuğun epilepsi ve 1çocuğun da Serebral Palsi rahatsızlığına sahip olduğu görülmektedir.

Tablo 3.2.2'de çalışma grubunda yer alan engelli çocuğa sahip çoğunluk ve azınlık ebeveynlerinden anneye ait kişiler bilgiler yer almaktadır.

Tablo 3.2. 2. Çalışma Grubunda Yer Alan Engelli Çocuğa Sahip Çoğunluk ve Azınlık Ebeveynlerinden Anneye Ait Kişisel Bilgiler

Etnik Köken	**Kod**	**Yaş**	**Eğitim Durumu**	**Meslek**
Çoğunluk Anneler	A1	60	İlkokul	Ev hanımı
	A2	52	Üniversite	Ev hanımı
	A3	59	Üniversite	Emekli
	A4	52	İlkokul	Ev hanımı
	A5	52	Üniversite	Memur
Azınlık Anneler	A6	50	İlkokul	Ev hanımı
	A7	39	İlkokul	Ev hanımı
	A8	34	İlkokul	Ev hanımı
	A9	36	Lise	Ev hanımı
	A10	46	İlkokul	Ev hanımı

Tablo 3.2.2'de engelli çocuğa sahip çoğunluk ve azınlık ebeveynlerinden anneye ait kişisel bilgiler sunulmuştur. Çoğunluk ebeveynlerde annelerin yaşları 50 ile 60 arasında değişiklik gösterirken, azınlık annelerinde ise 34 ile 50 arasında dağılım göstermektedir. Annelerin eğitim durumuna bakıldığında; 3 çoğunluk anne üniversite mezunu iken, 2 anne ilkokul mezunudur. Azınlık annelerinde ise 4 annenin ilkokul ve 1 annenin ise lise mezunu olduğu görülmektedir.Meslek durumlarına bakıldığında; çoğunluk 3 annenin ev hanımı, 1 annenin emekli ve 1 annenin de memur olduğunu görülmektedir. Azınlık annelerinin ise tamamının ev hanımı oldukları belirlenmiştir.

Tablo 3.2.3'de çalışma grubunda yer alan engelli çocuğa sahip çoğunluk ve azınlık ebeveynlerinden babaya ait kişisel bilgiler ile eşleri ile olan medeni durumları yer almaktadır.

Tablo 3.2. 3. Çalışma Grubunda Yer Alan Engelli Çocuğa Sahip Çoğunluk ve Azınlık Ebeveynlerinden Babaya Ait Kişisel Bilgiler ve Eşleri ile Aralarındaki Evlilik Durumları

Etnik Köken	Kodu	Yaş	Eğitim Durumu	Meslek	Medeni Durum
Çoğunluk Babalar	A1	61	İlkokul	Hayvan besicisi	Boşanmış
	A2	61	Lise	Emekli	Boşanmış
	A3	60	Üniversite	Emekli	Boşanmış
	A4	57	İlkokul	Liman işçisi	Boşanmış
	A5	54	Üniversite	Avukat	Boşanmış
Azınlık Babalar	A6	55	Ortaokul	İşsiz	Evli
	A7	45	Üniversite	Satış elemanı	Evli
	A8	36	İlkokul	Sanayi ustası	Evli
	A9	35	Lise	Serbest meslek	Evli
	A10	48	İlkokul	Hayvan besicisi	Evli

Tablo 3.2.3'de engelli çocuğa sahip çoğunluk ve azınlık ebeveynlerinden babaya ait kişisel bilgiler sunulmuştur. Çoğunluk ebeveynlerde babaların yaşları 54 ile 61 arasında değişiklik gösterirken, azınlık babalarının yaşları 35 ile 55 arasında dağılım göstermektedir. Babaların eğitim durumuna bakıldığında 2 çoğunluk baba üniversite mezunu iken, 2 baba ilkokul mezunu ve 1 baba da lise mezunu olduğunu görülmektedir. Azınlık babalarda ise 2 babanın ilkokul, 1 babanın ortaokul, 1 babanın lise ve 1 babanın da üniversite mezunu olduğu görülmektedir. Meslek durumlarına bakıldığında ise çoğunluk 2 babanın emekli, 1 babanın hayvan besicisi, 1 babanın liman işçisi ve 1 babanın da avukat olduğu görülmektedir. Azınlık grubunda ise 1 babanın işsiz, 1 babanın satış elemanı, 1 babanın sanayi ustası,1 babanın serbest meslek ve 1 babanın da hayvan besicisi olduğunu görülmektedir. Eşleri ile medeni durumlarına bakıldığında çoğunluk ebeveynlerinin tamamının boşanmış, azınlık ebeveynlerinin ise tamamının evli olduğu görülmektedir.

Engelli çocuğun yakını olan katılımcıların gizliliğini korumak adına bireyler "Y" ile kodlanmıştır. Y1'den Y5'e kadar olan katılımcıları çoğunluk bireyler, Y6'dan Y10'a kadar olan katılımcıları ise azınlık bireyler oluşturmaktadır.

Tablo 3.2.4'de çalışma grubunda yer alan engelli çocuğun yakını olan çoğunluk ve azınlık bireylerine ait kişisel bilgiler yer almaktadır.

Tablo 3.2. 4. Çalışma Grubunda Yer Alan Engelli Çocuğun Yakını Olan Çoğunluk ve Azınlık Bireylerine Ait Kişisel Bilgiler

Katılımcı Etnik Kökeni	**Kod**	**Yaş**	**Cinsiyet**	**Eğitim Durumu**	**Meslek**	**Medeni durum**	**Çocuk Sayısı**
Çoğunluk Yakınlar	Y1	27	Kadın	Üniversite	İşsiz	Bekâr	-
	Y2	30	Kadın	Üniversite	Öğretmen	Bekâr	-
	Y3	31	Erkek	Üniversite	Öğretmen	Bekâr	-
	Y4	42	Kadın	Üniversite	Emekli	Bekâr	-
	Y5	28	Kadın	Üniversite	Öğretmen	Bekâr	-
Azınlık Yakınlar	Y6	32	Kadın	Yüksekokul	Ev hanımı	Evli	1
	Y7	43	Kadın	Yüksek lisans	Oyun terapisti	Evli	1
	Y8	46	Kadın	Üniversite	Ev hanımı	Boşanmış	1
	Y9	32	Erkek	Üniversite	Öğretmen	Evli	1
	Y10	38	Kadın	Üniversite	Kuaför	Evli	2

Tablo 3.2.4'de engelli çocuğun yakını olan çoğunluk ve azınlık bireylere ait kişisel bilgiler sunulmuştur. Çoğunluk bireylerin yaş aralığının 27 ile 42 arasında dağılım gösterdiği azınlık bireylerin ise yaş aralığının 32 ile 46 arasında dağılım gösterdiği görülmektedir. Her iki grupta da 4 katılımcının kadın, 1 katılımcının erkek olduğu görülmektedir. Çoğunluk katılımcıların tamamı üniversite mezunu iken, azınlık 3 katılımcının üniversite, 1 katılımcının yüksekokul ve 1 katılımcının yüksek lisans mezunu olduğu görülmektedir. Eğitim durumlarına bakıldığında; 3 çoğunluk katılımcının öğretmen,1 katılımcının işsiz ve 1 katılımcının emekli olduğunu görülmektedir. Azınlık katılımcılara bakıldığında ise; 2 katılımcının ev hanımı, 1 katılımcının oyun terapisti, 1 katılımcının öğretmen ve 1 katılımcının da kuaför olduğunu görülmektedir. Medeni durumlarına bakıldığında; çoğunluk katılımcıların tamamının bekâr ve çocuklarının olmadığı, azınlık katılımcılarda ise 4 katılımcının evli, 1 katılımcının boşanmış olduğu görülmektedir Ayrıca 4 katılımcı 1 çocuğu olduğunu, 1 katılımcı ise 2 çocuğu olduğunu belirtmiştir.

Çalışma grubunda yer alan din görevlisi katılımcıların gizliliğini korumak adına çoğunluk din görevlileri "P", ve azınlık din görevlileri ise "İ" ile kodlanmıştır. P1'den P5'e kadar olan katılımcılar çoğunluk din görevlilerini, İ6'dan İ10'a kadar olan katılımcıları ise azınlık din görevlileri oluşturmaktadır.

Tablo 3.2.5'de çalışma grubunda yer alan din görevlilerine ait kişisel bilgiler yer almaktadır.

Tablo 3.2. 5. Çalışma Grubunda Yer Alan Din Görevlilerine Ait Kişisel Bilgiler

Katılımcı Etnik Kökeni	Kod	Yaş	Cinsiyet	Eğitim Durumu	Kıdem	Medeni durum
Çoğunluk Din Görevlisi	P1	59	Erkek	Lisans	30	Evli
	P2	48	Erkek	Lisans	15	Bekâr
	P3	67	Erkek	Lisans	30	Evli
	P4	78	Erkek	Lisans	56	Evli
	P5	44	Erkek	Lisans	20	Evli
Azınlık Din Görevlisi	İ6	31	Erkek	Lisans	3	Evli
	İ7	58	Erkek	Lisans	32	Evli
	İ8	46	Erkek	Lisans	23	Evli
	İ9	45	Erkek	Lisans	18	Evli
	İ10	56	Erkek	Lisans	26	Evli

Tablo 3.2.5'de çoğunluk ve azınlık din görevlilerine ait kişisel bilgiler sunulmuştur. Papazların yaş aralığı 44 ile 78 yaş aralığında iken, imamların yaş aralığı 31 ile 28 arasında dağılım göstermektedir. İmam ve Papaz katılımcıların tamamı erkek ve lisans mezunudur. Papazların mesleki kıdemleri 15 ile 78 arasında değişim gösterirken, imamların 3 ile 32 arasında dağılım gösterdiği görülmektedir. Medeni duruma bakıldığında 4 papazın evli, 1 papazın da bekâr olduğu görülmektedir. İmamların ise tamamı evlidir.

Çalışmaya dâhil edilen öğretmen katılımcıların gizliliğini korumak adına öğretmenler"Ö" ile kodlanmıştır. Ö1'den Ö5'e kadar olan katılımcıları çoğunluk öğretmenler, Ö6'dan Ö10'a kadar olan katılımcıları ise azınlık öğretmenler oluşturmaktadır.

Tablo 3.2.6'da çalışma grubunda yer alan çoğunluk ve azınlık öğretmenlere ait kişisel bilgiler yer almaktadır.

Tablo 3.2. 6. Çalışma Grubunda Yer Alan Çoğunluk ve Azınlık Öğretmenlere Ait Kişisel Bilgiler

Katılımcı Etnik Kökeni	**Kod**	**Yaş**	**Cinsiyet**	**Eğitim Durumu**	**Kıdem**	**Engelli çocuk ile çalışma durumu**
Çoğunluk Öğretmen	Ö1	45	Kadın	Lisans	17	Hayır
	Ö2	60	Erkek	Lisans	39	Evet
	Ö3	56	Kadın	Lisans	34	Evet
	Ö4	45	Erkek	Lisans	15	Evet
	Ö5	42	Kadın	Lisans	23	Evet
Azınlık Öğretmen	Ö6	34	Kadın	Lisans	6	Evet
	Ö7	41	Kadın	Lisans	23	Evet
	Ö8	50	Erkek	Lisans	27	Evet
	Ö9	44	Kadın	Lisans	20	Hayır
	Ö10	45	Erkek	Yüksek lisans	20	Evet

Tablo 3.2.6'daçoğunluk ve azınlık öğretmenlere ait kişisel bilgiler sunulmuştur. Öğretmenlerin yaş aralığına bakıldığında; çoğunluk öğretmenlerin yaş aralığı 42 ile 60 arasında, azınlık öğretmenlerin yaş aralığı ise 41 ile 50 arasında değişim göstermektedir. Her iki grupta da 3 kadın 2 erkek öğretmen bulunmaktadır. Eğitim durumlarına göre ;çoğunluk öğretmenlerin tamamının lisans mezunu olduğu, azınlık öğretmenlerde ise 4 öğretmenin lisans, 1 öğretmenin yüksek lisans mezunu olduğu görülmektedir. Meslekteki kıdem durumuna bakıldığında ise; çoğunluk öğretmenler 15 ile 39 yıl arasında dağılım gösterirken, azınlık öğretmenler ise 6 ile 26 yıl arasında dağılım göstermektedir. Öğretmenlerin engelli bir birey ile çalışma durumlarına göre ise her iki grupta da 4 öğretmenin engelli bir birey ile çalıştığı ve 1 öğretmenin engelli bir birey ile çalışmadığı görülmektedir.

3.3. Veri Toplama Araçları

Görüşme sırasında; katılımcılara sırası ile "Demografik bilgi formu" ve ardından da yine araştırmacı tarafından hazırlanan "Görüşme Formu"nda yer alan sorular yönlendirilmiştir. Görüşmeler önceden yapılan plan dâhilinde katılımcı ile yalnız ve sessiz bir ortamda ses kaydı alınarak gerçekleştirilmiştir. Çoğunluk katılımcılarla yapılan görüşmeler esnasında araştırmacı ortamda bulunsa da, görüşmeler Yunanlı eğitimci (Yunanca formların çevrisini yapan ve pilot çalışmanın

yapılmasında yardımcı olan) tarafından yapılmıştır. Papazlarla görüşme tekniği ile veri toplamak mümkün olmadığından görüşleri yazılı olarak alınmıştır.

3.3.1. Demografik Bilgi Formu

Demografik bilgi formu, katılımcıların demografik bilgilerini toplamak amacıyla oluşturulmuş bir formdur. Gruplara göre formlar farklı soruları içermektedir. Engelli çocuk ebeveynlerine yöneltilen sorularda; çocuğun yaşı, cinsiyeti, tanısı, annenin yaşı-eğitim durumu-mesleği, babanın yaşı-eğitim durumu-mesleği ve medeni durumları yer almaktadır (Bkz. EK-1). Engelli çocuk yakınları için oluşturulan formda katılımcının, yaş, cinsiyet, eğitim durumu, meslek, medeni durum ve var ise çocuk sayısı sorulmuştur (Bkz. EK-2). Din görevlilerine yaş, cinsiyet, eğitim durumu, kıdem, medeni durum soruları yöneltilirken (Bkz. EK-3), öğretmenlere bu soruların dışında engelli bir bireyle çalışma durumları da sorulmuştur (Bkz. EK-4).

3.3.2. Görüşme Formu

Araştırmada veriler görüşme tekniğinden yarı yapılandırılmış görüşme formları ile toplanmıştır. Stewart & Cash (1985) görüşmeyi "önceden belirlenmiş ve ciddi bir amaç için yapılan, soru sorma ve yanıtlama tarzına dayalı karşılıklı ve etkileşimli bir iletişim sürecidir" olarak tanımlamıştır (Akt. Yıldırım & Şimşek,2006). Yarı yapılandırılmış görüşme formu ise görüşmenin bazı kısımları yapılandırılmış, bazı kısımları da yapılandırılmamış ve bireyin serbest tepki vermesine olanak sağlayan sorulardan oluşmaktadır (Erkuş, 2021). Çalışmamızda da engelli ailesine, yakınına, din görevlilerine ve öğretmenlere sorulmak üzere amacına uygun olarak araştırmacı tarafından oluşturulan "Görüşme Formu" kullanılmıştır (Bkz. EK-5).

Yarı yapılandırılmış görüşme formu hazırlanırken öncelikle ilgili alan yazın taranmıştır. Görüşme formu hazırlama ilkeleri dikkate alınarak açık uçlu sorular oluşturulmuştur. Oluşturulan görüşme formu ile öncelikle azınlık gruplarını temsil edecek şekilde seçilen kişilerle pilot uygulama yapılmış ve neticesinde anlaşılmayan, net olmayan sorular verilen geri dönüşlere göre tekrar düzenlenmiştir. Devamında

formun çevirisi yapılmış ve bir çoğunluk eğitimci tarafından okunarak soruların anlaşılıp, amacına uygun olarak çevrilip çevrilmediği konusunda onay alınmıştır. Bir çoğunluk ebeveyn ile de pilot uygulama yapılarak formların çevirisi tekrar gözden geçirilmiştir. Son olarak görüşme formuna, ilgili alan uzmanlarından da onay alınarak son şekli verilmiştir.

3.4. Veri Toplama Süreci

Araştırma öncesinde Trakya Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu'ndan (2025.11.02 nolu) Etik Kurul Kararı alınmıştır (Bkz. EK-6). Araştırmada kullanılan veri toplama araçları düzenlenip hazırlandıktan sonra belirlenen gruplardan katılımcılar seçilmiş ve hazırlanan formlar ses kaydı alınarak görüşmeler yapılmıştır. Engelli çocuk ailelerine, engellilerle çalışan eğitimciler aracılığı ile ulaşılmıştır. Engelli çocuk yakınlarına ise görüşme yapılan engelli çocuk aileleri sayesinde ulaşılmıştır. Öğretmenler ve din görevlileri ise yakın çevreden görüşmeyi kabul edenler arasından seçilerek belirlenmiştir. Çoğunluk din görevlileri görüşmeleri kabul etmediği için Gümülcine Maronya bölgesindeki din görevlilerinden sorumlu kurum olan İera Mitropoli Maronias ke Komotinins'e (Η Ιερα Μητροπολη Μαρωνειας και Κομοτηνης) gidilerek dilekçe sunulmuştur (Bkz. EK-7). Dilekçe sonucunda görüşme formundaki soruların papazlar tarafından doldurularak bize teslim edileceği, yüz yüze ve ses kaydı alınarak yapılacak görüşmeye izin verilmediği bildirilmiştir. Bu nedenle görüşme formumuz papazların cevaplandırabileceği alanlar oluşturularak tekrar düzenlenmiş ve kuruma teslim edilmiştir. Doldurulan formların geri teslimi yine kurumdaki sorumlu tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu nedenle papazlardan alınan cevaplara görüşme tekniği ile ulaşmak mümkün olmamıştır.

3.5. Verilerin Analizi

Nitel çalışmalarla elde edilen veri analizlerinde izlenmesi gereken aşamalar bulunmaktadır. Bu aşamalar; (i) veriler üzerinde çalışılması, (ii) verilerin görsel hale getirilmesi ve (iii) bulguların yorumlanmasıdır (Çelik vd., 2020). Bu bağlamda öncelikle Yunanca ve Türkçe olan görüşmelerimiz yazılı hale getirilerek World dosyasına aktarılmıştır. Yunanca olarak aktarılan görüşmelerimiz bir tercüman

tarafından Türkçeye çevrilmiştir. Ayrıca özel eğitim alanında doktora öğrencisi olan bir alan uzmanı tarafından çeviriler kontrol edilerek, gerekli görülen yerlerde düzeltmeler yapılmıştır. Görüşmelerimizin yazılı aktarımı tamamlandıktan sonra verilerimiz sorulara göre ayrılarak excel dosyasına aktarılmış ve içerik analizi ile bulgulara ulaşılmıştır. İçerik analizinde araştırmacı öncelikli olarak araştırma konusu ile ilgili kategoriler geliştirmektedir. Araştırmacı daha sonra, incelemiş olduğu veri setinde bu kategoriler içerisine giren kelime, cümle ya da resimleri saymaktadır (Özdemir, 2011). İçerik analizinde temel amaç, toplanan verileri açıklayabilecek kavramalara ve ilişkilere ulaşmaktır. Betimsel analizde özetlenen ve yorumlanan veriler, içerik analizinde daha derin bir işleme tabi tutulur ve betimsel yaklaşımla fark edilemeyen kavram ve temalar bu analiz sonucu keşfedilebilir. İçerik analizinde temelde yapılan işlem, birbirine benzeyen verileri belirli kavramlar ve temalar çerçevesinde bir araya getirmek ve bunları okuyucunun anlayabileceği bir biçimde organize ederek yorumlamaktır (Yıldırım & Şimşek, 2006).

3.6. Güvenirlik ve Geçerlik

Nitel araştırmalarda geçerlik iç ve dış geçerlik olarak iki kapsamda değerlendirilmektedir. İç geçerlik; araştırma bulgularını elde etmek için tasarlanan sürecin, "çalışılan gerçekliği ortaya çıkarmadaki yeterliliğidir". Dış geçerlilik ise; araştırma bulgularının başka benzer katılımcı gruplarına transfer edilebilirlik seviyesini diğer bir ifadeyle "genellenebilirliği" şeklinde belirtilmektedir (Baltacı, 2019).

Kodlama aşaması analizin sistematik ve disiplin gerektiren kısmı olarak görülür ve bu nedenle doğrulamaya gereksinim duyulmaktadır (Creswell & Miller, 2000). Miles ve Huberman modeli kodlayıcılar arası görüş birliğinin kavramsallaştırıldığı benzerlik; "Δ= C ÷ (C + ∂:)×100" formülü kullanılarak hesaplanmaktadır. Formüle göre "Δ" güvenirlik katsayısını, "C" görüş birliği sağlanan konu veya terim sayısını, "∂" görüş birliği bulunamayan konu veya terim sayısını temsil eder. İç tutarlılık veren kodlama denetimine ilişkin kodlayıcılar arası görüş birliği en az %80 olarak belirlenmektedir (Miles & Huberman, 1994). Bu araştırmada görüşmelerden elde edilen yanıtlar dört alan uzmanı tarafından öncelikle

tüm yanıtlar bağımsız bir biçimde kodlanmış, ardından uzmanlar (Bu uzmanların ikisi özel eğitim alanında doktor, biri doçent ve biri de profesör) bir araya gelerek kodlayıcılar arası güvenirlik için kodlarını karşılaştırmıştır. Bu karşılaştırma sonucunda kodlayıcılar arası güvenirliğin 0.90 oranında olduğu tespit edilmiştir. Bu doğrultuda bu araştırma için görüşmelerde elde edilen yanıtlarının kod, kategori ve temalarının yüksek düzeyde bir güvenirlikte olduğu söylenebilir.

BÖLÜM IV

4. BULGULAR

Bu bölümde Yunanistan'ın Rodop İlinde yaşayan engelli bireylere ilişkin "engellilik algısı"nın çokkültürlü bakış açısı ile incelenmesi ve araştırmanın alt amaçlarına yönelik ulaşılan bulgular sunulmuştur.

4.1. Çoğunluk ve Azınlık Gruplarında Yer Alan Engelli Çocuk Ebeveynlerinin, Engelli Çocuğun Yakınlarının, Din Görevlilerinin ve Öğretmenlerin Engelli Bireyler Hakkındaki Düşüncelerine İlişkin Bulgular

Araştırmanın alt amaçları doğrultusunda, engelli çocuğa sahip **çoğunluk ebeveynlerin,** engelli bireyler hakkındaki düşüncelerine ilişkin verdikleri cevaplara göre oluşturulan tablo aşağıdaki şekilde sunulmuştur.

Tablo 4.1. 12. Engelli Çocuğa Sahip Çoğunluk Ebeveynlerin Engelli Bireyler Hakkındaki Düşüncelerine İlişkin Tema ve Alt Temalar

Tema	Alt Tema	*f*
Olumlu Bakış Açısı (3 kişi)	Kapsayıcı bir toplum (A4, A3)	2
	Duygu karmaşası (A2)	1
	Empati (A2)	1
	Destek hizmetinin önemi (A3)	1
	Dini inanç/teslimiyet (A4)	1
Toplam		**6**
Olumsuz Bakış Açısı (2 kişi)	Zayıflık (A1, A5)	2
	Acıma (A1, A5)	2
	Eşitsizlik (A1)	1
	Nörolojik problemler (A1)	1
	Duygusal problem (A1)	1
	Fiziksel yetersizlik (A1)	1
	Bireysel farklılık (A1)	1
	Depresyon (A1)	1
Toplam		**10**

Tablo 4.1.1.'de çalışma grubunda yer alan engelli çocuğa sahip çoğunluk ebeveynlerin, engelli bireyler hakkındaki düşüncelerine ilişkin tema ve alt temalar yer almaktadır. Tablo incelendiğinde 3 ebeveynin *"Olumlu Bakış Açısı (6)",* 2 ebeveynin ise *"Olumsuz Bakış Açısı (10)"* ile cevap verdiği görülmektedir. "*Olumlu Bakış Açısı"* teması "Kapsayıcı bir toplum (2), Duygu karmaşası (1), Empati (1),

Destek hizmetinin önem (1) ve Dini inanç/teslimiyet (1)" olmak üzere 5 alt temadan oluşmaktadır. "*Olumsuz Bakış Açısı"* teması ise "Zayıflık (2), Acıma (2), Eşitsizlik (1), Nörolojik problemler (1), Duygusal problem (1), Fiziksel yetersizlik (1), Bireysel farklılık (1) ve Depresyon (1)" olmak üzere 8 alt temadan oluşmaktadır. Genel olarak tabloya baktığımızda; *"Olumsuz Bakış Açısı"* temasına ait alt temaların "*Olumlu Bakış Açısı"* temasına kıyasla daha fazla olduğu bu nedenle de engelli çocuğa sahip çoğunluk ebeveynlerin engelli bireyler hakkında düşüncelerinin "*Olumsuz Bakış Açısı"* yönünde olduğu ve bu temaya ait "Acıma (2) ve Zayıflık (2)" alt temalarının öne çıktığı görülmektedir.

Çalışma grubunda yer alan engelli çocuğa sahip çoğunluk ebeveynleri, "*Olumlu Bakış Açısı"* temasına ait görüşlerini aşağıdaki şekilde ifade etmişlerdir;

"*Toplumumuzun hassas gruplarına ait bir kategoridir. Herkesin desteğine sahip olmalılar. Aileden başlayarak, devlet ve topluma daha iyi entegrasyon yapabilecekleri kadar tabi. Çünkü değerlendirilemeyen ve yardım edilemeyen engellilikler de var." (A3)*

Çalışma grubunda yer alan engelli çocuğa sahip çoğunluk ebeveynleri, "*Olumsuz Bakış Açısı"* temasına ait görüşlerini aşağıdaki şekilde ifade etmişlerdir;

"Tabi ki var. Sosyal bakımdan çok zor, başa çıkabilmek yani. Eşitsizlikler korkunç, korkunç. İkinci; olarak engellilik kendiliğinden kelime de söylüyor, bir bütün olabilmek için bir engelin var veya bir şeyin eksik. Bu zihinsel ya da nörolojik bir problem ve sorun fiziksel ve duygusal, bunun içine depresyon ve birçok kategori türü giriyor. Çok zor ve hayır diğerleri ile eşit değilsin, aynı da değilsin. Zaten kişisel olarak da kimse kimse ile benzemiyor parantez içinde normaller bile." (A1)

Araştırmanın alt amaçları doğrultusunda, **engelli çocuğa sahip azınlık ebeveynlerinin,** engelli bireyler hakkındaki düşüncelerine ilişkin verdikleri cevaplara göre oluşturulan tablo aşağıdaki şekilde sunulmuştur.

Tablo 4.1. 13. Engelli Çocuğa Sahip Azınlık Ebeveynlerinin, Engelli Bireyler Hakkındaki Düşüncelerine İlişkin Tema ve Alt Temalar

Tema	Alt Tema	*f*
Olumlu Bakış Açısı (3 kişi)	Sosyal kabul (A6, A7)	2
	Dini inanç/teslimiyet (A7, A8)	2
	Şefkat (A7)	1
Toplam		**5**
Olumsuz Bakış Açısı (2 kişi)	Sosyal kabul sorunu (A9)	1
	Erişilebilirlik sorunu (A9)	1
	Toplum/kamu iletişim sorunu (A9)	1
	Sosyal yaşamdaki zorluklar (A10)	1
Toplam		**4**

Tablo 4.1.2.'de çalışma grubunda yer alan engelli çocuğa sahip azınlık ebeveynlerin engelli bireyler hakkında düşüncelerine ilişkin tema ve alt temalar yer almaktadır. Tablo incelendiğinde 3 ebeveynin *"Olumlu Bakış Açısı (5)"* ile 2 ebeveynin ise *"Olumsuz Bakış Açısı (4)"* ile cevap verdiği görülmektedir. "*Olumlu Bakış Açısı"* teması "Sosyal kabul (2), Dini inanç/teslimiyet (2) ve Şefkat (1)"olmak üzere 3 alt temadan oluşmaktadır. "*Olumsuz Bakış Açısı" teması* ise "Sosyal kabul sorunu (1), Erişilebilirlik sorunu (1), Toplum/kamu iletişim sorunu (1) ve Sosyal yaşamdaki zorluklar (1)"olmak üzere 4 alt temadan oluşmaktadır. Tablonun geneli incelendiğinde engelli çocuğa sahip azınlık ebeveynlerinin engelli bireyler hakkında düşüncelerinin "*Olumlu Bakış Açısı"* yönünde olduğu ve alt temalardan da "Sosyal kabul (2) ve Dini inanç/teslimiyet (2)" alt temalarının öne çıktığı görülmektedir.

Çalışma grubunda yer alan engelli çocuğa sahip azınlık ebeveynleri, "*Olumlu Bakış Açısı"* temasına ait görüşlerini aşağıdaki şekilde ifade etmişlerdir;

*"Allah'ın insanlara verdiği bir lütuf bu dünyada. Nasıl anlatabilirim ki bunu? Bu hayatta yaşamaya çalışmaları, çabalamaları emek vermeleri." (A*8)

Çalışma grubunda yer alan engeli çocuğa sahip azınlık ebeveynleri, "*Olumsuz Bakış Açısı"* temasına ait görüşlerini aşağıdaki şekilde ifade etmişlerdir;

"Engelliler bu topluma bir türlü yani toplum kabul edemiyor yani engellileri benim kendi gözlemim. Özellikle bizim yaşadığımız toplumda şey var

dikkatimi çekiyor bazı kişiler var yani bir şeyler onlara göre yani alt yapı onlara göre değil. Mesele yerleşme, alt yapı eksik sürekli gittiğimizde bir yerde bir sorunla karşılaşıyoruz. Okula gidiyorsun sorunla karşılaşıyorsun, devlet dairesinde sorunla karşılaşıyorsun yani engelliler hiçbir zaman dört dörtlük bizim gibi yaşama sahip olamıyorlar yani..." (A9)

Tablo 4.1.1 ve Tablo 4.1.2 birlikte incelendiğinde çoğunluk ebeveynlerde "*Olumsuz Bakış Açışı"* temasın ile "Acıma (2) ve Zayıflık (2)" alt temalarının öne çıktığı belirlenmiştir. Bunun yanı sıra azınlık ebeveynlerinde ise "*Olumlu Bakış Açısı"* teması ve "Sosyal kabul (2), Dini inanç/teslimiyet (2)" alt temalarının öne çıktığı görülmektedir.

Araştırmanın alt amaçları doğrultusunda, **engelli çocuğun yakını olan çoğunluk ebeveynlerin,** engelli bireyler hakkındaki düşüncelerine ilişkin verdikleri cevaplara göre oluşturulan Tablo aşağıdaki şekilde sunulmuştur.

Tablo 4.1. 14.Engelli Çocuğun Yakını Olan Çoğunluk Ebeveynlerinin Engelli Bireyler Hakkındaki Düşüncelerine İlişkin Tema ve Alt Temalar

Tema	Alt Tema	*f*
Olumlu Bakış Açısı (2 kişi)	Sosyal kabul (Y1)	1
	Eşitlik (Y1)	1
	Farklı güçlü yönleri olması (Y3)	1
	Bakış açısının kültürel olarak değişmesi (Y3)	1
Toplam		**4**
Olumsuz Bakış Açısı (3 kişi)	Sosyal kabul sorunu (Y2, Y5)	2
	Erişilebilirlik sorunu (Y2)	1
	Sosyal yaşamdaki zorluklar (Y4)	1
Toplam		**4**

Tablo 4.1.3.'te görüldüğü üzere çalışmaya dâhil edilen engelli çocuğun yakını olan ebeveynlerin engelli bireyler hakkında düşüncelerine ilişkin tema ve alt temalar yer almaktadır. Tablo incelendiğinde 3 ebeveynin *"Olumlu Bakış Açısı (4)"*, 2 ebeveynin ise *"Olumsuz Bakış Açısı (4)"* içerisinde olduğu görülmektedir. "*Olumlu Bakış Açısı"* teması "Sosyal kabul (1), Eşitlik (1), Farklı güçlü yönleri olması (1) ve Bakış açısının kültürel olarak değişmesi (1)" olmak üzere 4 alt temadan oluşmaktadır. "*Olumsuz Bakış Açısı"* teması ise "Sosyal kabul sorunu (2), Erişilebilirlik sorunu (1) ve Sosyal yaşamdaki zorluk (1)" olmak üzere 3 alt temadan oluşmaktadır. Tablonun geneli incelendiğinde engelli çocuğun yakını olan çoğunluk

ebeveynlerin engelli bireyler hakkında düşüncelerine ait alt temalara bakıldığında "*Olumlu Bakış Açısı"* ile "*Olumsuz Bakış Açısı"* temalarının eşitlik gösterdiği ve alt temalardan ise "*Olumlu Bakış Açısı*" temasına ait "Sosyal kabul sorunu (2)" alt temasının öne çıktığı görülmektedir.

Çalışma grubunda yer alan engelli çocuğun yakını olan çoğunluk ebeveynleri, "*Olumlu Bakış Açısı"* teması ait görüşlerini aşağıdaki şekilde ifade etmişlerdir;

"Toplumun üyeleridirler. Her hangi engel gurubuna sahip olsalar da, küçük veya büyük derecede olsa da, zihinsel ve ya bedensel zorluk, toplumun üyeleriler ve birçok şeye dâhil olmalılar..." (Y1)

Çalışma grubunda yer alan engelli çocuğun yakını olan çoğunluk ebeveynleri, "*Olumsuz Bakış Açısı"* teması ait görüşlerini aşağıdaki şekilde ifade etmişlerdir;

"Bir bireyin engele sahip olmasının çok zor olduğuna inanıyorum. Hele gene doğuştan ise." (Y4)

Araştırmanın alt amaçları doğrultusunda, **engelli çocuğun yakını olan azınlık ebeveynlerinin,** engelli bireyler hakkındaki düşüncelerine ilişkin verdikleri cevaplara göre oluşturulan tablo aşağıdaki şekilde sunulmuştur.

Tablo 4.1. 15. Engelli Çocuğun Yakını Olan Azınlık Ebeveynlerinin, Engelli Bireyler Hakkındaki Düşüncelerine İlişkin Tema ve Alt Temalar

Tema	Alt Tema	*f*
Olumlu Bakış Açısı (4 kişi)	Sosyal kabul (Y7, Y8)	2
	Destek hizmetinin önemi (Y6)	1
	Dini inanç/teslimiyet (Y9)	1
Toplam		**4**
Olumsuz Bakış Açısı (1 kişi)	Sosyal yaşamdaki zorluklar (Y10)	1
Toplam		**1**

Tablo 4.1.4.'te çalışmaya dâhil edilen engelli çocuğun yakını olan azınlık ebeveynlerinin engelli bireyler hakkında düşüncelerine ilişkin tema ve alt temalar yer almaktadır. Tablo incelendiğinde 4 ebeveynin *"Olumlu Bakış Açısı (4)"*, 1 ebeveynin ise *"Olumsuz Bakış Açısı (1)"* içerisinde olduğu görülmektedir. "*Olumlu Bakış Açısı*" teması "Sosyal kabul (2), Dini inanç/teslimiyet (1) ve Destek hizmetinin önemi (1)" olmak üzere 3 alt temadan oluşmaktadır. "*Olumsuz Bakış Açısı"* teması

ise “Sosyal yaşamdaki zorluklar (1)” olmak üzere 1 alt temadan oluşmaktadır. Tablonun geneli incelendiğinde engelli çocuğun yakını olan azınlık ebeveynlerinin engelli bireyler hakkında düşüncelerinin “*Olumlu Bakış Açısı”* teması yönünde olduğu ve alt temalardan da “Sosyal kabul (2)” alt temasının öne çıktığı görülmektedir.

Çalışma grubunda yer alan engelli çocuğa sahip azınlık ebeveynleri, “*Olumlu Bakış Açısı”* temasına ait görüşlerini aşağıdaki şekilde ifade etmişlerdir;

“*Engelli bireylerinde bizden biri olduğunu düşünüyorum*.”(Y8)

Çalışma grubunda yer alan engelli çocuğa sahip azınlık ebeveynleri, “*Olumsuz Bakış Açısı”* temasına ait görüşlerini aşağıdaki şekilde ifade etmişlerdir;

“*Zor bir hayat. Zor bir hayat dediğim gibi... Çok zor bir soru... Çok şey düşünüyorum... Çok sabır, çok vicdan, çok merhamet, her şeyden çok fazla.”*(Y10)

Tablo 4.1.3 ve Tablo 4.1.4 incelendiğinde engelli çocuğun yakını olan çoğunluk ebeveynleri, engelli çocuğun yakını olan azınlık ebeveynleri ile karşılaştırıldığında; çoğunluk ebeveynlerde “*Olumlu Bakış Açısı”* teması ile “*Olumsuz Bakış Açısı”* teması eşitlik gösterirken, azınlık ebeveynlerinde “*Olumlu Bakış Açısı*” temasının öne çıktığı dikkat çekmektedir.

Araştırmanın alt amaçları doğrultusunda **çoğunluk din görevlilerinin,** engelli bireyler hakkındaki düşüncelerine ilişkin verdikleri cevaplara göre oluşturulan tablo aşağıdaki şekilde sunulmuştur.

Tablo 4.1. 16. Çoğunluk Din Görevlilerinin (Papazların), Engelli Bireyler Hakkında Düşüncelerine İlişkin Tema ve Alt Temalar

Tema	Alt Tema	*f*
Olumlu Bakış Açısı (5 kişi)	Sosyal kabul (P2, P3, P4, P5)	4
	Dini inanç/teslimiyet (P1, P2)	2
	Empati (P3)	1
	Eşitlik (P5)	1
Toplam		**8**
Olumsuz Bakış Açısı (- kişi)		
Toplam		-

Tablo 4.1.5.’te görüldüğü üzere araştırmaya dâhil olan çoğunluk din görevlilerinin, engelli bireyler hakkındaki düşüncelerine ilişkin tema ve alt temalar yer almaktadır. Çoğunluk din görevlilerinden çalışmaya katılan 5 papazın da

"Olumlu Bakış Açısı (8)" teması yönünde cevap verdikleri görülmektedir. "*Olumlu Bakış Açısı"* teması "Sosyal kabul (4), Dini inanç/teslimiyet (2), Empati (1) ve Eşitlik (1)" olmak üzere 4 alt temadan oluşmaktadır. Tablonun geneli incelendiğinde papazların engelli bireyler hakkında düşüncelerinin "O*lumlu Bakış Açısı"* teması yönünde olduğu ve alt temalardan da "Sosyal kabul (4)" alt temasının öne çıktığı görülmektedir.

Çalışma grubunda yer alan papazlar, "*Olumlu Bakış Açısı"* temasına ait görüşlerini aşağıdaki şekilde ifade etmişlerdir;

"*Engelli bireyler toplumda eşit ve çok normal üyeleridir, duygularım herkese olduğu gibi, normaldir."* (P5)

Araştırmanın alt amaçları doğrultusunda **azınlık din görevlilerinin,** engelli bireyler hakkındaki düşüncelerine ilişkin verdikleri cevaplara göre oluşturulan tablo aşağıdaki şekilde sunulmuştur.

Tablo 4.1. 17. Azınlık Din Görevlilerinin (İmamların), Engelli Bireyler Hakkındaki Düşüncelerine İlişkin Tema ve Alt Temalar

Tema	Alt Tema	*f*
Olumlu Bakış Açısı (3 kişi)	Dini inanç/teslimiyet (İ2, İ4, İ5)	3
	Sosyal kabul (İ4, İ5)	2
Toplam		**5**
Olumsuz Bakış Açısı (2 kişi)	Sosyal kabul sorunu (İ1)	1
	Erişilebilirlik sorunu (İ3)	1
Toplam		**2**

Tablo 4.1.6.'da görüldüğü üzere çalışmaya dâhil edilen azınlık din görevlilerinin, engelli bireyler hakkındaki düşüncelerine ilişkin tema ve alt temalar yer almaktadır. Tablo incelendiğinde 3 imamın *"Olumlu Bakış Açısı (5)"* ve 2 imamın *"Olumsuz Bakış Açısı (2)"* ile cevap verdiği görülmektedir. "*Olumlu Bakış Açısı"* teması "Dini inanç/teslimiyet (3) ve Sosyal kabul (2)" olmak üzere 2 alt temadan oluşmaktadır. "*Olumsuz Bakış Açısı"* teması ise "Sosyal kabul sorunu (1) ve Erişilebilirlik sorunu (1)" olmak üzere 2 alt temadan oluşmaktadır. Tablonun geneli incelendiğinde imamların engelli bireyler hakkında düşüncelerinin "*Olumlu Bakış Açışı"* teması yönünde olduğu ve alt temalardan da "Dini inanç/teslimiyet (3)" alt temasının öne çıktığı görülmektedir.

Çalışma grubunda yer alan imamlar, "*Olumlu Bakış Açısı"* temasına ait görüşlerini aşağıdaki şekilde ifade etmişlerdir;

"Eeee, Allah'ın ilahi takdiri olarak görüyorum." (İ2)

Çalışma grubunda yer alan imamlar, "*Olumsuz Bakış Açısı"* temasına ait görüşlerini aşağıdaki şekilde ifade etmişlerdir;

"... Engelli kişileri gördüğümüzde tabi ki normal insanın dışında eee özür sahibi olduğunu az çok biliyoruz zihinsel fiziksel veya herhangi bir şeyden ötürü engelli olduğundan dolayı tabi ki toplumda biraz farklı bakış açısı var onlara karşı yani normal sağlıklı insanlar gibi değiller. Ama toplumda maalesef yerleri az (kabul edilişleri var olmaları az anlamında kullanıyor.) Dediğim gibi normal sağlıklı insanların dışında kalıyorlar biraz." (İ1)

Tablo 4.1.5 ve Tablo 4.1.6 birlikte incelendiğinde papazların tamamı "*Olumlu Bakış Açısı*" teması yönünden yaklaşırken bu durumun imamlarda farklı dağılım gösterdiği görülmektedir (3 imamın "*Olumlu Bakış Açısı*" teması, 2 imamın ise "olumsuz bakış açısı" teması). Fakat genele baktığımızda her iki gurubun cevaplarının "*Olumlu Bakış Açısı"* teması yönünde olduğu ve alt temalarda ise papazlarda "Sosyal kabul (4)", imamlarda ise "Dini inanç/teslimiyet(3)" alt temalarının öne çıktığı görülmektedir.

Araştırmanın alt amaçları doğrultusunda **çoğunluk öğretmenlerin,** engelli bireyler hakkındaki düşüncelerine ilişkin verdikleri cevaplara göre oluşturulan tablo aşağıdaki şekilde sunulmuştur.

Tablo 4.1. 18. Çoğunluk Öğretmenlerin, Engelli Bireyler Hakkındaki Düşüncelerine İlişkin Tema ve Alt Temalar

Tema	Alt Tema	*f*
Olumlu Bakış Açısı (5 kişi)	Sosyal kabul (Ö1, Ö3, Ö4, Ö5)	4
	Eşitlik (Ö1, Ö3, Ö4)	3
	Farklı güçlü yönleri olması (Ö1)	1
	Hayran olma (Ö1)	1
	Kamusal düzen/kanun (Ö2)	1
Toplam		**10**
Olumsuz Bakış Açısı(- kişi)		
Toplam		**-**

Tablo 4.1.7.'de görüldüğü üzere araştırmaya dâhil olan çoğunluk öğretmenlerinin engelli bireyler hakkında düşüncelerine ilişkin tema ve alt temalar incelendiğinde; çalışmaya katılan 5 öğretmenin de *"Olumlu Bakış Açısı (10)*" yönünde cevap verdiği görülmektedir. "*Olumlu Bakış Açısı"* teması "Sosyal kabul (4), Eşitlik (3), Farklı güçlü yönleri olması (1), Hayran olma (1) ve Kamusal düzen/kanun(1)" olmak üzere 5 alt temadan oluşmaktadır.Tablonun geneli incelendiğinde çoğunluk öğretmenlerin engelli bireyler hakkında düşüncelerinin "*Olumlu Bakış Açısı"* teması yönünde olduğu ve alt temalardan da "Sosyal kabul (4)" alt temasının öne çıktığı görülmektedir.

Çalışma grubunda yer alan çoğunluk öğretmenleri, "*Olumlu Bakış Açısı"* teması ait görüşlerini aşağıdaki şekilde ifade etmişlerdir;

"Bu bireyler için farklı bir algıya sahip değilim her hangi başka bir bireyle kıyasla. Hislerime gelecek olursak tabi ki sempati duyuyorum ve daha iyilerini yani toplumda daha iyi bir yer hak ettiklerini düşünüyorum." (Ö5)

Araştırmanın alt amaçları doğrultusunda **azınlık öğretmenlerin,** engelli bireyler hakkındaki düşüncelerine ilişkin verdikleri cevaplara göre oluşturulan tablo aşağıdaki şekilde sunulmuştur.

Tablo 4.1. 19. Azınlık Öğretmenlerin Engelli Bireyler Hakkındaki Düşüncelerine İlişkin Tema ve Alt Temalar

Tema	Alt Tema	*f*
Olumlu Bakış Açısı (2 kişi)	Sosyal kabul (Ö6)	1
	Farklılıklara saygı (Ö6)	1
	Destek sağlanması gereken özel bir grup (Ö9)	1
Toplam		**3**
Olumsuz Bakış Açısı (3 kişi)	Acıma (Ö7)	1
	Zayıflık (Ö7)	1
	Sosyal yaşamdaki zorluklar (Ö8)	1
	Sosyal kabul sorunu (Ö10)	1
Toplam		**4**

Tablo 4.1.8.'de görüldüğü üzere araştırmaya dâhil edilen azınlık öğretmenlerinin engelli bireyler hakkında düşüncelerine ilişkin tema ve alt temalar yer almaktadır. Tablo incelendiğinde 2 öğretmenin *"Olumlu Bakış Açısı (3)"* ve 3 öğretmenini *"Olumsuz Bakış Açısı (4)"* teması yönünde cevap verdiği görülmektedir. "*Olumlu Bakış Açısı"* teması "Sosyal kabul (1), Farklılıklara saygı (1) ve Destek sağlanması geren özel bir grup (1)" olmak üzere 3 alt temadan oluşmaktadır. "*Olumsuz Bakış Açısı"* teması ise "Acıma (1), Zayıflık (1), Sosyal yaşamdaki zorluklar (1) ve Sosyal kabul sorunu (1)" olmak üzere 4 alt temadan oluşmaktadır. Tablonun geneli incelendiğinde azınlık öğretmenlerin engelli bireyler hakkında düşüncelerinin "*Olumsuz Bakış Açısı"* teması yönünde olduğu ve alt temaların ise eşitlik gösterdiği görülmektedir.

Çalışma grubunda yer alan azınlık öğretmenleri, "*Olumlu Bakış Açısı"* teması ait görüşlerini aşağıdaki şekilde ifade etmişlerdir;

"Açıkçası ben onların topluma renk kattığını düşünüyorum. Farklı bir renk farklı bir desen olduklarını düşünüyorum..." (Ö6)

Çalışma grubunda yer alan azınlık öğretmenleri, "*Olumsuz Bakış Açısı"* teması ait görüşlerini aşağıdaki şekilde ifade etmişlerdir;

"Engelli bireyler hmmm belki de ilk bakışta hayata böyle bir adım geriden başladıklarını nasıl söyleyebiliriz eee bize düşen eeee onların bu zorluklarını kolaylaştırmaktır diye düşünüyorum." (Ö8)

Tablo 4.1.7 ve Tablo 4.1.8 incelendiğinde 5 çoğunluk öğretmenin tamamının "*Olumlu Bakış Açısı"* ile yaklaşırken bu durumun azınlık öğretmenlerinde farklı dağılım gösterdiği görülmektedir (2 öğretmenin "*Olumlu Bakış Açısı*", 3 öğretmenin "*Olumsuz Bakış Açısı"*). Genele baktığımızda çoğunluk öğretmenlerin "*Olumlu Bakış Açısına*" sahip olduğu ve "Sosyal kabul (4)"alt temasının öne çıktığı belirlenmiştir. Azınlık öğretmenlerinin ise "*Olumsuz Bakış Açısına*" sahip olduğu ve "Acıma (1), Zayıflık (1), Sosyal yaşamdaki zorluklar (1) ve Sosyal kabul sorunu (1)" alt temalarının eşitlik gösterdiği görülmektedir.

Araştırmanın alt amaçları doğrultusunda **çoğunluk katılımcıların,** engelli bireyler hakkındaki düşüncelerine ilişkin verdikleri cevaplara göre oluşturulan tablo aşağıdaki şekilde sunulmuştur.

Tablo 4.1. 20. Çoğunluk Katılımcıların, Engelli Bireyler Hakkındaki Düşüncelerine İlişkin Tema ve Alt Temalar

Tema	Alt Tema	*f*
Olumlu Bakış Açısı (15 kişi)	Sosyal kabul (Y1, P2, P3, P4, P5, Ö1, Ö3, Ö4, Ö5)	9
	Eşitlik (Y1, P5, Ö1, Ö3, Ö4)	5
	Dini inanç/teslimiyet (A4, P1, P2)	3
	Kapsayıcı bir toplum (A3, A4)	2
	Empati (A2, P3)	2
	Farklı güçlü yönleri olması (Y3, Ö1)	2
	Duygu karmaşası (A2)	1
	Destek hizmetlerinin önemi (A3)	1
	Kültürel bakış açısı (Y3)	1
	Hayran olma (Ö1)	1
	Kamusal düzen/kanun (Ö2)	1
Toplam		**28**
Olumsuz Bakış Açısı (5 kişi)	Sosyal kabul sorunu (Y2, Y5)	2
	Acıma (A1, A5)	2
	Zayıflık (A1, A5)	2
	Eşitsizlik (A1)	1
	Duygusal problemler (A1)	1
	Fiziksel yetersizlik (A1)	1
	Bireysel farklılıklar (A1)	1
	Depresyon (A1)	1
	Nörolojik problemler (A1)	1
	Erişilebilirlik sorunu (Y2)	1
	Sosyal yaşamdaki zorluklar (Y4)	1
Toplam		**14**

Tablo 4.1.9.'da görüldüğü üzere araştırmaya dâhil edilen çoğunluk katılımcıların, engelli bireyler hakkında düşüncelerine ilişkin tema ve alt temalar yer almaktadır. Çalışmaya dâhil edilen 20 katılımcıdan 15 katılımcının "*Olumlu Bakış Açısı (28)*" ve 5 katılımcının "*Olumsuz Bakış Açısı (14)*" teması yönünde cevap verdiği görülmektedir. "*Olumlu Bakış Açısı"* teması "Sosyal Kabul (9), Eşitlik (5), Dini inanç/teslimiyet (3), Kapsayıcı bir Toplum (2), Empati (2), Farklı güçlü yönleri olması (2), Duygu Karmaşası (1), Destek Hizmetlerinin Önemi (1), Hayran olma (1), Kültürel bakış açısı (1) ve Kamusal düzen/kanun (1)"olmak üzere 11 alt temadan oluşmaktadır. "*Olumsuz Bakış Açısı"* teması ise "Sosyal kabul sorunu (2), Acıma (2), Zayıflık (2), Eşitsizlik (1), Duygusal Problemler (1), Fiziksel Yetersizlik (1),

Bireysel Farklılıklar (1), Depresyon (1), Nörolojik Problemler (1), Erişilebilirlik sorunu (1) ve Sosyal yaşamdaki zorluklar (1)" olmak üzere 11 alt temadan oluşmaktadır. Tablonun geneli incelendiğinde çoğunluk katılımcıların, engelli bireyler hakkındaki düşüncelerinin "*Olumlu Bakış Açısı"* teması yönünde olduğu ve alt temalardan ise "Sosyal kabul (9)" alt temasının öne çıktığı görülmektedir.

Çalışma grubunda yer alan çoğunluk katılımcılar, "*Olumlu Bakış Açısı"* temasına ait görüşlerini aşağıdaki şekilde ifade etmişlerdir;

"Öncelikle Tanrının çocukları olduğuna inanıyorum, biz onları melek gibi görüyoruz. Farklı seviyeler, farklı zihinsel seviyeler olsa bile hepsi anlıyorlar. Biz bunu fark edemesek de hissediyorlar, acı çekiyorlar. Biz onları çok seviyoruz, çünkü onlar bizim çocuklarımız, tanrının çocukları." (A4)

Çalışma grubunda yer alan çoğunluk katılımcılar, "*Olumsuz Bakış Açısı"* temasına ait görüşlerini aşağıdaki şekilde ifade etmişlerdir;

"Bazı zayıflıkları olan insanlar olarak görüyorum. Kişisel bağım olan kişilerin zayıflıklarına yardım edip yeteneklerini güçlendirebilmeyi deniyorum." (A5)

Araştırmanın alt amaçları doğrultusunda **azınlık katılımcıların,** engelli bireyler hakkındaki düşüncelerine ilişkin verdikleri cevaplara göre oluşturulan tablo aşağıdaki şekilde sunulmuştur.

Tablo 4.1. 21. Azınlık Katılımcıların, Engelli Bireyler Hakkındaki Düşüncelerine İlişkin Tema ve Alt Temalar

Tema	Alt Tema	*f*
Olumlu Bakış Açısı (12 kişi)	Sosyal kabul (A6, A7, Y7, Y8, İ4, İ5, Ö6)	7
	Dini inanç/teslimiyet (A7, A8, Y9, İ2, İ4, İ5)	6
	Şefkat (A7)	1
	Destek hizmetinin önemi (Y6)	1
	Farklılıklara saygı (Ö6)	1
	Destek sağlanması geren özel bir grup (Ö9)	1
Toplam		**17**
Olumsuz Bakış Açısı (8 kişi)	Sosyal kabul sorunu (A9, İ1, Ö10)	3
	Sosyal yaşamdaki zorluklar (A10, Y10, Ö8,)	3
	Erişilebilirlik sorunu (A9, İ4)	2
	Toplum-kamu iletişim sorunu (A9)	1
	Acıma (Ö7)	1
	Zayıflık (Ö7)	1
Toplam		**11**

Tablo 4.1.10.'da görüldüğü üzere çalışmaya dâhil edilen azınlık katılımcıların, engelli bireyler hakkında düşüncelerine ilişkin tema ve alt temalar yer almaktadır. Çalışmaya katılan 20 katılımcıdan 12 katılımcının *"Olumlu Bakış Açısı (17)"* ve 8 katılımcının *"Olumsuz Bakış Açısı(11)"* teması yönünde cevap verdiği görülmektedir. "*Olumlu Bakış Açısı"* teması "Sosyal kabul (7), Dini inanç/teslimiyet (6), Şefkat (1), Destek hizmetinin önemi (1), Farklılıklara saygı (1) ve Destek sağlanması geren özel bir grup (1)" olmak üzere 6 alt temadan oluşmaktadır. "*Olumsuz Bakış Açışı"* teması ise "Sosyal kabul sorunu (3), Sosyal yaşamdaki zorluklar (3), Erişilebilirlik sorunu (2), Toplum-kamu iletişim sorunu (1), Acıma (1) ve Zayıflık (1)" olmak üzere 6 alt temadan oluşmaktadır. Tablonun geneli incelendiğinde azınlık katılımcıların engelli bireyler hakkında düşüncelerinin "*Olumlu Bakış Açısı"* teması yönünde olduğu ve alt temalardan ise "Sosyal kabul (7)" alt temasının öne çıktığı görülmektedir.

Çalışma grubunda yer alan azınlık katılımcılar, "*Olumlu Bakış Açısı"* temasına ait görüşlerini aşağıdaki şekilde ifade etmişlerdir;

"Engelli bireyler hmmmm kardeşim abim engelli eee aile içinde beti bereketi arttırdığını düşünüyorum onlar Allah'tan öyle gelmişler bizimde bunu kabul etmemiz gerekiyor. Bence ailenin meleği onlar bu şekilde." (Y9)

Çalışma grubunda yer alan azınlık katılımcılar, "*Olumsuz Bakış Açısı"* temasına ait görüşlerini aşağıdaki şekilde ifade etmişlerdir;

"*Onları gördüğümde ne kadar zorluk çektiklerini düşünüyorum yani Seher en önemlisi bu ne kadar zorluk." (A*10)

Tablo 4.1.9 ve Tablo 4.1.10 birlikte incelendiğinde çalışma grubumuzdaki 15 çoğunluk katılımcının ve 12 azınlık katılımcının "*Olumlu Bakış Açısı"* teması ile yaklaşırken; 5 çoğunluk katılımcının ve 8 azınlık katılımcının ise "*Olumsuz Bakış Açısı*" teması ile yaklaştığı görülmektedir. Her iki grubun da "*Olumlu Bakış Açısı"* teması ile yaklaştığı ve yine her iki grupta da "Sosyal kabul" alt temasının öne çıktığı dikkat çekmektedir. Genel olarak tablolara birlikte baktığımızda tema ve alt temaların yakınlık ve benzerlik gösterdikleri görülmektedir.

Araştırmanın alt amaçları doğrultusunda **çalışmaya dâhil edilen katılımcıların,** engelli bireyler hakkındaki düşüncelerine ilişkin verdikleri cevaplara göre oluşturulan tablo aşağıdaki şekilde sunulmuştur.

Tablo 4.1. 22. Çalışmaya Dâhil Edilen Çoğunluk ve Azınlık Katılımcıların, Engelli Bireyler Hakkındaki Düşüncelerine İlişkin Tema ve Alt Temalar

Tema	Alt Tema	*f*
Olumlu Bakış Açısı (27 kişi)	Sosyal kabul (A6, A7, Y1, Y7, Y8, P2, P3, P4, P5, İ4, İ5, Ö1, Ö3, Ö4, Ö5, Ö6)	16
	Dini inanç/teslimiyet (A4, A7, A8, Y9, P1, P2, İ2, İ4, İ5)	9
	Eşitlik (Y1, P5, Ö1, Ö3, Ö4)	5
	Empati (A2, P3)	2
	Kapsayıcı bir toplum (A3, A4)	2
	Destek hizmetlerinin önemi (A3, Y6)	2
	Farklı güçlü yönleri olması (Y3, Ö1)	2
	Duygu karmaşası (A2)	1
	Şefkat (A7)	1
	Kültürel bakış açısı (Y3)	1
	Hayran olma (Ö1)	1
	Kamusal düzen/kanun (Ö2)	1
	Farklılıklara saygı (Ö6)	1
	Destek sağlanması geren özel bir grup (Ö9)	1
Toplam		**45**
Olumsuz Bakış Açısı (13 kişi)	Sosyal kabul sorunu (A9, Y2, Y5, İ1, Ö10)	5
	Sosyal yaşamdaki zorluklar (A10, Y4, Y10, Ö8)	4
	Acıma (A1, A5, Ö7)	3
	Zayıflık (A1, A5, Ö7)	3
	Erişilebilirlik sorunu (A9, Y2, İ4)	3
	Fiziksel yetersizlik (A1)	1
	Bireysel farklılıklar (A1)	1
	Depresyon (A1)	1
	Duygusal problemler (A1)	1
	Eşitsizlik (A1)	1
	Nörolojik problemler (A1)	1
	Toplum-kamu iletişim sorunu (A9)	1
Toplam		**25**

Tablo 4.1.11.'de görüldüğü üzere çalışmaya dâhil edilen çoğunluk ve azınlık katılımcıların engelli bireyler hakkında düşüncelerine ilişkin tema ve alt temalar yer almaktadır. Tablo incelendiğinde çalışmaya dâhil edilen 40 katılımcıdan 27 katılımcının *"Olumlu Bakış Açısı (45)"* yönünde, 13 katılımcının ise*"Olumsuz Bakış Açısı (25)"* yönünde cevap verdiği görülmektedir. "*Olumlu Bakış Açısı"* teması "Sosyal kabul (16), Dini inanç/teslimiyet (9), Eşitlik (5), Empati (2), Kapsayıcı bir toplum (2), Destek hizmetlerinin önemi (2) Farklı güçlü yönleri olması

(2), Duygu karmaşası (1), Şefkat (1), Kültürel bakış açısı (1), Hayran olma (1), Kamusal düzen/kanun (1), Farklılıklara saygı (1) ve Destek sağlanması geren özel bir grup (1)" olmak üzere 14 alt temadan oluşmaktadır. "*Olumlu Bakış Açısı*" teması ise "Sosyal kabul sorunu (5), Sosyal yaşamdaki zorluklar (4), Acıma (3), Zayıflık (3), Erişilebilirlik sorunu (3), Fiziksel yetersizlik (1), Bireysel farklılıklar (1), Depresyon (1), Duygusal problemler (1), Eşitsizlik (1), Nörolojik problemler (1) ve Toplum-kamu iletişim sorunu (1)" olmak üzere 12 alt temadan oluşmaktadır. Tablonun geneli incelendiğinde çalışmaya katılan katılımcıların engelli bireyler hakkında düşüncelerinin "*Olumlu Bakış Açısı*" teması yönünde olduğu ve alt temalardan ise "Sosyal kabul (16)" alt temasının öne çıktığı görülmektedir.

Çalışma grubunda yer alan katılımcılar, "*Olumlu Bakış Açısı"* temasına ait görüşlerini aşağıdaki şekilde ifade etmişlerdir;

"Öncelikle bütün vatandaşlarımız gibi eşit haklara sahip oldukları fikrindeyim.Bütün bunları sorunsuz bir şekilde uygulamak için uygun önlemleri almalı devlet." (Ö2)

Çalışma grubunda yer alan katılımcılar, "*Olumsuz Bakış Açısı"* temasına ait görüşlerini aşağıdaki şekilde ifade etmişlerdir;

"Ya engelli birey, engelli olmak gerçektende çok zor özellikle bu günümüz toplumunda eee bu kitle iletişim araçlarının artması ve kalabalık olan şehirlerde nüfusların artmasıyla birlikte yani yeterince oyun alanının olmaması parkların yetersiz olması ve benzerleri engelli aileleri daha da düşünmeye sevk etmekte ve zorlamaktadır.." (İ3)

4.2. Çoğunluk ve Azınlık Gruplarında Yer Alan Engelli Çocuk Ebeveynlerinin, Engelli Çocuğun Yakınlarının, Din Görevlilerinin ve Öğretmenlerin Engellilik Tanımlarının Nasıl Değişim Gösterdiğine İlişkin Bulgular

Araştırmanın alt amaçları doğrultusunda **engelli çocuğa sahip çoğunluk ebeveynlerin,** kimleri engelli olarak tanımladıklarına ilişkin verdikleri cevaplara göre oluşturulan tablo aşağıdaki şekilde sunulmuştur.

Tablo 4.2. 12. Engelli Çocuğa Sahip Çoğunluk Ebeveynlerin, Kimleri Engelli Olarak Tanımladıklarına Yönelik Tema ve Alt Temalar

Tema	Alt Tema	*f*
Tıbbi Model (4 kişi)	Fiziksel problemler (A1, A3, A4, A5)	4
	Zihinsel problemler (A1, A3)	2
	Otizm (A4, A5)	2
	Duyusal problemler (A1)	1
	Down sendromu (A4)	1
Toplam		**10**
Sosyal Model (1kişi)	İhtiyaçlarını karşılayamayan (A2)	1
	Topluma entegre olamayan (A2)	1
Toplam		**2**
Genel Sınıflandırma Dışı Tanımlama(- kişi)		
Toplam		-

Tablo 4.2.1.'de engelli çocuğa sahip çoğunluk ebeveynlerin kimleri engelli olarak tanımladıklarına ilişkin tema ve alt temalar yer almaktadır. Tablo incelendiğinde, 4 ebeveynin *"Tıbbi Model (4)"* temasına ait açıklama yaptığı görülürken, 1 ebeveynin *"Sosyal Model(2)"* temasına ait açıklamaya yaptığı görülmektedir.*"Genel Sınıflandırma Dışı Tanımlama"* temasına ait açıklama yapan ebeveynin ise olmadığı görülmektedir. "*Tıbbi Model"* teması "Fiziksel problemler (4), Zihinsel problemler (2), Otizm (2), Duyusal problemler (1) ve Down sendromu (1)" olmak üzere toplam 5 alt temadan oluşmaktadır. "*Sosyal Model"* teması ise "İhtiyaçlarını karşılayamayan (1) ve Topluma entegre olamayan (1)" olmak üzere 2 alt temadan oluşmaktadır. Genel olarak tablo incelendiğinde çoğunluk ebeveynlerin, kimleri engelli olarak tanımladıklarına yönelik cevaplarının "*Tıbbi Model"* temasında yoğunlaştığı görülmektedir. Alt temalarda ise "Fiziksel problemler (4)" alt teması öne çıkmaktadır.

Çalışma grubunda yer alan engelli çocuğa sahip çoğunluk ebeveynleri, "*Tıbbi Model"* temasına ait görüşlerini aşağıdaki şekilde ifade etmişlerdir;

"Çok çeşit(biçimde) engellilik var bu yüzden tanımları geniş bir kategoriyi kapsar, bazıları fiziksel problemi olanlar, bazıları zihinsel problemi olanlar. Bir kategori daha olabilir o da ikisi ile de uyuşmayan." (A3)

Çalışma grubunda yer alan engelli çocuğa sahip çoğunluk ebeveynleri, "*Sosyal Model"* temasına ait görüşlerini aşağıdaki şekilde ifade etmişlerdir;

"Öncelikle toplumda normal görülmeyen kişiler, tabi hastalığından kaynaklı olarak (ağır-hafif) ihtiyaçlarını kısmi veya tamamen karşılayamama ve toplumla entegre olamayan kişiler olarak tanımlayabilirim." (A2)

Araştırmanın alt amaçları doğrultusunda **engelli çocuğa sahip azınlık ebeveynlerin,** kimleri engelli olarak tanımladıklarına ilişkin verdikleri cevaplara göre oluşturulan tablo aşağıdaki şekilde sunulmuştur.

Tablo 4.2. 13. Engelli Çocuğa Sahip Azınlık Ebeveynlerin, Kimleri Engelli Olarak Tanımladıklarına Yönelik Tema ve Alt Temalar

Tema	Alt Tema	*f*
Tıbbi Model (- kişi)		
Toplam		-
Sosyal Model (- kişi)		
Toplam		-
Genel Sınıflandırma Dışı Tanımlama (5 kişi)	Acımasız insanlar (A6)	1
	Bakış açısı (A7)	1
	Vicdansız kişiler (A8)	1
	Duygusuz insanlar (A9)	1
	Sağlıklı görünenler (A10)	1
Toplam		**5**

Tablo 4.2.2.'de engelli çocuğa sahip azınlık ebeveynlerin kimleri engelli olarak tanımladıklarına yönelik tema ve alt temalar görülmektedir. Tablo incelendiğinde çalışmaya katılan 5 azınlık ebeveynlerinin de tamamının*"Genel Sınıflandırma Dışı Tanımlama (5)"* temasına ait cevap verdiği "*Sosyal Model"* ve "*Tıbbi model"* temasına ait cevap veren ebeveynin olmadığı görülmektedir. "*Genel Sınıflandırma Dışı Tanımlama"* teması "Acımasız insanlar (1), Bakış açısı (1), Vicdansız kişiler (1), Duygusuz insanlar (1) ve Sağlıklı görünenler (1)" olmak üzere

5 alt temadan oluşmaktadır. Genel olarak tabloya baktığımızda engelli çocuğa sahip azınlık ebeveynlerinin kimleri engelli olarak tanımladıklarına yönelik cevaplarının *"Genel Sınıflandırma Dışı Tanımlama"* temasına ilişkin olduğu ve alt temaların ise eşitlik gösterdiği görülmektedir.

Çalışma grubunda yer alan engelli çocuğa sahip azınlık ebeveynleri, "*Genel Sınıflandırma Dışı Tanımlama"* temasına ait görüşlerini aşağıdaki şekilde ifade etmişlerdir;

*"Vicdansız kişiler." (A*8)

Tablo 4.2.1 ve Tablo 4.2.2 birlikte incelendiğinde engelli çocuğa sahip çoğunluk ebeveynlerin "*Tıbbi Model"* temasında yoğunlaştığı ve "*Genel Sınıflandırma Dışı Tanımlamaya"* değinmediği görülmektedir. Fakat engelli çocuğa sahip azınlık ebeveynlerinin tamamının "*Genel Sınıflandırma Dışı Tanımlama"* temasına yönelik cevap verdiği dikkat çekmektedir.

Araştırmanın alt amaçları doğrultusunda **engelli çocuğun yakını olan çoğunluk ebeveynlerin**, kimleri engelli olarak tanımladıklarına ilişkin verdikleri cevaplara göre oluşturulan tablo aşağıdaki şekilde sunulmuştur.

Tablo 4.2. 14. Engelli Çocuğun Yakını Olan Çoğunluk Ebeveynlerin, Kimleri Engelli Olarak Tanımladıklarına Yönelik Tema ve Alt Temalar

Tema	Alt Tema	*f*
Tıbbi Model (5 kişi)	Fiziksel problemler (Y1, Y2, Y3, Y5)	4
	Zihinsel problemler (Y1, Y3, Y5)	3
	Duyusal problemler (Y2, Y3)	2
	Sağlık problemi olanlar (Y4)	1
	Otizm (Y5)	1
	Down sendromu (Y5)	1
Toplam		**12**
Sosyal Model (- kişi)		
Toplam		-
Genel Sınıflandırma Dışı Tanımlama(- kişi)		
Toplam		-

Tablo 4.2.3.'de engelli çocuğun yakını olan çoğunluk ebeveynlerin, kimleri engelli olarak tanımladıklarına yönelik tema ve alt temalar görülmektedir. Tablo incelendiğinde çalışmaya katılan 5 çoğunluk ebeveynin de tamamının *"Tıbbi Model*

(12)" temasına ait açıklamaya yaptığı, *"Sosyal Model"* ve *"Genel Sınıflandırma Dışı Tanımlama"* temasına ait açıklama yapan engelli çocuk yakınının olmadığı görülmektedir. *"Tıbbi Model"* teması "Fiziksel problemler (4), Zihinsel problemler (3), Duygusal problemler (2), Sağlık problemi olanlar (1), Otizm (1) ve Down sendromu (1)" olmak üzere 6 alt temadan oluşmaktadır. Genel olarak tabloya baktığımızda engelli çocuğun yakını olan çoğunluk ebeveynlerin kimleri engelli olarak tanımladıklarına yönelik cevaplarının *"Tıbbi Model"* temasında yoğunlaştığı ve alt temalardan da "Fiziksel problemler (4)" alt temasının öne çıktığı görülmektedir.

Çalışma grubunda yer alan engelli çocuğun yakını olan çoğunluk ebeveynleri, "*Tıbbi Model"* temasına ait görüşlerini aşağıdaki şekilde ifade etmişlerdir;

"Otizm olan bireyler, Down Sendromu, genel bir bedensel engellilik, zihinsel, bunlar." (Y5)

Araştırmanın alt amaçları doğrultusunda **engelli çocuğun yakını olan azınlık ebeveynlerin**, kimleri engelli olarak tanımladıklarına ilişkin verdikleri cevaplara göre oluşturulan tablo aşağıdaki şekilde sunulmuştur.

Tablo 4.2. 15. Engelli Çocuğun Yakını Olan Azınlık Ebeveynlerinin, Kimleri Engelli Olarak Tanımladıklarına Yönelik Tema ve Alt Temalar

Tema	Alt Tema	*f*
Tıbbi Model (1 kişi)	Fiziksel problemler (Y6)	1
	Zihinsel problemler (Y6)	1
Toplam		**2**
Sosyal Model (3 kişi)	İhtiyaçlarını karşılayamayan (Y8, Y9)	2
	Özgürce hareket edemeyen (Y10)	2
Toplam		**3**
Genel Sınıflandırma Dışı Tanımlama (1 kişi)	Toplum tarafından kabul görmeyen (Y7)	1
Toplam		**1**

Tablo 4.2.4.'de engelli çocuğun yakını olan azınlık ebeveynlerinin kimleri engelli olarak tanımladıklarına yönelik tema ve alt temalar görülmektedir. Tablo incelendiğinde 1 ebeveynin *"Tıbbi Model (2)",* 2 ebeveynin, *"Sosyal Model (3)"* ve 1 ebeveynin de *"Genel Sınıflandırma Dışı Tanımlama (1)"* yaptığı görülmektedir. "*Tıbbi Model"* teması,"Fiziksel problemler (1), Zihinsel problemler (1)," olmak

üzere 2 alt temadan, "*Sosyal Model"* teması "İhtiyaçlarını karşılayamayan (2), Özgürce hareket edemeyen (1)" olmak üzere 2 alt temadan ve "*Genel Sınıflandırma Dışı Tanımlama*" temasının ise "Toplum tarafından kabul görmeyen (1)" olmak üzere 1 alt temadan oluştuğu görülmektedir. Genel olarak tablo incelendiğinde engelli çocuğun yakını olan azınlık ebeveynlerinin, kimleri engelli olarak tanımladıklarına yönelik cevaplarının "*Sosyal Model"* temasında yoğunlaştığı alt temalarda ise "İhtiyaçlarını karşılayamayan (2)" alt temasının öne çıktığı görülmektedir. Fakat tema ve alt temaların frekanslarının birbirleri ile yakınlık göstermesi dikkat çekmektedir.

Çalışma grubunda yer alan engelli çocuğun yakını olan azınlık ebeveynleri, "*Tıbbi Model"* temasına ait görüşlerini aşağıdaki şekilde ifade etmişlerdir;

"Yani engelli bence tamamen hiçbir şeyini kendisi yapamayan insana aslında derdim. Çünkü diğer şekilde aslında şöyle hep kendimden örnek vereceğim....." (Y9)

Çalışma grubunda yer alan engelli çocuğun yakını olan azınlık ebeveynleri, "*Genel Sınıflandırma Dışı Tanımlama"* temasına ait görüşlerini bu şekilde ifade etmişlerdir;

"... Genel olarak bu bireyler yani topluma ayak uyduramadıkları için başka kişiler tarafından engelli olarak tanımlandıklarını düşünüyorum..." (Y7)

Tablo 4.2.3 ve Tablo 4.2.4 birlikte incelendiğinde engelli çocuk yakını olan çoğunluk ebeveynlerin tamamının "*Tıbbi Model"* temasına ait sınıflama yaptığı ve alt temalardan da "Fiziksel problemler (4)" temasının öne çıktığı görülmektedir. Fakat azınlık ebeveynlerinde cevaplarında dağılım görülse de *"Sosyal Model"* temasında yoğunlaştığı alt temalarda ise "İhtiyaçlarını karşılayamayan (2)" alt temasının öne çıktığı görülmektedir.

Araştırmanın alt amaçları doğrultusunda **çoğunluk din görevlilerinin** (Papazların), kimleri engelli olarak tanımladıklarına ilişkin verdikleri cevaplara göre oluşturulan tablo aşağıdaki şekilde sunulmuştur.

Tablo 4.2. 16. Çoğunluk Din Görevlilerinin (Papazların), Kimleri Engelli Olarak Tanımladıklarına Yönelik Tema ve Alt Temalar

Tema	Alt Tema	*f*
Tıbbi Model (3 kişi)	Fiziksel problemler (P3, P4, P5)	3
	Zihinsel problemler (P3, P4)	2
	Duyusal problemler (P3, P4)	2
	Öğrenme güçlüğü (P4)	1
Toplam		**8**
Sosyal Model (2 kişi)	İhtiyaçlarını karşılayamayan (P1, P2)	2
	Desteğe ihtiyacı olan (P1)	1
Toplam		**3**
Genel Sınıflandırma Dışı Tanımlama (- kişi)		
Toplam		**-**

Tablo 4.2.5.'de çoğunluk din görevlilerinin (Papazların), kimleri engelli olarak tanımladıklarına yönelik tema ve alt temalar görülmektedir. Tablo incelendiğinde 3 papazın *"Tıbbi Model (8)"* temasına ilişkin, 2 papazın *"Sosyal Model (3)"* temasına ilişkin açıklama yaptığı *"Genel Sınıflandırma Dışı Tanımlama"* yapan papazın ise olmadığı görülmektedir. *"Tıbbi Model"* teması "Fiziksel problemler (3), Zihinsel problemler (2), Duyusal problemler (2) ve Öğrenme güçlüğü (1)" olmak üzere 4 alt temadan, "*Sosyal Model"* ise "İhtiyaçlarını karşılayamayan (2) ve Desteğe ihtiyacı olan (1)" olmak üzere 2 alt temadan oluşmaktadır. Genel olarak tabloya incelendiğinde papazların kimleri engelli olarak tanımladıklarına yönelik soruya "*Tıbbi Model"* temasına ilişkin açıklama yaptığı görülmektedir. Alt temalarda ise "Fiziksel problemler (3)" alt temasının öne çıktığı belirlenmiştir.

Çalışma grubunda yer alan papazlar, *"Tıbbi Model"* temasına ait görüşlerini aşağıdaki şekilde ifade etmişlerdir;

"Fiziksel, zihinsel veya duygusal engellerini yönetmekte güçlük çeken herkes...." (P3)

Çalışma grubunda yer alan papazlar, "*Sosyal Model"* temasına ait görüşlerini aşağıdaki şekilde ifade etmişlerdir;

"Sosyal yaşam becerilerini tam olarak karşılayamayan ve bazı yardımlara ihtiyacı olan bireylerdir." (P1)

Araştırmanın alt amaçları doğrultusunda **azınlık din görevlilerinin** (İmamların), kimleri engelli olarak tanımladıklarına ilişkin verdikleri cevaplara göre oluşturulan tablo aşağıdaki şekilde sunulmuştur.

Tablo 4.2. 17. Azınlık Din Görevlilerinin (İmamların), Kimleri Engelli Olarak Tanımladıklarına Yönelik Tema ve Alt Temalar

Tema	Alt Tema	*f*
Tıbbi Model (2 kişi)	Zihinsel problemler (İ3, İ5)	2
	Fiziksel problemler (İ3)	1
Toplam		**3**
Sosyal Model (1kişi)	İhtiyaçlarını karşılayamayan (İ2)	1
	Desteğe ihtiyacı olan (İ2)	1
Toplam		**2**
Genel Sınıflandırma Dışı Tanımlama (2 kişi)	Allah katında sorumluluğu olmamak (İ1)	1
	Allah'ın takdiri (İ4)	1
Toplam		**2**

Tablo 4.2.6.'da azınlık din görevlilerinin (İmamların), kimleri engelli olarak tanımladıklarına yönelik tema ve alt temalar görülmektedir. Tablo incelendiğinde *"Tıbbi Model (3)"* temasına ve *"Genel Sınıflandırma Dışı Tanımlama (2)"*temasına yönelik 2 imam tarafında cevap verildiği ve 1 imam tarafından da *"Sosyal Model (2)"* temasına yönelik cevap verildiği görülmektedir. "*Tıbbi Model"* teması "Zihinsel problemler (2) ve Fiziksel problemler (1)" olmak üzere 2 alt temadan, "*Sosyal Model"* teması "İhtiyaçlarını karşılayamayan (1) ve Desteğe ihtiyacı olan (1)" olmak üzere 2 alt temadan "*Genel Sınıflandırma Dışı Tanımlama"* teması ise "Allah katında sorumluluğu olmamak (1) ve Allah'ın takdiri (1)" olmak üzere 2 alt temadan oluşmaktadır. Genel olarak tablo incelendiğinde imamların kimleri engelli olarak tanımladıklarına yönelik "*Tıbbi Model"* temasında yoğunlaştığı görülmektedir. Alt temalarda ise "Zihinsel problemler (3)" alt temasının öne çıktığı görülse de tema ve alt temaların yakınlık göstermektedir.

Çalışma grubunda yer alan imamlar,*"Tıbbi Model"* temasına ait görüşlerini aşağıdaki şekilde ifade etmişlerdir;

"Şimdi tabi engelli dediğimiz zaman en birinci zihinsel olarak yani eee kişi aklından eksik olduğu zaman kendini ifade edemediği zaman orada bir engel

kendisine bir engel var ama bir şekilde aileler onun çevresindeki yakın kişiler onların göz bebekleriyle yaptığı ufak hareketlerle ne demek istediğini anlayabiliyorlar. Yalnız tabi tam olarak kendisini ifade edemeyen kimse yani zihin olarak kendisini ifade edemeyen kişiler engelli olarak bir tek bunlar yani. Ama akli olarak engel olmadığı zaman diğer engeller engel sayılmaz." (İ5)

Çalışma grubunda yer alan imamlar, "*Sosyal Model"* temasına ait görüşlerini aşağıdaki şekilde ifade etmişlerdir;

"Bir kişi sosyal hayatındaki aktivitelerini işlerini diğer insanların veya araçların desteği olmadan eğer yerine getiremiyorsa bu kişileri engelli olarak değerlendiriyorum." (İ2)

Çalışma grubunda yer alan imamlar, "*Genel Sınıflandırma Dışı Tanımlama"* temasına ait görüşlerini aşağıdaki şekilde ifade etmişlerdir;

"Doğru olan onları dışlayanlar çünkü onlar engelli yaratıldığı zaman bu bireyin kendi elinde olan birşey değil onu yaradan öyle sevmiş öyle yaratmış." (İ4)

Tablo 4.2.5. ve Tablo 4.2.6.'da yer alan din görevlilerinin cevapları incelendiğinde papazların ve imamların kimleri engelli olarak tanımladıklarına yönelik soruya "*Tıbbi Model"* temasına ilişkin açıklama yaptığı görülmektedir. Fakat papazlar "Fiziksel problemler (3)" alt temasında yoğunlaşırken, imamların "Zihinsel problemler (3)" alt temasında yoğunlaştıkları görülmektedir.

Araştırmanın alt amaçları doğrultusunda **çoğunluk öğretmenlerin**, kimleri engelli olarak tanımladıklarına ilişkin verdikleri cevaplara göre oluşturulan tablo aşağıdaki şekilde sunulmuştur.

Tablo 4.2. 18. Çoğunluk Öğretmenlerin, Kimleri Engelli Olarak Tanımladıklarına Yönelik Tema ve Alt Temalar

Tema	Alt Tema	*f*
Tıbbi Model (3 kişi)	Zihinsel problemler (Ö3, Ö4, Ö5)	3
	Fiziksel problemler (Ö3, Ö4, Ö5)	3
	Öğrenme güçlüğü (Ö4)	1
	Psikolojik (Ö5)	1
Toplam		**8**
Sosyal Model (2 kişi)	Becerileri azalmış (Ö1, Ö2)	2
Toplam		**2**
Genel Sınıflandırma Dışı Tanımlama(- kişi)		
Toplam		**-**

Tablo 4.2.7.'de çoğunluk öğretmenlerin kimleri engelli olarak tanımladıklarına yönelik tema ve alt temalar görülmektedir. Tablo incelendiğinde 3 öğretmenin *"Tıbbi Model (8)",* temasına ilişkin, 2 öğretmenin "*Sosyal Model(2*)" temasına ilişkin tanımlama yaptığı *"Genel Sınıflandırma Dışı Tanımlama"* yapan öğretmenin ise olmadığı görülmektedir. "*Tıbbi Model*" teması *"*Zihinsel problemler (4), Fiziksel problemler (2), Öğrenme güçlüğü (1) ve Psikolojik (1)" olmak üzere 4 alt temadan, "*Sosyal Model" teması* ise "Becerileri azalmış (2)" olmak üzere 1 alt temadan oluşmaktadır. Genel olarak tablo incelendiğinde çoğunluk öğretmenlerin kimleri engelli olarak tanımladıklarına yönelik "*Tıbbi Model"* temasına ilişkin tanımlama yaptığı görülmektedir. Alt temalarda ise "Zihinsel problemler (4)" alt temasının öne çıktığı belirlenmiştir.

Çalışma grubunda yer alan çoğunluk öğretmenleri,*"Tıbbi Model"* temasına ait görüşlerini aşağıdaki şekilde ifade etmişlerdir;

"Fiziksel veya algısal problemleri olan bireyler olarak tanımlıyorum." (Ö3)

Çalışma grubunda yer alan çoğunluk öğretmenleri,*"Sosyal Model"* temasına ait görüşlerini aşağıdaki şekilde ifade etmişlerdir;

"Ben derdim ki kabiliyeti biraz azaltılmış ya da bazı kabiliyetleri yetersiz olan kişiler." (Ö1)

Araştırmanın alt amaçları doğrultusunda **azınlık öğretmenlerin**, kimleri engelli olarak tanımladıklarına ilişkin verdikleri cevaplara göre oluşturulan tablo aşağıdaki şekilde sunulmuştur.

Tablo 4.2. 19. Azınlık Öğretmenlerinin, Kimleri Engelli Olarak Tanımladıklarına Yönelik Tema Ve Alt Temalar

Tema	Alt Tema	*f*
Tıbbi Model (- kişi)		
Toplam		-
Sosyal Model (5 kişi)	İhtiyaçlarını karşılayamayan (Ö6, Ö7, Ö8, Ö10)	4
	Desteğe ihtiyacı olan (Ö6, Ö9)	2
	Zorluklara karşı koyamayan (Ö8, Ö9)	2
Toplam		**8**
Genel Sınıflandırma Dışı Tanımlama(- kişi)		
Toplam		-

Tablo 4.2.8.'de azınlık öğretmenlerinin kimleri engelli olarak tanımladıklarına yönelik tema ve alt temalar görülmektedir. Tabloya baktığımızda çalışmaya katılan 5 azınlık öğretmenin de *"Sosyal Model (8)"* temasında hemfikir oldukları, "*Tıbbi Model"* teması ve "*Genel Sınıflandırma Dışı Tanımlama"* teması yönünde açıklama yapmadığı görülmektedir. *"Sosyal Model"* teması*"*İhtiyaçlarını karşılayamayan (4), Desteğe ihtiyacı olan (2) ve Zorluklara karşı koyamayan (2)" olmak üzere 3 alt temadan oluşmaktadır. Genel olarak tablo incelendiğinde azınlık öğretmenlerinin kimleri engelli olarak tanımladıklarına yönelik soruya "*Sosyal Model"* teması yönünde açıklama yaptığı görülmektedir. Alt temalarda ise "İhtiyaçlarını karşılayamayan (4)" alt temasının öne çıktığı belirlenmiştir.

Çalışma grubunda yer alan azınlık öğretmenleri, *"Sosyal Model"* temasına ait görüşlerini aşağıdaki şekilde ifade etmişlerdir;

"Bana göre engelli olmanın düzeyi yani günlük yaşamsal aktivitelerini yani neredeyse yarısını desteksiz veya yardımsız yerine getiremeyen bireyler diye tanımlayabilirim ilk aklıma gelen tanım bu açıkçası, yani hayatta bazı zorluklarla, hayat şartlarına uyma konusunda biraz daha böyle zorluk çeken kişiler diye düşünüyorum." (Ö6)

Tablo 4.2.7 ve Tablo 4.2.8 birlikte incelendiğinde çoğunluk öğretmenler, *"Tıbbi Model"* temasında yoğunlaşırken; azınlık öğretmenlerinin ise "*Sosyal Model"*

temasında hemfikir oldukları görülmektedir. Alt temalarda ise çoğunluk öğretmenlerde "Zihinsel problemler (4)", azınlık öğretmenlerinde ise "İhtiyaçlarını karşılayamayan (4)" alt temalarının öne çıktığı belirlenmiştir.

Araştırmanın alt amaçları doğrultusunda **çoğunluk katılımcıların**, kimleri engelli olarak tanımladıklarına ilişkin verdikleri cevaplara göre oluşturulan tablo aşağıdaki şekilde sunulmuştur.

Tablo 4.2. 20. Çoğunluk Katılımcıların, Kimleri Engelli Olarak Tanımladıklarına Yönelik Tema ve Alt Temalar

Tema	Alt Tema	*f*
Tıbbi Model (15 kişi)	Fiziksel problemler (A1, A3, A4, A5, Y1, Y2, Y3, Y5, P3, P4 ,P5, Ö3, Ö4, Ö5)	14
	Zihinsel problemler (A1, A3, Y1, Y3, Y5, P3, P4, Ö3, Ö4, Ö5)	10
	Duyusal problemler (A1, Y2, Y3, P3, P4)	5
	Otizm (A4, A5, Y5)	3
	Down Sendromu (A4, Y5)	2
	Öğrenme güçlüğü (P4, Ö4)	2
	Sağlık problemi olanlar (Y4)	
	Psikolojik (Ö5)	
Toplam		**38**
Sosyal Model (5 kişi)	İhtiyaçlarını karşılayamayan (A2, P1, P2)	3
	Becerileri azalmış (Ö1, Ö2)	2
	Topluma entegre olamayan (A2)	1
	Desteğe ihtiyacı olan (P1)	1
		7
Toplam		
Genel Sınıflandırma Dışı Tanımlama(- kişi)		
Toplam		**-**

Tablo 4.2.9.'da çalışmaya dâhil edilen tüm çoğunluk bireylerin kimleri engelli olarak tanımladıklarına yönelik tema ve alt temalar görülmektedir. Tablo incelendiğinde çalışmaya katılan 20 katılımcıdan, 15 katılımcının "*Tıbbi Model (38)*" temasına ilişkin ve 5 katılımcının ise *"Sosyal Model (7)"* temasına ilişkin cevap verdiği görülürken *"Genel Sınıflandırma Dışı Tanımlama"* temasının çoğunluk katılımcılarda yer almadığı görülmektedir. "*Tıbbi Model"* temasında "Fiziksel problemler (14), Zihinsel problemler (10), Duyusal problemler (5),Otizm (3), Down Sendromu (2),Öğrenme güçlüğü (2), Sağlık problemi olanlar (1) ve Psikolojik(1)"

olmak üzere 8 alt tema bulunmaktadır. "*Sosyal Model"* temasında ise "İhtiyaçlarını karşılayamayan (3), Becerileri azalmış (2), Topluma entegre olamayan (1) ve Desteğe ihtiyacı olan (1)" olmak üzere 4 alt tema yer almaktadır. Genel olarak tablo incelendiğinde çalışmaya katılan çoğunluğun, kimleri engelli olarak tanımladıklarına yönelik cevaplarının "*Tıbbi Model"* temasında yoğunlaştığı görülmektedir. Alt temalarda ise "Fiziksel problemler (14)" alt teması öne çıkmaktadır.

Çalışma grubunda yer alan çoğunluk katılımcılar, "*Tıbbi Model"* temasına ait görüşlerini aşağıdaki şekilde ifade etmişlerdir;

"Bir sağlık problemi olan kişiler." (Y4)

Çalışma grubunda yer alan çoğunluk katılımcılar, "*Sosyal Model"* temasına ait görüşlerini aşağıdaki şekilde ifade etmişlerdir;

"Becerileri ve yetenekleri, ortalama yetenekler dediğimiz ve kabullendiğimiz şeyden daha düşük olan her kişi." (Ö2)

Araştırmanın alt amaçları doğrultusunda **azınlık katılımcıların**, kimleri engelli olarak tanımladıklarına ilişkin verdikleri cevaplara göre oluşturulan tablo aşağıdaki şekilde sunulmuştur.

Tablo 4.2. 21. Azınlık Katılımcıların, Kimleri Engelli Olarak Tanımladıklarına Yönelik Tema ve Alt Temalar

Tema	Alt Tema	*f*
Tıbbi Model (3 kişi)	Zihinsel problemler (Y6, İ3, İ5)	3
	Fiziksel problemler (Y6, İ3)	2
Toplam		**5**
Sosyal Model (9 kişi)	İhtiyaçlarını karşılayamayan (Y8, Y9, İ2, Ö6, Ö7, Ö8, Ö10)	7
	Özgürce hareket edemeyen (Y10)	3
	Desteğe ihtiyacı olan (İ2, Ö6, Ö9)	3
	Zorluklara karşı koyamayan (Ö8, Ö9)	2
Toplam		**15**
Genel Sınıflandırma Dışı Tanımlama (8 kişi)	Acımasız insanlar (A6)	1
	Bakış açısı (A7)	1
	Vicdansız kişiler (A8)	1
	Duygusuz insanlar (A9)	1
	Sağlıklı görünenler (A10)	1
	Toplum tarafından kabul görmeyen (Y7)	1
	Allah katında sorumluluğu olmayan (İ1)	1
	Allah'ın takdiri (İ1)	1
Toplam		**8**

Tablo 4.2.10.'da çalışmaya dâhil edilen tüm azınlık katılımcıların, kimleri engelli olarak tanımladıklarına yönelik tema ve alt temalar görülmektedir. Tablo incelendiğinde çalışmaya katılan 20 katılımcıdan 3 katılımcının "*Tıbbi Model (5)"* teması yönünde, 9 katılımcının "*Sosyal Model (15)"* teması yönünde ve 8 katılımcının da "*Genel Sınıflandırma Dışı Tanımlama(8)"* teması yönünde açıklama yaptığı görülmektedir. Tablo incelendiğinde "*Tıbbi Model"* teması "Fiziksel problemler (3) ve Zihinsel problemler (2)" olmak üzere 2 alt temadan, "*Sosyal Model"* teması "İhtiyaçlarını karşılayamayan (7), Desteğe ihtiyacı olan (3), Zorluklara karşı koyamamak (2) ve Özgürce hareket edemeyen (1)" olmak üzere 4 alt temadan ve "*Genel Sınıflandırma Dışı Tanımlama"* teması ise "Acımasız insanlar (1), Bakış açısı (1), Vicdansız kişiler (1), Duygusuz insanlar (1), Sağlıklı Görünenler (1), Toplum tarafından kabul görmeyen (1), Allah katında sorumluluğu olmamak (1) ve Allah'ın takdiri (1)" olmak üzere 8 alt temadan oluşmaktadır. Genel olarak tablo incelendiğinde çalışmaya katılan azınlığın kimleri engelli olarak tanımladıklarına

yönelik cevaplarının "*Sosyal Model"* teması yönünde olduğu görülmektedir. Alt temalarda ise "İhtiyaçlarını karşılayamayan (7)" alt temasının öne çıktığı görülmektedir.

Çalışma grubunda yer alan azınlık katılımcılar, "*Tıbbi Model"* temasına ait görüşlerini aşağıdaki şekilde ifade etmişlerdir;

"Aklı melikeleri tam olarak çalışmayan ve vücudundan herhangi bir uzvu eksik olan." (İ3)

Çalışma grubunda yer alan azınlık katılımcılar, "*Sosyal Model"* temasına ait görüşlerini aşağıdaki şekilde ifade etmişlerdir;

"Eeee kendi yapması gereken şeyleri yapamayan kişileri" (Y8)

Çalışma grubunda yer alan azınlık katılımcılar, "*Genel Sınıflandırma Dışı Tanımlama"* temasına ait görüşlerini aşağıdaki şekilde ifade etmişlerdir;

"Bazı insanlar var gaddar acımasız onları ben daha engelli görüyorum." (A6)

Tablo 4.2.8. ile Tablo 4.2.9. birlikte incelendiğinde çoğunluk katılımcılar ile azınlık katılımcıların kimleri engelli olarak tanımladıklarına yönelik verdikleri cevapların farklılık gösterdiği görülmektedir. Çoğunluk katılımcılar "*Genel Sınıflandırma Dışı Tanımlama"* temasına ilişkin düşünce belirtmezken azınlıktan 8 katılımcının bu yönde düşüncelerini belirttiği görülmektedir. Genel olarak tablolara baktığımızda ise çoğunluk katılımcıların "*Tıbbi Model (35)"* temasında yoğunlaştığı ve alt temalardan ise "Fiziksel problemler (14)" alt temasının öne çıktığı görülmektedir. Azınlık katılımcılar da ise*"Sosyal Model (15)"* teması ve alt temalardan ise "İhtiyaçlarını karşılayamayan (7)" alt temasının öne çıktığı belirlenmiştir.

Araştırmanın alt amaçları doğrultusunda **çoğunluk ve azınlık katılımcıların**, kimleri engelli olarak tanımladıklarına ilişkin verdikleri cevaplara göre oluşturulan tablo aşağıdaki şekilde sunulmuştur.

Tablo 4.2. 22. Çoğunluk ve Azınlık Katılımcıların, Kimleri Engelli Olarak Tanımladıklarına Yönelik Tema ve Alt Temalar

Tema	Alt Tema	*f*
Tıbbi Model (18 kişi)	Fiziksel problemler (A1, A3, A4, A5, Y1, Y2, Y3, Y5, P3, P4, P5, Ö3, Ö4, Ö5, Y6, İ3)	16
	Zihinsel problemler (A1, A3, Y1, Y3, Y5, P3, P4, Ö3, Ö4, Ö5, Y6, İ3, İ5)	13
	Duyusal problemler (A1, Y2, Y3, P3, P4)	5
	Otizm (A4, A5, Y5)	3
	Down Sendromu (A4, Y5)	2
	Öğrenme güçlüğü (P4, Ö4)	2
	Sağlık problemi olanlar (Y4)	1
	Psikolojik (Ö5)	1
Toplam		**43**
Sosyal Model (14kişi)	İhtiyaçlarını karşılayamayan (A2, P1, P2, Y8, Y9, İ2, Ö6, Ö7, Ö8, Ö10)	10
	Desteğe ihtiyacı olan (P1, İ2, Ö6, Ö9)	4
	Becerileri azalmış (Ö1, Ö2)	2
	Zorluklara karşı koyamayan (Ö8, Ö9)	2
	Topluma entegre olamayan (A2)	1
	Özgürce hareket edemeyen (Y10)	1
Toplam		**20**
Genel Sınıflandırma Dışı Tanımlama (8 kişi)	Acımasız insanlar (A6)	1
	Bakış açısı (A7)	1
	Vicdansız kişiler (A8)	1
	Duygusuz insanlar (A9)	1
	Sağlıklı görünenler (A10)	1
	Toplum tarafından kabul görmeyen (Y7)	1
	Allah katında sorumluluğu olmayan (İ1)	1
	Allah'ın takdiri (İ1)	1
Toplam		**8**

Tablo 4.2.11.'de çalışmaya dâhil edilen tüm çoğunluk ve azınlığın "Kimleri engelli olarak tanımlıyorsunuz?" sorusuna verdikleri cevaplardan oluşan tema ve alt temalar görülmektedir. Tablo incelendiğinde çalışmaya katılan 40 katılımcıdan 18 katılımcının *"Tıbbi Model (43)"* teması, 14 katılımcının "*Sosyal Model (20)"* teması ve 8 katılımcının da *"Genel Sınıflandırma Dışı Tanımlama (8)"* temasında yoğunlaştığı görülmektedir. Tablo incelendiğinde "*Tıbbi Model"* teması "Fiziksel problemler (16), Zihinsel problemler (13), Duyusal problemler (5), Down Sendromu

(3), Otizm (2), Öğrenme güçlüğü (2), Sağlık problemi olanla (1) ve Psikolojik (1)" olmak üzere 8 alt temadan oluşmaktadır. "*Sosyal Model"* teması "İhtiyaçlarını karşılayamayan (10), Desteğe ihtiyacı olan (4), Becerileri azalmış (2), Zorluklara karşı koyamamak (2), Topluma entegre olamayan (1) ve Özgürce hareket edemeyen (1)" olmak üzere 6 alt temadan ve "*Genel Sınıflandırma Dışı Tanımlama"* teması ise "Acımasız insanlar (1), Bakış açısı (1), Vicdansız kişiler (1), Duygusuz insanlar (1), Sağlıklı Görünenler (1), Toplum tarafından kabul görmeyen (1), Allah katında sorumluluğu olmamak (1), Allah'ın takdiri (1)" olmak üzere 8 alt temadan oluşmaktadır. Genel olarak tablo incelendiğinde çalışmaya katılan katılımcıların kimleri engelli olarak tanımladıklarına yönelik soruda "*Tıbbi Model"* teması yönünde yoğunlaştığı görülmektedir. Alt temalarda ise "Fiziksel problemler (16)" alt temasının öne çıktığı belirlenmiştir.

Çalışma grubunda yer alan tüm katılımcılar, "*Tıbbi Model"* temasına ait görüşlerini aşağıdaki şekilde ifade etmişlerdir;

"Otizm olan bireyler, Down Sendromu, genel bir bedensel engellilik, zihinsel, bunlar." (Y5)

Çalışma grubunda yer alan tüm katılımcılar, "*Sosyal Model"* temasına ait görüşlerini bu şekilde ifade etmişlerdir;

"Becerileri ve yetenekleri, ortalama yetenekler dediğimiz ve kabullendiğimiz şeyden daha düşük olan her kişi." (Ö2)

Çalışma grubunda yer alan tüm katılımcılar, "*Genel Sınıflandırma Dışı Tanımlama"* temasına ait görüşlerini aşağıdaki şekilde ifade etmişlerdir;

"Bana göre iyi olanlar daha engelli." (A10)

4.3. Çoğunluk ve Azınlık Gruplarında Yer Alan Engelli Çocuk Ebeveynlerinin, Engelli Çocuğun Yakınlarının, Din Görevlilerinin ve Öğretmenlerin Engelli Bireylerin Toplum İçine Katılımları Hakkındaki Düşüncelerinin Değişimine İlişkin Bulgular

Araştırmanın alt amaçları doğrultusunda **engelli çocuğa sahip çoğunluk ebeveynlerin,** engelli bireylerin toplum içine katılımları hakkındaki düşüncelerine ilişkin verdikleri cevaplara göre oluşturulan tablo aşağıdaki şekilde sunulmuştur.

Tablo 4.3. 12. Engelli Çocuğa Sahip Çoğunluk Ebeveynlerin, Engelli Bireylerin Toplum İçine Katılımları Hakkındaki Düşüncelerine Ait Tema, Alt Tema ve Kodlar

Tema	Alt Tema	Kod	*f*
Koşulsuz Katılım (1 kişi)	Haklar (2)	Yasal hak (A1)	1
		Adaletin gerekliliği (A1)	1
Toplam			**2**
Ön Koşullu Katılım (4 kişi)	Toplumsal Kabul (4)	Sosyal katılım sınırlılığı (A3, A4)	2
		Toplumsal kabul sorunu (A2)	1
		Geleceğe ilişkin kaygılar (A2)	1
	Destek Hizmetleri (2)	STK'nın bu konuda desteklenmesi (A5)	1
		Destek hizmetlerinin gerekliliği (A5)	1
Toplam			**6**

Tablo 4.3.1.' de engelli çocuğa sahip çoğunluk ebeveynlerin engelli bireylerin toplum içine katılımları hakkında ki düşüncelerine ilişkin tema, alt tema ve kodlar yer almaktadır. Tablo incelendiğinde 1 ebeveynin *"Koşulsuz Katılım (2)"*, 4 ebeveynin ise *"Ön Koşullu Katılım (6)"* yönünde engelli bireylerin toplumsal katılımlarının olabileceğini ifade ettiği görülmektedir. Tabloda görüldüğü gibi "*Koşulsuz Katılım"* teması "Haklar (2)" alt temasını içerdiği belirlenmiştir. Haklar alt teması ise "Yasal hak(1) ve Adaletin gerekliliği(1)" olmak üzere 2 alt koddan oluşmaktadır. "*Ön Koşullu Katılım"* temasının ise "Toplumsal kabul (4) ve Destek hizmetleri (2)" alt temalarından oluştuğu görülmektedir. "Toplumsal kabul" alt teması "Sosyal katılım sınırlılığı (2), Toplumsal kabul sorunu (1) ve Geleceğe ilişkin kaygılar (1)" olmak üzere 3 koddan, "Destek hizmetleri" alt teması ise "STK'nın bu konuda desteklenmesi (1) ve Destek hizmetlerinin gerekliliği (1)" olmak üzere 2 koddan oluşmaktadır. Tablonun geneline baktığımızda çoğunluk ebeveynlerin engelli bireylerin toplum içine katılımları hakkındaki düşüncelerinin "*Ön Koşullu Katılım*

*(6)"*teması yönünde olduğu ve alt temalarında ise "Toplumsal kabul (4)" alt temasının öne çıktığı görülmektedir.

Çalışma grubunda yer alan engelli çocuğa sahip çoğunluk ebeveynleri, "*Koşullu Katılım"* temasına ait görüşlerini aşağıdaki şekilde ifade etmişlerdir

"Gerekli. Gerekli. İnsanlar doğdular ve diğer insanlarla aynı haklara sahipler. Güçlü olmak için bu fırsatın verilip verilmediği ayrı konu. Güçten kasıt eşit koşullar. İnsanlar, engellilikle bir alakası yok. Farz edelim ki tavşan yavruları doğdular, biri engelli. Diğer kardeşleri ile aynı haklara sahip olamayacağı annesinden aynı sevgi alamayacağı anlamına mı geliyor? Toplumdan aynı sevgiyi, kabulü alamayacağı anlamına mı geliyor?" (A1)

Çalışma grubunda yer alan engelli çocuğa sahip çoğunluk ebeveynleri, "*Ön Koşullu Katılım"* temasına ait görüşlerini aşağıdaki şekilde ifade etmişlerdir.

"Fikrim maalesef bunun çok zor olduğu, 30 yaşında çocuğum olduğu için biliyorum, insanlar tarafından bir acıma var, genel olarak ben bununla karşılaştım yani her zaman böyle çocuklardan uzak duruyorlar ve toplumla entegre olamayacakları ve gelecekleri olmadığını düşünüyorlar." (A2)

Araştırmanın alt amaçları doğrultusunda **engelli çocuğa sahip azınlık ebeveynlerinin,** engelli bireylerin toplum içine katılımları hakkındaki düşüncelerine ilişkin verdikleri cevaplara göre oluşturulan tablo aşağıdaki şekilde sunulmuştur.

Tablo 4.3. 13. Engelli Çocuğa Sahip Azınlık Ebeveynlerinin, Engelli Bireylerin Toplum İçine Katılımları Hakkındaki Düşüncelerine Ait Tema, Alt Tema ve Kodlar

Tema	Alt Tema	Kod	*f*
Koşulsuz Katılım (5 kişi)	Görünürlük (6)	Sosyal görünürlük (A6, A7, A8)	3
		Farkındalığın artması (A9, A10)	2
		Engelli bireye olumlu etki (A10)	1
	Haklar (2)	En az sınırlandırılmış ortam (A7)	1
		Yasal hak (A8)	1
Toplam			**8**
Ön Koşullu Katılım (- kişi)			
Toplam			-

Tablo 4.3.2.'de engelli çocuğa sahip azınlık ebeveynlerinin engelli bireylerin toplum içine katılımları hakkında ki düşüncelerine ilişkin tema, alt temalar ve kodlar yer almaktadır. Tablo incelendiğinde 5 ebeveynin de tamamının *"Koşulsuz Katılım (8)"* teması yönünde engelli bireylerin toplumsal katılımlarının olabileceğini ifade ettiği görülmektedir. Tabloda görüldüğü gibi "*Koşulsuz Katılım"* teması "Görünürlük (6) ve Haklar (2)" olmak üzere 2 alt temayı içerdiği belirlenmiştir. "Görünürlük" alt teması "Sosyal görünürlük (3), Farkındalığın artması (2) ve Engelli bireye olumlu etki (1)" olmak üzere 3 koddan, "Haklar" alt teması ise "En az sınırlandırılmış ortam (1) ve Yasal hak (1)" olmak üzere 2 koddan oluşmaktadır. Azınlık ebeveynlerinin engelli bireylerin toplum içine katılımları hakkında ki düşüncelerinin "*Koşulsuz Katılım"* teması yönünde olduğu görülürken alt temalarda ise "Görünürlük (6)" alt temasının çoğunlukta olduğu görülmektedir.

Çalışma grubunda yer alan engelli çocuğa sahip azınlık ebeveynleri, "*Koşulsuz Katılım"* temasına ait görüşlerini aşağıdaki şekilde ifade etmişlerdir.

"Bizim kadar her şeye haklarının olduğunu düşünüyorum yani toplum hayatında olmaları gerekiyor." (A8)

Tablo 4.3.1 ve Tablo 4.3.2 birlikte incelendiğinde engelli çocuğa sahip çoğunluk ebeveynlerin engelli bireylerin toplum içine katılımları hakkındaki düşüncelerinin "*Ön Koşullu Katılım"* teması yönünde olduğu ve alt temalardan ise

"Toplumsal kabul" alt temasının öne çıktığı belirlenmiştir. Azınlık ebeveynlerinin ise "*Koşulsuz Katılım"* teması yönünde hemfikir oldukları görülmektedir. Alt temalarında ise "Görünürlük" alt temasının öne çıktığı belirlenmiştir.

Araştırmanın alt amaçları doğrultusunda **engelli çocuğun yakını olan çoğunluk ebeveynlerin,** engelli bireylerin toplum içine katılımları hakkındaki düşüncelerine ilişkin verdikleri cevaplara göre oluşturulan tablo aşağıdaki şekilde sunulmuştur.

Tablo 4.3. 14. Engelli Çocuğun Yakını Olan Çoğunluk Ebeveynlerin, Engelli Bireylerin Toplum İçine Katılımları Hakkındaki Düşüncelerine Ait Tema, Alt Tema ve Kodlar

Tema	Alt Tema	Kod	*f*
Koşulsuz Katılım (4 kişi)	Görünürlük (6)	Olağan görme (Y5, Y4)	2
		Aidiyet duygusu (Y1)	1
		Engelli bireye olumlu etki (Y1)	1
		Potansiyellerinin desteklenmesi (Y2)	1
		Sosyal görünürlük (Y2)	1
	Haklar (1)	En az sınırlandırılmış ortam (Y1)	1
Toplam			**7**
Ön Koşullu Katılım (1 kişi)	Destek Hizmetleri (1)	Devlet yardımına dayanmamalı (Y3)	1
	Toplumsal kabul (1)	Eşit fırsatın sunulması (Y3)	1
Toplam			**2**

Tablo 4.3.3.'de engelli çocuğun yakını olan çoğunluk ebeveynlerin engelli bireylerin toplum içine katılımları hakkında ki düşüncelerine ilişkin tema, alt tema ve kodlar yer almaktadır. Tabloya baktığımızda 4 ebeveynin *"Koşulsuz Katılım (7)"*, 1 ebeveynin ise *"Ön Koşullu Katılım (2)"* yönünde engelli bireylerin toplumsal katılımlarının olabileceğini ifade ettiği görülmektedir. Tabloda görüldüğü gibi "*Koşulsuz Katılım"* temasının "Görünürlük (5) ve Haklar (1)" olmak üzere 2 alt temayı içerdiği belirlenmiştir. "Görünürlük" alt teması ise "Olağan görme (2), Aidiyet duygusu (1), Engelli bireye olumlu etki (1), Potansiyellerinin desteklenmesi (1) ve Sosyal görünürlük (1)" olmak üzere 5 koddan, "Haklar" alt teması ise "En az sınırlandırılmış ortam (1)" olmak üzere 1 koddan oluşmaktadır. "*Ön Koşullu Katılım"* temasının ise "Destek hizmetleri (1) ve Toplumsal kabul (1)" olmak üzere 2 alt temadan oluştuğu görülmektedir. "Destek hizmetleri" alt teması "Eşit fırsatın sunulması (1)" olmak üzere 1 koddan "Toplumsal kabul" alt teması ise "Devlet yardımına dayanmamalı(1)" olmak üzere 1 koddan oluşmaktadır. Tablonun geneline

baktığımızda engelli çocuğun yakını olan çoğunluk ebeveynlerin engelli bireylerin toplum içine katılımları hakkında ki düşüncelerinin "*Koşulsuz Katılım"* teması yönünde olduğu görülürken alt temalarda ise "Görünürlük (5)" temasının çoğunlukta olduğu görülmektedir.

Çalışma grubunda yer alan engelli çocuğun yakını olan çoğunluk ebeveynleri, "*Koşulsuz Katılım"* temasına ait görüşlerini aşağıdaki şekilde ifade etmişlerdir.

"Topluma katılmaları ve aktif üye olmak çok önemli, yapabildikleri herhangi bir şekilde ve mümkün olabildiğince...." (Y5)

Çalışma grubunda yer alan engelli çocuğun yakını olan çoğunluk ebeveynleri, "*Ön Koşulsuz Katılım"* temasına ait görüşlerini aşağıdaki şekilde ifade etmişlerdir.

"Aktif katılım olabilir ama bu insanlara fırsat verilmeli ve onlarda devlet yardımlarına (desteklerine) dayanmamalı." (Y3)

Araştırmanın alt amaçları doğrultusunda **engelli çocuğun yakını olan azınlık ebeveynlerin,** engelli bireylerin toplum içine katılımları hakkındaki düşüncelerine ilişkin verdikleri cevaplara göre oluşturulan tablo aşağıdaki şekilde sunulmuştur.

Tablo 4.3. 15. Engelli Çocuğun Yakını Olan Azınlık Bireylerin, Engelli Bireylerin Toplum İçine Katılımları Hakkındaki Düşüncelerine Ait Tema,Alt Tema ve Kodlar

Tema	Alt Tema	Kod	*f*
Koşulsuz Katılım (5 kişi)	Görünürlük (5)	Olağan görme (Y7, Y10)	2
		Engelli bireye olumlu etki (Y8, Y9)	2
		Sosyal görünürlük (Y6)	1
	Haklar (2)	Fırsat eşitliği (Y7, Y10)	**2**
Toplam			**7**
Ön Koşullu Katılım (- kişi)			
Toplam			-

Tablo 4.3.4.'de engelli çocuğun yakını olan azınlık ebeveynlerinin engelli bireylerin toplum içine katılımları hakkında ki düşüncelerine ilişkin tema, alt tema ve kodlar yer almaktadır. Tablo incelendiğinde 5 ebeveynin de tamamının *"Koşulsuz Katılım (7)"* yönünde engelli bireylerin toplumsal katılımlarının olabileceğini ifade

ettiği görülmektedir. Tabloda görüldüğü gibi "*Koşulsuz Katılım"* temasının "Görünürlük(5) ve Haklar(2)" olmak üzere 2 alt temayı içerdiği belirlenmiştir. "Görünürlük" alt teması "Engelli bireye olumlu etki (2), Olağan görme (2) ve Sosyal görünürlük (1)" olmak üzere 3 koddan ve "Haklar" alt teması ise "Fırsat eşitliği(2)" olmak üzere 1 koddan oluşmaktadır. Tablonun geneline baktığımızda engelli çocuğun yakını olan azınlık ebeveynlerin engelli bireylerin toplum içine katılımları hakkındaki düşüncelerinin "*Koşulsuz Katılım"* teması yönünde olduğu ve alt temalarda ise "Görünürlük (5)" alt temasının çoğunlukta olduğu görülmektedir.

Çalışma grubunda yer alan engelli çocuğun yakını olan azınlık ebeveynleri, "*Koşullu Katılım"* temasına ait görüşlerini aşağıdaki şekilde ifade etmişlerdir;

"Hmmm tabi ki topluma katılmalılar ellerinden geldiğince olmalılar. Onlar için iyi olacağına inanıyorum" (Y8)

Tablo 4.3.3. ve Tablo 4.3.4.birlikte incelendiğinde engelli çocuğun yakını olan çoğunluk ve azınlık ebeveynlerin engelli bireylerin toplum içine katılımları hakkında ki düşüncelerinin "*Koşulsuz Katılım"* teması yönünde olduğu görülürken alt temalarda ise "Görünürlük" alt temasının çoğunlukta olduğu belirlenmiştir.

Araştırmanın alt amaçları doğrultusunda **çoğunluk din görevlilerinin,** engelli bireylerin toplum içine katılımları hakkındaki düşüncelerine ilişkin verdikleri cevaplara göre oluşturulan tablo aşağıdaki şekilde sunulmuştur.

Tablo 4.3. 16. Çoğunluk Din Görevlilerinin (Papazların), Engelli Bireylerin Toplum İçine Katılımları Hakkındaki Düşüncelerine Ait Tema, Alt Tema ve Kodlar

Tema	Alt Tema	Kod	*f*
Koşulsuz katılım (4 kişi)	Görünürlük (2)	Olağan görme (P2)	1
		Engelli bireye olumlu etki (P5)	1
	Dini Sorumluluk(2)	Dinin gerekliliği (P2, P3)	2
	Toplumsal Sorumluluk (1)	Sosyal kabul (P4)	2
Toplam			**5**
Ön Koşullu Katılım (1 kişi)	Destek Hizmetleri (1)	STK'nın bu konuda desteklenmesi (P1)	1
	Toplumsal Kabul (1)	Sağduyulu yaklaşım (P1)	1
Toplam			**2**

Tablo 4.3.5.'te papazların engelli bireylerin toplum içine katılımları hakkındaki düşüncelerine ilişkin tema, alt temalar ve kodlar yer almaktadır. Tablo

incelendiğinde 4 papazın *"Koşulsuz Katılım (5)",* 1 papazın ise *"Ön Koşullu Katılım (2)"* yönünde engelli bireylerin toplumsal katılımlarının olabileceğini ifade ettiği görülmektedir. Tabloda görüldüğü gibi "*Koşulsuz Katılım*" teması "Görünürlük (2), Dini sorumluluk (2) ve Toplumsal sorumluluk (1)" olmak üzere 3 alt temayı içerdiği belirlenmiştir. "Görünürlük" alt teması "Olağan görme (1) ve Engelli bireye olumlu etki (1)" olmak üzere 2 koddan, "Dini sorumluluk" alt teması "Dinin gerekliliği (2)" olmak üzere 1 koddan ve "Toplumsal sorumluluk" alt teması ise "Sosyal kabul (1)" olmak üzere 1 koddan oluşmaktadır. "*Ön Koşullu Katılım"* temasının ise "Destek hizmetleri (1) ve Toplumsal kabul (1)" alt temalarından oluştuğu görülmektedir. "Destek hizmetleri" alt teması "STK'nın bu konuda desteklenmesi (1)" olmak üzere 1 koddan ve "Toplumsal kabul" alt teması ise "Sağduyulu yaklaşım (1)" olmak üzere 1 koddan oluşmaktadır. Tablonun geneline baktığımızda papazların engelli bireylerin topluma katılımları hakkındaki görüşlerinin "*Koşulsuz Katılım"* teması yönünde olduğu ve alt temalar yakınlık gösterseler de "Görünürlük(2) ve Dini sorumluluk(2)" alt temalarının öne çıktığı görülmektedir.

Çalışma grubunda yer alan papazlar, "*Koşulsuz Katılım"* temasına ait görüşlerini aşağıdaki şekilde ifade etmişlerdir;

"Tüm insanlar,İsa'nın desteklediği gibi kardeşçe paydaşlığa katılma konusunda eşit haklara sahiptir. "Birbirinizin yükünü (hataları ve eksiklikleri) taşıyorsunuz ve böylece İsa'nın yasasını sabırlı ve hoşgörülü yerine getirdiniz" diye yazıyor İncil de." (P3)

Çalışma grubunda yer alan papazlar, "*Ön Koşullu Katılım"* temasına ait görüşlerini aşağıdaki şekilde ifade etmişlerdir;

"Engelli bireylerin topluma katılımını zorunlu görüyorum. Devlet, kilise ve çeşitli sivil toplum örgütleri, bu bireylerin toplumla bütünleşmelerini ve faaliyetlere mümkün olduğunca çok katılmalarını sağduyulu bir şekilde sağlamalıdır." (P1)

Araştırmanın alt amaçları doğrultusunda **azınlık din görevlilerinin,** engelli bireylerin toplum içine katılımları hakkındaki düşüncelerine ilişkin verdikleri cevaplara göre oluşturulan tablo aşağıdaki şekilde sunulmuştur.

Tablo 4.3. 17. Azınlık Din Görevlilerinin (İmamların), Engelli Bireylerin Toplum İçine Katılımları Hakkındaki Düşüncelerine Ait Tema, Alt Tema ve Kodlar

Tema	Alt Tema	Kod	*f*
Koşulsuz Katılım (5 kişi)	Toplumsal Sorumluluk (4)	Bütünleştirici yaklaşım (İ3)	1
		Hoşgörü (İ3)	1
		Sosyal kabul (İ4)	1
		Vatandaşlık sorumluluğu (İ5)	1
	Görünürlük (4)	Olağan görme (İ1, İ3, İ5)	3
		Sosyal görünürlük (İ2)	1
	Haklar (1)	Yasal hak (İ2)	1
	Dini Sorumluluk (1)	Dinin gerekliliği (İ1)	1
Toplam			**10**
Ön Koşullu Katılım (- kişi)			
Toplam			-

Tablo 4.3.6.'da imamların engelli bireylerin toplum içine katılımları hakkında ki düşüncelerine ilişkin tema, alt temalar ve kodlar yer almaktadır. Tablo incelendiğinde 5 imamın da tamamının "*Koşulsuz Katılım (10)"* yönünde engelli bireylerin toplumsal katılımlarının olabileceğini ifade ettiği görülmektedir. Tabloda görüldüğü gibi "*Koşulsuz Katılım"* teması "Toplumsal sorumluluk (4), Görünürlük (4), Haklar (1) ve Dini sorumluluk (1)" olmak üzere 4 alt temayı içerdiği belirlenmiştir. "Toplumsal sorumluluk" alt teması "Bütünleştirici yaklaşım (1), Hoşgörü (1), Sosyal kabul (1) ve Vatandaşlık sorumluluğu (1)," olmak üzere 4 koddan, "Görünürlük" alt teması "Olağan görme (3) ve Sosyal görünürlük (1)" olmak üzere 2 koddan, "Haklar" alt teması "Yasal hak (1)" olmak üzere 1 koddan ve "Dini sorumluluk" alt teması ise "Dinin gerekliliği (1)" olmak üzere 1 koddan oluşmaktadır. İmamların engelli bireylerin topluma katılımları hakkındaki görüşlerinin "*Koşulsuz Katılım"* teması yönünde olduğu ve alt temalarda "Görünürlük (4) ve Toplumsal sorumluluk (4)" alt temaları ön plana çıkarken diğer alt temaların eşitlik gösterdiği görülmektedir.

Çalışma grubunda yer alan imamlar, "*Koşulsuz Katılım"* temasına ait görüşlerini aşağıdaki şekilde ifade etmişlerdir;

"Tabi ki var olmalılar. Biz genel olarak burada azınlık olduğumuz için bölgemizde yaşayan sayısı az olduğu için engelli görmüyoruz ama engellilerinde toplumda var olması lazım yani sonuç olarak onlarda birer insan. Allah'ın yaratmış olduğu ruh taşıyan bir canlı yani." (İ1)

Tablo 4.3.5 ve Tablo 4.3.6 birlikte incelendiğinde papazların ve imamların engelli bireylerin topluma katılımları hakkındaki görüşlerinin "*Koşulsuz Katılım"* teması yönünde olduğu belirlenmiştir. Alt temalarda ise papazlarda "Görünürlük (2) ve Dini sorumluluk (2)" ayrıca imamlarda ise "Görünürlük (4) ve Toplumsal sorumluluk (4)" alt temalarının öne çıktığı görülmektedir.

Araştırmanın alt amaçları doğrultusunda **çoğunluk öğretmenlerin,** engelli bireylerin toplum içine katılımları hakkındaki düşüncelerine ilişkin verdikleri cevaplara göre oluşturulan tablo aşağıdaki şekilde sunulmuştur.

Tablo 4.3. 18. Çoğunluk Öğretmenlerin, Engelli Bireylerin Toplum İçine Katılımları Hakkındaki Düşüncelerine Ait Tema, Alt Tema ve Kodlar

Tema	Alt Tema	Kod	*f*
Koşulsuz Katılım (3 kişi)	Görünürlük (2)	Sosyal görünürlük (Ö4)	1
		Farkındalığın artması (Ö4)	1
	Haklar(2)	Yeterli kamusal düzen (Ö2)	1
		Yasal hak (Ö3)	1
	Toplumsal Sorumluluk (2)	Bütünleştirici yaklaşım (Ö3)	1
		Toplumsal işbirliği (Ö4)	1
Toplam			**6**
Ön Koşullu Katılım (2 kişi)	Toplumsal Kabul (3)	Ayrımcılık-Dışlanma (Ö1)	1
		Sosyal katılım sınırlılığı (Ö1)	1
		Olumsuz ön yargılar (Ö5)	1
Toplam			**3**

Tablo 4.3.7.'de çoğunluk öğretmenlerin engelli bireylerin toplum içine katılımları hakkında ki düşüncelerine ilişkin tema, alt temalar ve kodlar yer almaktadır. Tablo incelendiğinde 3 öğretmenin *"Koşulsuz Katılım (6)",* 2 öğretmenin ise *"Ön Koşullu Katılım (3)"* dediği görülmektedir. Tabloda görüldüğü gibi "*Koşulsuz Katılım"* temasının "Haklar (2), Görünürlük (2) ve Toplumsal sorumluluk (2)" olmak üzere 3 alt temayı içerdiği belirlenmiştir. "Haklar" alt teması "Yeterli kamusal düzen (1) ve Yasal hak (1)" olmak üzere 2 koddan oluşurken, "Görünürlük" alt teması "Sosyal görünürlük (1) ve Farkındalığın artması (1)" olmak üzere 2 koddan ve "Toplumsal sorumluluk" alt teması ise "Bütünleştirici yaklaşım (1) ve Toplumsal işbirliği (1)" olmak üzere 2 koddan oluşmaktadır. "*Ön Koşullu Katılım"* teması ise "Toplumsal kabul" olmak üzere 1 alt temadan oluşmaktadır. "Toplumsal katılım" alt temasının ise "Ayrımcılık-Dışlanma (1), Sosyal Katılım Sınırlılığı (1) ve Olumsuz ön yargılar (1)" olmak üzere 3 koddan oluştuğu belirlenmiştir. Genel olarak

tabloya baktığımızda çoğunluk öğretmenlerin engelli bireylerin toplum hayatına katılmaları hakkındaki görüşlerinin "*Koşulsuz Katılım (6)"* yönünde olduğu ve alt temalarında eşitlik gösterdiği görülmektedir.

Çalışma grubunda yer alan çoğunluk öğretmenleri, "*Koşulsuz Katılım"* temasına ait görüşlerini aşağıdaki şekilde ifade etmişlerdir

"Herkes gibi eşit muamele görme hakkına sahiptirler." (Ö3)

Çalışma grubunda yer alan çoğunluk öğretmenleri, "*Ön Koşullu Katılım"* temasına ait görüşlerini aşağıdaki şekilde ifade etmişlerdir

"Topluma tamamen entegre olmaları için çaba gösterilmesi gerektiğine inanıyorum ve mesleki açıdan da ayrımcılık olmamalı ya da yapabilecekleri ilgilenebilecekleri şeyler için tamamen entegre olmalılar." (Ö1)

Araştırmanın alt amaçları doğrultusunda **azınlık öğretmenlerin,** engelli bireylerin toplum içine katılımları hakkındaki düşüncelerine ilişkin verdikleri cevaplara göre oluşturulan tablo aşağıdaki şekilde sunulmuştur.

Tablo 4.3. 19. Azınlık Öğretmenlerin, Engelli Bireylerin Toplum İçine Katılımları Hakkındaki Düşüncelerine Ait Tema, Alt Tema ve Kodlar

Tema	Alt Tema	Kod	*f*
Koşulsuz katılım (4 kişi)	Haklar (2)	Karşılıklı olumlu etkileşim (Ö6)	1
		Yasal hak (Ö10)	1
	Toplumsal Sorumluluk (2)	Sosyal kabul (Ö7)	1
		Hoşgörü (Ö9)	1
	Görünürlük (1)	Farkındalığın artması (Ö6)	1
	Dini Sorumluluk (1)	Dinin gerekliliği (Ö9)	1
Toplam			**6**
Ön Koşullu Katılım (1 kişi)	Toplumsal Kabul (2)	Eşit fırsatın sunulması (Ö8)	1
		Sosyal katılım sınırlılığı (Ö8)	1
Toplam			**2**

Tablo 4.3.8.'de azınlık öğretmenlerin engelli bireylerin toplum içine katılımları hakkında ki düşüncelerine ilişkin tema, alt tema ve kodlar yer almaktadır. Tablo incelendiğinde 4 öğretmenin *"Koşulsuz katılım (6)",* 1 öğretmenin ise *"Ön Koşullu Katılım (2)"* dediği görülmektedir. Tabloda görüldüğü gibi "*Koşulsuz Katılım*" temasının "Haklar (2), Toplumsal Sorumluluk (2), Görünürlük(1) ve Dini Sorumluluk (1)" olmak üzere 4 alt temayı içerdiği belirlenmiştir. "Haklar" alt teması "Karşılıklı olumlu etkileşim (1) ve Yasal hak (1)" olmak üzere 2 koddan, "Toplumsal

sorumluluk" alt teması "Sosyal kabul (1) ve Hoşgörü (1)" olmak üzere 2 koddan, "Görünürlük" alt teması "Farkındalığın artması (1)" olmak üzere 1 koddan ve "Dini sorumluluk" alt teması ise "Dinin gerekliliği (1)" olmak üzere 1 koddan oluşmaktadır. "*Ön Koşullu Katılım"* teması ise "Toplumsal kabul (2)" olmak üzere 1 alt temadan oluşmaktadır. "Toplumsal kabul" alt temasının ise "Eşit fırsatın sunulması (1) ve Sosyal katılım sınırlılığı (1)" olmak üzere 2 koddan oluştuğu belirlenmiştir. Tablonun geneline baktığımızda azınlık öğretmenlerinin, engelli bireylerin toplum hayatına katılmaları hakkındaki görüşlerinin "*Koşulsuz Katılım"* teması yönünde olduğu ve alt temalarda da "Haklar ve Toplumsal Sorumluluk" alt temalarının öne çıktığı görülmektedir.

Çalışma grubunda yer alan azınlık öğretmenleri, "*Koşulsuz Katılım"* temasına ait görüşlerini aşağıdaki şekilde ifade etmişlerdir;

"Toplumun içinde var olmalılar tabi ki de az öncede dediğim gibi topluma renk kattıklarını düşünüyorum. Eeeee onların bizden öğrenecek şeyleri olmasından ziyade bizimde onlardan öğrenecek çok şeyimiz olduğunu düşünüyorum açıkcası." (Ö6)

Çalışma grubunda yer alan azınlık öğretmenleri, "*Ön Koşullu Katılım"* temasına ait görüşlerini aşağıdaki şekilde ifade etmişlerdir;

"Engelli bireylerin deeee topluma katılmaları konusunda eşit şartlara sahip olmaları gerektiğini düşünüyorum ilk etapta. Bunu da sağlamak eee toplumun görevlerinden bir tanesidir." (Ö8)

Tablo 4.3.7. ve Tablo 4.3.8.birlikte incelendiğinde çoğunluk ve azınlık öğretmenlerin engelli bireylerin toplum hayatına katılmaları hakkındaki görüşlerinin "*Koşulsuz Katılım (6)"* teması yönünde olduğu görülmektedir. Çoğunluk öğretmenlerde alt temalar eşitlik gösterirken azınlık öğretmenlerinde ise "Haklar ve Toplumsal Sorumluluk" alt temalarının öne çıktığı belirlenmiştir.

Araştırmanın alt amaçları doğrultusunda **çoğunluk katılımcıların,** engelli bireylerin toplum içine katılımları hakkındaki düşüncelerine ilişkin verdikleri cevaplara göre oluşturulan tablo aşağıdaki şekilde sunulmuştur.

Tablo 4.3. 20. Çoğunluk Katılımcıların, Engelli Bireylerin Toplum İçine Katılımları Hakkındaki Düşüncelerine Ait Tema, Alt Tema Ve Kodlar

Tema	Alt Tema	Kod	*f*
Koşulsuz katılım (12 kişi)	Görünürlük (10)	Olağan görme (Y5, Y4, P2)	3
		Engelli bireye olumlu etki (Y1, P5)	2
		Sosyal görünürlük (Y2, Ö4)	2
		Potansiyellerinin desteklenmesi (Y2)	1
		Farkındalığın artması (Ö4)	1
		Aidiyet duygusu (Y1)	1
	Haklar (5)	Yasal hak (A1, Ö3)	2
		Adaletin gerekliliği (A1)	1
		En az sınırlandırılmış ortam (Y1)	1
		Yeterli kamusal düzen (Ö2)	1
	Toplumsal Sorumluluk (3)	Sosyal kabul (P4)	1
		Bütünleştirici yaklaşım (Ö3)	1
		Toplumsal işbirliği (Ö4)	1
	Dini Sorumluluk (2)	Dinin gerekliliği (P2, P3)	2
Toplam			**20**
Ön Koşullu Katılım (8 kişi)	Toplumsal Kabul (9)	Sosyal katılım sınırlılığı (A3, A4, Ö1)	3
		Toplumsal kabul sorunu (A2)	1
		Geleceğinin olmadığı düşüncesi (A2)	1
		Eşit fırsatın sunulması (Y3)	1
		Sağduyulu yaklaşım (P1)	1
		Ayrımcılık-Dışlanma (Ö1)	1
		Olumsuz ön yargılar (Ö5)	1
	Destek Hizmetleri (4)	STK'nın bu konuda desteklenmesi (A5, P1)	2
		Destek hizmetlerinin gerekliliği (A5)	1
		Devlet yardımına dayanmamalı (Y3)	1
Toplam			**13**

Tablo 4.3.9.'da engelli bireylerin toplum içine katılımları hakkında ki düşüncelerine ilişkin tema, alt tema ve kodlar yer almaktadır. Tablo incelendiğinde çalışmaya katılan 20 katılımcıdan 12 katılımcının *"Koşulsuz Katılım (20)",* 8 katılımcının ise *"Ön Koşullu Katılım (13)"* dediği görülmektedir. Tabloda görüldüğü gibi "*Koşulsuz Katılım"* temasının "Görünürlük (10), Haklar (5), Toplumsal sorumluluk (3) ve Dini sorumluluk (2)" olmak üzere 4 alt temayı içerdiği belirlenmiştir. "Görünürlük" alt teması "Olağan görme (3), Engelli bireye olumlu etki (2), Sosyal görünürlük (2), Potansiyellerinin desteklenmesi (1), Farkındalığın artması (1) ve Aidiyet duygusu (1)" olmak üzere 6 koddan, "Haklar" alt teması

“Yasal hak (2), Adaletin gerekliliği (1), En az sınırlandırılmış ortam (1) ve Yeterli kamusal düzen (1)” olmak üzere 4 koddan, “Toplumsal Sorumluluk” alt teması “Sosyal kabul (1), Bütünleştirici yaklaşım (1) ve Toplumsal işbirliği (1)” olmak üzere 3 koddan ve “Dini sorumluluk” alt teması ise “Dinin gerekliliği (1)” olmak üzere 1 koddan oluşmaktadır. “*Ön Koşullu Katılım”* teması ise “Toplumsal kabul (9) ve Destek hizmetleri (4)” olmak üzere 2 alt temadan oluşmaktadır. “Destek hizmetleri” alt teması “STK’nın bu konuda desteklenmesi (2), Destek hizmetlerinin gerekliliği (1) ve Devlet yardımına dayanmamalı (1)” olmak üzere 3 koddan ve “Toplumsal kabul” alt teması ise “Sosyal katılım sınırlılığı (3), Toplumsal kabul sorunu (1), Geleceğinin olmadığı düşüncesi (1), Eşit fırsatın sunulması (1), Sağduyulu yaklaşım (1), Olumsuz ön yargılar (1) ve Ayrımcılık-Dışlanma (1)” olmak üzere 7 koddan oluştuğu görülmektedir. Çoğunluk katılımcıların, engelli bireylerin toplum içine katılımları hakkındaki düşüncelerinin “*Koşulsuz Katılım”* teması yönünde olduğu ve alt temalardan da “Görünürlük (10)” alt temasının çoğunlukta olduğu görülmektedir.

Çalışma grubunda yer alan çoğunluk katılımcılar, “*Koşulsuz Katılım”* temasına ait görüşlerini aşağıdaki şekilde ifade etmişlerdir;

“Ortodoks kilisesinin teolojisi, her insanı Tanrı’nın bir sureti olarak kabul eder ve ona birey değil, bir kişi der. İnsan yüzü Tanrı ve dostlarıyla iletişim halindeyken, bireyin dünyevi algısı tecrit-yalnızlıktır. İnsan, istisnasız olarak sosyal olaylarda aktif rol almalıdır.” (P2)

Çalışma grubunda yer alan çoğunluk katılımcılar, “*Ön Koşullu Katılım”* temasına ait görüşlerini aşağıdaki şekilde ifade etmişlerdir;

“Çok düşük olduğunu düşünüyorum. Haksızlık tabii ki de bu, daha da yüksek olabilirdi. Toplumum bu bireylere karşı olan ön yargılarından dolayı bazen gerekli eğitimi alamıyorlarve yeterince temsil edilemiyorlar.” (Ö5)

Araştırmanın alt amaçları doğrultusunda **azınlık katılımcıların,** engelli bireylerin toplum içine katılımları hakkındaki düşüncelerine ilişkin verdikleri cevaplara göre oluşturulan tablo aşağıdaki şekilde sunulmuştur.

Tablo 4.3. 21. Azınlık Katılımcıların, Engelli Bireylerin Toplum İçine Katılımları Hakkındaki Düşüncelerine Ait Tema, Alt Tema ve Kodlar

Tema	Alt Tema	Kod	*f*
Koşulsuz katılım (19 kişi)	Görünürlük (17)	Sosyal görünürlük (A6,A7,A8,Y6, İ2)	5
		Olağan görme (Y7, Y10, İ1, İ3, İ5)	5
		Engelli bireye olumlu etki (A10, Y8, Y9, Ö6)	4
		Farkındalığın artması (A9, A10, Ö6)	3
	Toplumsal Sorumluluk(7)	Sosyal kabul (İ4, Ö7)	2
		Hoşgörü (İ3, Ö9)	2
		Bütünleştirici yaklaşım (İ3)	1
		Vatandaşlık sorumluluğu (İ5)	1
		Karşılıklı olumlu etki (Ö6)	1
	Haklar (6)	Yasal hak (A8, İ2, Ö10)	3
		Fırsat eşitliliği (Y7, Y10)	2
		En az sınırlandırılmış ortam (A7)	1
	Dini Sorumluluk (2)	Dinin gerekliliği (İ1, Ö9)	2
Toplam			**32**
Ön Koşullu Katılım (1 kişi)	Toplumsal Kabul (2)	Sosyal katılım sınırlılığı (Ö8)	1
		Eşit fırsatın sunulması (Ö8)	1
Toplam			**2**

Tablo 4.3.10.'da azınlık katılımcıların engelli bireylerin toplum içine katılımları hakkında ki düşüncelerine ilişkin tema, alt tema ve kodlar yer almaktadır. Tablo incelendiğinde çalışmaya katılan 20 katılımcıdan 19 katılımcının *"Koşulsuz Katılım(32)",* 1 katılımcının ise *"Ön Koşullu Katılım (1)"* dediği görülmektedir. Tabloda görüldüğü gibi "*Koşulsuz Katılım"* temasının "Görünürlük (17), Toplumsal sorumluluk (7), Haklar (6) ve Dini sorumluluk (2)" olmak üzere 4 alt temayı içerdiği belirlenmiştir. "Görünürlük" alt teması "Sosyal görünürlük (5), Olağan görme (5), Engelli bireye olumlu etki (3) ve Farkındalığın artması (3)" olmak üzere 4 koddan, "Toplumsal sorumluluk" temasının "Sosyal kabul (2), Hoşgörü (2), Bütünleştirici yaklaşım (1), Vatandaşlık sorumluluğu (1) ve Karşılıklı olumlu etki (1)" olmak üzere 5 koddan, "Haklar" alt teması "Yasal hak (3), Fırsat eşitliliği (2) ve En az sınırlandırılmış ortam (1)" olmak üzere 3 koddan ve "Dini sorumluluk" alt teması ise "Dinin gerekliliği (2)" olmak üzere 2 koddan oluşmaktadır. *Ön Koşullu katılım* teması ise "Toplumsal kabul (2)" olmak üzere 1 alt temadan oluşmaktadır. "Toplumsal kabul" teması da "Sosyal katılım sınırlılığı (1) ve Eşit fırsatın sunulması (1)" olmak üzere 2 koddan oluşmaktadır. Azınlık katılımcılar, engelli bireylerin

toplum içine katılımları hakkındaki düşüncelerinin "*Koşulsuz Katılım (32)"* teması yönünde olduğu ve alt temalardan da "Görünürlük (5) ve Olağan görme (5)" alt temalarının çoğunlukta olduğu görülmektedir.

Çalışma grubunda yer alan azınlık katılımcılar, "*Koşulsuz Katılım"* temasına ait görüşlerini aşağıdaki şekilde ifade etmişlerdir;

"Kesinlikle katılmalılar çünkü hayatın bir gerçeği engelli olmak dünyada onlarla birlikte yaşamak bu da onlar hakkında bizim ders almamızı ve daha da onlara yardımcı olmamızı öğretir. Yani hoşgörülü olmayı düşündüğüm bu." (İ3)

Tablo 4.3.9. ve Tablo 4.3.10. birlikte incelendiğinde çoğunluk ve azınlık katılımcıların, engelli bireylerin toplum içine katılımları hakkındaki düşüncelerini "*Koşulsuz Katılım"* teması yönünde belirttikleri görülmektedir. Alt temalardan ise çoğunluk katılımcılarda "Görünürlük", azınlık katılımcılarda ise "Görünürlük ve Olağan görme" alt temalarının öne çıktığı görülmektedir.

Araştırmanın alt amaçları doğrultusunda **çalışmaya dâhil edilen katılımcıların,** engelli bireylerin toplum içine katılımları hakkındaki düşüncelerine ilişkin verdikleri cevaplara göre oluşturulan tablo aşağıdaki şekilde sunulmuştur.

Tablo 4.3. 22. Çoğunluk Ve Azınlık Katılımcıların, Engelli Bireylerin Toplum İçine Katılımları Hakkındaki Düşüncelerine Ait Tema, Alt Tema ve Kodlar

Tema	Alt Tema	Kod	*f*
Koşulsuz Katılım (31 kişi)	Görünürlük (27)	Olağan görme (Y4, Y5, Y7, Y10, P2, İ1, İ3, İ5)	8
		Sosyal görünürlük (A6, A7, A8, Y2, Y6, İ2, Ö4)	7
		Engelli bireye olumlu etki (A10, Y1, Y8, Y9, P5, Ö6)	6
		Farkındalığı arttırması (A9, A10, Ö4, Ö6)	4
		Aidiyet duygusu (Y1)	1
		Potansiyellerinin desteklenmesi (Y2)	1
	Haklar (11)	Yasal hak (A1, A8, İ2, Ö3, Ö10)	5
		Fırsat eşitliği (Y7, Y10)	2
		En az sınırlandırılmış ortam (A7, Y1)	2
		Adalet gerekliliği (A1)	1
		Yeterli kamusal düzen (Ö2)	1
	Toplumsal Sorumluluk (10)	Sosyal kabul (P4, İ4 ,Ö7)	3
		Bütünleştirici yaklaşım (Ö3, İ3)	2
		Hoşgörü (İ3, Ö9)	2
		Vatandaşlık sorumluluğu (İ5)	1
		Toplumsal işbirliği (Ö4)	1
		Karşılıklı olumlu etki (Ö6)	1
	Dini Sorumluluk (4)	Dini gereklilik (P2, P3, İ1, Ö9)	4
Toplam			**52**
Ön Koşullu Katılım (9 kişi)	Toplumsal Kabul (11)	Sosyal katılım sınırlılığı (A3, A4, Ö1, Ö8)	4
		Eşit fırsatın sunulması (Y3, Ö8)	2
		Toplumsal kabul sorunu (A2)	1
		Geleceğinin olmadığı düşüncesi (A2)	1
		Sağduyulu yaklaşım (P1)	1
		Olumsuz ön yargılar(Ö5)	1
		Ayrımcılık-Dışlanma (Ö1)	1
	Destek Hizmetleri (4)	STK'nın bu konuda desteklenmesi (A5, P1)	2
		Destek hizmetlerinin gerekliliği (A5)	1
		Devlet yardımına dayanmamalı (Y3)	1
Toplam			**15**

Tablo 4.3.11.'de engelli bireylerin toplum içine katılımları hakkında ki düşüncelerine ilişkin tema, alt tema ve kodlar yer almaktadır. Tablo incelendiğinde çalışmaya katılan 40 katılımcıdan, 31 katılımcının *"Koşulsuz Katılım (52)",* 9 katılımcının ise *"Ön Koşullu katılım (15)"* dediği görülmektedir. Tabloda görüldüğü

gibi "*Koşulsuz Katılım"* temasının "Görünürlük (27), Haklar (11), Toplumsal sorumluluk (10) ve Dini sorumluluk (4)" olmak üzere 4 alt temayı içerdiği belirlenmiştir. "Görünürlük" alt temasının "Olağan görme (8), Sosyal görünürlük (7), Engelli bireye olumlu etki (5), Farkındalığın artması (4) ve Potansiyellerinin desteklenmesi (1)" olmak üzere 5 koddan, "Haklar" alt temasının "Yasal hak (5), En az sınırlandırılmış ortam (2), Fırsat eşitliliği (2), Adaletin gerekliliği (1) ve Yeterli kamusal düzen (1)" olmak üzere 5 koddan, "Toplumsal sorumluluk" alt temasının "Sosyal kabul (3), Bütünleştirici yaklaşım (2), Hoşgörü (2), Toplumsal işbirliği (1), Vatandaşlık sorumluluğu (1) ve Karşılıklı olumlu etki (1)" olmak üzere 5 koddan ve "Dini sorumluluk" alt temasının "Dinin gerekliliği (3)" olmak üzere 1 koddan oluştuğu belirlenmiştir. "*Ön Koşullu Katılım"* teması ise "Toplumsal kabul (7) ve Destek hizmetleri (4)" olmak üzere 2 alt temadan oluşmaktadır. "Toplumsal kabul" alt teması ise "Sosyal katılım sınırlılığı (4), Toplumsal kabul sorunu (1), Geleceğinin olmadığı düşüncesi (1), Eşit fırsatın sunulması (2), Sağduyulu yaklaşım (1), Olumsuz ön yargılar (1) ve Ayrımcılık-Dışlanma (1)" olmak üzere 7 koddan ve "Destek hizmetleri" alt teması "STK' nın bu konuda desteklenmesi(2), Destek hizmetlerinin gerekliliği (1) ve Devlet yardımına dayanmamalı (1)" olmak üzere 3 koddan oluştuğu görülmektedir. Çoğunluk ve azınlık katılımcıların engelli bireylerin toplum içine katılımları hakkındaki düşüncelerinin "*Koşulsuz Katılım"* teması önünde olduğu ve alt temalardan da "Görünürlük" alt temasının çoğunlukta olduğu görülmektedir.

Çalışma grubunda yer alan katılımcılar, "*Koşulsuz Katılım"* temasına ait görüşlerini aşağıdaki şekilde ifade etmişlerdir;

"Kesin olan muhakkak topluma katılmaları gerektiği, hatta her rolde ve sektörde aktif olmalılar. Sanırım bize gösterecek çok şeyleri var, çünkü şuan da temel olarak toplumumuz tipik insanlardan oluşur ve öyle görmek ister, bunun sonucunda bir engelli bireyin ihtiyaçlarını görmememize neden oluyor. Engellilerin topluma katılımı ile bize yapmamız gereken değişiklikleri gösterebilir ve öğretebilirler, bununla birlikte iş birliği yapabilir ve onlarda daha toplumda kabullenilmiş olabilirler." (Ö4)

Çalışma grubunda yer alan katılımcılar, "*Ön Koşullu Katılım*" temasına ait görüşlerini aşağıdaki şekilde ifade etmişlerdir;

"Engelli bireylerin topluma katılımları çok küçük. Tabi büyük çabalar olmuş olsa da, oluyor da, yüzdelik (olarak) küçük kalır." (A3)

4.4. Çoğunluk ve Azınlık Gruplarında Yer Alan Engelli Çocuk Ebeveynlerinin, Engelli Çocuğun Yakınlarının, Din Görevlilerinin ve Öğretmenlerin Toplumun Engelli Algısına İlişkin Görüşlerinin Değişimine İlişkin Bulgular

Araştırmanın alt amaçları doğrultusunda **engelli çocuğa sahip çoğunluk ebeveynlerin,** engelli bireylerin toplum içinde nasıl algılandıkları hakkındaki düşüncelerine ilişkin verdikleri cevaplara göre oluşturulan tablo aşağıdaki şekilde sunulmuştur.

Tablo 4.4. 12. Engelli Çocuğa Sahip Çoğunluk Ebeveynlerin, Engelli Bireylerin Toplum İçinde Nasıl Algılandıklarına Yönelik Düşüncelerine İlişkin Tema ve Alt Temalar

Tema	Alt Tema	*f*
Sosyal Dışlanma (4 kişi)	İletişimden kaçınma (A1, A4, A5)	3
	Görmezden gelme (A1, A4)	2
	ÖGB yönelik bilgi yetersizliği (A4, A5)	2
	Gelişmelerin yetersiz kalması (A3)	1
	Bilgi yetersizliği (A3)	1
	Önyargı (A4)	1
	Sokağa çıkmasını istememe (A5)	1
Toplam		**11**
Sosyal Kabul (1 kişi)	STK'nın olumlu etkisi (A2)	1
	Bilgi düzeyi arttı (A2)	1
	Eskiye oranla olumlu algı oluşması (A2)	1
Toplam		**3**

Tablo 4.4.1.'de engelli çocuğa sahip çoğunluk ebeveynlerin, engelli bireylerin toplum içinde nasıl algılandıklarına yönelik düşüncelerine ait tema ve alt temalar görülmektedir. Tablo incelendiğinde 4 ebeveynin *"Sosyal Dışlanma (11)"* ve 1 ebeveynin *"Sosyal Kabul (3)"* olarak açıklama yaptığı görülmektedir. "*Sosyal Dışlanma"* teması "İletişimden kaçınma (3), Görmezden gelme (2), ÖGB yönelik bilgi yetersizliği (2), Gelişmelerin yetersiz kalması (1), Bilgi yetersizliği (1), Önyargı (1) ve Sokağa çıkmasını istememe (1)" olmak üzere 7 alt temadan, "*Sosyal Kabul"* teması ise "STK'ının olumlu etkisi (1), Bilgi düzeyi arttı (1) ve Eskiye oranla olumlu algı oluşması (1)" olmak üzere 3 alt temadan oluşmaktadır. Tablonun geneline baktığımızda engelli çocuğa sahip çoğunluk ebeveynlerin engelli bireylerin toplum

içinde "*Sosyal Dışlanma (11)"* teması yönünde algılandıklarını belirttiği ve alt temalardan da "İletişimden kaçınma (3)" alt temasının öne çıktığı görülmektedir.

Çalışma grubunda yer alan engelli çocuğa sahip çoğunluk ebeveynleri "*Sosyal Dışlanma"* temasına ait düşüncelerini aşağıdaki şekilde ifade etmişlerdir;

"Görmemeye çalışıyor. Ya çok acıtıyor ya da sadece beğenilmiyor, beğenilmiyor derken sadece dış görünüş açısından değil, hani şu dediğimiz kötülüğü kovalım (kötülüğü çağırmayalım) bizden uzak olsun. Ama bizden uzak değil, hayatımıza ne zaman ve nerden geleceğini bilmiyoruz. Evet, biraz korku ile karşılıyorlar, yokmuş gibi yapıyorlar (davranıyorlar), engelli bireyler görünmez gibi davranıyorlar, iletişimden kaçınmaya çalışıyorlar, ya da baksalar bile tuhaf tuhaf bakacaklar, bundan da tabi birey rahatsız olacak.Anlamıyorlar (normal insanlar)diğer insanlarla (engelli) birlikte yaşamadıkları için, ona nasıl bakıldığını algıladıklarını anlamıyorlar. Aksine görüyorum ki artık engelli bireyler çok daha güçlüler, ruhsal olarak daha donanımlılar, çok daha fazla şeyin üstünden gelebilirler sağlıklı bireylere göre ve daha iyi bir şekilde durumlarının üstesinden gelebilirler. Yani sağlıklılar açısından bir problem görüyorum. Engellilikle baş etmekte sorun yaşamaktalar." (A1)

Çalışma grubunda yer alan engelli çocuğa sahip çoğunluk ebeveynleri, "*Sosyal Kabul"* temasına ait düşüncelerini aşağıdaki şekilde ifade etmişlerdir;

"30 yıl önce bariz bir şekilde insanların algısı çok daha kötüydü. İnsanlar bilgi sahibi değildi, şimdi biraz derneklerle, sivil toplum örgütleriyle vs biraz ilerleme sağlanıyor. Engelliliği araştırdık, insanlara engellilik hakkında anlayabilecekleri 3-5 şey verdik ve bazıları evet ama bazıları hala engellilik kelimesi ile anlam oluşturamadılar." (A2)

Araştırmanın alt amaçları doğrultusunda **engelli çocuğa sahip azınlık ebeveynlerin,** engelli bireylerin toplum içinde nasıl algılandıkları hakkındaki düşüncelerine ilişkin verdikleri cevaplara göre oluşturulan tablo aşağıdaki şekilde sunulmuştur.

Tablo 4.4. 13. Engelli Çocuğa Sahip Azınlık Ebeveynlerinin, Engelli Bireylerin Toplum İçinde Nasıl Algılandıklarına Yönelik Düşüncelerine İlişkin Tema ve Alt Temalar

Tema	Alt Tema	*f*
Sosyal Dışlanma (5 kişi)	Zavallı görme (A6, A8)	2
	Sahte kabul (A9, A10)	2
	Dışlanan birey (A6, A7)	2
	Acıma (A6)	1
	Sokağa çıkmasını istememe (A6)	1
	Ayrıştırıcı bir bakış açısı (A7)	1
	Sözde merhametin olması (A9)	1
	Yanlış anlama (A10)	1
Toplam		**11**
Sosyal Kabul (- kişi)		
Toplam		**-**

Tablo 4.4.2.'de engelli çocuğa sahip azınlık ebeveynlerin engelli bireylerin toplum içinde nasıl algılandıklarına yönelik düşüncelerine ait tema ve alt temalar görülmektedir. Tablo incelendiğinde 5 ebeveyninde tamamının *"Sosyal Dışlanma (11)"* teması yönünde açıklama yaptığı, "Sosyal Kabul" teması olarak açıklayan ebeveynin olmadığı görülmektedir. "*Sosyal Dışlanma"* teması "Zavallı görme (2), Sahte kabul (2), Dışlanan birey (2), Acıma (1), Sokağa çıkmasını istememe (1), Ayrıştırıcı bir bakış açısı (1), Sözde merhametin olması (1) ve Yanlış anlama (1)" olmak üzere 8 alt temadan oluşmaktadır. Tablonun geneline baktığımızda engelli çocuğa sahip azınlık ebeveynlerinin engelli bireylerin toplum içinde "*Sosyal Dışlanma"* teması şeklinde algılandıklarını belirttiği ve alt temalardan da "Zavallı görme (2), Sahte kabul (2) ve Dışlanan birey (2)" alt temalarının öne çıktığı görülmektedir.

Çalışma grubunda yer alan engelli çocuğa sahip azınlık ebeveynleri, "*Sosyal Dışlanma"* temasına ait düşüncelerini aşağıdaki şekilde ifade etmişlerdir;

"Acıyorlar yani zavallı olarak görüyorlar. Kulağımla da duyuyorum hani arkamdan konuşuyorlar yani kulağımla da duyduğum var yani. Bazıları da hani insanların içine çıkmasını istemiyorlar öyle anlıyorum yani." (A6)

Tablo 4.4.1 ve Tablo 4.4.2 birlikte incelediğinde engelli çocuğa sahip hem çoğunluk hem de azınlık ebeveynlerinin "*Sosyal Dışlanma"* temasını dile getirdiği belirlenmiştir. Ayrıca çoğunluk ebeveynlerde "İletişimden kaçınma (3)" alt teması öne çıkarken azınlık ebeveynlerde ise "Zavallı görme (2), Sahte kabul (2) ve Dışlanan birey(2)"alt temalarının öne çıktığı görülmektedir.

Araştırmanın alt amaçları doğrultusunda **engelli çocuğun yakını olan çoğunluk ebeveynlerin,** engelli bireylerin toplum içinde nasıl algılandıkları hakkındaki düşüncelerine ilişkin verdikleri cevaplara göre oluşturulan tablo aşağıdaki şekilde sunulmuştur.

Tablo 4.4. 14. Engelli Çocuğun Yakını Olan Çoğunluk Ebeveynlerin, Engelli Bireylerin Toplum İçinde Nasıl Algılandıklarına Yönelik Düşüncelerine İlişkin Tema ve Alt Temalar

Tema	Alt Tema	*f*
Sosyal Dışlanma (4 kişi)	ÖGB yönelik bilgi yetersizliği (Y1, Y2)	2
	Acıma (Y2, Y4)	2
	Zavallı görme (Y2)	1
	Önyargı (Y2)	1
	Sahte kabul (Y3)	1
	Problemli birey olarak algılama (Y4)	1
Toplam		**8**
Sosyal Kabul (1 kişi)	Kendine has özellikleri olan (Y5)	1
Toplam		**1**

Tablo 4.4.3.'de engelli çocuğun yakını olan çoğunluk ebeveynlerin, engelli bireylerin toplum içinde nasıl algılandıklarına yönelik düşüncelerine ait tema ve alt temalar görülmektedir. Tablo incelendiğinde, 4 ebeveynin *"Sosyal Dışlanma (8)"* ve 1 ebeveynin *"Sosyal Kabul (1)"*teması yönünde açıklama yaptığı görülmektedir. "*Sosyal Dışlanma"* teması "ÖGB yönelik bilgi yetersizliği (2), Acıma (2), Zavallı görme (1), Önyargı (1), Sahte kabul (1) ve Problemli birey olarak algılama (1)" olmak üzere 6 alt temadan, "*Sosyal Kabul"* teması ise "Kendine has özellikleri olan (1)" olmak üzere 1 alt temadan oluşmaktadır. Tablonun geneline baktığımızda engelli çocuğun yakını olan çoğunluk ebeveynlerin engelli bireylerin toplum içinde "*Sosyal Dışlanma"* teması yönünde algılandıkları ve alt temalardan da "ÖGB yönelik bilgi yetersizliği (2) ve Acıma (2)" alt temalarının öne çıktığı görülmektedir.

Çalışma grubunda yer alan engelli çocuğun yakını olan çoğunluk ebeveynleri "*Sosyal Dışlanma"* temasına ait düşüncelerini aşağıdaki şekilde ifade etmişlerdir;

"Engellilik kelimesini duyduğumuzda bir resim var aklımızda, üzüntü. Hem ailelerine karşı hem bireylere karşı, sanki bulaşıcı bir şeyleri varmış gibi. Genel olarak bu kelimeyi duyunca bilinçsizce yanlış tepki veririz, aslında derinlemesine bilirken...." (Y2)

Çalışma grubunda yer alan engelli çocuğun yakını olan çoğunluk ebeveynleri "*Sosyal Kabul"* temasına ait düşüncelerini aşağıdaki şekilde ifade etmişlerdir;

"Özel karakteristik özelliklerinden. Nasıl desem, normal gelişen bireylerden daha faklılar." (Y5)

Araştırmanın alt amaçları doğrultusunda **engelli çocuğun yakını olan azınlık ebeveynlerinin,** engelli bireylerin toplum içinde nasıl algılandıkları hakkındaki düşüncelerine ilişkin verdikleri cevaplara göre oluşturulan tablo aşağıdaki şekilde sunulmuştur.

Tablo 4.4. 15. Engelli Çocuğun Yakını Olan Azınlık Ebeveynlerinin, Engelli Bireylerin Toplum İçinde Nasıl Algılandıklarına Yönelik Düşüncelerine İlişkin Tema ve Alt Temalar

Tema	Alt Tema	*f*
Sosyal Dışlanma (4 kişi)	Acıma (Y6, Y9)	2
	Ayrıştırıcı bir bakış açısı (Y8, Y10)	2
	Dışlanan birey (Y8, Y10)	2
	Zavallı görme (Y6)	1
	Sahte kabul (Y9)	1
	Sokağa çıkmasını istememe (Y10)	1
Toplam		**9**
Sosyal Kabul (1 kişi)	Yardıma ihtiyacı olan (Y7)	1
	Özel gereksinimi olan (Y7)	1
Toplam		**2**

Tablo 4.4.4.'de engelli çocuğun yakını olan azınlık ebeveynlerinin engelli bireylerin toplum içinde nasıl algılandıklarına yönelik düşüncelerine ait tema ve alt temalar görülmektedir. Tablo incelendiğinde, 4 ebeveynin *"Sosyal Dışlanma (9)"* ve 1 ebeveynin *"Sosyal Kabul (2)"* teması yönünde açıklama yaptığı görülmektedir. "*Sosyal Dışlanma"* teması "Acıma (2), Ayrıştırıcı bir bakış açısı (2), Dışlanan birey

(2), Zavallı görme (1), Sahte kabul (1) ve Sokağa çıkmasını istememe (1)" olmak üzere 6 alt temadan, "*Sosyal Kabul"* teması ise "Yardıma ihtiyacı olan (1) ve Özel gereksinimi olan (1)" olmak üzere 2 alt temadan oluşmaktadır. Engelli çocuğun yakını olan azınlık ebeveynleri, engelli bireylerin toplum içinde "*Sosyal Dışlanma"* teması yönünde algılandıklarını ve alt temalardan da "Acıma (2), Ayrıştırıcı bir bakış açısı (2), ve Dışlanan birey (2)" alt temalarının öne çıktığı görülmektedir.

Çalışma grubunda yer alan engelli çocuğun yakını olan azınlık ebeveynleri "*Sosyal Dışlanma"* temasına ait düşüncelerini aşağıdaki şekilde ifade etmişlerdir;

"Kötü dışlayıcı farklı gözle bakılan her ortamda istenmiyorlar, istenmeyen bireyler." (Y10)

Çalışma grubunda yer alan engelli çocuğun yakını olan azınlık ebeveynleri "*Sosyal Kabul"* temasına ait düşüncelerini aşağıdaki şekilde ifade etmişlerdir;

"...Yardıma ihtiyaçları olduğunu işte zorlukları olan kişiler olarak düşündüklerini fark ettim." (Y7)

Tablo 4.4.3 ve Tablo 4.4.4. birlikte incelendiğinde engelli yakını olan çoğunluk ve azınlık ebeveynleri, engellilerin topluma katılımları hakkındaki düşüncelerini "*Sosyal Dışlanma"* teması yönünde belirtikleri görülmektedir. Çoğunluk ebeveynlerde "ÖGB yönelik bilgi yetersizliği (2) ve Acıma (2)" alt temalarının, azınlık ebeveynlerinde ise "Acıma (2), Ayrıştırıcı bir bakış açısı (2), ve Dışlanan birey (2)" alt temalarının öne çıktığı görülmektedir.

Araştırmanın alt amaçları doğrultusunda **çoğunluk din görevlilerinin,** engelli bireylerin toplum içinde nasıl algılandıkları hakkındaki düşüncelerine ilişkin verdikleri cevaplara göre oluşturulan tablo aşağıdaki şekilde sunulmuştur.

Tablo 4.4. 16. Çoğunluk Din Görevlilerinin (Papazların), Engelli Bireylerin Toplum İçinde Nasıl Algılandıklarına Yönelik Düşüncelerine İlişkin Tema ve Alt Temalar

Tema	Alt Tema	*f*
Sosyal Dışlanma (2 kişi)	Gelişmelerin yetersiz kalması (P4)	1
	ÖGB yönelik bilgi yetersizliği (P5)	1
Toplam		**2**
Sosyal Kabul (3 kişi)	Hünamistik bakış açısı (P1, P2, P3)	3
	İnsani duygu ile kabul (P1, P3)	2
	Dini değerlerin etkisi (P2)	1
Toplam		**6**

Tablo 4.4.5.'de çoğunluk din görevlilerinin (papazların) engelli bireylerin toplum içinde nasıl algılandıklarına yönelik düşüncelerine ait tema ve alt temalar görülmektedir. Tablo incelendiğinde, 2 papazın *"Sosyal Dışlanma (2)"* ve 3 papazın ise *"Sosyal Kabul (6)"* teması yönünde açıklama yaptığı görülmektedir. "*Sosyal Dışlanma"* teması "Gelişmelerin yetersiz kalması (1) ve ÖGB yönelik bilgi yetersizliği (1)" olmak üzere 2 alt temadan, "*Sosyal Kabul"* teması ise "Hümanistik bakış açısı (3), İnsani duygu ile kabul (2) ve Dini değerlerin etkisi (1)" olmak üzere 3 alt temadan oluşmaktadır. Tablonun geneline baktığımızda papazların engelli bireylerin toplum içinde "*Sosyal Kabul"* teması yönünde algılandıklarını belirttiği ve alt temalardan da "Hümanistik bakış açısı (3)" alt temasının öne çıktığı görülmektedir.

Çalışma grubunda yer alan papazlar, "*Sosyal Dışlanma"* temasına ait düşüncelerini aşağıdaki şekilde ifade etmişlerdir;

"Engellilere yönelik doğru algıların oluşması için birçok olumlu adım atılmış olsa da maalesef bu kültürün istenilen düzeye ulaşmamış olması." (P5)

Çalışma grubunda yer alan papazlar "*Sosyal Kabul"* temasına ait düşüncelerini aşağıdaki şekilde ifade etmişlerdir;

"Bunun ruhsal ve manevi yetiştirilmeyle alakası var. Ortodoks algısı ile şekilleniyorsa ancak sevgi, hayranlık, ilgi ve sempati ile karşılarlar, ama laik

kriterlerle şekillenirse kayıtsızlık, kenara çekilme, hüzün ve nihayet izolasyon ile muamele görürler." (P2)

Araştırmanın alt amaçları doğrultusunda **azınlık din görevlilerinin,** engelli bireylerin toplum içinde nasıl algılandıkları hakkındaki düşüncelerine ilişkin verdikleri cevaplara göre oluşturulan tablo aşağıdaki şekilde sunulmuştur.

Tablo 4.4. 17. Azınlık Din Görevlilerinin (İmamların), Engelli Bireylerin Toplum İçinde Nasıl Algılandıklarına Yönelik Düşüncelerine İlişkin Tema ve Alt Temalar

Tema	Alt Tema	*f*
Sosyal Dışlanma (4 kişi)	Ayrıştırıcı bir bakış açısı (İ1, İ3)	2
	Dışlanan birey (İ3, İ4)	2
	Bilgi yetersizliği (İ1)	1
	Sokağa çıkmasını istememe (İ3)	1
	Acıma (İ5)	1
Toplam		**7**
Sosyal Kabul (1 kişi)	İnsani duygu ile kabul (İ2)	1
Toplam		**1**

Tablo 4.4.6.'da azınlık din görevlilerinin (imamların) engelli bireylerin toplum içinde nasıl algılandıklarına yönelik düşüncelerine ait tema ve alt temalar görülmektedir. Tablo incelendiğinde, 4 imamın *"Sosyal Dışlanma (7)"* ve 1 imamın ise *"Sosyal Kabul (1)"* yönünde açıklama yaptığı görülmektedir. "*Sosyal Dışlanma"* teması "Ayrıştırıcı bir bakış açısı (2), Dışlanan birey (2), Sokağa çıkmasını istememe (1), Bilgi yetersizliği (1), ve Acıma (1)" olmak üzere 5 alt temadan, "*Sosyal Kabul"* teması ise "İnsani duygu ile kabul (1)" olmak üzere 1 alt temadan oluşmaktadır. Tablonun geneline baktığımızda imamların engelli bireylerin toplum içinde "*Sosyal Dışlanma"* teması yönünde algılandıklarını belirttiği ve alt temalardan da "Ayrıştırıcı bir bakış açısı (2) ve Dışlanan birey (2)" temalarının öne çıktığı görülmektedir.

Çalışma grubunda yer alan imamlar, "*Sosyal Dışlanma"* temasına ait düşüncelerini aşağıdaki şekilde ifade etmişlerdir;

"Toplumun bakış açısı.... Normal olan engelsize davrandığımız gibi o şekilde davranmamız gerekiyor ama maalesef toplumda özellikle bizim toplumda dışlandığını görüyoruz." (İ4)

Çalışma grubunda yer alan imamlar "*Sosyal Kabul"* temasına ait düşüncelerini aşağıdaki şekilde ifade etmişlerdir;

"Toplum içerisinde bazı istisnalar dışında genel olarak olumlu yönde algılandıklarını düşünüyorum." (İ2)

Tablo 4.4.5 ve Tablo 4.4.6 birlikte incelendiğinde papazların engelli bireylerin toplum içerisinde "*Sosyal Kabul"* teması yönünde algılandıklarını ve alt temalardan da "Hümanistik bakış açısı (3)" alt temasını belirttikleri görülmektedir. İmamlar ise engelli bireylerin "*Sosyal Dışlanma"* teması yönünde algılandıklarını belirtirken alt temalardan da "Ayrıştırıcı bir bakış açısı (2) ve Dışlanan birey (2)"alt temalarının öne çıktığı görülmektedir.

Araştırmanın alt amaçları doğrultusunda **çoğunluk öğretmenlerin,** engelli bireylerin toplum içinde nasıl algılandıkları hakkındaki düşüncelerine ilişkin verdikleri cevaplara göre oluşturulan tablo aşağıdaki şekilde sunulmuştur.

Tablo 4.4. 18. Çoğunluk Öğretmenlerin, Engelli Bireylerin Toplum İçinde Nasıl Algılandıklarına Yönelik Düşüncelerine İlişkin Tema ve Alt Temalar

Tema	Alt Tema	*f*
Sosyal Dışlanma (2 kişi)	Önyargı (Ö1)	1
	Dışlanan birey (Ö1)	1
	Ayrıştırıcı bir bakış açısı (Ö4)	1
	Sahte kabul (Ö4)	1
	ÖGB yönelik bilgi yetersizliği (Ö4)	1
	Utanma (Ö4)	1
Toplam		**6**
Sosyal Kabul (3 kişi)	Eskiye oranla olumlu algı oluşması (Ö2, Ö3, Ö5)	3
	Eşitlik (Ö2, Ö3)	2
	Sosyal haklar (Ö2, Ö3)	2
	Eğitilebilir bireyler (Ö5)	1
Toplam		**8**

Tablo 4.4.7.'de çoğunluk öğretmenlerin engelli bireylerin toplum içinde nasıl algılandıklarına yönelik düşüncelerine ait tema ve alt temalar görülmektedir. Tablo incelendiğinde, 2 öğretmenin *"Sosyal Dışlanma (6)"* ve 3 öğretmenin *"Sosyal Kabul (8)"* teması yönünde açıklama yaptığı görülmektedir. "*Sosyal Dışlanma"* teması "Önyargı (1), Dışlanan birey (1), Ayrıştırıcı bir bakış açısı (1), Sahte kabul (1), ÖGB yönelik bilgi yetersizliği (1) ve Utanma (1)" olmak üzere 6 alt temadan, "*Sosyal Kabul"* teması ise " Eskiye oranla olumlu algı oluşması (3), Eşitlik (2), Sosyal haklar (2) ve Eğitilebilir bireyler (1)" olmak üzere 4 alt temadan oluşmaktadır. Tablonun geneline baktığımızda çoğunluk öğretmenlerin engelli

bireylerin toplum içinde "*Sosyal Kabul*" teması yönünde algılandıklarını belirttiği ve alt temalardan da "Eskiye oranla olumlu algı oluşması (3)" alt temasının öne çıktığı görülmektedir.

Çalışma grubunda yer alan çoğunluk öğretmenleri, "*Sosyal Dışlanma"* temasına ait düşüncelerini aşağıdaki şekilde ifade etmişlerdir;

"Bak şimdi zannediyorum ki, bilemiyorum bende bir zamanlar yapmış olabilirim bunu, önyargı var yani mesela bir kişi iyi duyamayabilir ama duymadığı için iyi bir algıya sahip olmadığını düşünülür ama tabi böyle bir şey geçerli değil. Genel olarak bu konularda çok büyük ön yargıların olduğunu düşünüyorum." (Ö1)

Çalışma grubunda yer alan çoğunluk öğretmenleri, "*Sosyal Kabul"* temasına ait düşüncelerini aşağıdaki şekilde ifade etmişlerdir;

"Toplum algısı yıldan yıla şekilleniyor zaman içerisinde ve bence artık vatandaşlarımıza eşit davranılması gerektiği ve kariyerlerinin veya haklarını kullanmalarının önündeki engellerin hedef alındı ve dezavantajlar ortadan kaldırılır hale getirildi. (Ö2)

Araştırmanın alt amaçları doğrultusunda **azınlık öğretmenlerin,** engelli bireylerin toplum içinde nasıl algılandıkları hakkındaki düşüncelerine ilişkin verdikleri cevaplara göre oluşturulan tablo aşağıdaki şekilde sunulmuştur.

Tablo 4.4. 19. Azınlık Öğretmenlerinin, Engelli Bireylerin Toplum İçinde Nasıl Algılandıklarına Yönelik Düşüncelerine İlişkin Tema ve Alt Temalar

Tema	Alt Tema	*f*
Sosyal Dışlanma (4 kişi)	Ayrıştırıcı bir bakış açısı (Ö6, Ö9, Ö10)	3
	Utanma (Ö6)	1
	ÖGB yönelik bilgi yetersizliği (Ö7)	1
	Sokağa çıkmasını istememe (Ö9)	1
	Sahte kabul (Ö10)	1
Toplam		**7**
Sosyal Kabul (1 kişi)	Eskiye oranla olumlu algı oluşması (Ö8)	1
Toplam		**1**

Tablo 4.4.8.'de azınlık öğretmenlerin engelli bireylerin toplum içinde nasıl algılandıklarına yönelik düşüncelerine ait tema ve alt temalar görülmektedir. Tablo incelendiğinde, 4 öğretmenin *"Sosyal Dışlanma (7)"* ve 1 öğretmenin *"Sosyal Kabul (1)"* teması yönünde açıklama yaptığı görülmektedir. "*Sosyal Dışlanma"* teması

"Ayrıştırıcı bir bakış açısı (3), Utanma (1), ÖGB yönelik bilgi yetersizliği (1), Sokağa çıkmasını istememe (1) ve Sahte kabul (1)" olmak üzere 5 alt temadan, "*Sosyal Kabul"* teması ise "Eskiye oranla olumlu algı oluşması (1)" olmak üzere 1 alt temadan oluşmaktadır. Tablonun geneline baktığımızda azınlık öğretmenlerin engelli bireylerin toplum içinde "*Sosyal Dışlanma"* teması yönünde algılandıklarını ve alt temalardan da "Ayrıştırıcı bir bakış açısı (3)" alt temasının öne çıktığı görülmektedir.

Çalışma grubunda yer alan azınlık öğretmenleri, "*Sosyal Dışlanma"* temasına ait düşüncelerini aşağıdaki şekilde ifade etmişlerdir;

"Bizim burada yaşadığımız Batı Trakya'daki kendi toplumumuza göre değerlendirecek olursam eğer eeeee ben işte çalıştığım yıllar boyunca gözlemlediğim kadarıyla şunu söyleyebilirim ki çoğu insan tarafından bu bir ayıp utanılacak bir şey gibi görülüyor. Aileler bunu çok kolay kabullenemiyor. Eeeee keşke daha çok bilinçli olsak toplum olarak bu konuda." (Ö6)

Çalışma grubunda yer alan azınlık öğretmenleri, "*Sosyal Kabul"* temasına ait düşüncelerini aşağıdaki şekilde ifade etmişlerdir;

"Sanırım geçmişe oranla günümüzde bu konuda büyük ölçüde iyi bir eee toplum tarafından iyi bir duruma geldiğimizi düşünüyorum. Yani toplumun bakışının eskiye nazaran daha iyi olduğunu düşünüyorum." (Ö8)

Tablo 4.4.7. ve Tablo 4.4.8. birlikte incelendiğinde çoğunluk öğretmenler, engelli bireylerin toplum içerisinde "*Sosyal Kabul"* teması yönünde algılandıklarını belirttiği ve alt temalardan da "Eskiye oranla olumlu algı oluşması (3)" alt temasını öne çıktığı görülmektedir. Azınlık öğretmenleri ise engelli bireylerin "*Sosyal Dışlanma"* teması yönünde algılandıklarını belirtirken, alt temalardan da "Ayrıştırıcı bir bakış açısı (3)" alt temasının öne çıktığı görülmektedir.

Araştırmanın alt amaçları doğrultusunda **çoğunluk katılımcıların,** engelli bireylerin toplum içinde nasıl algılandıkları hakkındaki düşüncelerine ilişkin verdikleri cevaplara göre oluşturulan tablo aşağıdaki şekilde sunulmuştur.

Tablo 4.4. 20. Çoğunluk Katılımcıların, Engelli Bireylerin Toplum İçinde Nasıl Algılandıklarına Yönelik Düşüncelerine İlişkin Tema ve Alt Temalar

Tema	Alt Tema	*f*
Sosyal Dışlanma (11 kişi)	ÖGB yönelik bilgi yetersizliği (A4, A5, Y1, Y2, P5, Ö4)	6
	İletişimden kaçınma (A1, A4, A5)	3
	Önyargı (A4, Y2, Ö1)	3
	Acıma (Y2, Y4)	2
	Görmezden gelme (A1, A4)	2
	Gelişmelerin yetersiz kalması (A3, P4)	2
	Sahte kabul (Y3, Ö4)	2
	Bilgi yetersizliği (A3)	1
	Sokağa çıkmasını istememe (A5)	1
	Zavallı görme (Y2)	1
	Problemli birey olarak algılama (Y4)	1
	Dışlanan birey (Ö1)	1
	Ayrıştırıcı bir bakış açısı (Ö4)	1
	Utanma (Ö4)	1
Toplam		**27**
Sosyal Kabul (9 kişi)	Eskiye oranla olumlu algı oluşması (A2, Ö2, Ö3, Ö5)	4
	Hümanistik bakış açısı (P1, P2, P3)	3
	Eşitlik (Ö2, Ö3)	2
	İnsani duygu ile kabul (P1, P3)	2
	Sosyal haklar (Ö2, Ö3)	2
	STK'ının olumlu etkisi (A2)	1
	Bilgi düzeyi arttı (A2)	1
	Kendine has özellikleri olan (Y5)	1
	Dini değerlerin etkisi (P2)	1
	Eğitilebilir bireyler (Ö5)	1
Toplam		**18**

Tablo 4.4.9.'da çalışmaya katılan tüm çoğunluk katılımcıların, engelli bireylerin toplum içinde nasıl algılandıklarına yönelik düşüncelerine ait tema ve alt temalar görülmektedir. Tablo incelendiğinde, çalışmaya katılan 20 katılımcıdan 11 katılımcının *"Sosyal Dışlanma (27)"* ve 9 katılımcının *"Sosyal Kabul (18)"* teması yönünde açıklama yaptığı görülmektedir. "*Sosyal Dışlanma"* teması "ÖGB yönelik bilgi yetersizliği (6), İletişimden kaçınma (3), Önyargı (3), Acıma (2), Görmezden gelme (2), Gelişmelerin yetersiz kalması (2), Sahte kabul (2), Bilgi yetersizliği (1), Sokağa çıkmasını istememe (1), Zavallı görme (1), Problemli birey olarak algılama (1), Dışlanan birey (1), Ayrıştırıcı bir bakış açısı (1) ve Utanma (1)" olmak üzere 14 alt temadan oluşmaktadır. "*Sosyal kabul"* teması ise "Eskiye oranla olumlu algı oluşması (4), Hümanistik bakış açısı (3), Eşitlik (2), İnsani duygu ile kabul (2),

Sosyal haklar (2), STK'ının olumlu etkisi (1), Bilgi düzeyi arttı (1), Kendine has özellikleri olan (1), Dini değerlerin etkisi (1) ve Eğitilebilir bireyler (1)" olmak üzere 10 alt temadan oluşmaktadır. Tablonun geneline baktığımızda çalışmaya katılan çoğunlukların engelli bireylerin toplum içinde "*Sosyal Dışlanma"* teması yönünde algılandıklarını belirttiği ve alt temalardan da "ÖGB yönelik bilgi yetersizliği (6)" alt temasının öne çıktığı görülmektedir.

Çalışma grubunda yer alan çoğunluk katılımcıları, "*Sosyal Dışlanma"* temasına ait düşüncelerini aşağıdaki şekilde ifade etmişlerdir;

"... Problem şu ki insanlar (engellilerin) ihtiyaçlarını anlamıyorlar, bir rampaya park ediyorsun. Onlara saygı duyuyorum diyorsun ama gerçekte ihtiyaçlarına ve zorluklarına karşı bir fikrin bile yok. Bu insanların (engelliler) zaten normal insanlara göre her gün günlük 3 katı çabaya ihtiyacı var." (Y3)

Çalışma grubunda yer alan çoğunluk katılımcılar, "*Sosyal Kabul"* temasına ait düşüncelerini aşağıdaki şekilde ifade etmişlerdir;

"...çoğunluğun engelli bireyleri insani duygularla ve neşeyle kabul ettiğine ve bu insanları yüksek bir sosyal konuma yerleştirerek tanımladığına inanıyorum." (P1).

Araştırmanın alt amaçları doğrultusunda **azınlık katılımcıların,** engelli bireylerin toplum içinde nasıl algılandıkları hakkındaki düşüncelerine ilişkin verdikleri cevaplara göre oluşturulan tablo aşağıdaki şekilde sunulmuştur.

Tablo 4.4. 21. Azınlık Katılımcıların, Engelli Bireylerin Toplum İçinde Nasıl Algılandıklarına Yönelik Düşüncelerine İlişkin Tema ve Alt Temalar

Tema	Alt Tema	*f*
Sosyal Dışlanma (17 kişi)	Ayrıştırıcı bir bakış açısı (A7, Y8, Y10, İ1, İ3, Ö6, Ö9, Ö10)	8
	Dışlanan birey (A6, A7, Y8, Y10, İ3, İ4)	6
	Acıma (A6, Y6, Y9, İ5)	4
	Sahte kabul (A9, A10, Y9, Ö10)	4
	Sokağa çıkmasını istememe (A6, Y10, İ3, Ö9)	4
	Zavallı görme (A6, A8, Y6)	3
	Sözde merhametin olması (A9)	1
	Yanlış anlama (A10)	1
	Bilgi yetersizliği (İ1)	1
	Utanma (Ö6)	1
	ÖGB yönelik bilgi yetersizliği (Ö7)	1
Toplam		**34**
Sosyal Kabul (3 kişi)	Özel gereksinimi olan (Y7)	1
	Yardıma ihtiyacı olan (Y7)	1
	İnsani duygu ile kabul (İ2)	1
	Eskiye oranla olumlu algı oluşması (Ö8)	1
Toplam		**4**

Tablo 4.4.10.'da çalışmaya katılan tüm azınlık katılımcıların, engelli bireylerin toplum içinde nasıl algılandıklarına yönelik düşüncelerine ait tema ve alt temalar görülmektedir. Tablo incelendiğinde, 20 katılımcıdan 17 katılımcının *"Sosyal Dışlanma (34)"* ve 3 katılımcının *"Sosyal Kabul (4)"* yönünde açıklama yaptığı görülmektedir. "*Sosyal Dışlanma"* teması "Ayrıştırıcı bir bakış açısı (8), Dışlanan birey (6), Acıma (4), Sahte kabul (4) Sokağa çıkmasını istememe (4), Zavallı görme (3), Sözde merhametin olması (1), Yanlış anlama (1), Bilgi yetersizliği (1), Utanma (1) ve ÖGB yönelik bilgi yetersizliği (1)" olmak üzere 11 alt temadan oluşmaktadır. "*Sosyal Kabul"* teması ise "Özel gereksinimi olan (1), Yardıma ihtiyacı olan (1), İnsani duygu ile kabul (1) ve Eskiye oranla olumlu algı oluşması (1)" olmak üzere 4 alt temadan oluşmaktadır. Tablonun geneline baktığımızda çalışmaya katılan azınlığın engelli bireylerin toplum içinde "*Sosyal Dışlanma"* teması yönünde algılandıklarını belirttiği ve alt temalardan da "Ayrıştırıcı bir bakış açısı (8)" alt temasının öne çıktığı görülmektedir.

Çalışma grubunda yer alan azınlık katılımcılarının, "*Sosyal Dışlanma"* temasına ait düşüncelerini aşağıdaki şekilde ifade etmişlerdir;

"Hmmm çevremde (hafif gülümsüyor) bazen şey olabiliyor farklı bakışların gözaltında kalabiliyoruz ama alıştım artık takmıyorum kafama. Ama çok olduğu var yani özelliklede çocuklarda küçük çocuklar o da işte şimdi okula falan gidince fark ettik özellikle. Normalde bebek arabasıyla taşıdığıma çok fazla fark etmiyorlar ama şimdi okula falan gittiğimizde fark edildiğinde bakışların çok farklı olduğunu hissediyorsun." (A7)

Tablo 4.4.9. ve Tablo 4.4.10.birlikte incelendiğinde çoğunluk ve azınlık katılımcıların "*Sosyal Dışlanma"* temasında hemfikir olduğu görülmektedir. Çoğunluk katılımcılar "ÖGB yönelik bilgi yetersizliği (6)" ve azınlık katılımcıların ise "Ayrıştırıcı bir bakış açısı (8)" alt temasını belirttiği görülmektedir.

Araştırmanın alt amaçları doğrultusunda **çalışmaya dâhil edilen katılımcıların,** engelli bireylerin toplum içinde nasıl algılandıkları hakkındaki düşüncelerine ilişkin verdikleri cevaplara göre oluşturulan tablo aşağıdaki şekilde sunulmuştur.

Tablo 4.4. 22. Çoğunluk Ve Azınlık Katılımcıların, Engelli Bireylerin Toplum İçinde Nasıl Algılandıklarına Yönelik Düşüncelerine İlişkin Tema ve Alt Temalar

Tema	Alt Tema	*f*
Sosyal Dışlanma (28 kişi)	Ayrıştırıcı bir bakış açısı (A7, Y8, Y10, İ1, İ3, Ö4, Ö6, Ö9, Ö10)	9
	Dışlanan birey (A6, A7, Y8, Y10, İ3, İ4, Ö1)	7
	ÖGB yönelik bilgi yetersizliği (A4, A5, Y1, Y2, P5, Ö4, Ö7)	7
	Acıma (A6, Y2, Y4, Y6, Y9, İ5)	6
	Sahte kabul (A9, A10, Y3, Y9, Ö4, Ö10)	6
	Sokağa çıkmasını istememe (A5, A6, Y10, İ3, Ö9)	5
	Zavallı görme (A6, A8, Y2, Y6)	4
	İletişimden kaçınma (A1, A4, A5)	3
	Önyargı (A4, Y2, Ö1)	3
	Utanma (Ö4, Ö6)	2
	Görmezden gelme (A1, A4)	2
	Bilgi yetersizliği (A3, İ1)	2
	Gelişmelerin yetersiz kalması (A3, P4)	2
	Sözde merhametin olması (A9)	1
	Yanlış anlama (A10)	1
	Problemli birey olarak algılama (Y4)	1
Toplam		**61**
Sosyal Kabul (12 kişi)	Eskiye oranla olumlu algı oluşması (A2, Ö2, Ö3, Ö5, Ö8)	5
	Hümanistik bakış açısı (P1, P2, P3)	3
	İnsani duygu ile kabul (P1, P3, İ2)	3
	Eşitlik (Ö2, Ö3)	2
	Sosyal haklar (Ö2, Ö3)	2
	STK'nın olumlu etkisi (A2)	1
	Bilgi düzeyi arttı (A2)	1
	Kendine has özellikleri olan (Y5)	1
	Yardıma ihtiyacı olan (Y7)	1
	Özel gereksinimi olan (Y7)	1
	Dini değerlerin etkisi (P2)	1
	Eğitilebilir birey (Ö5)	1
Toplam		**22**

Tablo 4.4.11.'de çalışmaya katılan tüm çoğunluk ve azınlık katılımcıların, engelli bireylerin toplum içinde nasıl algılandıklarına yönelik düşüncelerine ait tema ve alt temalar görülmektedir. Tablo incelendiğinde, 40 katılımcıdan 28 katılımcının *"Sosyal Dışlanma (61)"* ve 12 katılımcının *"Sosyal Kabul (22)"* teması yönünde açıklama yaptığı görülmektedir. "*Sosyal Dışlanma"* teması "Ayrıştırıcı bir bakış

açısı (9), Dışlanan birey (7), ÖGB yönelik bilgi yetersizliği (7), Acıma (6), Sahte kabul (6), Sokağa çıkmasını istememe (5), Zavallı görme (4), İletişimden kaçınma (3), Önyargı (3), Utanma (2), Görmezden gelme (2), Bilgi yetersizliği (2), Gelişmelerin yetersiz kalması (2), Sözde merhametin olması (1), Yanlış anlama (1) ve Problemli birey olarak algılama (1)" olmak üzere 16 alt temadan oluşmaktadır. "*Sosyal Kabul"* teması ise "Eskiye oranla olumlu algı oluşması (5), Hümanistik bakış açısı (3), İnsani duygu ile kabul (3), Eşitlik (2), Sosyal haklar (2), STK'nın olumlu etkisi (1), Bilgi düzeyi arttı (1), Kendine has özellikleri olan (1), Yardıma ihtiyacı olan (1), Özel gereksinimi olan (1), Dini değerlerin etkisi (1) ve Eğitilebilir birey (1) olmak üzere 12 alt temadan oluşmaktadır. Tablonun geneline baktığımızda çalışmaya katılan katılımcıların engelli bireylerin toplum içinde "*Sosyal Dışlanma"* teması yönünde algılandıklarını belirttiği ve alt temalardan da "Ayrıştırıcı bir bakış açısı (9)" alt temasının öne çıktığı görülmektedir.

Çalışma grubunda yer alan katılımcılar, "*Sosyal Dışlanma"* temasına ait düşüncelerini aşağıdaki şekilde ifade etmişlerdir;

"Kötü dışlayıcı farklı gözle bakılan her ortamda istenmiyorlar, istenmeyen bireyler." (Y10)

Çalışma grubunda yer alan katılımcılar, "*Sosyal Kabul"* temasına ait düşüncelerini aşağıdaki şekilde ifade etmişlerdir;

"Bu konu karşısında yavaş yavaş olumlu yönde bir duruş ve bakış açısı şekillenmeye başladı. Çünkü eskiden bir yok sayma vardı." (Ö3)

4.5. Çoğunluk ve Azınlık Gruplarında Yer Alan Engelli Çocuk Ebeveynlerinin, Engelli Çocuğun Yakınlarının, Din Görevlilerinin, ve Öğretmenlerin Engelli Bireylerin Eğitilebileceğine veya Tedavi Edilerek İyileşebileceğine Yönelik Görüşlerinin Değişimine İlişkin Bulgular

Araştırmanın alt amaçları doğrultusunda **engelli çocuğa sahip çoğunluk ebeveynlerin,** engelli bireylerin eğitilebileceğine veya tedavi edilerek iyileşme göstereceğine yönelik düşüncelerine ilişkin oluşturulan tablo aşağıdaki şekilde sunulmuştur.

Tablo 4.5. 12. Engelli Çocuğa Sahip Çoğunluk Ebeveynlerin, Engelli Bireylerin Eğitilebileceğine veya Tedavi Edilerek İyileşme Göstereceğine Yönelik İnançlarına Ait Tema ve Alt Temalar

Tema	Alt Tema	*f*
Eğitilebilir (- kişi)		
Toplam		-
Kısmen Eğitilebilir (5 kişi)	Engel türünün/derecesinin etkisi (A2, A3, A4, A5)	4
	Yerleşim birimine bağlı olanak (A2, A4)	2
	Emek verilmeli (A1, A3)	2
	Yeni metotlar (A1)	1
	Eğitim kurumlarını önemi (A2)	1
	STK'nın önemi (A4)	1
Toplam		**11**

Tablo 4.5.1.'de çoğunluk ebeveynlerin, engelli bireylerin eğitilebileceğine veya tedavi edilerek iyileşme göstereceğine yönelik inançlarına ait tema ve alt temalar görülmektedir. Tablo incelendiğinde çalışmaya katılan 5 ebeveynin de *"Kısmen Eğitilebilir (11)"* temasında hemfikir olduğu*, "Eğitilebilir"* temasının ise yer almadığı görülmektedir. "*Kısmen Eğitilebilir"* teması "Engel türünün/derecesinin etkisi (4), Yerleşim birimine bağlı olanak (2), Emek verilmeli (2), Yeni metotlar (1), Eğitim kurumlarının önemi (1) ve STK'nın önemi (1)" olmak üzere 6 alt temadan oluşmaktadır. Çoğunluk ebeveynlerin engelli bireylerin eğitilebileceğine veya tedavi ile iyileşebileceğine yönelik düşüncelerinin "*Kısmen Eğitilebilir"* yönünde olduğu ve bu tema içerisinde "Engel türünün/derecesinin etkisi (4)" alt temasının öne çıktığı görülmektedir.

Çalışma grubunda yer alan engelli çocuğa sahip çoğunluk ebeveynleri, "*Kısmen Eğitilebilir"* temasına ait görüşlerini aşağıdaki şekilde ifade etmişlerdir;

"... Bazıları evet, bazıları hayır. Ama her zaman çaba olmalı, en iyi olanı (optimal) olanı elde edebilmek için." (A3)

Araştırmanın alt amaçları doğrultusunda **engelli çocuğa sahip azınlık ebeveynlerinin,** engelli bireylerin eğitilebileceğine veya tedavi edilerek iyileşme göstereceğine yönelik düşüncelerine ilişkin oluşturulan tablo aşağıdaki şekilde sunulmuştur.

Tablo 4.5. 13. Engelli Çocuğa Sahip Azınlık Ebeveynlerin, Engelli Bireylerin Eğitilebileceğine veya Tedavi Edilerek İyileşme Göstereceğine Yönelik İnançlarına Ait Tema ve Alt Temalar

Tema	Alt Tema	*f*
Eğitilebilir (4 kişi)	Yaşanmışlık (A8, A9, A10)	3
	Uzman desteği (A7)	1
	Bilimsel yöntemlerle (A7)	1
Toplam		**5**
Kısmen Eğitilebilir (1 kişi)	Engel türünün/derecesinin etkisi (A6)	1
Toplam		**1**

Tablo 4.5.2.'de engelli çocuğu olan azınlık ebeveynlerinin, engelli bireylerin eğitilebileceğine veya tedavi edilerek iyileşme göstereceğine yönelik inançlarına ait tema ve alt temalar görülmektedir. Tablo incelendiğinde 4 ebeveynin *"Eğitilebilir (5)",* 1 ebeveynin ise *"Kısmen Eğitilebilir (1)"* temasında yoğunlaştığı görülmektedir. "*Eğitilebilir"* teması "Yaşanmışlık (3), Uzman desteği (1) ve Bilimsel yöntemlerle (1)" olmak üzere 3 alt temadan, "*Kısmen Eğitilebilir"* teması ise "Engel türünün/derecesinin etkisi (1)" olmak üzere 1 alt temadan oluşmaktadır. Azınlık ebeveynlerin engelli bireylerin eğitilebileceğine veya tedavi ile iyileşebileceğine yönelik düşüncelerinin *"Eğitilebilir"* teması yönünde olduğu ve bu tema içerisinde "Yaşanmışlık (3)" alt temasının öne çıktığı görülmektedir.

Çalışma grubunda yer alan engelli çocuğa sahip azınlık ebeveynleri, "*Eğitilebilir"* temasına ait görüşlerini aşağıdaki şekilde ifade etmişlerdir;

"Evet, kesinlikle inanıyorum. Bunu kendi çocuğumdan görüyorum zaten." (A9)

Çalışma grubunda yer alan engelli çocuğa sahip azınlık ebeveynleri, "*Kısmen Eğitilebilir*" temasına ait görüşlerini aşağıdaki şekilde ifade etmişlerdir;

"Yaniii Ç. dersen ki eğitilerek tedavi olmuyor ama bazıları oluyor yani...Yani ne diyeyim." (A6)

Tablo 4.5.1. ve Tablo 4.5.2. birlikte incelendiğinde çoğunluk ebeveynler engelli bireylerin eğitilebileceğine veya tedavi ile iyileşebileceğine yönelik düşüncelerinin "*Kısmen Eğitilebilir"* yönünde olduğu belirlenirken, azınlık ebeveynlerinin ise düşüncelerinin "*Eğitilebilir"* temasını yönünde olduğu belirlenmiştir. Alt temalarda ise çoğunluk ebeveynlerde "Engel türünün/derecesinin etkisi (4)", azınlık ebeveynlerinde "Yaşanmışlık (3)" alt temasının öne çıktığı görülmektedir.

Araştırmanın alt amaçları doğrultusunda **engelli çocuğun yakını olan çoğunluk ebeveynlerin,** engelli bireylerin eğitilebileceğine veya tedavi edilerek iyileşme göstereceğine yönelik düşüncelerine ilişkin oluşturulan tablo aşağıdaki şekilde sunulmuştur.

Tablo 4.5. 14. Engelli Çocuğun Yakını Olan Çoğunluk Ebeveynlerin, Engelli Bireylerin Eğitilebileceğine veya Tedavi Edilerek İyileşme Göstereceğine Yönelik İnançlarına Ait Tema ve Alt Temalar

Tema	Alt Tema	*f*
Eğitilebilir (5 kişi)	Uzman desteği (Y1, Y3)	2
	Yaşanmışlık (Y4, Y5)	2
	Aile desteği (Y1)	1
	Durumun kötüye kullanılmaması (Y2)	1
	Çaba sarfının önemi (Y3)	1
Toplam		**7**
Kısmen Eğitilebilir (- kişi)		
Toplam		-

Tablo 4.5.3.'de engelli çocuğun yakını olan çoğunluk ebeveynlerin, engelli bireylerin eğitilebileceğine veya tedavi edilerek iyileşme göstereceğine yönelik inançlarına ait tema ve alt temalar görülmektedir. Tablo incelendiğinde çalışmaya katılan 5 ebeveynin de *"Eğitilebilir (5)"* teması yönünde düşüncesini belirttiği, *"Kısmen Eğitilebilir"* temasının yer almadığı görülmektedir. "*Eğitilebilir"* teması "Uzman desteği (2), Yaşanmışlık (2), Aile desteği (1), Durumun kötüye kullanılmaması (1) ve Çaba sarfının önemi (1)" olmak üzere 5 alt temadan

oluşmaktadır. Tablonun geneline baktığımızda engelli çocuğun yakını olan çoğunluk ebeveynlerin engelli bireylerin eğitilebileceğine veya tedavi ile iyileşebileceğine yönelik düşüncelerinin "*Eğitilebilir"* teması yönünde olduğu ve bu tema içerisinde "Uzman desteği (2) ve Yaşanmışlık (2)" alt temalarının öne çıktığı görülmektedir.

Çalışma grubunda yer alan engelli çocuğun yakını olan çoğunluk ebeveynler, "*Eğitilebilir"* temasına ait görüşlerini aşağıdaki şekilde ifade etmişlerdir;

"Bunu yapabilirler ama tuzağa düşmemeliyiz. Bazı bireyler bir seviyeye kadar ulaşabilirler, ne kadar denersek deneyelim bunları aşamayız. Ama uygun çevre oluşturulduğunda gelişebilecek başkaları da var." (Y2)

Araştırmanın alt amaçları doğrultusunda **engelli çocuğun yakını olan azınlık ebeveynlerinin,** engelli bireylerin eğitilebileceğine veya tedavi edilerek iyileşme göstereceğine yönelik düşüncelerine ilişkin oluşturulan tablo aşağıdaki şekilde sunulmuştur.

Tablo 4.5. 15. Engelli Çocuğun Yakını Olan Azınlık Ebeveynlerin, Engelli Bireylerin Eğitilebileceğine veya Tedavi Edilerek İyileşme Göstereceğine Yönelik İnançlarına Ait Tema ve Alt Temalar

Tema	Alt Tema	*f*
Eğitilebilir (4 kişi)	Yaşanmışlık (Y6)	1
	Sosyal kabul (Y8)	1
	Uzman desteği (Y9)	1
	Nitelikli eğitim (Y9)	1
	Her koşulda eğitimin önemi (Y10)	1
Toplam		**5**
Kısmen Eğitilebilir (1 kişi)	Engel türünün/derecesinin etkisi (Y7)	1
	Sosyal destek (Y7)	1
Toplam		**2**

Tablo 4.5.4.'de engelli çocuğun yakını olan azınlık ebeveynlerinin, engelli bireylerin eğitilebileceğine veya tedavi edilerek iyileşme göstereceğine yönelik inançlarına ait tema ve alt temalar görülmektedir. Tablo incelendiğinde 4 ebeveynin *"Eğitilebilir (4)",* 1 ebeveynin ise *"Kısmen Eğitilebilir (2)"* dediği görülmektedir. "*Eğitilebilir"* teması "Yaşanmışlık (1), Sosyal kabul (1), Uzman desteği (1), Nitelikli eğitim (1) ve Her koşulda eğitimin önemi (1)" olmak üzere 5 alt temadan, "*Kısmen Eğitilebilir"* teması ise "Engel türünün/derecesinin etkisi (1) ve Sosyal destek (1)" olmak üzere 2 alt temadan oluşmaktadır. Genele baktığımızda engelli çocuğun yakını olan azınlık ebeveynleri engelli bireylerin eğitilebileceğine veya tedavi ile

iyileşebileceğine yönelik düşüncelerinin "*Eğitilebilir"* teması yönünde olduğu ve alt temalarında eşitlik gösterdiği görülmektedir.

Çalışma grubunda yer alan engelli çocuğun yakını olan azınlık ebeveynleri, "*Eğitilebilir"* temasına ait görüşlerini aşağıdaki şekilde ifade etmişlerdir;

"Mutlaka daha fazla iyileşebileceğine inanıyorum durumu her neyse." (Y10)

Çalışma grubunda yer alan engelli çocuğun yakını olan azınlık ebeveynler, "*Kısmen Eğitilebilir*" temasına ait görüşlerini aşağıdaki şekilde ifade etmişlerdir;

"Yani engel durumuna göre çok farklılık gösterir tabi ama şunu düşünüyorum eğitimsel desteğin çok önemli olduğunu düşünüyorum. Bunun haricinde sosyal desteğin çok önemli olduğunu düşünüyorum. Yani bu bireylerin kabul edildiklerini hissederlerse tabi toplumda bence sorunsuz yaşayabileceklerine inanıyorum." (Y7)

Tablo 4.5.3. ve Tablo 4.5.4. birlikte incelendiğinde çoğunluk ebeveynlerin ve azınlık ebeveynlerinin engelli bireylerin eğitilebileceğine veya tedavi ile iyileşebileceğine yönelik düşüncelerinin "*Eğitilebilir"* teması yönünde olduğu belirlenmiştir. Çoğunluk ebeveynlerde "Uzman desteği (2) ve Yaşanmışlık (2)" alt temaları öne çıkarken, azınlık ebeveynlerinde alt temalar eşitlik göstermektedir.

Araştırmanın alt amaçları doğrultusunda **çoğunluk din görevlilerinin,** engelli bireylerin eğitilebileceğine veya tedavi edilerek iyileşme göstereceğine yönelik düşüncelerine ilişkin oluşturulan tablo aşağıdaki şekilde sunulmuştur.

Tablo 4.5. 16. Çoğunluk Din Görevlilerinin (Papazların), Engelli Bireylerin Eğitilebileceğine veya Tedavi Edilerek İyileşme Göstereceğine Yönelik İnançlarına Ait Tema ve Alt Temalar

Tema	Alt Tema	*f*
Eğitilebilir (5 kişi)	İşbirliği (P1, P2, P3)	3
	Sosyal kabul (P3, P5)	2
	Aile desteği (P3)	1
	Yaşanmışlık (P4)	1
	Uzman desteği (P5)	1
	Sağlanan olanaklar (P5)	1
Toplam		**9**
Kısmen Eğitilebilir (- kişi)		
Toplam		-

Tablo 4.5.5.'te çoğunluk din görevlilerinin, engelli bireylerin eğitilebileceğine veya tedavi edilerek iyileşme göstereceğine yönelik inançlarına ait tema ve alt temalar görülmektedir. Tablo incelendiğinde çalışmaya katılan 5 papazın da *"Eğitilebilir (5)"* temasında hem fikir olduğu, *"Kısmen Eğitilebilir"* temasının yer almadığı görülmektedir. "*Eğitilebilir*" teması "İşbirliği (3), Sosyal kabul (2), Aile desteği (1), Yaşanmışlık (1), Uzman desteği (1) ve Sağlanan olanaklar (1)" olarak 6 alt temadan oluşmaktadır. Tablonun geneline baktığımızda ise papazların engelli bireylerin eğitilebileceğine veya tedavi ile iyileşebileceğine yönelik düşüncelerinin "*Eğitilebilir"* yönünde olduğu ve alt temalarında ise "İşbirliği (3)" temasının öne çıktığı görülmektedir.

Çalışma grubunda yer alan papazlar, "*Eğitilebilir"* temasına ait görüşlerini aşağıdaki şekilde ifade etmişlerdir;

"Tabii ki, uzmanlardan uygun koşullar ve devlet tarafında uygun araçlar olduğu sürece bir zorunluluktur." (P5)

Araştırmanın alt amaçları doğrultusunda **azınlık din görevlilerinin,** engelli bireylerin eğitilebileceğine veya tedavi edilerek iyileşme göstereceğine yönelik düşüncelerine ilişkin oluşturulan tablo aşağıdaki şekilde sunulmuştur.

Tablo 4.5. 17. Azınlık Din Görevlilerinin (İmamların), Engelli Bireylerin Eğitilebileceğine veya Tedavi Edilerek İyileşme Göstereceğine Yönelik İnançlarına Ait Tema ve Alt Temalar

Tema	Alt Tema	*f*
Eğitilebilir (3 kişi)	Teknoloji (İ3)	1
	Yaşanmışlık (İ4)	1
	Nitelikli eğitim (İ5)	1
Toplam		**3**
Kısmen Eğitilebilir (2 kişi)	Engel türünün/derecesinin etkisi (İ1,İ2)	2
	Fiziki olanaklar (İ2)	1
	Emek verilmeli (İ2)	1
Toplam		**4**

Tablo 4.5.6.'da azınlık din görevlilerinin, engelli bireylerin eğitilebileceğine veya tedavi edilerek iyileşme göstereceğine yönelik inançlarına ait tema ve alt temalar görülmektedir. Tablo incelendiğinde 3 imamın *"Eğitilebilir (3)"* temasında; 2 imamın ise *"Kısmen Eğitilebilir (4)"* temasında yoğunlaştığı görülmektedir. "*Eğitilebilir"* teması "Teknoloji (1), Yaşanmışlık (1) ve Nitelikli eğitim (1)"olmak üzere 3 alt temadan, "*Kısmen Eğitilebilir"* teması ise "Engel türünün/derecesinin

etkisi (2), Fiziki olanaklar (1) ve Emek verilmeli (1)" olmak üzere 3 alt temadan oluşmaktadır. Tablonun geneline baktığımızda; imamların engelli bireylerin eğitilebileceğine veya tedavi ile iyileşebileceğine yönelik düşüncelerinin "*Kısmen Eğitilebilir"* teması yönünde olduğu ve alt temalarında ise "Engel türünün/derecesinin etkisi (2)" temasının öne çıktığı görülmektedir.

Çalışma grubunda yer alan imamlar, "*Eğitilebilir"* temasına ait görüşlerini aşağıdaki şekilde ifade etmişlerdir;

"Kesinlikle sağlayabilirler. Yani özellikle bu günkü 21. yy teknolojisiyle daha da geliştirilebilir daha da eğitilebilirler." (İ3)

Çalışma grubunda yer alan imamlar, "*Kısmen Eğitilebilir"* temasına ait görüşlerini aşağıdaki şekilde ifade etmişlerdir;

"Engelli bireylerin yani sınıflarına göre yani imkânlar çerçevesinde eğitilebilirler. Durumlarına göre yani engellilik durumlarına göre ve en azından bir noktaya kadar tedavi edilebileceklerini de düşünüyorum iyileşme gösterebileceklerine inancındayım. Uğraşıldığı zaman." (İ2)

Tablo 4.5.5. ve Tablo 4.5.6.birlikte incelendiğinde papazların engelli bireylerin eğitilebileceğine veya tedavi ile iyileşebileceğine yönelik düşüncelerinin "*Eğitilebilir"* teması yönünde olduğu ve alt temalarında "İşbirliği(3)" temasının öne çıktığı belirlenirken; imamlarda "*Kısmen Eğitilebilir"* temasının ve alt temalardan ise "Engel türünün/derecesinin etkisi (2)" temasının öne çıktığı görülmektedir.

Araştırmanın alt amaçları doğrultusunda **çoğunluk öğretmenlerin,** engelli bireylerin eğitilebileceğine veya tedavi edilerek iyileşme göstereceğine yönelik düşüncelerine ilişkin oluşturulan tablo aşağıdaki şekilde sunulmuştur.

Tablo 4.5. 18. Çoğunluk Öğretmenlerin, Engelli Bireylerin Eğitilebileceğine veya Tedavi Edilerek İyileşme Göstereceğine Yönelik İnançlarına Ait Tema ve Alt Temalar

Tema	Alt Tema	*f*
Eğitilebilir (4 kişi)	Nitelikli eğitim (Ö2, Ö4)	2
	Yaşanmışlık (Ö1)	1
	İşlevsellik (Ö1)	1
	Aile eğitimi (Ö5)	1
	Hizmetiçi eğitim (Ö5)	1
Toplam		**6**
Kısmen Eğitilebilir(1 kişi)	Engel türünün/derecesinin etkisi (Ö3)	1
Toplam		**1**

Tablo 4.5.7.'de çoğunluk öğretmenlerin engelli bireylerin eğitilebileceğine veya tedavi edilerek iyileşme göstereceğine yönelik inançlarına ait tema ve alt temalar görülmektedir. Tabloya göre 4 öğretmenin *"Eğitilebilir (6)",* 1 öğretmenin ise *"Kısmen Eğitilebilir (1)"* teması yönünde cevap verdiği görülmektedir. "*Eğitilebilir"* teması "Nitelikli eğitim (2), Yaşanmışlık (1), İşlevsellik (1), Aile eğitimi (1) ve Hizmetiçi eğitim (1)"olmak üzere 5 alt temadan, "*Kısmen Eğitilebilir"* teması ise "Engel türünün/derecesinin etkisi (1)" olmak üzere 1 alt temadan oluşmaktadır. Tablonun geneline baktığımızda çoğunluk öğretmenlerin engelli bireylerin eğitilebileceğine veya tedavi ile iyileşebileceğine yönelik düşüncelerinin "*Eğitilebilir"* teması yönünde olduğu ve alt temalarında ise "Nitelikli eğitim (2)" alt temasının öne çıktığı görülmektedir.

Çalışma grubunda yer alan çoğunluk öğretmenleri, "*Eğitilebilir"* temasına ait görüşlerini aşağıdaki şekilde ifade etmişlerdir;

"Evet, buna kesin olarak inanıyorum. Yeter ki hükümet eğitimcilerini ve gerekli olan kişileri eğitsin ve bu argümanı destekleyecek yapılar olmalı. Ayrıca bu bireylere sahip olan aileler içinde eğitim ve yönlendirme gerekli." (Ö5)

Çalışma grubunda yer alan çoğunluk öğretmenleri, "*Kısmen Eğitilebilir"* temasına ait görüşlerini aşağıdaki şekilde ifade etmişlerdir;

"Duruma bağlı ilerleme ancak gerçekleşebilir. Engellilik derecesine bağlı olarak değişebilir." (Ö3)

Araştırmanın alt amaçları doğrultusunda **azınlık öğretmenlerin,** engelli bireylerin eğitilebileceğine veya tedavi edilerek iyileşme göstereceğine yönelik düşüncelerine ilişkin oluşturulan tablo aşağıdaki şekilde sunulmuştur.

Tablo 4.5.19. Azınlık Öğretmenlerinin, Engelli Bireylerin Eğitilebileceğine veya Tedavi Edilerek İyileşme Göstereceğine Yönelik İnançlarına Ait Tema ve Alt Temalar

Tema	Alt Tema	*f*
Eğitilebilir (4 kişi)	Her koşulda eğitimin önemi (Ö6)	1
	Yaşanmışlık (Ö7)	1
	Kaynaştırma eğitimi (Ö7)	1
	Çaba sarfının önemi (Ö7)	1
	İşlevsellik (Ö8)	1
	Motivasyon (Ö9)	1
Toplam		**6**
Kısmen Eğitilebilir (1 kişi)	Engel türünün/derecesinin etkisi (Ö10)	1
	Allah bilir (Ö10)	1
	Gelişmelere bağlı (Ö10)	1
Toplam		**4**

Tablo 4.5.8.'de azınlık öğretmenlerin engelli bireylerin eğitilebileceğine veya tedavi edilerek iyileşme göstereceğine yönelik inançlarına ait tema ve alt temalar görülmektedir. Tablo incelendiğinde 4 öğretmenin *"Eğitilebilir (5)",* 1 öğretmenin ise *"Kısmen Eğitilebilir (4)"* teması yönünde açıkladığı görülmektedir. "*Eğitilebilir"* teması "Her koşulda eğitimin önemi (1), Yaşanmışlık (1), Kaynaştırma eğitimi (1), Çaba sarfının önemi (1), İşlevsellik (1) ve Motivasyon (1)" olmak üzere 6 alt temadan, "*Kısmen Eğitilebilir"* teması ise "Engel türünün/derecesinin etkisi (2), Allah bilir (1) ve Gelişmelere bağlı (1)" olmak üzere 3 alt temadan oluşmaktadır. Tablonun geneline baktığımızda; azınlık öğretmenlerin engelli bireylerin eğitilebileceğine veya tedavi ile iyileşebileceğine yönelik düşüncelerinin "*Eğitilebilir"* teması yönünde olduğu ve alt temalarında eşitlik gösterdiği görülmektedir.

Çalışma grubunda yer alan azınlık öğretmenleri, "*Eğitilebilir"* temasına ait görüşlerini aşağıdaki şekilde ifade etmişlerdir;

"Elbette inanıyorum. Eğitileceklerine yüzde yüz inanıyorum. Eeee engel düzeylerine veya çeşitlerine göre de tedavi olabileceklerine de inanıyorum." (Ö6)

Çalışma grubunda yer alan azınlık öğretmenleri, "*Kısmen Eğitilebilir"* temasına ait görüşlerini aşağıdaki şekilde ifade etmişlerdir;

"Yani benim inancımla olacak olan bir şey değil yani bu tıpla ilerleyen teknolojiyle bu daha da tabi ki düzeltilebilir ama şimdi bilmiyorum yani Allah bilir düzeltilemeyecek şeyde vardır belki ama bu gelişen teknoloji ile geçmişte düzeltilemeyen şeylerde daha da iyileştiriliyor daha da iyi tedavi edilebiliyor. Ancak bu şimdi tabiki o kişinin engeline ve durumuna bağlıdır. Yani şimdi benim görüşümle veya inancımla değişebilecek bir şey yok burada yani söylenecek inancımla bir şey yok ." (Ö10)

Tablo 4.5.7. ve Tablo 4.5.8. birlikte incelendiğinde çoğunluk ve azınlık öğretmenlerinin, engelli bireylerin eğitilebileceğine veya tedavi ile iyileşebileceğine yönelik düşüncelerini "*Eğitilebilir"* teması yönünde belirttiği görülmektedir. Alt temalarda ise çoğunluk öğretmenlerde "Nitelikli eğitim (2)" alt temasının öne çıktığı, azınlık öğretmenlerinde ise alt temaların eşitlik gösterdiği görülmektedir.

Araştırmanın alt amaçları doğrultusunda **çoğunluk katılımcıların,** engelli bireylerin eğitilebileceğine veya tedavi edilerek iyileşme göstereceğine yönelik düşüncelerine ilişkin oluşturulan tablo aşağıdaki şekilde sunulmuştur.

Tablo 4.5. 20. Çoğunluk Katılımcılarının, Engelli Bireylerin Eğitilebileceğine veya Tedavi Edilerek İyileşme Göstereceğine Yönelik İnançlarına Ait Tema ve Alt Temalar

Tema	Alt Tema	*f*
Eğitilebilir (14 kişi)	Yaşanmışlık (Y4, Y5, P4, Ö1)	4
	İşbirliği (P1, P2, P3)	3
	Uzman desteği (Y1, Y3, P5)	3
	Aile desteği (Y1, P3)	2
	Sosyal kabul (P3, P5)	2
	Nitelikli eğitim (Ö2, Ö4)	2
	Durumun kötüye kullanılmaması (Y2)	1
	Çaba sarfının önemi (Y3)	1
	Sağlanan Olanaklar (P5)	1
	İşlevsellik (Ö1)	1
	Hizmet içi eğitim (Ö5)	1
	Aile eğitimi (Ö5)	1
Toplam		**22**
Kısmen Eğitilebilir (6 kişi)	Engel türünün/derecesinin etkisi (A2, A3, A4, A5, Ö3)	5
	Yerleşim birimine bağlı olanak (A2, A4)	2
	Emek verilmeli (A1, A3)	2
	STK'nın önemi (A4)	1
	Eğitim kurumlarını önemi (A2)	1
	Yeni metotlar (A1)	1
Toplam		**12**

Tablo 4.5.9.'da çalışmaya dâhil edilen çoğunluk katılımcıların engelli bireylerin eğitilebileceğine veya tedavi edilerek iyileşme göstereceğine yönelik inançlarına ait tema ve alt temalar görülmektedir. Tablo incelendiğinde 20 katılımcıdan 14 katılımcının *"Eğitilebilir (15)",* 6 katılımcının ise *"Kısmen Eğitilebilir (12)"* temasına ilişkin açıklama yaptığı görülmektedir. "*Eğitilebilir"* teması "Yaşanmışlık (4), İşbirliği (3), Uzman desteği (3), Aile desteği (2), Sosyal kabul (2), Nitelikli eğitim (2), Durumun kötüye kullanılmaması (1), Çaba sarfının önemi (1), Sağlanan Olanaklar (1), İşlevsellik (1), Hizmet içi eğitim (1) ve Aile eğitimi (1)" olmak üzere 12 alt temadan, "*Kısmen Eğitilebilir"* teması ise "Engel türünün/derecesinin etkisi (5), Yerleşim birimine bağlı olanak (2), Emek verilmeli (2), STK'nın önemi (1), Eğitim kurumlarını önemi (1) ve Yeni metotlar (1)" olmak üzere 6 alt temadan oluşmaktadır. Genel olarak tabloya baktığımızda çalışmaya katılan çoğunlukların engelli bireylerin eğitilebileceğine veya tedavi ile iyileşebileceğine yönelik düşüncelerinin "*Eğitilebilir"* teması yönünde olduğu ve alt temalarda ise "Yaşanmışlık (4)" alt temasının öne çıktığı görülmektedir.

Çalışma grubunda yer alan çoğunluk katılımcılar, "*Eğitilebilir"* temasına ait görüşlerini aşağıdaki şekilde ifade etmişlerdir;

"Tabi ki de, tabi ki de. Kedileri köpekleri bile eğitirken nasıl bir insanı eğitmeyelim? Hatta çok etkili bir şekilde." (Ö2)

Çalışma grubunda yer alan çoğunluk katılımcılar, "*Kısmen Eğitilebilir"* temasına ait görüşlerini aşağıdaki şekilde ifade etmişlerdir;

"....Biz maalesef başka bir şehre Selanik'e gitmek (taşınmak) zorunda kaldık, çünkü burada çocuğumun gidebileceği (katılabileceği) bir özel sınıf bile yoktu. Büyük şehirlerde büyük merkezler olduğunu ve bazılarının eğitilebileceğini, ilerleyebileceğini biliyorum. Yani ağır sendromları olanlar hayır, özel okullar gerekiyor. Ama bazı çok hafif engelleri olan bireylerin normal okula gidebileceklerini düşünüyorum." (A2)

Araştırmanın alt amaçları doğrultusunda **azınlık katılımcıların,** engelli bireylerin eğitilebileceğine veya tedavi edilerek iyileşme göstereceğine yönelik düşüncelerine ilişkin oluşturulan tablo aşağıdaki şekilde sunulmuştur.

Tablo 4.5. 21. Azınlık Katılımcılarının, Engelli Bireylerin Eğitilebileceğine veya Tedavi Edilerek İyileşme Göstereceğine Yönelik İnançlarına Ait Tema ve Alt Temalar

Tema	Alt Tema	*f*
Eğitilebilir (15 kişi)	Yaşanmışlık (A8, A9, A10, Y6, İ4)	5
	Uzman desteği (A7, Y9)	2
	Nitelikli eğitim (Y9, İ5)	2
	Bilimsel yöntemlerle (A7)	1
	Sosyal kabul (Y8)	1
	Her koşulda eğitimin önemi (Y10)	1
	Teknoloji (İ3)	1
	Kaynaştırma eğitimi (Ö7)	1
	Çaba sarfının önemi (Ö7)	1
	İşlevsellik (Ö8)	1
	Motivasyon (Ö9)	1
Toplam		**17**
Kısmen Eğitilebilir (5 kişi)	Engel türünün/derecesinin etkisi (A6, Y7, İ1, İ2, Ö10)	5
	Sosyal destek (Y7)	1
	Fiziki olanaklar (İ2)	1
	Emek verilmeli (İ2)	1
	Allah bilir (Ö10)	1
	Gelişmelere bağlı (Ö10)	1
Toplam		**10**

Tablo 4.5.10.'da çalışmaya dâhil edilen azınlık katılımcılarının, engelli bireylerin eğitilebileceğine veya tedavi edilerek iyileşme göstereceğine yönelik inançlarına ait tema ve alt temalar görülmektedir. Tablo incelendiğinde 20 katılımcıdan 15 katılımcının *"Eğitilebilir (17)",* 5 katılımcının *"Kısmen Eğitilebilir (11)"* teması yönünde açıklama yaptığı görülmektedir. "*Eğitilebilir*" teması "Yaşanmışlık (5), Uzman desteği (2), Nitelikli eğitim (2) ,Bilimsel yöntemlerle (1), Sosyal kabul (1), Her koşulda eğitimin önemi (1), Teknoloji (1), Kaynaştırma eğitimi (1), Çaba sarfının önemi (1), İşlevsellik (1) ve Motivasyon (1)" olmak üzere 11 alt temadan, "*Kısmen Eğitilebilir"* teması ise "Engel türünün/derecesinin etkisi (5), Sosyal destek (1), Fiziki olanaklar (1), Emek verilmeli (1), Allah bilir (1) ve Gelişmelere bağlı (1)" olmak üzere 6 alt temadan oluşmaktadır. Tablonun geneline baktığımızda; çalışmaya katılan azınlığın engelli bireylerin eğitilebileceğine veya tedavi ile iyileşebileceğine yönelik düşüncelerinin "E*ğitilebilir"* teması yönünde olduğu ve alt temalarda ise "Yaşanmışlık (6)" alt temasının öne çıktığı görülmektedir.

Çalışma grubunda yer alan azınlık katılımcıları, "*Eğitilebilir"* temasına ait görüşlerini aşağıdaki şekilde ifade etmişlerdir;

"Kesinlikle... Yani elinden tutulmuş olan herkes ona inanılmış sevgi gösterilmiş ve eğitimi için uğraşılmış herkes bence ilerleme kaydeder. Benim daha önceden öğrencimde oldu eee konuşma güçlüğü ile gelen öğrencim oldu...." (Ö7)

Çalışma grubunda yer alan azınlık katılımcıları, "*Kısmen Eğitilebilir"* temasına ait görüşlerini aşağıdaki şekilde ifade etmişlerdir;

"Tedavi edilen engelli durumlar var. Ve tedavi edilemeyen engelli durumlar var. Tabi ki tedavi edilebilenlere muhakkak tedavi ve eğitim fayda veriyor."(İ1)

Tablo 4.5.9. ve Tablo 4.5.10. birlikte incelendiğinde çoğunluk ve azınlık katılımcıların engelli bireylerin eğitilebileceğine veya tedavi ile iyileşebileceğine yönelik düşüncelerinin "*Eğitilebilir"* teması yönünde olduğu ve alt temalarda da "Yaşanmışlık (4)" alt temasını belirttikleri görülmektedir.

Araştırmanın alt amaçları doğrultusunda **çalışmaya dâhil edilen katılımcıların,** engelli bireylerin eğitilebileceğine veya tedavi edilerek iyileşme göstereceğine yönelik düşüncelerine ilişkin oluşturulan tablo aşağıdaki şekilde sunulmuştur.

Tablo 4.5. 22. Çoğunluk ve Azınlık Katılımcılarının, Engelli Bireylerin Eğitilebileceğine veya Tedavi Edilerek İyileşme Göstereceğine Yönelik İnançlarına Ait Tema ve Alt Temalar

Tema	Alt Tema	*f*
Eğitilebilir (29 kişi)	Yaşanmışlık (A8, A9, A10, Y4, Y5, Y6, P4, İ4, Ö1)	9
	Uzman desteği (A7, Y1, Y3, Y9, P5)	5
	Nitelikli eğitim (Y9, İ5, Ö2, Ö4)	4
	İşbirliği (P1, P2, P3)	3
	Sosyal kabul (Y8, P3, P5)	3
	Aile desteği (Y1, P3)	2
	Çaba sarfının önemi (Y3, Ö7)	2
	İşlevsellik (Ö1, Ö8)	2
	Bilimsel yöntemlerle (A7)	1
	Durumun kötüye kullanılmaması (Y2)	1
	Sağlanan Olanaklar (P5)	1
	Teknoloji (İ3)	1
	Hizmet içi eğitim (Ö5)	1
	Aile eğitimi (Ö5)	1
	Motivasyon (Ö9)	1
	Her koşulda eğitimin önemi (Y10)	1
	Kaynaştırma eğitimi (Ö7)	1
Toplam		**39**
Kısmen Eğitilebilir (11 kişi)	Engel türünün/derecesinin etkisi (A2, A3, A4, A5, A6, Y7, İ1, İ2, Ö3, Ö10)	10
	Emek verilmeli (A2, A4, İ2)	3
	Yerleşim birimine bağlı olanak (A2, A4)	2
	Yeni metotlar (A1)	1
	Eğitim kurumlarını önemi (A2)	1
	STK'nın önemi (A4)	1
	Sosyal destek (Y7)	1
	Fiziki olanaklar (İ2)	1
	Allah bilir (Ö10)	1
	Gelişmelere bağlı (Ö10)	1
Toplam		**22**

Tablo 4.5.11.'de çalışmaya dâhil edilen katılımcıların, engelli bireylerin eğitilebileceğine veya tedavi edilerek iyileşme göstereceğine yönelik inançlarına ait tema ve alt temalar görülmektedir. Tablo incelendiğinde 40 katılımcıdan 29 katılımcının *"Eğitilebilir (32)",* 11 katılımcının ise *"Kısmen Eğitilebilir (22)"* temasında yoğunlaştığı görülmektedir. "*Eğitilebilir"* teması "Yaşanmışlık (9),

Uzman desteği (5), Nitelikli eğitim (4), İşbirliği (3), Sosyal kabul (3), Aile desteği (2), Çaba sarfının önemi (2), İşlevsellik (2), Bilimsel yöntemlerle (1), Durumun kötüye kullanılmaması (1), Sağlanan Olanaklar (1), Teknoloji (1), Hizmet içi eğitim (1), Aile eğitimi (1), Motivasyon (1), Her koşulda eğitimin önemi (1) ve Kaynaştırma eğitimi (1)" olmak üzere 16 alt temadan, "*Kısmen Eğitilebilir"* teması ise "Engel türünün/derecesinin etkisi (11), Emek verilmeli (3), Yerleşim birimine bağlı olanak (2), Yeni metotlar (1), Eğitim kurumlarının önemi (1), STK'nın önemi (1), Sosyal destek (1), Fiziki olanaklar (1), Allah bilir (1) ve Gelişmelere bağlı (1)" olmak üzere 10 alt temadan oluşmaktadır. Çalışmada yer alan katılımcıların engelli bireylerin eğitilebileceğine veya tedavi ile iyileşebileceğine yönelik düşüncelerinin "*Eğitilebilir"* teması yönünde olduğu ve alt temalarda ise "Yaşanmışlık (9)"alt temasının öne çıktığı görülmektedir.

Çalışma grubunda yer alan katılımcılar,*"Eğitilebilir"* temasına ait görüşlerini aşağıdaki şekilde ifade etmişlerdir;

"Zannediyorum ki evet. Eğitilebildikleri evet kesinlikle. Mesela komşumu görüyorum o engellilerle çalışıyor, birçok konuda hem iyileşiyorlar hem daha yüksek performans gösteriyorlar, hem de günlük yaşamda daha rahat hareket edebiliyorlar. Bu yüzdende gelişmeleri için eğitilebildiklerini kesinlikle düşünüyorum." (Ö1)

Çalışma grubunda yer alan katılımcılar, "*Kısmen Eğitilebilir"* temasına ait görüşlerini aşağıdaki şekilde ifade etmişlerdir;

"Bazı engeller evet, bazı engeller hayır. Ama çaba sarf etmek önemli, önemli. Eğitimde çaba, öğretimde çaba, kullanılan yeni metotlar da, yapılan bazı deneysel metotlar da, çünkü herkes böyle başladı. Eğitilebilirler, eğitimin gerekli olduğuna inanıyorum, en azından denenmeli. Her zaman bir gelişme olur" (A1)

4.6. Çoğunluk ve Azınlık Gruplarında Yer Alan Engelli Çocuk Ebeveynlerinin, Engelli Çocuğun Yakınlarının, Din Görevlilerinin ve Öğretmenlerin Engelli Olmanın Nedenleri Hakkındaki Görüşlerinin Değişimine İlişkin Bulgular

Araştırmanın alt amaçları doğrultusunda **engelli çocuğa sahip çoğunluk ebeveynlerin,** engelli olmanın nedenlerine yönelik görüşlerine ilişkin oluşturulan tablo aşağıdaki şekilde sunulmuştur.

Tablo 4.6. 12. Engelli Çocuğa Sahip Çoğunluk Ebeveynlerin, Engelli Olmanın Nedenlerine İlişkin Görüşlerine Ait Tema, Alt Tema ve Kodlar

Tema	Alt Tema	Kod	*f*
Genel Sınıflandırmaya Yönelik Nedenler (3 Kişi)	Doğum Öncesi (3)	Genetik (A1, A5)	2
		Doğuştan (A4)	1
	Doğum Sonrası (3)	Kaza (A4)	1
		Hastalık (A4)	1
		Çevre (A5)	1
Toplam			**6**
Dini İnanca Yönelik Nedenler (-kişi)			
Toplam			-
Fikri Yok (2 kişi)	Bilinmeyen (A2, A3)		2
Toplam			**2**

Tablo 4.6.1.'de engelli çocuğa sahip çoğunluk ebeveynlerin, engelli olmanın nedenlerine ilişkin görüşlerine ait tema, alt tema ve kodlar yer almaktadır. Tablo incelendiğinde 3 ebeveynin *"Genel Sınıflandırmaya Yönelik Nedenler (6)"* temasına, 2 ebeveynin ise *"Fikri Yok (2)"* temasına yönelik cevap verdiği görülmektedir. "*Genel Sınıflandırmaya Yönelik Nedenler"* temasının "Doğum öncesi (3) ve Doğum sonrası (3)" olmak üzere 2 alt temaya ayrıldığı belirlenmiştir. "Doğum öncesi" alt teması "Genetik (2) ve Doğuştan (1)" olmak üzere 2 koddan oluşurken; "Doğum sonrası" alt teması ise "Kaza (1), Hastalık (1) ve Çevre (1)" olmak üzere 3 koddan oluşmaktadır. "*Fikri Yok"* temasını belirten ebeveynlerin ise nedenleri "Bilinmeyen" olarak belirttikleri görülmektedir. Tablonun geneline baktığımızda engelli çocuğa sahip çoğunluk ebeveynlerin,engelli olmanın nedenlerine ilişkin görüşlerini "*Genel Sınıflandırmaya Yönelik Nedenler"* teması olarak belirttiği ve alt temaların eşitlik

gösterirken; "Doğum öncesi" alt temasına ait "Genetik" kodunun öne çıktığı görülmektedir.

Çalışma grubunda yer alan engelli çocuğa sahip çoğunluk ebeveynleri, "*Genel Sınıflandırmaya Yönelik Nedenler"* temasına ait görüşlerini aşağıdaki şekilde ifade etmişlerdir;

"Öncelikle doğuştan, böyle doğuyorlar. Başka bir sebep bir kaza yapabilirsin, bir hastalıktan kaynaklanabilir menenjit gibi vs., bir zamanlar ninelerin dediği gibi 40 derece ateşi vardı ve özürlü kaldı. Başka sebep bir başkası ameliyat sonları olabilir. Birçok sebep." (A4)

Çalışma grubunda yer alan engelli çocuğa sahip çoğunluk ebeveynleri, "*Fikri Yok"* temasına ait görüşlerini aşağıdaki şekilde ifade etmişlerdir;

"Bilinmiyor (bilinmeyen) . Hiç kimsenin tam anlamıyla cevap veremediği bir kilit. Herkes bunu rasgele bir olayla ilişkilendiriyor, tabi bu olaydan etkilenmeyen olaylar hariç." (A3)

Araştırmanın alt amaçları doğrultusunda **engelli çocuğa sahip azınlık ebeveynlerinin,** engelli olmanın nedenlerine yönelik görüşlerine ilişkin oluşturulan tablo aşağıdaki şekilde sunulmuştur.

Tablo 4.6. 13. Engelli Çocuğa Sahip Azınlık Ebeveynlerin, Engelli Olmanın Nedenlerine İlişkin Görüşlerine Ait Tema, Alt Tema ve Kodlar

Tema	Alt Tema	Kod	*f*
Genel Sınıflandırmaya Yönelik Nedenler (2 Kişi)	Doğum Öncesi (1)	Akrabalık bağı (A6)	1
	Doğum Anı (1)	Doğumsal sorunlar (A10)	1
Toplam			**2**
Dini İnanca Yönelik Nedenler (3 kişi)	Allah'ın sınavı (A7, A9)		2
	Allah vergisi (A8)		1
Toplam			**3**
Fikri Yok (-kişi)			
Toplam			**-**

Tablo 4.6.2.'de engelli çocuğa sahip azınlık ebeveynlerin**,** engelli olmanın nedenlerine ilişkin görüşlerine ait tema, alt tema ve kodlar yer almaktadır. Tablo incelendiğinde 2 ebeveynin *"Genel Sınıflandırmaya Yönelik Nedenler (2)"* temasına,

3 ebeveynin ise *"Dini İnanca Yönelik Nedenler (3)"* temasına ait cevap verdiği görülmektedir. "*Genel Sınıflandırmaya Yönelik Nedenler"* temasının "Doğum öncesi (3) ve Doğum anı (1)" olmak üzere 2 alt temaya ayrıldığı belirlenmiştir. "Doğum öncesi" alt teması "Akrabalık bağı" olmak üzere 1 koddan oluşurken,"Doğum anı" alt teması ise "Doğumsal sorunlar (1)" olmak üzere yine 1 koddan oluşmaktadır. "*Dini İnanca Yönelik Nedenler"* teması ise "Allah'ın sınavı (2) ve Allah vergisi (1)" olmak üzere 2 alt temadan oluşmaktadır. Tablonun geneline baktığımızda engelli çocuğa sahip azınlık ebeveynlerin, engelli olmanın nedenlerine ilişkin görüşlerinin "*Dini İnanca Yönelik Nedenler"* temasına ait olduğu belirlenirken alt temalardan ise "Allah'ın sınavı (2)" alt temasının öne çıktığı görülmektedir.

Çalışma grubunda yer alan engelli çocuğa sahip azınlık ebeveynleri, "*Genel Sınıflandırmaya Yönelik Nedenler"* temasına ait görüşlerini aşağıdaki şekilde ifade etmişlerdir;

"Bence bizim mesela kordon dolanmasından oldu. Doğumdan oldu yani anlaşılmadı. Yani bizimki böyle." (A10)

Çalışma grubunda yer alan engelli çocuğa sahip azınlık ebeveynleri, "*Dini İnanca Yönelik Nedenler"* temasına ait görüşlerini aşağıdaki şekilde ifade etmişlerdir;

"Allahtan olduğuna inanıyorum" (A7)

Tablo 4.6.1. ve Tablo 4.6.2. birlikte incelendiğinde engelli çocuğa sahip çoğunluk ebeveynlerin engelli olmanın nedenlerine ilişkin görüşlerini "*Genel Sınıflandırmaya Yönelik Nedenler"* teması yönünde belirttiği ve alt temaların eşitlik gösterirken; "Doğum öncesi" alt temasına ait "Genetik" kodunun öne çıktığı görülmektedir. Azınlık ebeveynlerinde ise *"Dini İnanca Yönelik Nedenler"* temasının ve "Allah'ın sınavı (2)" alt temasının öne çıktığı görülmektedir.

Araştırmanın alt amaçları doğrultusunda **engelli çocuğun yakını olan çoğunluk ebeveynlerin,** engelli olmanın nedenlerine yönelik görüşlerine ilişkin oluşturulan tablo aşağıdaki şekilde sunulmuştur.

Tablo 4.6. 14. Engelli Çocuğun Yakını Olan Çoğunluk Ebeveynlerin, Engelli Olmanın Nedenlerine İlişkin Görüşlerine Ait Tema, Alt Tema ve Kodlar

Tema	Alt Tema	Kod	*f*
Genel Sınıflandırmaya Yönelik Nedenler (5 Kişi)	Doğum Öncesi (5)	Genetik (Y1, Y3, Y5)	3
		Doğuştan (Y3, Y4)	2
	Doğum Sonrası (5)	Kaza (Y4)	1
		Aşılar (Y2)	1
		Sağlıksız beslenme (Y2)	1
		Radyasyon (Y2)	
		Yaralanma (Y5)	1
Toplam			**10**
Dini İnanca Yönelik Nedenler (-kişi)			
Toplam			-
Fikri Yok (- kişi)			
Toplam			-

Tablo 4.6.3.'de engelli çocuğun yakını olan çoğunluk ebeveynlerin, engelli olmanın nedenlerine ilişkin görüşlerine ait tema, alt tema ve kodlar yer almaktadır. Tablo incelendiğinde çalışamaya katılan 5 ebeveynin de *"Genel Sınıflandırmaya Yönelik Nedenler (10)"* temasına ilişkin cevap verdiği görülmektedir. "*Genel Sınıflandırmaya Yönelik Nedenler"* temasının "Doğum öncesi (3) ve Doğum sonrası (1)" olmak üzere 2 alt temaya ayrıldığı görülmektedir. "Doğum öncesi" alt teması "Genetik (3) ve Doğuştan (2)" olmak üzere 2 koddan oluşurken, "Doğum sonrası" alt teması ise "Kaza (1), Aşılar (1), Sağlıksız beslenme (1), Radyasyon (1) ve Yaralanma (1)" olmak üzere 5 koddan oluşmaktadır. Tablonun geneline baktığımızda engelli çocuğa yakını olan çoğunluk ebeveynlerin, engelli olmanın nedenlerine ilişkin görüşlerinin "*Genel Sınıflandırmaya Yönelik Nedenler"* teması yönünde belirttiği ve alt temaların eşitlik gösterirken kodlardan "Doğum öncesi" alt temasına ait "genetik" kodunun öne çıktığı görülmektedir.

Çalışma grubunda yer alan engelli çocuğun yakını olan çoğunluk ebeveynleri, "*Genel Sınıflandırmaya Yönelik Nedenler"* temasına ait görüşlerini aşağıdaki şekilde ifade etmişlerdir;

"Eee, doğuştan bir problem olabilir, ya da bir kazadan dolayı." (Y4)

Araştırmanın alt amaçları doğrultusunda **engelli çocuğun yakını olan azınlık ebeveynlerin,** engelli olmanın nedenlerine yönelik görüşlerine ilişkin oluşturulan tablo aşağıdaki şekilde sunulmuştur.

Tablo 4.6. 15. Engelli Çocuğun Yakını Olan Azınlık Ebeveynlerin, Engelli Olmanın Nedenlerine İlişkin Görüşlerine Ait Tema, Alt Tema ve Kodlar

Tema	Alt Tema	Kod	*f*
Genel Sınıflandırmaya Yönelik Nedenler (3 Kişi)	Doğum Öncesi (4)	Genetik (Y6, Y7, Y8)	3
		Doğuştan (Y6)	1
	Doğum Anı (1)	Doğumsal sorunlar (Y7)	1
	Doğum Sonrası (3)	Kaza (Y8)	1
		İstismar (Y7)	1
		Yaşamsal koşullar (Y7)	1
Toplam			**8**
Dini İnanca Yönelik Nedenler (-kişi)			
Toplam			-
Fikri Yok (2 kişi)	Bilgisinin olmaması (Y9, Y10)		2
Toplam			**2**

Tablo 4.6.4.'de engelli çocuğun yakını olan azınlık ebeveynlerin, engelli olmanın nedenlerine ilişkin görüşlerine ait tema, alt tema ve kodlar yer almaktadır. Tablo incelendiğinde 3 ebeveynin *"Genel Sınıflandırmaya Yönelik Nedenler (8)"* temasına, 2 ebeveynin ise "*Fikri Yok (2)"* temasına yönelik cevap verdiği görülmektedir. "*Genel Sınıflandırmaya Yönelik Nedenler"* temasının "Doğum öncesi (4), Doğum anı (1) ve Doğum sonrası (3)" olmak üzere 3 alt temaya ayrıldığı belirlenmiştir. "Doğum öncesi" alt teması "Genetik (3) ve Doğuştan (1)" olmak üzere 2 koddan, "Doğum anı" alt teması "Doğumsal sorunlar (1) " olmak üzere 1 koddan ve "Doğum sonrası" alt teması ise "Kaza (1), İstismar (1) ve Yaşamsak koşullar (1)" olmak üzere 3 koddan oluşmaktadır. "*Fikri Yok"* temasını belirten ebeveynlerin ise nedenlerini "Bilgisinin olmaması (2)" olarak belirttiği görülmektedir. Tablonun geneline baktığımızda engelli çocuğun yakını olan azınlık ebeveynlerin, engelli olmanın nedenlerine ilişkin görüşlerini "*Genel Sınıflandırmaya Yönelik Nedenler"* olarak belirttiği ve alt temaların eşitlik gösterirken; "Doğum öncesi" alt temasına ait "Genetik" kodunun öne çıktığı görülmektedir.

Çalışma grubunda yer alan engelli çocuğun yakını olan azınlık ebeveynleri, "*Genel Sınıflandırmaya Yönelik Nedenler"* temasına ait görüşlerini aşağıdaki şekilde ifade etmişlerdir;

"Kalıtsal olabilir ondan sonra sonradan kaza ise olabilir bu kadar." (Y8)

Çalışma grubunda yer alan engelli çocuğun yakını olan azınlık ebeveynleri, "*Fikri Yok"* temasına ait görüşlerini aşağıdaki şekilde ifade etmişlerdir;

"Hiçbir fikrim yok gen mi?, hamilelik dönemi mi?, yanlış tedavi mi? hepsi" (Y10)

Tablo 4.6.3. ve Tablo 4.6.4. birlikte incelendiğinde engelli çocuğun yakını olan çoğunluk ve azınlık ebeveynlerinin, engelli olmanın nedenlerine ilişkin görüşlerinin benzerlik gösterdiği görülmektedir. Her iki grubunda "*Genel Sınıflandırmaya Yönelik Nedenler"* temasında hemfikir olduğu görülürken alt temaların eşitlik gösterdiği ve kodlardan ise "Doğum öncesi" alt temasına ait "genetik" kodunun öne çıktığı görülmektedir.

Araştırmanın alt amaçları doğrultusunda **çoğunluk din görevlilerinin,** engelli olmanın nedenlerine yönelik görüşlerine ilişkin oluşturulan tablo aşağıdaki şekilde sunulmuştur.

Tablo 4.6. 16. Çoğunluk Din Görevlilerinin (Papazların), Engelli Olmanın Nedenlerine İlişkin Görüşlerine Ait Tema ve Alt Temalar

Tema	Alt Tema	Kod	*f*
Genel Sınıflandırmaya Yönelik Nedenler (0 Kişi)			
Toplam			**-**
Dini İnanca Yönelik Nedenler (3 kişi)	Allah vergisi (P2, P3)		2
	Ebeveyn günahı (P1)		1
	Teslimiyet (P3)		1
Toplam			**4**
Fikri Yok (2 kişi)	Cevap yok (P4, P4)		2
Toplam			**2**

Tablo 4.6.5.'de çoğunluk din görevlilerinin (papazların), engelli olmanın nedenlerine ilişkin görüşlerine ait tema ve alt temalar yer almaktadır. Tablo incelendiğinde 3 papazın *"Dini İnanca Yönelik Nedenler (4)"* temasına, 2 papazın

ise *"Fikri Yok (2)"* temasına yönelik cevap verdiği görülmektedir. "*Dini İnanca Yönelik Nedenler"* temasının "Allah vergisi (2), Ebeveyn günahı (1) ve Teslimiyet (1)" olmak üzere 3 alt temaya ayrıldığı görülmektedir. "*Fikri Yok"* temasını belirten papazların ise nedenlere ilişkin fikir belirtmediği görülmektedir. Tablonun geneline baktığımızda papazların, engelli olmanın nedenlerine ilişkin görüşlerini "*Dini İnanca Yönelik Nedenler*" olarak belirttiği ve alt temalardan ise "Allah vergisi (2)" alt temasının öne çıktığı görülmektedir.

Çalışma grubunda yer alan papazlar, "*Dini İnanca Yönelik Nedenler"* temasına ait görüşlerini aşağıdaki şekilde ifade etmişlerdir;

"İlahi Sözün bir aktarıcısı olarak, engellilik hakkındaki görüşüm İncil sözünden geliyor. Tanrı'nın sözüne göre hastalık, Tanrı'nın izin verdiği bir sınavdır, çünkü inanç, umut, sabır gibi birçok erdemin geliştirilmesine ve nihayetinde hem hastaların hem de yakınlarının kutsanmasına yol açar. Kilisenin bu inancı, Rabbimiz tarafından pek çok engellinin şifalı kesimlerinde Kutsal babaların (azizlerin) çalışması ve yorumlanmasından kaynaklanır ve Kutsal Havariler ve inancımızın mucizevi Azizleri tarafından devam ettirilir. Tabii ki, insanın genetik materyalindeki anormallikler, bilimin evrimim genetiği konuşuyor, ancak gerçek şu ki Kilise'nin yukarıdaki inancını azaltmıyor." (P2)

Araştırmanın alt amaçları doğrultusunda **azınlık din görevlilerinin,** engelli olmanın nedenlerine yönelik görüşlerine ilişkin oluşturulan tablo aşağıdaki şekilde sunulmuştur.

Tablo 4.6. 17. Azınlık Din Görevlilerinin (İmamların), Engelli Olmanın Nedenlerine İlişkin Görüşlerine Ait Tema, Alt Tema ve Kodlar

Tema	Alt Tema	Kod	*f*
Genel Sınıflandırmaya Yönelik Nedenler (4 Kişi)	Doğum Öncesi (3)	Doğuştan (İ1, İ2, İ4)	3
	Doğum Sonrası (2)	Kaza (İ1)	1
		İhmal (İ2)	1
Toplam			**5**
Dini İnanca Yönelik Nedenler(1 kişi)	Allah vergisi (İ5)		1
Toplam			**1**
Fikri Yok (- kişi)			
Toplam			**-**

Tablo 4.6.6.'da azınlık din görevlilerinin (imamların), engelli olmanın nedenlerine ilişkin görüşlerine ait tema, alt tema ve kodlar yer almaktadır. Tablo incelendiğinde 4 imamın *"Genel Sınıflandırmaya Yönelik Nedenler (5)"* temasına, 1 imamın ise *"Dini İnanca Yönelik Nedenler (1)"* temasına ait cevap verdiği görülmektedir. *"Genel Sınıflandırmaya Yönelik Nedenler"* temasının "Doğum öncesi (3) ve Doğum sonrası (1)" olmak üzere 2 alt temaya ayrıldığı belirlenmiştir. "Doğum öncesi" alt teması "Doğuştan" olmak üzere 1 koddan oluşurken,"Doğum sonrası" alt teması ise "Kaza (1) ve İhmal (1)" olmak üzere 2 koddan oluşmaktadır. "*Dini İnanca Yönelik Nedenler*" teması ise "Allah vergisi (1)" olmak üzere 1 alt temadan oluşmaktadır. Tablonun geneline baktığımızda imamların,engelli olmanın nedenlerine ilişkin görüşlerini "*Genel Sınıflandırmaya Yönelik Nedenler"* teması yönünde belirttiği ve alt temalardan "Doğum öncesi (3)" temasının ve "Doğuştan" kodunun öne çıktığı görülmektedir.

Çalışma grubunda yer alan imamlar, "*Genel Sınıflandırmaya Yönelik Nedenler"* temasına ait görüşlerini aşağıdaki şekilde ifade etmişlerdir;

"Hmm doğuştan gelen engellilik halini bir tarafa bırakırsak kişinin kendi hatası yüzünden veya dikkatsizliği veya diğer insanların hatası ihmali sebebiyle oluştuğunu düşünürüm." (İ2)

Çalışma grubunda yer alan imamlar, "*Dini İnanca Yönelik Nedenler"* temasına ait görüşlerini aşağıdaki şekilde ifade etmişlerdir;

"... Allah insanlara böyle bir eksikliği gösterip de sınamak için koymuş olabilir. Cenabı Allah bu örneği göstermek için bazılarına engel koymuş olabilir işte bu engelle de kişilere şükretmeyi daha çok yani Allah'ın varlığını tefekkür etmek ve bunun karşılığında da şükretmeyi de daha çok yani engeli insanlar için bir örnek teşkil ettiğini yani Cenabı Allah'ın bir örneği göstermesini orada ben öyle tanımlayabilirim." (İ5)

Tablo 4.6.5. ve Tablo 4.6.6. birlikte incelendiğinde papazların, engelli olmanın nedenlerine ilişkin görüşlerini "*Dini İnanca Yönelik Nedenler"* teması yönünde belirttiği ve alt temalardan ise "Allah vergisi (2)" alt temasının öne çıktığı görülmektedir. İmamlarda ise *"Genel Sınıflandırmaya Yönelik Nedenler"* temasının öne çıktığı ve alt temalardan "Doğum öncesi (3)" temasının ve "Doğuştan" kodunun öne çıktığı görülmektedir.

Araştırmanın alt amaçları doğrultusunda **çoğunluk öğretmenlerin,** engelli olmanın nedenlerine yönelik görüşlerine ilişkin oluşturulan tablo aşağıdaki şekilde sunulmuştur.

Tablo 4.6. 18. Çoğunluk Öğretmenlerin, Engelli Olmanın Nedenlerine İlişkin Görüşlerine Ait Tema, Alt Tema ve Kodlar

Tema	Alt Tema	Kod	*f*
Genel Sınıflandırmaya Yönelik Nedenler (5 Kişi)	Doğum Öncesi (2)	Doğuştan (Ö1)	1
		Genetik (Ö4)	1
	Doğum Anı (3)	Doğumsal sorunlar (Ö2, Ö3, Ö5)	3
	Doğum Sonrası (7)	Kaza (Ö1, Ö3, Ö4, Ö5)	4
		Toplumsal algı (Ö2)	1
		Psikolojik sebepler (Ö2)	1
		Hastalıklar (Ö4)	1
Toplam			**12**
Dini İnanca Yönelik Nedenler (-kişi)			
Toplam			-
Fikri Yok (- kişi)			
Toplam			-

Tablo 4.6.7.'de çoğunluk öğretmenlerin, engelli olmanın nedenlerine ilişkin görüşlerine ait tema, alt tema ve kodlar yer almaktadır. Tablo incelendiğinde çalışamaya katılan 5 öğretmenin de *"Genel Sınıflandırmaya Yönelik Nedenler (12)"* temasına ilişkin cevap verdiği görülmektedir. "*Genel Sınıflandırmaya Yönelik Nedenler"* temasının "Doğum öncesi (2), Doğum anı (3) ve Doğum sonrası (7)" olmak üzere 3 alt temaya ayrıldığı belirlenmiştir. "Doğum öncesi" alt teması "Doğuştan (1) ve Genetik (1)" olmak üzere 2 koddan, "Doğum anı" alt teması "Doğumsal sorunlar (3)" olmak üzere 1 koddan ve "Doğum sonrası" alt teması ise "Kaza (4), Toplumsal algı (1), Psikolojik sebepler (1) ve Hastalıklar (1)" olmak üzere 4 koddan oluşmaktadır. Tablonun geneline baktığımızda çoğunluk öğretmenlerin, engelli olmanın nedenlerine ilişkin görüşlerinin "*Genel Sınıflandırmaya Yönelik Nedenler"* teması yönünde belirttiği ve alt temalardan "Doğum sonrası" temasının, kodlardan ise aynı alt temaya ait "Kaza (4)" kodunun öne çıktığı görülmektedir.

Çalışma grubunda yer alan çoğunluk öğretmenleri, "*Genel Sınıflandırmaya Yönelik Nedenler"* temasına ait görüşlerini aşağıdaki şekilde ifade etmişlerdir;

"Öncelikle doğumsal, sonraki yaşamında bir kaza sonucu olabilir, temel olarak bunlar." (Ö5)

Araştırmanın alt amaçları doğrultusunda **azınlık öğretmenlerin,** engelli olmanın nedenlerine yönelik görüşlerine ilişkin oluşturulan tablo aşağıdaki şekilde sunulmuştur.

Tablo 4.6. 19. Azınlık Öğretmenlerinin, Engelli Olmanın Nedenlerine İlişkin Görüşlerine Ait Tema, Alt Tema ve Kodlar

Tema	Alt Tema	Kod	*f*
Genel Sınıflandırmaya Yönelik Nedenler (4 Kişi)	Doğum Öncesi (7)	Doğuştan (Ö6, Ö9)	2
		Akrabalık bağı (Ö7, Ö8)	2
		Genetik (Ö7, Ö8)	2
		Annenin kullandığı ilaçlar (Ö7)	1
	Doğum Sonrası (3)	Kaza (Ö6, Ö9)	2
		Psikolojik sebepler (Ö9)	1
Toplam			**10**
Dini İnanca Yönelik Nedenler (-kişi)			
Toplam			1
Fikri Yok (-1kişi)	Bilinmeyen (Ö10)		
Toplam			**1**

Tablo 4.6.8.'de azınlık öğretmenlerinin,engelli olmanın nedenlerine ilişkin görüşlerine ait tema, alt tema ve kodlar yer almaktadır. Tablo incelendiğinde 4 ebeveynin *"Genel Sınıflandırmaya Yönelik Nedenler (10)"* temasına, 1 ebeveynin ise *"Fikri Yok (1)"* temasına ait cevap verdiği görülmektedir. "*Genel Sınıflandırmaya Yönelik Nedenler"* temasının "Doğum öncesi (7) ve Doğum sonrası (3)" olmak üzere 2 alt temaya ayrıldığı görülmektedir. "Doğum öncesi" alt teması "Doğuştan (2), Akrabalık bağı (2), Genetik (2) ve Annenin kullandığı ilaçlar (1)" olmak üzere 4 koddan oluşurken "Doğum sonrası" alt teması ise "Kaza (2) ve Psikolojik sebepler (1)" olmak üzere 2 koddan oluşmaktadır. "*Fikri Yok"* teması ise "Bilinmeyen (1)" olmak üzere 1 alt temadan oluşmaktadır. Tablonun geneline baktığımızda azınlık öğretmenlerin, engelli olmanın nedenlerine ilişkin görüşlerinin "*Genel Sınıflandırmaya Yönelik Nedenler"* teması yönün de belirttiği ve alt temalardan "Doğum öncesi (3)" alt temasının ve kodlardan da "Doğuştan (2), Akraba evliliği (2) ve Genetik (2)" kodlarının öne çıktığı görülmektedir.

Çalışma grubunda yer alan azınlık öğretmenleri, "*Genel Sınıflandırmaya Yönelik Nedenler"* temasına ait görüşlerini aşağıdaki şekilde ifade etmişlerdir;

"Tabi ki de biyolojik anlamda bildiğimiz kadarıyla bazı sebeplerden bahsedilir akraba evliliği gibi veya buna benzer bazı sebepler söylenir ama büyük ölçüde genetik sebeplerden olduğunu düşünüyorum." (Ö8)

Çalışma grubunda yer alan öğretmenler, "*Fikri Yok"* temasına ait görüşlerini aşağıdaki şekilde ifade etmişlerdir;

"(Bir süre düşünüyor.) Ne açıdan baktığına bağlı yani bazısı sadece Allah der yaradan der geçer bazısı doğa böyle istemiştir böyle oldu der." (Ö10)

Tablo 4.6.7. ve Tablo 4.6.8. incelendiğinde çoğunluk ve azınlık öğretmenlerin, engelli olmanın nedenlerine ilişkin görüşlerini "*Genel Sınıflandırmaya Yönelik Nedenler"* teması yönünde belirttiği görülmektedir. Çoğunluk öğretmenler alt temalardan "Doğum sonrası" alt temasını, kodlardan ise aynı alt temaya ait "Kaza (4)" koduna yoğunlaşırken; azınlık öğretmenleri ise alt temalardan "Doğum öncesi (3)" alt temasını ve kodlardan da "Doğuştan (2), Akraba evliliği (2) ve Genetik (2)" kodlarına yoğunlaşmıştır.

Araştırmanın alt amaçları doğrultusunda **çoğunluk katılımcıların,** engelli olmanın nedenlerine yönelik görüşlerine ilişkin oluşturulan tablo aşağıdaki şekilde sunulmuştur.

Tablo 4.6. 20. Çoğunluk Katılımcıların, Engelli Olmanın Nedenlerine İlişkin Görüşlerine Ait Tema, Alt Tema ve Kodlar

Tema	Alt Tema	Kod	*f*
Genel Sınıflandırmaya Yönelik Nedenler (13 Kişi)	Doğum Öncesi (10)	Genetik (A1, A5, Y1, Y3, Y5, Ö4)	6
		Doğuştan (A4, Y3, Y4, Ö1)	4
	Doğum Anı (3)	Doğumsal sorunlar (Ö2, Ö3, Ö5)	3
	Doğum Sonrası (15)	Kaza (A4, Y4, Ö1, Ö3, Ö4, Ö5)	6
		Hastalık (A4, Ö4)	2
		Çevre (A5)	1
		Aşılar (Y2)	1
		Sağlıksız beslenme (Y2)	1
		Radyasyon (Y2)	1
		Yaralanma (Y5)	1
		Toplumsal algı (Ö2)	1
		Psikolojik sebepler (Ö2)	1
Toplam			**28**
Dini İnanca Yönelik Nedenler(3 kişi)	Allah vergisi (P2, P3)		2
	Ebeveyn günahı (P1)		1
	Teslimiyet (P3)		1
Toplam			**4**
Fikri Yok (4 kişi)	Bilinmeyen (A2, A3)		2
	Cevap yok (P4, P4)		2
Toplam			**4**

Tablo 4.6.9.'da çoğunluk katılımcıların,engelli olmanın nedenlerine ilişkin görüşlerine ait tema, alt tema ve kodlar yer almaktadır. Tablo incelendiğinde 20 çoğunluk katılımcıdan 13 katılımcının *"Genel Sınıflandırmaya Yönelik Nedenler (28)"* temasına, 3 katılımcının *"Dini İnanca Yönelik Nedenler (4)"* temasına ve 4 katılımcının ise "*Fikri Yok (4)"* temasına ait cevap verdiği görülmektedir. "*Genel Sınıflandırmaya Yönelik Nedenler"* temasının "Doğum öncesi (10), Doğum anı (3) ve Doğum sonrası (15)" olmak üzere 3 alt temaya ayrıldığı görülmektedir. "Doğum öncesi" alt teması "Genetik (6) ve Doğuştan (4)" olmak üzere 2 koddan oluşurken, "Doğum anı" alt teması "Doğumsal sorunlar (3)" olmak üzere 1 koddan ve "Doğum sonrası" alt teması ise "Kaza (6), Hastalık (2), Çevre (1), Aşılar (1), Sağlıksız

beslenme (1), Radyasyon (1), Yaralanma (1), Toplumsal algı (1) ve Psikolojik problemler (1)" olmak üzere 9 koddan oluşmaktadır. "Dini İnanca Yönelik Nedenler" teması ise "Allah vergisi (2), Ebeveyn günahı (1) ve Teslimiyet (1)" olmak üzere 3 alt temadan oluşmaktadır. "*Fikri Yok"* temasına baktığımızda ise "Bilinmeyen (2) ve Cevap yok (2)" olmak üzere 2 alt temadan oluştuğu görülmektedir. Tablonun geneline baktığımızda çoğunlukların,engelli olmanın nedenlerine ilişkin görüşlerinin "*Genel Sınıflandırmaya Yönelik Nedenler"* teması yönünde olduğu ve alt temalardan "Doğum sonrası" alt temasının ve kodlardan da "Kaza" kodunun öne çıktığı görülmektedir.

Çalışma grubunda yer alan çoğunluk katılımcılar, "*Genel Sınıflandırmaya Yönelik Nedenler"* temasına ait görüşlerini aşağıdaki şekilde ifade etmişlerdir;

"*Öncelikle doğumsal, sonraki yaşamında bir kaza sonucu olabilir, temel olarak bunlar."* (Ö5)

Çalışma grubunda yer çoğunluk katılımcılar, "*Dini İnanca Yönelik Nedenler"* temasına ait görüşlerini aşağıdaki şekilde ifade etmişlerdir;

"Cevap vermenin zor olduğunu düşünüyorum. Bazı insanlar ebeveyn günahlarından bahsediyor olabilir. Ama Ortodoksluk için, İsa'nın dediği gibi, mucizelerinden sonra, Tanrı'nın eserleri onda ortaya çıkar (İncil'den bir alıntı). (P1)

Çalışma grubunda yer alan çoğunluk katılımcılar, "*Fikri Yok"* temasına ait görüşlerini aşağıdaki şekilde ifade etmişlerdir;

"Aslında sebeplerini biz tanımlayamayız, bütün dünyada oluyor, kimse bilemez ama engellilik üzerine söyleyebileceğim şu ki yapılabilecek herhangi bir hareketle, araştırmayla, bilgilendirmeyle ve bilim ilerlediği için bu insanlara yardım edilebilir." (A2)

Araştırmanın alt amaçları doğrultusunda **azınlık katılımcıların,** engelli olmanın nedenlerine yönelik görüşlerine ilişkin oluşturulan tablo aşağıdaki şekilde sunulmuştur.

Tablo 4.6. 21. Azınlık Katılımcıların, Engelli Olmanın Nedenlerine İlişkin Görüşlerine Ait Tema, Alt Tema ve Kodlar

Tema	Alt Tema	Kod	*f*
Genel Sınıflandırmaya Yönelik Nedenler (13 Kişi)	Doğum Öncesi (15)	Doğuştan (Y6, İ1, İ2, İ4, Ö6, Ö9)	6
		Genetik (Y6, Y7, Y8, Ö7, Ö8)	5
		Akrabalık bağı (A6, Ö7, Ö8)	3
		Annenin kullandığı ilaçlar (Ö7)	1
	Doğum Anı (2)	Doğumsal sorunlar (Y7, A10)	2
	Doğum Sonrası (8)	Kaza (Y8, İ1, Ö6, Ö9)	4
		İstismar (Y7)	1
		Yaşamsal koşullar (Y7)	1
		İhmal (İ2)	1
		Psikolojik sebepler (Ö9)	1
Toplam			**25**
Dini İnanca Yönelik Nedenler(4 kişi)	Allah vergisi (A8, İ5)		2
	Allah'ın sınavı (A7, A9)		2
Toplam			**4**
Fikri Yok (3 kişi)	Bilgisinin olmaması (Y9, Y10)		2
	Bilinmeyen (Ö10)		1
Toplam			**3**

Tablo 4.6.10.'da azınlık katılımcıların,engelli olmanın nedenlerine ilişkin görüşlerine ait tema ve alt temalar yer almaktadır. Tablo incelendiğinde 20 çoğunluk katılımcıdan 13 katılımcının *"Genel Sınıflandırmaya Yönelik Nedenler (25)"* temasına, 4 katılımcının *"Dini İnanca Yönelik Nedenler (4)"* temasına ve 3 katılımcının ise *"Fikri Yok (3)"* temasına ait cevap verdiği görülmektedir. "*Genel Sınıflandırmaya Yönelik Nedenler"* temasının "Doğum öncesi (10), Doğum anı (3) ve Doğum sonrası (15)" olmak üzere 3 alt temaya ayrıldığı görülmektedir. "Doğum öncesi" alt teması "Doğuştan (6), Genetik (5), Akrabalık bağı (3) ve Annenin kullandığı ilaçlar (1)" olmak üzere 4 koddan oluşurken, "Doğum anı" alt teması "Doğumsal sorunlar (2)" olmak üzere 1 koddan ve "Doğum sonrası" alt teması ise "Kaza (4), İstismar (1), Yaşamsal koşullar (1), İhmal (1) ve Psikolojik sebepler (1)" olmak üzere 5 koddan oluşmaktadır. "Dini İnanca Yönelik Nedenler" teması ise

“Allah vergisi (3) ve Allah’ın sınavı (2)” olmak üzere 2 alt temadan oluşmaktadır. *“Fikri Yok”* temasına baktığımızda ise “Bilgisinin olmaması (2)” olmak üzere 1 alt temadan oluştuğu görülmektedir. Tablonun geneline baktığımızda azınlığın,engelli olmanın nedenlerine ilişkin görüşlerinin “*Genel Sınıflandırmaya Yönelik Nedenler”* teması yönünde olduğu ve alt temalardan “Doğum öncesi” alt temasının ve kodlardan da “Doğuştan” kodunun öne çıktığı görülmektedir.

Çalışma grubunda yer alan azınlık katılımcıları,“*Genel Sınıflandırmaya Yönelik Nedenler”* temasına ait görüşlerini aşağıdaki şekilde ifade etmişlerdir;

“Engelli olmanın birçok nedeni olabilir çeşitli rahatsızlıklar, genetik sorunlar, doğuştan engellilik sonradan engellilik gibi.” (Y6)

Çalışma grubunda yer azınlık katılımcıları, “*Dini İnanca Yönelik Nedenler”* temasına ait görüşlerini aşağıdaki şekilde ifade etmişlerdir;

“Allah vergisi, kaza bir anlık bir şey nasıl anlatılır ki?...Allahtan yani.” (A8)

Çalışma grubunda yer alan azınlık katılımcıları, “*Fikri Yok”* temasına ait görüşlerini aşağıdaki şekilde ifade etmişlerdir;

“Yaniii tıp konusuna giriyor aslında bunlarda. Şimdi tıpla ilgili eee tabi bunlar şimdi kulaktan duyma dolma bilgiler işte akraba evlilikleri onlar bunlar tabi bir sürü şeyler var bununla ilgili artık aşırı pek fazla bilgim olmadığı için pek yorum yapmam doğru olmayabilir.” (Y9)

Tablo 4.6.9. ve Tablo 4.6.10.birlikte incelendiğinde çalışmaya katılan çoğunlukların ve azınlığın,engelli olmanın nedenlerine ilişkin görüşlerinin “*Genel Sınıflandırmaya Yönelik Nedenler”* teması yönünde olduğu görülmektedir. Çoğunluk katılımcıların alt temalardan “Doğum sonrası” alt temasının ve kodlardan ise “Kaza” kodunun öne çıktığı görülmektedir. azınlık katılımcılarda ise “Doğum öncesi” alt temasının ve kodlardan da “Doğuştan” kodunun öne çıktığı görülmektedir.

Araştırmanın alt amaçları doğrultusunda **çalışmaya dâhil edilen katılımcıların,** engelli olmanın nedenlerine yönelik görüşlerine ilişkin oluşturulan tablo aşağıdaki şekilde sunulmuştur.

Tablo 4.6. 22. Çoğunluk Ve Azınlık Katılımcıların, Engelli Olmanın Nedenlerine İlişkin Görüşlerine Ait Tema ve Alt Temalar

Tema	Alt Tema	Kod	*f*
Genel Sınıflandırmaya Yönelik Nedenler (26 Kişi)	Doğum Öncesi (25)	Genetik (A1,A5,Y1,Y3,Y5, Y6,Y7,Y8,Ö4, Ö7,Ö8)	11
		Doğuştan (A4, Y3, Y4, Y6, İ1, İ2, İ4, Ö1, Ö6, Ö9)	10
		Akrabalık bağı (A6, Ö7, Ö8)	3
		Annenin kullandığı ilaçlar (Ö7)	1
	Doğum Anı (5)	Doğumsal sorunlar (Ö2, Ö3, Ö5, Y7, A10)	5
	Doğum Sonrası (23)	Kaza (A4, Y4, Y8, İ1, Ö1, Ö3, Ö4, Ö5, Ö6, Ö9)	10
		Psikolojik sebepler (Ö2, Ö9)	2
		Hastalık (A4, Ö4)	2
		Çevre (A5)	1
		Aşılar (Y2)	1
		Sağlıksız beslenme (Y2)	1
		Radyasyon (Y2)	1
		Yaralanma (Y5)	1
		İstismar (Y7)	1
		Yaşamsal koşullar (Y7)	1
		İhmal (İ2)	1
		Toplumsal algı (Ö2)	1
Toplam			**53**
Dini İnanca Yönelik Nedenler (7 kişi)	Allah vergisi (A8, P2, P3, İ5)		4
	Allah'ın sınavı (A7, Ai9)		2
	Ebeveyn günahı (P1)		1
	Teslimiyet (P3)		1
Toplam			**8**
Fikri Yok (7 kişi)	Bilinmeyen (A2, A3, Ö10)		3
	Bilgisinin olmaması (Y9, Y10)		2
	Cevap yok (P4, P4)		2
Toplam			**7**

Tablo 4.6.10.'da çoğunluk ve azınlık katılımcıların,engelli olmanın nedenlerine ilişkin görüşlerine ait tema, alt tema ve kodlar yer almaktadır. Tablo incelendiğinde 40 katılımcıdan 26 katılımcının *"Genel Sınıflandırmaya Yönelik Nedenler (53)"* temasına, 7 katılımcının *"Dini İnanca Yönelik Nedenler (8)"*

temasına ve 7 katılımcının ise *"Fikri Yok (7)"* temasına ait cevap verdiği görülmektedir. "*Genel Sınıflandırmaya Yönelik Nedenler"* temasının "Doğum öncesi (10), Doğum anı (3) ve Doğum sonrası (15)" olmak üzere 3 alt temaya ayrıldığı görülmektedir. "Doğum öncesi" alt teması "Genetik (11), Doğuştan (10), Akrabalık bağı (3) ve Annenin kullandığı ilaçlar (1)" olmak üzere 4 koddan oluşurken, "Doğum anı" alt teması "Doğumsal sorunlar (5)" olmak üzere 1 koddan ve "Doğum sonrası" alt teması ise "Kaza (10), Hastalık (2), Psikolojik sebepler (2), Çevre (1), Aşılar (1), Sağlıksız beslenme (1), Radyasyon (1), Yaralanma (1), İstismar (1), Yaşamsal koşullar (1), İhmal (1) ve Toplumsal algı (1)" olmak üzere 12 koddan oluşmaktadır. "*Dini İnanca Yönelik Nedenler"* teması ise "Allah vergisi (5), Allah'ın sınavı (2)Ebeveyn günahı (1) ve Teslimiyet (1)" olmak üzere 4 alt temadan oluşmaktadır.*"Fikri Yok"* temasına baktığımızda ise "Bilinmeyen (2), Bilgisinin olmaması (2) ve Cevap yok (2)" olmak üzere 3 alt temadan oluştuğu görülmektedir. Tablonun geneline baktığımızda katılımcıların, engelli olmanın nedenlerine ilişkin görüşlerinin "*Genel Sınıflandırmaya Yönelik Nedenler"* teması yönünde olduğu ve alt temalardan "Doğum öncesi (25)" temasının ve kodlardan da "Genetik" kodunun öne çıktığı görülmektedir.

Çalışma grubunda yer alan azınlık katılımcıları, "*Genel Sınıflandırmaya Yönelik Nedenler"* temasına ait görüşlerini aşağıdaki şekilde ifade etmişlerdir;

"Engelli olma nedenleri hmmm engelli olma nedenleri büyük ihtimalle çeşit çeşit nedenler vardır. Eeee büyük ihtimalle şöyle genetik faktörlere bağlı yani aileden geçen kalıtımsal nedenler olabilir sonrada eklenenmiş nedenler olabilir. Yani şöyle diyebilirim yapısal kişinin kendi özelliklerinden ya da genetik özelliklerden, bir de sonra edinilmiş nedenler olabilir. Doğumda çıkmış olan sorunlardan dolayı engellilik olabilir. Hatta çok önemli mi şöyle de düşünüyorum. Yani bir kişinin engelli olarak dünyaya gelmeyip de daha sonra aile ilişkileri içerisinde işte istismara uğramış ya da yaşamsal koşulları yerine gelmemiş kişilerde daha sonra engelli olarak belki sorunlarla hayatlarına devam edebilirler."(Y7)

Çalışma grubunda yer alan katılımcılar, "*Dini İnanca Yönelik Nedenler"* temasına ait görüşlerini aşağıdaki şekilde ifade etmişlerdir;

"Toplumun temellerini oyan önyargılardan kendimizi kurtarmamız lazım. Ailemdeki engellilik kendimi ve hayatı daha iyi araştırmaya yönlendirdi. Allah yönlendiricidir." (P3)

Çalışma grubunda yer alan katılımcılar, "*Fikri Yok"* temasına ait görüşlerini aşağıdaki şekilde ifade etmişlerdir;

"Ne açıdan baktığına bağlı yani bazısı sadece Allah der yaradan der geçer bazısı doğa böyle istemiştir böyle oldu der." (Ö10)

4.7. Çoğunluk ve Azınlık Gruplarında Yer Alan Engelli Çocuk Ebeveynlerinin, Engelli Çocuğun Yakınlarının, Din Adamlarının, ve Öğretmenlerin Engellilik Algıları Birlikte Yaşadıkları Farklı Etnik Gruplardan Nasıl Etkilendiğine İlişkin Bulgular

Araştırmanın alt amaçları doğrultusunda **engelli çocuğa sahip çoğunluk ebeveynlerin,** birlikte yaşadıkları farklı etnik gruplara ait kişilerle olan etkileşimlerinin, sahip oldukları engellilik algıları üzerindeki değişimlerine ilişkin oluşturulan tablo aşağıdaki şekilde sunulmuştur.

Tablo 4.7. 12. Engelli Çocuğa Sahip Çoğunluk Ebeveynlerin, Birlikte Yaşadıkları Farklı Etnik Gruplara Ait Kişilerle Olan Etkileşimlerinin, Sahip Oldukları Engellilik Algıları Üzerindeki Değişimlerine Yönelik Tema ve Alt Temalar

Tema	Alt Tema	*f*
Etkileniyor (- kişi)		
Toplam		**-**
Etkilenmiyor (5 kişi)	Evrensel (A1)	1
	Devletin sorumluluğu (A2)	1
	Çokkültürlülüğe yönelik bilgi eksik (A3)	1
	Aynı algıya sahibiz (A4)	1
	Müslümanlar çocuğu kısıtlıyor (A5)	1
Toplam		**5**
Fikri Yok (-kişi)		
Toplam		

Tablo 4.7.1.'de engelli çocuğa sahip çoğunluk ebeveynlerin, birlikte yaşadıkları farklı etnik gruplara sahip kişilerle olan etkileşimlerinin, sahip oldukları engellilik algıları üzerindeki değişimlerine ait tema ve alt temalar yer almaktadır.

Tablo incelendiğinde çalışmaya katılan 5 ebeveynin de *"Etkilenmiyor (5)"* yönünde cevap verdiği;*"Etkileniyor"* ve *"Fikri Yok"* temaları yönünde cevap veren ebeveynin olmadığı görülmektedir. "*Etkilenmiyor"* teması "Evrensel (1), Devletin sorumluluğu (1), Çokkültürlülüğe yönelik bilgi eksikliği (1), Aynı algıya sahibiz (1) ve Müslümanlar çocuğu kısıtlıyor (1)" olmak üzere 5 alt temadan oluşmaktadır. Tablonun geneline baktığımızda engelli çocuğa sahip çoğunluk ebeveynlerin, birlikte yaşadıkları farklı etnik gruplara sahip kişilerle olan etkileşimlerinin, sahip oldukları engellilik algıları üzerindeki etkisine yönelik düşüncelerinin "*Etkilenmiyor"* teması yönünde olduğu ve alt temalarında eşitlik gösterdiği görülmektedir.

Çalışma grubunda yer alan engelli çocuğa sahip çoğunluk ebeveynleri, "*Etkilenmiyor"* temasına ait görüşlerini aşağıdaki şekilde ifade etmişlerdir;

"Hiç Etkilenmiyor. Engelliliğin bir alakası yok ne cinsiyetle, ne etnik kökenle, insan ayırt etmiyor. Daha öncede söylediğim gibi engellilik engelliliktir." (A1)

Araştırmanın alt amaçları doğrultusunda **engelli çocuğa sahip azınlık ebeveynlerin,** birlikte yaşadıkları farklı etnik gruplara ait kişilerle olan etkileşimlerinin, sahip oldukları engellilik algıları üzerindeki değişimlerine ilişkin oluşturulan tablo aşağıdaki şekilde sunulmuştur.

Tablo 4.7. 13. Engelli Çocuğa Sahip Azınlık Ebeveynlerin, Birlikte Yaşadıkları Farklı Etnik Gruplara Ait Kişilerle Olan Etkileşimlerinin, Sahip Oldukları Engellilik Algıları Üzerindeki Değişimlerine Yönelik Tema ve Alt Temalar

Tema	Alt Tema	*f*
Etkileniyor (2 kişi)	Çoğunluklar daha ılımlı (A6, A10)	2
	Çoğunluklar daha çok destek oluyor (A10)	1
Toplam		**3**
Etkilenmiyor (1 kişi)	İnsanı bir durum (A9)	1
Toplam		**1**
Fikri Yok (2 kişi)	Etkileşimim yok (A7,A8)	1
Toplam		**2**

Tablo 4.7.2.'de engelli çocuğa sahip azınlık ebeveynlerin, birlikte yaşadıkları farklı etnik gruplara sahip kişilerle olan etkileşimlerinin, sahip oldukları engellilik algıları üzerindeki değişimlerine ait tema ve alt temalar yer almaktadır. Tablo incelendiğinde 3 ebeveynin *"Etkileniyor (3)",* 1 ebeveynin *"Etkilenmiyor (1)"*

ve 2 ebeveynin *"Fikri Yok (2)"* yönünde cevap verdiği görülmektedir. "*Etkileniyor"* teması "Çoğunluklar daha ılımlı (2), İnsanı bir duygu (2) ve Çoğunluklar daha çok destek oluyor (1)" olmak üzere 3 alt temadan, "*Etkileniyor"* teması "İnsanı bir durum (1)" olmak üzere 1 alt temadan, "*Fikri Yok"* teması ise "Etkileşimim yok (2)" olmak üzere 1 alt temadan oluşmaktadır. Tablonun geneline baktığımızda engelli çocuğa sahip azınlık ebeveynlerin, birlikte yaşadıkları farklı etnik gruplara sahip kişilerle olan etkileşimlerinin, sahip oldukları engellilik algıları üzerindeki etkisine yönelik düşüncelerinin "*Etkileniyor"* teması yönünde olduğu ve alt temalarında ise "Çoğunluklar daha ılımlı (2)" temasının öne çıktığı görülmektedir.

Çalışma grubunda yer alan engelli çocuğa sahip azınlık ebeveynleri, "*Etkileniyor"* temasına ait görüşlerini aşağıdaki şekilde ifade etmişlerdir;

"Çoğunluklar daha iyi bakıyorlar. Daha ılımlı. Yani insanların içine karıştırın onlarında yaşamaya hakkı var. Daha iyi daha güzel bakıyor çoğunluklar." (A6)

Çalışma grubunda yer alan engelli çocuğa sahip azınlık ebeveynler, "*Etkilenmiyor"* temasına ait görüşlerini aşağıdaki şekilde ifade etmişlerdir;

"Yok, hayır aslında bu kişinin çoğunluk Türk Müslüman Hristiyan değil bu tamamen insaf duygusuna kalmış bir durum. Çünkü ben çoğunluklardan da çok fazla merhametli insanlar gördüm Türklerden de bir o kadar merhametsiziz gördüm yani bu kişinin tamamen duygu ve insani duyguları ile alakalı." (A9)

Çalışma grubunda yer alan engelli çocuğa sahip azınlık ebeveynler, "*Fikri Yok"* temasına ait görüşlerini aşağıdaki şekilde ifade etmişlerdir;

"Hayır, hiç öyle bir şeyim olmadı... Hiç konuşulmadı öyle bir şey"(A7)

Tablo 4.7.1. ve Tablo 4.7.2. birlikte incelendiğinde çoğunluk ebeveynlerin, birlikte yaşadıkları farklı etnik gruplara sahip kişilerle olan etkileşimlerinin, sahip oldukları engellilik algıları üzerindeki etkisine yönelik düşüncelerinde "*Etkilenmiyor"* temasında hemfikir oldukları görülürken, azınlık ebeveynlerin düşüncelerinin "*Etkileniyor"* temasında yoğunlaştığı görülmektedir. Alt temalara baktığımızda ise çoğunluk ebeveynlerde alt temalar eşitlik gösterirken, azınlık ebeveynlerde "Çoğunluklar daha ılımlı (2)" alt teması öne çıkmaktadır.

Araştırmanın alt amaçları doğrultusunda **engelli çocuğun yakını olan çoğunluk ebeveynlerin,** birlikte yaşadıkları farklı etnik gruplara ait kişilerle olan etkileşimlerinin, sahip oldukları engellilik algıları üzerindeki değişimlerine ilişkin oluşturulan tablo aşağıdaki şekilde sunulmuştur.

Tablo 4.7. 14. Engelli Çocuğun Yakını Olan Çoğunluk Ebeveynlerin, Birlikte Yaşadıkları Farklı Etnik Gruplara Ait Kişilerle Olan Etkileşimlerinin, Sahip Oldukları Engellilik Algıları Üzerindeki Değişimlerine Yönelik Tema ve Alt Temalar

Tema	Alt Tema	*f*
Etkileniyor (1 kişi)	Dinsel önyargılar (Y1)	1
Toplam		**1**
Etkilenmiyor (4 kişi)	İslamiyet'te olabilir (Y4, Y5)	2
	Toplumsal duruş (Y2)	1
	Hristiyanlık kucaklayıcı bir din (Y3)	1
Toplam		**4**
Fikri Yok (- kişi)		
Toplam		**-**

Tablo 4.7.3.'de engelli çocuğun yakını olan çoğunluk ebeveynlerin, birlikte yaşadıkları farklı etnik gruplara sahip kişilerle olan etkileşimlerinin, sahip oldukları engellilik algıları üzerindeki değişimlerine ait tema ve alt temalar yer almaktadır. Tablo incelendiğinde 1 ebeveynin *"Etkileniyor (1)",* 4 ebeveynin *"Etkilenmiyor (4)"* yönünde cevap verdiği, "*Fikri Yok*" teması yönünde cevap veren ebeveynlerin ise olmadığı görülmektedir. "*Etkileniyor"* teması "Olumsuz bakan dinlerden (1)" olmak üzere 1 alt temadan, "*Etkilenmiyor"* teması ise "İslamiyet'te olabilir (2), Toplumsal duruş (1) ve Hristiyanlık kucaklayıcı bir din (1)" olmak üzere 3 alt temadan oluşmaktadır. Tablonun geneline baktığımızda engelli çocuğun yakını olan çoğunluk ebeveynlerin, birlikte yaşadıkları farklı etnik gruplara sahip kişilerle olan etkileşimlerinin, sahip oldukları engellilik algıları üzerindeki etkisine yönelik düşüncelerinin "*Etkilenmiyor"* teması yönünde olduğu ve alt temalarında "İslamiyet'te olabilir (2)" alt temasının öne çıktığı görülmektedir.

Çalışma grubunda yer alan engelli çocuğun yakını olan çoğunluk ebeveynleri, "*Etkileniyor"* temasına ait görüşlerini aşağıdaki şekilde ifade etmişlerdir;

"... Din çok hassas bir konu. Birçok insanın din lehinde veya aleyhinde yoğun fikirleri var. Din lehindekiler için konuşacak olursam bazı önyargıları var ve Tanrı bizi böyle yarattı diyecekler. Yani bu doğru değil. Tanrı seni seviyor ama böyle yapıyor (engelli).....Çoğu zamanda kötü açıdan (nedenden) etkilenebilir. Çünkü başka dinler açısından günah olarak düşünülebilir. Bu doğru değil. Çünkü insan için bu tanımlamaları baz alıyorlar. Daha detaylı araştırıp bilimsel açıdan bakmaya bilirler. Çünkü öğrenmeler için Tanrı tüm olasılıkları verir diye inanıyorlar. Ama tabi herkesi aynı keseye koyamayız. Az öncede dediğim gibi din iyi de olabilir kötü de genellikle ..." (Y1)

Çalışma grubunda yer alan engelli çocuğun yakını olan çoğunluk ebeveynleri, "*Etkilenmiyor"* temasına ait görüşlerini aşağıdaki şekilde ifade etmişlerdir;

"Sanmıyorum toplumun din gruplarından etkilendiğini. Bir iskeleti olduğu sürece başka bir şeyden etkilenemez. Bu iskeleti değiştirebilecek tek kişiler bu toplumun içinde olan kişiler." (Y2)

Araştırmanın alt amaçları doğrultusunda **engelli çocuğun yakını olan azınlık ebeveynlerinin,** birlikte yaşadıkları farklı etnik gruplara ait kişilerle olan etkileşimlerinin, sahip oldukları engellilik algıları üzerindeki değişimlerine ilişkin oluşturulan tablo aşağıdaki şekilde sunulmuştur.

Tablo 4.7. 15. Engelli Çocuğun Yakını Olan Azınlık Ebeveynlerinin, Birlikte Yaşadıkları Farklı Etnik Gruplara Ait Kişilerle Olan Etkileşimlerinin, Sahip Oldukları Engellilik Algıları Üzerindeki Değişimlerine Yönelik Tema ve Alt Temalar

Tema	Alt Tema	*f*
Etkileniyor (2 kişi)	Olumlu düşünceler (Y8)	1
	Çoğunluklar daha ılımlı (Y9)	1
Toplam		**2**
Etkilenmiyor (2 kişi)	Diğer etnik gruplar olumlu bakmıyor (Y6)	1
	Çokkültürlülüğe yönelik bilgi eksik (Y7)	1
Toplam		**2**
Fikri Yok (1kişi)	Etkileşimim yok bilmiyorum (Y10)	1
Toplam		**1**

Tablo 4.7.4.'de engelli çocuğun yakını olan azınlık ebeveynlerin, birlikte yaşadıkları farklı etnik gruplara sahip kişilerle olan etkileşimlerinin, sahip oldukları engellilik algıları üzerindeki değişimlerine ait tema ve alt temalar yer almaktadır.

Tablo incelendiğinde 2 ebeveynin *"Etkileniyor (2)",* 2 ebeveynin *"Etkilenmiyor (2)"* ve 1 ebeveyninde *"Fikri Yok (1)"* yönünde cevap verdiği görülmektedir. "*Etkileniyor*" teması "Olumlu düşünceler (1) ve Çoğunluklar daha ılımlı (1)" olmak üzere 2, "*Etkilenmiyor"* teması "Diğer etnik gruplar olumlu bakmıyor (1) ve İletişimimiz değişir (1)" olmak üzere 2 alt temadan ve "*Fikri Yok"* teması ise "Etkileşimim yok bilmiyorum (1)" olmak üzere 1 alt temadan oluşmaktadır. Tablonun geneline baktığımızda engelli çocuğun yakını olan azınlık ebeveynlerin**,** birlikte yaşadıkları farklı etnik gruplara sahip kişilerle olan etkileşimlerinin, sahip oldukları engellilik algıları üzerindeki etkisine yönelik düşüncelerinde "*Etkileniyor"* ve "*Etkilenmiyor"* temalarının eşitlik gösterdiği aynı şekilde alt temalarının da eşit olduğu görülürken tüm tema ve alt temalarının da yakınlık gösterdiği dikkat çekmektedir.

Çalışma grubunda yer alan engelli çocuğun yakını olan azınlık ebeveynleri, "*Etkileniyor"* temasına ait görüşlerini aşağıdaki şekilde ifade etmişlerdir;

"Tabi ki birazda olsa etkiler yani hani kendi kültürünü etkilemez ama bazı fikirleri etkileyebilir. Düşünceleri fikirleri olumluysa etkileyebilir. Kötü yönden etkileneceğini sanmıyorum ama bir fikir alış verişi olur."(Y8)

Çalışma grubunda yer alan engelli çocuğun yakını olan azınlık ebeveynleri, "*Etkilenmiyor"* temasına ait görüşlerini aşağıdaki şekilde ifade etmişlerdir;

"Hayır. Çünkü diğer etnik gruplarında engellilere karşı olumlu olduklarını düşünmüyorum. Belki olumlu davranışları olsa algılarımızda değişebilir."(Y6)

Çalışma grubunda yer alan engelli çocuğun yakını olan azınlık ebeveynleri, "*Fikri Yok"* temasına ait görüşlerini aşağıdaki şekilde ifade etmişlerdir;

"Çok fazla Yunanlı yok... O yüzden de etkilenmiyor." (Y10)

Tablo 4.7.3. ve Tablo 4.7.4.birlikte incelendiğinde engelli çocuğun yakını olan çoğunluk ebeveynlerin, birlikte yaşadıkları farklı etnik gruplara sahip kişilerle olan etkileşimlerinin, sahip oldukları engellilik algıları üzerindeki etkisine yönelik düşüncelerinin "*Etkilenmiyor"* teması yönünde olduğu görülürken azınlıkta "*Etkileniyor* ve *Etkilenmiyor"* temalarının eşitlik gösterdiği görülmektedir. Yine

azınlıkta alt temalar eşitlik gösterirken çoğunluk ebeveynlerde "İslamiyet'te olabilir (2)" alt temasının öne çıktığı görülmektedir.

Araştırmanın alt amaçları doğrultusunda **çoğunluk din görevlilerinin,** birlikte yaşadıkları farklı etnik gruplara ait kişilerle olan etkileşimlerinin, sahip oldukları engellilik algıları üzerindeki değişimlerine ilişkin oluşturulan tablo aşağıdaki şekilde sunulmuştur.

Tablo 4.7. 16. Çoğunluk Din Görevlilerinin (Papazların), Birlikte Yaşadıkları Farklı Etnik Gruplara Ait Kişilerle Olan Etkileşimlerinin, Sahip Oldukları Engellilik Algıları Üzerindeki Değişimlerine Ait Tema ve Alt Temalar

Tema	Alt Tema	*f*
Etkileniyor (- kişi)		
Toplam		-
Etkilenmiyor (5 kişi)	İncil kapsayıcı (P1)	1
	Farklı davranışlar yok (P2)	1
	Tanrısız insanlar etkilenir (P3)	1
	Hristiyan öğretisi istikrarlı (P4)	1
	Bilginin artmasının etkisi (P5)	1
Toplam		**5**
Fikri Yok (0 kişi)		
Toplam		-

Tablo 4.7.5.'de çoğunluk din görevlilerinin (papazların), birlikte yaşadıkları farklı etnik gruplara sahip kişilerle olan etkileşimlerinin, sahip oldukları engellilik algıları üzerindeki değişimlerine ait tema ve alt temalar yer almaktadır. Tablo incelendiğinde çalışmaya katılan 5 papazın da "*Etkilenmiyor (5)"* yönünde cevap verdiği görülmektedir. *"Etkileniyor"* ve *"Fikri Yok"* temaları yönünde cevap veren papazın ise olmadığı görülmektedir. *"Etkilenmiyor"* teması "İncil kapsayıcı (1), Farklı davranışlar yok (1), Tanrısız insanlar etkilenir (1), Hristiyan öğretisi istikrarlı (1) ve Bilginin artmasının etkisi (1)" olmak üzere 5 alt temadan oluşmaktadır. Tablonun geneline baktığımızda papazların, birlikte yaşadıkları farklı etnik gruplara sahip kişilerle olan etkileşimlerinin, sahip oldukları engellilik algıları üzerindeki etkisine yönelik düşüncelerinin "*Etkilenmiyor"* teması yönünde olduğu ve alt temalarının da eşit gösterdiği görülmektedir.

Çalışma grubunda yer alan papazlar, "*Etkilenmiyor"* temasına ait görüşlerini aşağıdaki şekilde ifade etmişlerdir;

"Hiç etkilenmediğini düşünmüyorum. Çünkü benim toplumum Hristiyan öğretisine dayanan bir kültür, istikrarlı ve kişisel kültürlerden etkilenmez." (P4)

Araştırmanın alt amaçları doğrultusunda **azınlık din görevlilerinin,** birlikte yaşadıkları farklı etnik gruplara ait kişilerle olan etkileşimlerinin, sahip oldukları engellilik algıları üzerindeki değişimlerine ilişkin oluşturulan tablo aşağıdaki şekilde sunulmuştur.

Tablo 4.7. 17. Azınlık Din Görevlilerinin (İmamların), Birlikte Yaşadıkları Farklı Etnik Gruplara Ait Kişilerle Olan Etkileşimlerinin, Sahip Oldukları Engellilik Algıları Üzerindeki Değişimlerine Yönelik Tema ve Alt Temalar

Tema	Alt Tema	*f*
Etkileniyor (- kişi)		
Toplam		**-**
Etkilenmiyor (4 kişi)	İnsani bir durum (İ3, İ5)	2
	Düşünceler değişmez (İ2)	1
	Allah'ın yarattığı (İ4)	1
Toplam		**4**
Fikri Yok (1 kişi)	Düşünmedim (İ1)	1
	Konuşulacak birçok farklı konu var (İ1)	1
Toplam		**2**

Tablo 4.7.6.'da azınlık din görevlilerinin (imamların), birlikte yaşadıkları farklı etnik gruplara sahip kişilerle olan etkileşimlerinin, sahip oldukları engellilik algıları üzerindeki değişimlerine ait tema ve alt temalar yer almaktadır. Tablo incelendiğinde 4 imamın *"Etkilenmiyor (4)"*, ve 1 imamın da *"Fikri Yok (1)"* teması yönünde cevap verdiği görülürken "*Etkileniyor"* temasına yönelik cevap veren imamın ise olmadığı görülmektedir. "*Etkilenmiyor"* teması "İnsani bir durum (2), Düşünceler değişmez (1) ve Allah'ın yarattığı (1)" olmak üzere 3 alt temadan, "*Fikri Yok"* teması ise "Düşünmedim (1) ve Konuşulacak birçok farklı konu var (1)" olmak üzere 2 alt temadan oluşmaktadır. Tablonun geneline baktığımızda imamların**,** birlikte yaşadıkları farklı etnik gruplara sahip kişilerle olan etkileşimlerinin, sahip oldukları engellilik algıları üzerindeki etkisine yönelik düşüncelerinin "*Etkilenmiyor"* teması yönünde olduğu ve alt temalarından da "İnsani bir durum (2)" alt temasının öne çıktığı görülmektedir.

Çalışma grubunda yer alan imamlar, "*Etkilenmiyor"* temasına ait görüşlerini aşağıdaki şekilde ifade etmişlerdir;

"...bu engelli yani bunda ayrım olmaması gerekiyor. Dinler arasında kültürler arasında ayrım olmaması gerekir. Sonuçta bu da Allah'ın yaratmış olduğu bir kul." (İ4)

Çalışma grubunda yer alan imamlar, "*Fikri Yok"* temasına ait görüşlerini aşağıdaki şekilde ifade etmişlerdir;

"Yok, hiç olmadı yani konuyla alakalı hiç düşünmedim yani konuşulacak okadar çok konu var ki..." (İ1)

Tablo 4.7.5. ve Tablo 4.7.6 birlikte incelendiğinde çoğunluk ve azınlık din görevlilerinin, birlikte yaşadıkları farklı etnik gruplara sahip kişilerle olan etkileşimlerinin, sahip oldukları engellilik algıları üzerindeki etkisine yönelik düşüncelerinin "*Etkilenmiyor"* teması yönünde olduğu belirlenmiştir. Papazlarda alt temalar eşitlik gösterirken, imamlarda ise "İnsani bir durum (2)" alt temasının öne çıktığı görülmektedir.

Araştırmanın alt amaçları doğrultusunda **çoğunluk öğretmenlerin,** birlikte yaşadıkları farklı etnik gruplara ait kişilerle olan etkileşimlerinin, sahip oldukları engellilik algıları üzerindeki değişimlerine ilişkin oluşturulan tablo aşağıdaki şekilde sunulmuştur.

Tablo 4.7. 18. Çoğunluk Öğretmenlerin, Birlikte Yaşadıkları Farklı Etnik Gruplara Ait Kişilerle Olan Etkileşimlerinin, Sahip Oldukları Engellilik Algıları Üzerindeki Değişimlerine Yönelik Tema ve Alt Temalar

Tema	Alt Tema	*f*
Etkileniyor (2 kişi)	Dinsel önyargılar (Ö2)	1
	Haklar (Ö2)	1
	Bulaşıcı hastalık gibi görüyorlar (Ö5)	1
Toplam		**3**
Etkilenmiyor (3 kişi)	Müslümanlar çocuğu kısıtlıyor (Ö1, Ö4)	2
	Çokkültürlülüğe yönelik bilgi eksikliği (Ö3)	1
	Müslümanlar çocuktan utanç duyuyor (Ö4)	1
Toplam		**4**
Fikri Yok (- kişi)		
Toplam		

Tablo 4.7.7.'de çoğunluk öğretmenlerin**,** birlikte yaşadıkları farklı etnik gruplara sahip kişilerle olan etkileşimlerinin, sahip oldukları engellilik algıları üzerindeki değişimlerine ait tema ve alt temalar yer almaktadır. Tablo incelendiğinde 2 ebeveynin *"Etkileniyor (3)",* 3 ebeveynin *"Etkilenmiyor (4)"* yönünde cevap

verdiği görülmektedir. *"Fikri Yok"* teması yönünde cevap veren öğretmenin ise bulunmadığı görülmektedir. "*Etkileniyor"* teması "Dinsel önyargılar (1), Haklar (1) ve Bulaşıcı hastalık gibi görüyorlar (1)" olmak üzere 3 alt temadan, "*Etkilenmiyor"* teması ise "Müslümanlar çocuğu kısıtlıyor (2), Çokkültürlülüğe yönelik bilgi eksikliği (1) ve Müslümanlar çocuktan utanç duyuyor (1)" olmak üzere 3 alt temadan oluşmaktadır. Tablonun geneline baktığımızda öğretmenlerin, birlikte yaşadıkları farklı etnik gruplara sahip kişilerle olan etkileşimlerinin, sahip oldukları engellilik algıları üzerindeki etkisine yönelik düşüncelerinin "*Etkilenmiyor"* teması yönünde olduğu ve alt temalarından da "Müslümanlar çocuğu kısıtlıyor (2)" temasının öne çıktığı görülmektedir.

Çalışma grubunda yer alan çoğunluk öğretmenleri, "*Etkileniyor"* temasına ait görüşlerini aşağıdaki şekilde ifade etmişlerdir;

"Bu Etkileniyor doğrusu. Çoğu zaman önyargılar, dinsel ön yargılar haklar (engelli hakları) konusunda çekinerek ve üzülerek söylüyorum ki bir engel oluşturuyorlar. Bu bireyler yalıtılıyorlar." (Ö2)

Çalışma grubunda yer alan azınlık öğretmenleri, "*Etkilenmiyor"* temasına ait görüşlerini aşağıdaki şekilde ifade etmişlerdir;

"Şimdi yaşadığım bu bölgede az öncede dediğim gibi iki dinin iç içe geçmesi, Müslümanlıkta engelliliği kabullenme yok gibi bir izlenimim var. Bunun sonucunda tanıdığım engelli Müslümanlar daha izole ve aileleri de bu bireylerden utanç duyuyorlar gibi. Ama böyle olmaması gerek." (Ö4)

Araştırmanın alt amaçları doğrultusunda **azınlık öğretmenlerin,** birlikte yaşadıkları farklı etnik gruplara ait kişilerle olan etkileşimlerinin, sahip oldukları engellilik algıları üzerindeki değişimlerine ilişkin oluşturulan tablo aşağıdaki şekilde sunulmuştur.

Tablo 4.7. 19. Azınlık Öğretmenlerin, Birlikte Yaşadıkları Farklı Etnik Gruplara Ait Kişilerle Olan Etkileşimlerinin, Sahip Oldukları Engellilik Algıları Üzerindeki Değişimlerine Yönelik Tema ve Alt Temalar

Tema	Alt Tema	*f*
Etkileniyor (- kişi)		
Toplam		**-**
Etkilenmiyor (2 kişi)	İnsancıl bir durum (Ö9)	1
	Çokkültürlülüğe yönelik bilgi eksikliği (Ö8)	1
Toplam		**2**
Fikri Yok (3 kişi)	Etkileşimim olmadı (Ö6, Ö10)	2
	Bilmiyorum (Ö7)	1
Toplam		**3**

Tablo 4.7.8.'de azınlık öğretmenlerinin, birlikte yaşadıkları farklı etnik gruplara sahip kişilerle olan etkileşimlerinin, sahip oldukları engellilik algıları üzerindeki değişimlerine ait tema ve alt temalar yer almaktadır. Tablo incelendiğinde 2 öğretmenin *"Etkilenmiyor (2)"* ve 3 öğretmenin de *"Fikri Yok (3)"* teması yönünde cevap verdiği görülmektedir. "*Etkileniyor"* teması yönünde cevap veren öğretmenin ise olmadığı görülmektedir. "*Etkilenmiyor"* teması "İnsancıl bir durum (1) ve Çokkültürlülüğe yönelik bilgi eksikliği (1)" olmak üzere 2 alt temadan, "*Fikri Yok"* teması ise "Etkileşimim olmadı (2) ve Bilmiyorum (1)" olmak üzere 2 alt temadan oluşmaktadır. Tablonun geneline baktığımızda öğretmenlerin, birlikte yaşadıkları farklı etnik gruplara sahip kişilerle olan etkileşimlerinin, sahip oldukları engellilik algıları üzerindeki etkisine yönelik düşüncelerinin *"Fikri Yok"* yönünde olduğu ve alt temalarından da "Etkileşimim olmadı (2)" temasının öne çıktığı görülmektedir.

Çalışma grubunda yer alan azınlık öğretmenleri, "*Etkilenmiyor"* temasına ait görüşlerini aşağıdaki şekilde ifade etmişlerdir;

"Hmmm... Yaaa insan olan biri bu olaylara vicdanı olan biri olaylara tabi ki anlayışla eeee empati kurarak bakacağını hissediyorum." (Ö9)

Çalışma grubunda yer alan azınlık öğretmenleri, "*Fikri Yok"* temasına ait görüşlerini aşağıdaki şekilde ifade etmişlerdir;

"Engellilikle ilgili hiç bir muhabbetim olmadı. Yani o kültürden de herhangi bir engelliyi tanımadım açıkçası." (Ö6)

Tablo 4.7.7. ve Tablo 4.7.8. birlikte incelendiğinde çoğunluk öğretmenlerin, birlikte yaşadıkları farklı etnik gruplara sahip kişilerle olan etkileşimlerinin, sahip oldukları engellilik algıları üzerindeki etkisine yönelik düşüncelerinde "*Etkilenmiyor"* temasının öne çıktığı görülürken, "*Fikri Yok"* teması yönünde hiç cevap vermedikleri görülmektedir. Azınlık öğretmenlerinin ise "*Fikri Yok"* temasında yoğunlaştığı belirlenmiştir. Çoğunluk öğretmenlerde "*Müslümanlar çocuğu kısıtlıyor (2)"* alt teması öne çıkarken, Azınlık öğretmenlerinde "*Etkileşimim olmadı (2)*" alt temasının öne çıktığı görülmektedir.

Araştırmanın alt amaçları doğrultusunda **çoğunluk katılımcıların,** birlikte yaşadıkları farklı etnik gruplara ait kişilerle olan etkileşimlerinin, sahip oldukları engellilik algıları üzerindeki değişimlerine ilişkin oluşturulan tablo aşağıdaki şekilde sunulmuştur.

Tablo 4.7. 20. Çoğunluk Katılımcıların, Birlikte Yaşadıkları Farklı Etnik Gruplara Ait Kişilerle Olan Etkileşimlerinin, Sahip Oldukları Engellilik Algıları Üzerindeki Değişimlerine Yönelik Tema ve Alt Temalar

Tema	Alt Tema	*f*
Etkileniyor (3 kişi)	Dinsel önyargılar (Y1, Ö2)	2
	Haklar (Ö2)	1
	Bulaşıcı hastalık gibi görüyorlar (Ö5)	1
Toplam		**4**
Etkilenmiyor (17 kişi)	Müslümanlar çocuğu kısıtlıyor (A5, Ö1, Ö4)	3
	Çokkültürlülüğe yönelik bilgi eksik (A3, Ö3)	2
	İslamiyet'te olabilir (Y4, Y5)	2
	Evrensel (A1)	1
	Devletin sorumluluğu (A2)	1
	Aynı algıya sahibiz (A4)	1
	Toplumsal duruş (Y2)	1
	Hristiyanlık kucaklayıcı bir din (Y3)	1
	İncil kapsayıcı (P1)	1
	Farklı davranışlar yok (P2)	1
	Tanrısız insanlar etkilenir (P3)	1
	Hristiyan öğretisi istikrarlı (P4)	1
	Bilginin artmasının etkisi (P5)	1
	Müslümanlar çocuktan utanç duyuyor (Ö4)	1
Toplam		**18**
Fikri Yok (- kişi)		
Toplam		**-**

Tablo 4.7.9.'da çoğunluk katılımcıların birlikte yaşadıkları farklı etnik gruplara sahip kişilerle olan etkileşimlerinin, ait oldukları engellilik algıları üzerindeki değişimlerine ilişkin tema ve alt temalar yer almaktadır. Tablo incelendiğinde 20 katılımcıdan, 3 katılımcının *"Etkileniyor (4)"* 17 katılımcının, *"Etkilenmiyor (18)"* teması yönünde cevap verdiği görülmektedir.*"Fikri Yok"* temasına ilişkin ise görüş bildiren katılımcının olmadığı görülmektedir. "*Etkileniyor"* teması "Dinsel önyargılar (2), Haklar (1) ve Bulaşıcı hastalık gibi görüyorlar (1)" olmak üzere 3 alt temadan oluşmaktadır. *"Etkilenmiyor"* teması ise "Müslümanlar çocuğu kısıtlıyor (3), Çokkültürlülüğe yönelik bilgi eksik (2), İslamiyet'te olabilir (2), Evrensel (1), Devletin sorumluluğu (1), Aynı algıya sahibiz (1), Toplumsal duruş

(1), Hristiyanlık kucaklayıcı bir din (1), İncil kapsayıcı (1), Farklı davranışlar yok (1), Tanrısız insanlar etkilenir (1), Hristiyan öğretisi istikrarlı (1), Bilginin artmasının etkisi (1) ve Müslümanlar çocuktan utanç duyuyor (1)" olmak üzere 14 alt temadan oluşmaktadır. Tablonun geneline baktığımızda çoğunluk katılımcıların**,** birlikte yaşadıkları farklı etnik gruplara ait kişilerle olan etkileşimlerinin, sahip oldukları engellilik algıları üzerindeki etkisine yönelik düşüncelerinin "*Etkilenmiyor"* teması yönünde olduğu ve alt temalarından da "Müslümanlar çocuğu kısıtlıyor (3)" alt temasının öne çıktığı görülmektedir.

Çalışma grubunda yer alan çoğunluk katılımcılar, "*Etkileniyor"* temasına ait görüşlerini aşağıdaki şekilde ifade etmişlerdir;

"Evet, bazı dinlerde bu bireylerin hastalıklarını bulaştırabilecekleri düşünülüyor. Tabi etkileyebilir." (Ö5)

Çalışma grubunda yer alan çoğunluk katılımcılar, "*Etkilenmiyor"* temasına ait görüşlerini aşağıdaki şekilde ifade etmişlerdir;

"Hristiyanlıktan önce bu bizde geçerliydi. Bu din ki büyük bir kucak açıyor ve saygı veriyor engelliliğe başka dinler İslam dini aksine." (Y3)

Araştırmanın alt amaçları doğrultusunda **azınlık katılımcıların,** birlikte yaşadıkları farklı etnik gruplara ait kişilerle olan etkileşimlerinin, sahip oldukları engellilik algıları üzerindeki değişimlerine ilişkin oluşturulan tablo aşağıdaki şekilde sunulmuştur.

Tablo 4.7. 21. Azınlık Bireylerinin, Birlikte Yaşadıkları Farklı Etnik Gruplara Ait Kişilerle Olan Etkileşimlerinin, Sahip Oldukları Engellilik Algıları Üzerindeki Değişimlerine Yönelik Tema ve Alt Temalar

Tema	Alt Tema	*f*
Etkileniyor (4 kişi)	Çoğunluklar daha ılımlı (A6, A10, Y9)	3
	Çoğunluklar daha çok destek oluyor (A10)	1
	Olumlu düşünceler (Y8)	1
Toplam		**5**
Etkilenmiyor (9 kişi)	İnsani bir durum (A9, İ3, İ5, Ö9)	4
	Çokkültürlülüğe yönelik bilgi eksikliği (Y7, Ö8)	2
	Diğer etnik gruplar olumlu bakmıyor (Y6)	1
	Düşünceler değişmez (İ2)	1
	Allah'ın yarattığı (İ4)	1
Toplam		**9**
Fikri Yok (7 kişi)	Etkileşimim yok (A7, A8, Y10, Ö6, Ö10)	5
	Düşünmedim (İ1)	1
	Konuşulacak birçok farklı konu var (İ1)	1
	Bilmiyorum (Ö7)	1
Toplam		**8**

Tablo 4.7.10.'da azınlık katılımcıların birlikte yaşadıkları farklı etnik gruplara ait kişilerle olan etkileşimlerinin, sahip oldukları engellilik algıları üzerindeki değişimlerine ilişkin tema ve alt temalar yer almaktadır. Tablo incelendiğinde 20 katılımcıdan, 4 katılımcının *"Etkileniyor (5)"*, 9 katılımcının, *"Etkilenmiyor (9)"* ve 7 katılımcının ise *"Fikri Yok (8)"* teması yönünde cevap verdiği görülmektedir. "*Etkileniyor"* teması "Çoğunluklar daha ılımlı (2), Çoğunluklar daha çok destek oluyor (1) ve Olumlu düşünceler (1)" olmak üzere 3 alt temadan,*"Etkilenmiyor"* teması "İnsani bir durum (4), Çokkültürlülüğe yönelik bilgi eksikliği (2), Diğer etnik gruplar olumlu bakmıyor (1), Düşünceler değişmez (1) ve Allah'ın yarattığı (1)" olmak üzere 5 alt temadan ve "*Fikri Yok"* teması ise "Etkileşimim yok (2), Düşünmedim (1), Konuşulacak birçok farklı konu var (1) ve Bilmiyorum (1)" olmak üzere 4 alt temadan oluşmaktadır. Tablonun geneline baktığımızda azınlık katılımcıların**,** birlikte yaşadıkları farklı etnik gruplara ait kişilerle olan etkileşimlerinin, sahip oldukları engellilik algıları üzerindeki etkisine

yönelik düşüncelerinin "*Etkilenmiyor" teması* yönünde olduğu ve alt temalarından da "İnsani bir durum" alt temasının öne çıktığı görülmektedir.

Çalışma grubunda yer alan azınlık katılımcılar, "*Etkileniyor"* temasına ait görüşlerini aşağıdaki şekilde ifade etmişlerdir;

"Çoğunluklar çok farklı düşünüyorlar. Düşünceleri çok farklı. Çok fazla destekliyorlar. Yani okadar çok destek oluyor ki çoğunluklar. Onlardan gördüklerimi hiç kimseden görmedim yani... Okulda olsun normal insanlar olsun öğretmenleri olsun beni o kadar çok desteklediler ki Yunan öğretmenler daha çok destekliyor daha çok şey yaptılar." (A10)

Çalışma grubunda yer alan azınlık katılımcılar, "*Etkilenmiyor"* temasına ait görüşlerini aşağıdaki şekilde ifade etmişlerdir;

"...Yok, yani Etkilenmiyor. Bana göre bu etkilenmeye açık değil ki insanı bir şey eee duygu." (İ5)

Çalışma grubunda yer alan azınlık katılımcılar, "*Fikri Yok"* temasına ait görüşlerini aşağıdaki şekilde ifade etmişlerdir;

"Hayır olmadı. Buna cevap veremeyeceğim. Böyle bir şey olmadı." (Ö7)

Tablo 4.7.9. ve Tablo 4.7.10. birlikte incelendiğinde çoğunluk ve azınlık katılımcıların**,** birlikte yaşadıkları farklı etnik gruplara ait kişilerle olan etkileşimlerinin, sahip oldukları engellilik algıları üzerindeki etkisine yönelik düşüncelerinin "*Etkilenmiyor"* teması yönünde olduğu belirlenmiştir. Çoğunluk katılımcılarda "Müslümanlar çocuğu kısıtlıyor (3)" alt teması öne çıkarken, azınlık katılımcılarda ise "İnsani bir durum (4)" alt teması öne çıkmaktadır.

Araştırmanın alt amaçları doğrultusunda **çalışmaya dâhil edilen katılımcıların,** birlikte yaşadıkları farklı etnik gruplara ait kişilerle olan etkileşimlerinin, sahip oldukları engellilik algıları üzerindeki değişimlerine ilişkin oluşturulan tablo aşağıdaki şekilde sunulmuştur.

Tablo 4.7. 22. Çoğunluk ve Azınlık Katılımcıların, Birlikte Yaşadıkları Farklı Etnik Gruplara Ait Kişilerle Olan Etkileşimlerinin, Sahip Oldukları Engellilik Algıları Üzerindeki Değişimlerine İlişkin Tema ve Alt Temalar

Tema	Alt Tema	*f*
Etkileniyor (7 kişi)	Çoğunluklar daha ılımlı (A6, A10 Y9)	3
	Dinsel önyargılar (Y1, Ö2)	2
	Çoğunluklar daha çok destek oluyor (A10)	1
	Olumlu düşünceler (Y8)	1
	Haklar (Ö2)	1
	Bulaşıcı hastalık gibi görüyorlar (Ö5)	1
Toplam		**9**
Etkilenmiyor (26 kişi)	Çokkültürlülüğe yönelik bilgi eksik (A3, Y7, Ö3, Ö8)	4
	İnsani bir durum (A9, İ3, İ5, Ö9)	4
	Müslümanlar çocuğu kısıtlıyor (A5, Ö1, Ö4)	3
	İslamiyet'te olabilir (Y4, Y5)	2
	Evrensel (A1)	1
	Devletin sorumluluğu (A2)	1
	Aynı algıya sahibiz (A4)	1
	Toplumsal duruş (Y2)	1
	Hristiyanlık kucaklayıcı bir din (Y3)	1
	Diğer etnik gruplar olumlu bakmıyor (Y6)	1
	İncil kapsayıcı (P1)	1
	Farklı davranışlar yok (P2)	1
	Tanrısız insanlar etkilenir (P3)	1
	Hristiyan öğretisi istikrarlı (P4)	1
	Bilginin artmasının etkisi (P5)	1
	Düşünceler değişmez (İ2)	1
	Allah'ın yarattığı (İ4)	1
	Müslümanlar çocuktan utanç duyuyor (Ö4)	1
Toplam		**27**
Fikri Yok (7 kişi)	Etkileşimim yok (A7, A8, Y10, Ö6, Ö10)	5
	Düşünmedim (İ1)	1
	Konuşulacak birçok farklı konu var (İ1)	1
	Bilmiyorum (Ö7)	1
Toplam		**8**

Tablo 4.7.11'de çoğunluk ve azınlık katılımcıların birlikte yaşadıkları farklı etnik gruplara ait kişilerle olan etkileşimlerinin, sahip oldukları engellilik algıları üzerindeki değişimlerine ilişkin tema ve alt temalar yer almaktadır. Tablo incelendiğinde 40 katılımcıdan 7 katılımcının *"Etkileniyor (9)"* , 26 katılımcının,

"Etkilenmiyor (27)" ve 7 katılımcının ise *"Fikri Yok (8)"* teması yönünde cevap verdiği görülmektedir. "*Etkileniyor"* teması "Çoğunluklar daha ılımlı (2), Dinsel önyargılar (2), Çoğunluklar daha çok destek oluyor (1), Olumlu düşünceler (1), Haklar (1) ve Bulaşıcı hastalık gibi görüyorlar (1)" olmak üzere 5 alt temadan oluşmaktadır. "*Etkilenmiyor"* teması "Çokkültürlülüğe yönelik bilgi eksik (4), Müslümanlar çocuğu kısıtlıyor (3), İnsani bir durum (4), İslamiyet'te olabilir (2), Evrensel (1), Devletin sorumluluğu (1), Aynı algıya sahibiz (1), Toplumsal duruş(1), Hristiyanlık kucaklayıcı bir din (1), Diğer etnik gruplar olumlu bakmıyor (1), İncil kapsayıcı (1), Farklı davranışlar yok (1), Tanrısız insanlar etkilenir (1), Hristiyan öğretisi istikrarlı (1), Bilginin artmasının etkisi (1), Düşünceler değişmez (1), Allah'ın yarattığı (1) ve Müslümanlar çocuktan utanç duyuyor (1)" olmak üzere 19 alt temadan oluşmaktadır. "*Fikri Yok"* teması ise "Etkileşimim yok (2), Düşünmedim (1), Konuşulacak birçok farklı konu var (1) ve Bilmiyorum (1)" olmak üzere 4 alt temadan oluşmaktadır. Tablonun geneline baktığımızda çoğunluk ve azınlık katılımcıların, birlikte yaşadıkları farklı etnik gruplara ait kişilerle olan etkileşimlerinin, sahip oldukları engellilik algıları üzerindeki etkisine yönelik düşüncelerinin "*Etkilenmiyor"* teması yönünde olduğu ve alt temalarından da "Çokkültürlülüğe yönelik bilgi eksikliği (4) ve İnsani bir durum (4)" alt temalarının öne çıktığı görülmektedir.

Çalışma grubunda yer alan katılımcılar, "*Etkilenmiyor"* temasına ait görüşlerini aşağıdaki şekilde ifade etmişlerdir;

"Az ya da çok tüm dini grupların bir araya geldiğine ve engelli insanları desteklediğine inanmak istiyorum. Kaiadas'ın zamanı geri dönülmez şekilde gitti. Huzurlu bir kalp için İncil çok zengin." (P1)

Çalışma grubunda yer alan katılımcılar, "*Fikri Yok"* temasına ait görüşlerini aşağıdaki şekilde ifade etmişlerdir;

"Yok, hiç öyle bir şey düşünmedim de öyle bir şey düşünecek durumumda olmadı..."(Ö10)

4.8. Çoğunluk ve Azınlık Gruplarında Yer Alan Engelli Çocuk Ebeveynlerinin, Engelli Çocuğun Yakınlarının, Din görevlilerinin ve Öğretmenlerin Ait Oldukları Dinin Engelliliğe Bakış Açısı Hakkındaki Görüşlerinin Değişimine İlişkin Bulgular

Araştırmanın alt amaçları doğrultusunda **engelli çocuğa sahip çoğunluk ebeveynlerin,** ait oldukları dinlerin engelli bireye bakış açısı hakkındaki görüşlerine ilişkin oluşturulan tablo aşağıdaki şekilde sunulmuştur.

Tablo 4.8. 12. Engelli Çocuğa Sahip Çoğunluk Ebeveynlerin, Dinlerinin Engelli Bireye Bakış Açısına İlişkin Düşüncelerine Ait Tema ve Alt Temalar

Tema	Alt Tema	*f*
Dini İnanca Bağlı (3 kişi)	Hoşgörü (A1)	1
	Eşitlik (A1)	1
	Ceza (A4)	1
	Nimet (A4)	1
	Cennet (A4)	1
	Günah (A4)	1
	Kabullenme (A5)	1
Toplam		**7**
Dini İnanca Bağlı Değil (2 kişi)	Kişisel mücadele (A2)	1
	Gerçeklik (A3)	1
	Olağan (A3)	1
Toplam		**3**
Fikri Yok (- kişi)		
Toplam		**-**

Tablo 4.8.1.'de engelli çocuğa sahip çoğunluk ebeveynlerin, dinlerinin engelli bireye bakış açısına ilişkin düşüncelerine ait tema ve alt temalar görülmektedir. Tablo incelendiğinde 3 ebeveynin *"Dini İnanca Bağlı (7)",* 2 ebeveynin *"Dini İnanca Bağlı değil (3)"* yönünde açıklama yaptığı *ve "Fikri Yok"* teması yönünde açıklama yapan ebeveynin olmadığı görülmektedir. "*Dini İnanca Bağlı"* teması "Hoşgörü (1), Eşitlik (1), Ceza (1), Nimet (1), Cennet (1), Günah (1) ve Kabullenme (1)" olmak üzere 7 alt temadan, "*Dini İnanca Bağlı Değil"* teması ise "Kişisel mücadele (1), Gerçeklik (1) ve Olağan (1)" olmak üzere 3 alt temadan oluşmaktadır. Tablonun geneline baktığımızda, engelli çocuğa sahip çoğunluk ebeveynler dinlerinin engelli bireye bakış açısını "*Dini İnanca Bağlı"* teması yönünde açıkladığı ve alt temalarının da eşitlik gösterdiği görülmektedir.

Çalışma grubunda yer alan engelli çocuğa sahip çoğunluk ebeveynleri, "*Dini İnanca Bağlı"* temasına ait görüşlerini aşağıdaki şekilde ifade etmişlerdir;

"Bir şey şöyleyim mi sana? Kimisi tanrının intikamı diyor. Başkası diyor ki tanrının bir nimeti. Ben ikincisine inanıyorum. Biz kutsanmış insanlarız. Biz tanırının seçtiği insanlarız bu çocukları vermesi için. Aziz Oros'taki Günah çıkarıcım da dedi ki bu çocuk seni cennete götürecek. (Tanrının oğlunun yanında) Hristos' un yanında zaten bir koltuğu var. Tanrının karşısına gittiğinde işlemiş olduğun günahlarda olsa seni yanına çekecek. Yani ben buna inanıyorum. Bunu din adamları da söylüyor. Ama çok kişide tanrı seni cezalandırdı diyor. Bunu da duydum üzülerek de olsa duydum." (A4)

Çalışma grubunda yer alan engelli çocuğa sahip çoğunluk ebeveynleri, "*Dini İnanca Bağlı Değil"* temasına ait görüşlerini aşağıdaki şekilde ifade etmişlerdir;

"Olduğunu zannetmiyorum. Bir bakış açısı olduğunu zannetmiyorum. Engellilik engelliliktir. Ve inanıyorum ki,inansan da inanmasan da (Tanrıya) bir gerçekliktir ve bunu kabul ediyorsun (kabulleniyorsun)." (A3)

Araştırmanın alt amaçları doğrultusunda **engelli çocuğa sahip azınlık ebeveynlerin,** ait oldukları dinlerin engelli bireye bakış açısı hakkındaki görüşlerine ilişkin oluşturulan tablo aşağıdaki şekilde sunulmuştur.

Tablo 4.8. 13. Engelli Çocuğa Sahip Azınlık Ebeveynlerinin, Dinlerinin Engelli Bireye Bakış Açısına İlişkin Düşüncelerine Ait Tema ve Alt Temalar

Tema	Alt Tema	*f*
Dini İnanca Bağlı (5 kişi)	Kabullenme (A6, A7, A8, A9, A10)	5
	Hoşgörü (A6)	1
	Allah vergisi (A7)	1
	İmtihan (A8)	1
	Merhamet (A9)	1
Toplam		**9**
Dini İnanca Bağlı Değil (- kişi)		
Toplam		-
Fikri Yok (- kişi)		
Toplam		-

Tablo 4.8.2.'de engelli çocuğa sahip azınlık ebeveynlerinin, dinlerinin engelli bireye bakış açısına ilişkin düşüncelerine ait tema ve alt temalar görülmektedir. Tablo incelendiğinde çalışamaya katılan 5 ebeveynin de *"Dini İnanca Bağlı (9)"* yönünde açıklama yaptığı, *"Dini İnanca Bağlı Değil"* ve *"Fikri Yok"* teması yönünde ise açıklama yapan ebeveynin olmadığı görülmektedir. "*Dini İnanca Bağlı"* teması "Kabullenme (5), Hoşgörü (1), Allah vergisi (1), İmtihan (1) ve Merhamet (1)" olmak üzere 5 alt temadan oluşmaktadır. Tablonun geneline baktığımızda; engelli çocuğa sahip azınlık ebeveynlerin, dinlerinin engelli bireye bakış açısını "*Dini İnanca Bağlı"* teması yönünde açıkladığı ve alt temalarında da "Kabullenme (5)" temasının her ebeveyn tarafından dile getirildiği görülmektedir.

Çalışma grubunda yer alan engelli çocuğa sahip azınlık ebeveynleri, "*Dini İnanca Bağlı"* temasına ait görüşlerini aşağıdaki şekilde ifade etmişlerdir;

"Allah'ın bu dünyada imtihanı yani engellilik dinimizde." (A8)

Tablo 4.8.1. ve Tablo 4.8.2. birlikte incelendiğinde engelli çocuğa sahip çoğunluk ve azınlık ebeveynlerinin, dinlerinin engelli bireye bakış açısını "*Dini İnanca Bağlı"* teması yönünde açıkladığı belirlenmiştir. Çoğunluk ebeveynlerde alt

temalar eşitlik gösterirken, azınlık ebeveynlerinde "Kabullenme (5)" alt temasının öne çıktığı görülmektedir.

Araştırmanın alt amaçları doğrultusunda **engelli çocuğun yakını olan çoğunluk ebeveynlerin,** ait oldukları dinlerin engelli bireye bakış açısı hakkındaki görüşlerine ilişkin oluşturulan tablo aşağıdaki şekilde sunulmuştur.

Tablo 4.8. 14. Engelli Çocuğun Yakını Olan Çoğunluk Ebeveynlerin, Dinlerinin Engelli Bireye Bakış Açısına İlişkin Düşüncelerine Ait Tema Ve Alt Temalar

Tema	Alt Tema	*f*
Dini İnanca Bağlı (2 kişi)	Kardeşlik (Y3)	1
	Eşitlik (Y3)	1
	İmtihan (Y5)	1
Toplam		**3**
Dini İnanca Bağlı Değil (2 kişi)	Evrensel (Y1,Y4)	2
	İnsancıl (Y1)	1
	Olağan (Y4)	1
Toplam		**4**
Fikri Yok (1 kişi)	Bilgim yok (Y2)	1
Toplam		**1**

Tablo 4.8.3.'de engelli çocuğun yakını olan çoğunluk ebeveynlerin, dinlerinin engelli bireye bakış açısına ilişkin düşüncelerine ait tema ve alt temalar görülmektedir. Tablo incelendiğinde 2 ebeveynin *"Dini İnanca Bağlı (3)"*, 2 ebeveynin *"Dini İnanca Bağlı Değil (3)"* ve 1 ebeveynin de "*Fikri Yok"* teması yönünde açıklama yaptığı görülmektedir. "*Dini İnanca Bağlı"* teması "Kardeşlik (1), Eşitlik (1) ve İmtihan (1)" olmak üzere 3 alt temadan, "*Dini İnanca Bağlı Değil"* teması da "Evrensel (2), İnsancıl (1) ve Olağan (1)" olmak üzere 3 alt temadan, "*Fikri Yok"* temasının ise "Bilgim yok (1)" olmak üzere 1 alt temadan oluştuğu belirlenmiştir. Tablonun geneline baktığımızda; engelli çocuğun yakını olan çoğunluk ebeveynler dinlerinin engelli bireye bakış açısına yönelik açıklamalarını "*Dini İnanca Bağlı Değil"* teması yönünde yaparken, alt temalarından ise "Evrensel (2)" temasının öne çıktığı görülmektedir.

Çalışma grubunda yer alan engelli çocuğun yakını olan çoğunluk ebeveynleri, "*Dini İnanca Bağlı"* temasına ait görüşlerini aşağıdaki şekilde ifade etmişlerdir;

"Zannediyorum evet. Hristiyanlıkta her farklı karakterde insan kardeş olduğu gibi aynısı bu insanlar için de geçerli. Bir takımda tek bir bütün olarak." (Y3)

Çalışma grubunda yer alan engelli çocuğun yakını olan çoğunluk ebeveynleri, "*Dini İnanca Bağlı Değil"* temasına ait görüşlerini aşağıdaki şekilde ifade etmişlerdir;

"Engelliliğin dinle alakası olduğunu sanmıyorum." (Y4)

Çalışma grubunda yer alan engelli çocuğun yakını olan çoğunluk ebeveynleri, "*Fikri Yok"* temasına ait görüşlerini aşağıdaki şekilde ifade etmişlerdir;

"Dinimin engellilik hakkında fikrini hiç duymadım açıkçası." (Y2)

Araştırmanın alt amaçları doğrultusunda **engelli çocuğun yakını olan azınlık ebeveynlerin,** ait oldukları dinlerin engelli bireye bakış açısı hakkındaki görüşlerine ilişkin oluşturulan tablo aşağıdaki şekilde sunulmuştur.

Tablo 4.8. 15. Engelli Çocuğun Yakını Olan Azınlık Ebeveynlerinin, Dinlerinin Engelli Bireye Bakış Açısına İlişkin Düşüncelerine Ait Tema ve Alt Temalar

Tema	Alt Tema	*f*
Dini İnanca Bağlı (4 kişi)	Allah vergisi (Y7, Y9)	2
	Sadaka (Y6)	1
	İmtihan (Y6)	1
	Cennet (Y6)	1
	Sabır (Y6)	1
	Hoşgörü (Y7)	1
	Melek (Y9)	1
	Merhamet (Y10)	1
	Vicdan (Y10)	1
Toplam		**10**
Dini İnanca Bağlı Değil (- kişi)		
Toplam		**-**
Fikri Yok (1 kişi)	Bilgim yok(Y8)	1
Toplam		**1**

Tablo 4.8.4.'de engelli çocuğa sahip azınlık ebeveynlerin, dinlerinin engelli bireye bakış açısına ilişkin düşüncelerine ait tema ve alt temalar görülmektedir. Tablo incelendiğinde çalışmaya katılan 4 ebeveynin *"Dini inanca bağlı (10)"*, 1 ebeveynin de *"Fikri Yok (1)"* yönünde açıklama yaptığı, *"Dini İnanca Bağlı değil*"

teması yönünde ise açıklama yapılmadığı görülmektedir.*"Dini İnanca Bağlı"* teması "Allah vergisi (2), Sadaka (1), İmtihan (1), Cennet (1), Sabır (1), Hoşgörü (1), Melek (1), Merhamet (1) ve Vicdan (1)" olmak üzere 9 alt temadan oluştuğu ve "*Fikri Yok"* temasının ise "Bilgim yok" olmak üzere 1 alt temadan oluştuğu görülmektedir. Tablonun geneline baktığımızda engelli çocuğun yakını olan azınlık ebeveynleri dinlerinin engelli bireye bakış açısının *"Dini İnanca Bağlı"* teması yönünde olduğu ve alt temalarının da "Allah vergisi (2)" alt temasının öne çıktığı görülmektedir.

Çalışma grubunda yer alan engelli çocuğun yakını olan azınlık ebeveynleri, "*Dini İnanca Bağlı* "temasına ait görüşlerini aşağıdaki şekilde ifade etmişlerdir;

"Dinimiz gayet merhametli vicdanlı bir din ama maalesef ki hiç bir yerde uygulandığını düşünmüyorum tabi ki genelliyorum şu anda duyarlı insanları değil tabi ki..." (Y10)

Çalışma grubunda yer alan engelli çocuğun yakını olan azınlık ebeveynleri, "*Fikri Yok"* temasına ait görüşlerini aşağıdaki şekilde ifade etmişlerdir;

"Hiçbir bilgim yok nasıl bakıyor hiç şimdi bilemedim" (Y8)

Tablo 4.8.3. ve Tablo 4.8.4. birlikte incelendiğinde engelli çocuğun yakını olan çoğunluk ebeveynleri dinlerinin engelli bireye bakış açısını "*Dini İnanca Bağlı Değil"* teması yönünde açıklarken; azınlık ebeveynlerinin "*Dini İnanca Bağlı"* olarak açıkladığı görülmektedir. Ayrıca çoğunluk ebeveynlerde "Evrensel (2)" alt teması, azınlık ebeveynlerde ise "Allah vergisi (2)"alt temasının öne çıktığı belirlenmiştir.

Araştırmanın alt amaçları doğrultusunda **çoğunluk din görevlilerinin,** ait oldukları dinlerin engelli bireye bakış açısı hakkındaki görüşlerine ilişkin oluşturulan tablo aşağıdaki şekilde sunulmuştur.

Tablo 4.8. 16. Çoğunluk Din Görevlilerinin (Papazların), Dinlerinin Engelli Bireye Bakış Açısına İlişkin Düşüncelerine Ait Tema ve Alt Temalar

Tema	Alt Tema	*f*
Dini İnanca Bağlı (5 kişi)	Kardeşlik (P1, P3)	2
	İmtihan (P2)	1
	Kabullenme (P4)	1
	Kucaklayıcılık (P4)	1
	Kendine yönelme/Kişisel iyilik (P5)	1
Toplam		**6**
Dini İnanca Bağlı Değil (- kişi)		
Toplam		-
Fikri Yok (- kişi)		
Toplam		-

Tablo 4.8.5.'de çoğunluk din görevlilerinin (papazların),dinlerinin engelli bireye bakış açısına ilişkin düşüncelerine ait tema ve alt temalar görülmektedir. Tablo incelendiğinde çalışmaya katılan 5 papazın da *"Dini inanca bağlı (6)"* yönünde açıklama yaptığı, *"Dini İnanca Bağlı değil"* ve *"Fikri Yok"* teması yönünde açıklama yapan papazın olmadığı görülmektedir.*"Dini İnanca Bağlı"* temasının "Kardeşlik (2), İmtihan (1), Kabullenme (1), Kucaklayıcılık (1) ve Kendine yönelme/Kişisel iyilik (1)" olmak üzere 5 alt temadan oluştuğu görülmektedir. Genele baktığımızda ise papazların, dinlerinin engelli bireye bakış açısını "*Dini İnanca Bağlı"* teması yönünde açıkladığı ve alt temaların da ise "Kardeşlik (2)" alt temasının öne çıktığı görülmektedir.

Çalışma grubunda yer alan papazlar, "*Dini İnanca Bağlı"* temasına ait görüşlerini aşağıdaki şekilde ifade etmişlerdir;

"Hristiyan inancı, cinsiyet, ırk, din, dili, eğitim derecesi, fiziki durumu ne olursa olsun tüm insanların Tanrı'ya ve insanlara eşit olduğuna inanır." (P4)

Araştırmanın alt amaçları doğrultusunda **azınlık din görevlilerinin,** ait oldukları dinlerin engelli bireye bakış açısı hakkındaki görüşlerine ilişkin oluşturulan tablo aşağıdaki şekilde sunulmuştur.

Tablo 4.8. 17. Azınlık Din Görevlilerinin (İmamların), Dinlerinin Engelli Bireye Bakış Açısına İlişkin Düşüncelerine Ait Tema ve Alt Temalar

Tema	Alt Tema	*f*
Dini İnanca Bağlı (5 kişi)	Hoşgörü (İ3, İ4)	2
	İnsanlığın yüceliği (İ2, İ4)	2
	İbret (İ3, İ5)	2
	Sorumlu olmaması (İ1)	1
	Kabullenme (İ1)	1
	Kucaklayıcılık (İ1)	1
	Merhamet (İ2)	1
	İmtihan (İ3)	1
	Şükür (İ5)	1
Toplam		**12**
Dini İnanca Bağlı Değil (- kişi)		
Toplam		
Fikri Yok (- kişi)		
Toplam		

Tablo 4.8.6.'da azınlık din görevlilerinin (imamların), dinlerinin engelli bireye bakış açısına ilişkin düşüncelerine ait tema ve alt temalar görülmektedir. Tablo incelendiğinde çalışmaya katılan 5 imamın da *"Dini inanca bağlı (12)"* teması yönünde açıkladığı ve *"Dini İnanca Bağlı değil"* ve *"Fikri Yok"* teması yönünde açıklama yapan imamın olmadığı görülmektedir. *"Dini İnanca Bağlı"* teması "Hoşgörü(2) ,İnsanlığın yüceliği (2), İbret (2), Sorumlu olmaması (1), Kabullenme (1), Kucaklayıcılık (1), Merhamet (1), İmtihan (1) ve Şükür (1)" olmak üzere 9 alt temadan oluşmaktadır. Tablonun geneline baktığımızda ise imamlar, dinlerinin engelli bireye bakış açısını "*Dini İnanca Bağlı"* olarak açıkladığı ve alt temaların da ise "Hoşgörü (2), İnsanlığın yüceliği (2), ve İbret (2)" alt temalarının eşit olarak dile getirildiği görülmektedir.

Çalışma grubunda yer alan imamlar, "*Dini İnanca Bağlı"* temasına ait görüşlerini aşağıdaki şekilde ifade etmişlerdir;

"Vallahi dinimiz engellileri Allah'ın bir imtihanı olarak yeryüzünde görülmesi yönünde açıklar. Dolayısıyla onlarında eğitilmeye muhtaç olduklarını

eğitilmesi gerektiğini insanların bunlara bakıp ibret almaları gerektiğini ve öyle hoşgörü ile yaklaşılması gerektiğidir." (İ3)

Tablo 4.8.5. ve Tablo 4.8.6. birlikte incelendiğinde çoğunluk ve azınlık din görevlilerinin, dinlerinin engelli bireye bakış açısını "*Dini İnanca Bağlı"* teması yönünde açıkladığı görülmektedir. Papazlarda "Kardeşlik (2)" alt temasının; imamlarda ise "Hoşgörü (2), İnsanlığın yüceliği (2) ve İbret (2)" alt temalarının öne çıktığı görülmektedir.

Araştırmanın alt amaçları doğrultusunda **çoğunluk öğretmenlerin,** ait oldukları dinlerin engelli bireye bakış açısı hakkındaki görüşlerine ilişkin oluşturulan tablo aşağıdaki şekilde sunulmuştur.

Tablo 4.8. 18. Çoğunluk Öğretmenlerin, Dinlerinin Engelli Bireye Bakış Açısına İlişkin Düşüncelerine Ait Tema ve Alt Temalar

Tema	Alt Tema	*f*
Dini İnanca Bağlı (3 kişi)	Sevgi (Ö2, Ö3, Ö5)	3
	Eşitlik (Ö2, Ö3)	2
	Dayanışma (Ö3)	1
	Kucaklayıcılık (Ö5)	1
Toplam		**7**
Dini İnanca Bağlı Değil (1 kişi)	Tıpla ilgili (Ö4)	1
	Sosyal kabul (Ö4)	1
Toplam		**2**
Fikri Yok (1 kişi)	Bilgim yok (Ö1)	1
Toplam		**1**

Tablo 4.8.7.'de çoğunluk öğretmenlerin,dinlerinin engelli bireye bakış açısına ilişkin düşüncelerine ait tema ve alt temalar görülmektedir. Tablo incelendiğinde 3 öğretmenin *"Dini inanca bağlı (7)",* 1 öğretmenin *"Dini İnanca Bağlı değil (2)"* ve 1 öğretmeninde *"Fikri Yok (1)"* teması yönünde açıklama yaptığı görülmektedir. "*Dini İnanca Bağlı"* teması "Sevgi (3), Eşitlik (2), Dayanışma (1) ve Kucaklayıcılık (1)" olmak üzere 4 alt temadan, "*Dini İnanca Bağlı Değil"* teması "Tıpla ilgili (1) ve Sosyal kabul (1)" olmak üzere 2 alt temadan ve "*Fikri Yok"* teması ise "Bilgim yok" olmak üzere 1 alt temadan oluşmaktadır. Tablonun geneli incelendiğinde çoğunluk öğretmenler, dinlerinin engelli bireye bakış açısını "*Dini İnanca Bağlı"* teması yönünde açıkladığı ve alt temalarında ise "Sevgi (3)" alt temasının öne çıktığı görülmektedir.

Çalışma grubunda yer alan çoğunluk öğretmenler, "*Dini İnanca Bağlı"* temasına ait görüşlerini aşağıdaki şekilde ifade etmişlerdir;

"Hristiyanlık dini, insanlara karşı sevgi ile ve İncil'de de geçtiği gibi herkesi, bu bireyleri de eşit görür toplumumuzda" (Ö2)

Çalışma grubunda yer alan çoğunluk öğretmenleri, "*Dini İnanca Bağlı Değil"* temasına ait görüşlerini aşağıdaki şekilde ifade etmişlerdir;

"Engellilik için dini görüş ile hiç ilgilenmedim açıkçası. Dahası bunun tıp ile ilişkili olduğunu ve dinle hiçbir alakası olmadığını düşünüyorum yani engelli bireylerin nasıl kabullenilmesi gerektiğini ayırt eden bir din olduğunu zannetmiyorum. Ama tabi dinin bir toplum üzerinde etkisi var ve bu etkisinin her dinin büyük din adamlarının fikirlerinden etkilendiğini düşünüyorum." (Ö4)

Çalışma grubunda yer alan çoğunluk öğretmenleri, "*Fikri Yok"* temasına ait görüşlerini aşağıdaki şekilde ifade etmişlerdir;

"Şimdi doğruyu söylemek gerekirse hiç bunu araştırmadım özellikle." (Ö1)

Araştırmanın alt amaçları doğrultusunda **azınlık öğretmenlerin,** ait oldukları dinlerin engelli bireye bakış açısı hakkındaki görüşlerine ilişkin oluşturulan tablo aşağıdaki şekilde sunulmuştur.

Tablo 4.8. 19. Azınlık Öğretmenlerin, Dinlerinin Engelli Bireye Bakış Açısına İlişkin Düşüncelerine Ait Tema ve Alt Temalar

Tema	Alt Tema	*f*
Dini İnanca Bağlı (4 kişi)	Kabullenme (Ö7, Ö8)	2
	Sevgi (Ö7, Ö8)	2
	Allah vergisi (Ö7, Ö8)	2
	İmtihan (Ö6)	1
	Dayanışma (Ö9)	1
	Sosyal destek (Ö9)	1
Toplam		**9**
Dini İnanca Bağlı Değil (- kişi)		
Toplam		**-**
Fikri Yok (1 kişi)	Bilgim yok (Ö10)	1
Toplam		**1**

Tablo 4.8.8.'de azınlık öğretmenlerinin, dinlerinin engelli bireye bakış açısına ilişkin düşüncelerine ait tema ve alt temalar görülmektedir. Tablo incelendiğinde 4 öğretmenin *"Dini inanca bağlı (9)"*, 1 öğretmenin *"Fikri Yok (1)"* teması yönünde açıklama yaptığı ve *"Dini İnanca Bağlı değil*" temasına yönelik açıklama yapılmadığı görülmektedir. *"Dini İnanca Bağlı"* teması "Kabullenme (2), Sevgi (2), Allah vergisi (2), İmtihan (1), Dayanışma (1) ve Sosyal destek (1)" olmak üzere 6 alt temadan, "*Fikri Yok"* teması ise "Bilgim yok (1)" olmak üzere 1 alt temadan oluşmaktadır. Genel olarak tablonun geneline baktığımızda azınlık öğretmenlerinin, dinlerinin engelli bireye bakış açısını "*Dini İnanca Bağlı"* teması yönünde açıkladığı ve alt temalarından da "Kabullenme (2), Sevgi (2) ve Allah vergisi (2)" alt temalarının öne çıktığı görülmektedir.

Çalışma grubunda yer alan azınlık öğretmenleri, "*Dini İnanca Bağlı"* temasına ait görüşlerini aşağıdaki şekilde ifade etmişlerdir;

"Yani dediğim gibi yaratılanı hoş gör yaratandan ötürü şeklindedir." (Ö8)

Çalışma grubunda yer alan azınlık öğretmenleri, "*Fikri Yok"* temasına ait görüşlerini aşağıdaki şekilde ifade etmişlerdir;

"Bilmiyorum". (Ö10)

Tablo 4.8.7. ve Tablo 4.8.8. birlikte incelendiğinde çoğunluk ve azınlık öğretmenlerinin, dinlerinin engelli bireye bakış açısını "*Dini İnanca Bağlı"* teması yönünde açıkladığı görülmektedir. Alt temalarda ise çoğunluk öğretmenlerde "Sevgi(3)", azınlık öğretmenlerinde ise "Kabullenme(2),Sevgi(2) ve Allah vergisi(2)"alt temalarının öne çıktığı görülmektedir.

Araştırmanın alt amaçları doğrultusunda **çoğunluk katılımcıların,** ait oldukları dinlerin engelli bireye bakış açısı hakkındaki görüşlerine ilişkin oluşturulan tablo aşağıdaki şekilde sunulmuştur.

Tablo 4.8. 20. Çoğunluk Katılımcıların, Dinlerinin Engelli Bireye Bakış Açısına İlişkin Düşüncelerine Ait Tema ve Alt Temalar

Tema	Alt Tema	*f*
Dini İnanca Bağlı (13 kişi)	Eşitlik (A1, Y3, Ö2, Ö3)	4
	Kardeşlik (Y3, P1, P3)	3
	Sevgi (Ö2, Ö3, Ö5)	3
	Kabullenmek (A5 ,P4)	2
	İmtihan (Y5, P2)	2
	Kucaklayıcılık (P4,Ö5)	2
	Hoşgörü (A1)	1
	Günah (A4)	1
	Ceza (A4)	1
	Cennet (A4)	1
	Nimet (A4)	1
	Kendine yönelme-kişisel iyilik (P5)	1
	Dayanışma (Ö3)	1
Toplam		**23**
Dini İnanca Bağlı Değil (5 kişi)	Olağan (A3, Y4)	2
	Evrensel (Y1, Y4)	2
	Kişisel mücadele (A2)	1
	Gerçeklik (A3)	1
	İnsancıl (Y1)	1
	Tıpla ilgili (Ö4)	1
	Sosyal kabul (Ö4)	1
Toplam		**9**
Fikri Yok (2 kişi)	Bilgim yok (Y2, Ö1)	2
Toplam		**2**

Tablo 4.8.9.'da çalışmaya katılan çoğunlukların,dinlerinin engelli bireye bakış açısına ilişkin düşüncelerine ait tema ve alt temalar görülmektedir. Tablo incelendiğinde çalışmaya katılan 20 katılımcıdan 13 katılımcının *"Dini inanca bağlı*

(23)", 5 katılımcının *"Dini İnanca Bağlı değil (8)"* ve 2 katılımcının da *"Fikri Yok (2)"* teması yönünde açıklama yaptığı görülmektedir.*"Dini İnanca Bağlı"* teması "Eşitlik (4), Kardeşlik (3), Sevgi (3), Kabullenmek (2), İmtihan (2) Kucaklayıcılık (2), Hoşgörü (1), Günah (1), Ceza(1), Cennet (1), Nimet (1), Kendine yönelme-kişisel iyilik (1) ve Dayanışma (1)" 13 alt temadan, "*Dini İnanca Bağlı değil"* teması ise "Olağan (2), Kişisel mücadele (1), Evrensel (1), Gerçeklik (1), İnsancıl (1), Tıpla ilgili (1) ve Sosyal kabul (1)" olmak üzere 7 alt temadan ve "*Fikri Yok"* teması ise "Bilgim yok(2)" olmak üzere 1 alt temadan oluşmaktadır. Tablonun geneline baktığımızda ise çalışmaya katılan çoğunlukların, dinlerinin engelli bireye bakış açısını "*Dini İnanca Bağlı"* teması yönünde açıkladığı ve alt temalarından da "Eşitlik (4)" alt temasının öne çıktığı görülmektedir.

Çalışma grubunda yer alan çoğunluk katılımcıları, "*Dini İnanca Bağlı"* temasına ait görüşlerini aşağıdaki şekilde ifade etmişlerdir;

"Dinimin görüşü engellilik için hmmmmmm Hristiyanlığın… İkiye ayırmam gerekiyor. İsa'nın sözü, herkesi olduğu gibi kabul etti. İkinci kısım ise toplum olmalı yani engelliliği toplumun dışına çıkardılar sanki apayrı bir şeymiş gibi. Ayrı bir parça değil, hiç değil. Toplumun bir parçası (engellilik). Güncel verilere göre inanıyorum ki, veriden kasıt inanıyorum ki çok kişi Hristiyanlık 'ta oldukça hoşgörülü karşılıyor ama hala bu konuda çalışılması lazım, bu kısımla ilgileniyorum oraya girmek istemiyorum. Gerçek olan birinci kışımı alıyorum." (A1)

Çalışma grubunda yer alan çoğunluk katılımcıları, "*Dini İnanca Bağlı Değil"* temasına ait görüşlerini aşağıdaki şekilde ifade etmişlerdir;

"Bunu söylemek, tanımlamak güç. Çünkü bir problemin varsa, önünde bir savaşın varsa zannetmiyorum ki bu dini ayrımın öne çıktığını..." (A2).

"Fikri Yok" temasına ilişkin açıklamalar üstte verilmiştir.

Araştırmanın alt amaçları doğrultusunda **azınlık katılımcıların,** ait oldukları dinlerin engelli bireye bakış açısı hakkındaki görüşlerine ilişkin oluşturulan tablo aşağıdaki şekilde sunulmuştur.

Tablo 4.8. 21. Azınlık Katılımcılarının, Dinlerinin Engelli Bireye Bakış Açısına İlişkin Düşüncelerine Ait Tema ve Alt Temalar

Tema	Alt Tema	*f*
Dini İnanca Bağlı (18 kişi)	Kabullenme (A6, A7, A8, A9, A10, İ1, Ö7, Ö8)	8
	Allah vergisi (A7, Y7, Y9, Ö7, Ö8)	5
	Hoşgörü (A6, Y7, İ3, İ4)	4
	İmtihan (A8, Y6, İ3, Ö6)	4
	Merhamet (A9, Y10, İ2)	3
	İnsanlığın yüceliği (İ2, İ4)	2
	İbret (İ3, İ5)	2
	Sevgi (Ö7, Ö8)	2
	Sadaka (Y6)	1
	Melek (Y6)	1
	Vicdan (Y10)	1
	Sabır (Y6)	1
	Cennet (Y9)	1
	Sorumlu olmaması (İ1)	1
	Kucaklayıcılık (İ1)	1
	Şükür (İ5)	1
	Sosyal destek (Ö9)	1
	Dayanışma (Ö9)	1
Toplam		**40**
Dini İnanca Bağlı Değil (- kişi)		
Toplam		**-**
Fikri Yok (2 kişi)	Bilgim yok (Y8, Ö10)	2
Toplam		**2**

Tablo 4.8.10.'da çalışmaya katılan azınlığın,dinlerinin engelli bireye bakış açısına ilişkin düşüncelerine ait tema ve alt temalar görülmektedir. Tablo incelendiğinde çalışmaya katılan 20 katılımcıdan 18 katılımcının *"Dini inanca bağlı (40)"* 2 katılımcının da *"Fikri Yok (2)"* teması yönünde açıklama yaptığı, *"Dini İnanca Bağlı değil"* temasına ait açıklama yapan katılımcının ise bulunmadığı görülmektedir. "*Dini İnanca Bağlı"* temasında "Kabullenme (8), Allah vergisi (5), Hoşgörü (4), İmtihan (4), Merhamet (3), İnsanlığın yüceliği (2), İbret (2), Sevgi (2), Sadaka (1), Melek (1), Vicdan (1), Sabır (1), Cennet (1), Sorumlu olmaması (1), Kucaklayıcılık (1), Şükür (1), Sosyal destek (1), ve Dayanışma (1)" olmak üzere 18

alt tema bulunmaktadır. *"Fikri Yok"* temasına ait cevap veren katılımcılar ise "Bilgim yok (2)" alt temasında yoğunlaşmışlardır. Tablonun geneline baktığımızda çalışmaya katılan azınlığın, dinlerinin engelli bireye bakış açısını "*Dini İnanca Bağlı"* teması yönünde açıkladığı ve alt temalarından da "Kabullenme (8)" alt temasının öne çıktığı görülmektedir.

Çalışma grubunda yer alan azınlık katılımcıları, "*Dini İnanca Bağlı"* temasına ait görüşlerini aşağıdaki şekilde ifade etmişlerdir;

"Ayeti kerimede "şüphesiz bir insanı en güzel biçimde yarattık deniyor. İnsan eşrefi mahlûktur. Yaratılışların en şereflisi ve en mükemmelidir üstün niteliklerle ve vasıflarla donatılmıştır. Bununla birlikte insanın Allah katındaki değeri renginde cinsiyetinde eee engelli veya engelsiz oluşunda değil Allah katında en değerli olan insan ona hakkıyla kulluk eden emirlerine karşı gelmekten en çok sakınanlar olarak nitelendirilmektedir." (İ4)

"Fikri Yok" temasına ilişkin açıklamalar üstte verilmiştir.

Tablo 4.8.9. ve Tablo 4.8.10.incelendiğinde çalışmaya katılan çoğunluk ve azınlığın, dinlerinin engelli bireye bakış açısını "*Dini İnanca Bağlı"* teması yönünde açıkladığı belirlenmiştir. Ayrıca azınlık katılımcıların "*Dini İnanca Bağlı Değil"* teması yönünde açıklama yapmadığı görülmektedir. Alt temalarda ise çoğunluk katılımcılarda "Eşitlik (4)" alt temasının, azınlık katılımcılarda ise "Kabullenme (8)" alt temasının öne çıktığı görülmektedir.

Araştırmanın alt amaçları doğrultusunda **çalışmaya dâhil edilen katılımcıların,** ait oldukları dinlerin engelli bireye bakış açısı hakkındaki görüşlerine ilişkin oluşturulan tablo aşağıdaki şekilde sunulmuştur.

Tablo 4.8. 22. Çoğunluk ve Azınlık Katılımcıların, Dinlerinin Engelli Bireye Bakış Açısına İlişkin Düşüncelerine Ait Tema ve Alt Temalar

Tema	Alt Tema	*f*
Dini İnanca Bağlı (31 kişi)	Kabullenmek (A5, A6, A7, A8, A9, A10, P4, İ1, Ö7, Ö8)	10
	İmtihan (A8, Y5, Y6 ,P2, İ3, Ö6)	6
	Sevgi (Ö2, Ö3, Ö5, Ö7, Ö8)	5
	Hoşgörü (A1, A6, Y7, İ3, İ4)	5
	Allah vergisi (A7, Y7, Y9, Ö7, Ö8)	5
	Eşitlik (A1, Y3, Ö2, Ö3)	4
	Kardeşlik (Y3, P1, P3)	3
	Kucaklayıcılık (P4, İ1, Ö5)	3
	Merhamet (A9, Y10, İ2)	3
	Cennet (A4, Y6)	2
	İnsanlığın yüceliği (İ2, İ4)	2
	İbret (İ3, İ5)	2
	Dayanışma (Ö3, Ö9)	2
	Ceza (A4)	1
	Nimet (A4)	1
	Günah (A4)	1
	Sadaka (Y6)	1
	Sabır (Y6)	1
	Melek (Y9)	1
	Vicdan (Y10)	1
	Kendine yönelme-kişisel iyilik (P5)	1
	Sorumlu olmaması (İ1)	1
	Şükür (İ5)	1
	Sosyal destek (Ö9)	1
Toplam		**63**
Dini İnanca Bağlı Değil (5 kişi)	Olağan (A3, Y4)	2
	Kişisel mücadele (Y1, Y4)	2
	Evrensel (A2)	1
	Gerçeklik (A3)	1
	İnsancıl (A3)	1
	Tıpla ilgili (Ö4)	1
	Sosyal kabul (Ö4)	1
Toplam		**9**
Fikri Yok (4 kişi)	Bilgim yok (Y2, Y8, Ö1, Ö10)	4
Toplam		**4**

Tablo 4.8.11.'de çalışmaya katılan çoğunluk ve azınlık katılımcıların, dinlerinin engelli bireye bakış açısına ilişkin düşüncelerine ait tema ve alt temalar

görülmektedir. Tablo incelendiğinde çalışmaya katılan 40 katılımcıdan 31 katılımcının *"Dini İnanca Bağlı (63)",* 5 katılımcının *"Dini İnanca Bağlı Değil (8)"* ve 4 katılımcının da *"Fikri Yok (4)"* teması yönünde açıklama yaptığı görülmektedir. *"Dini İnanca Bağlı"* teması "Kabullenmek (10), İmtihan (6), Sevgi (5), Hoşgörü (5), Allah vergisi (5), Eşitlik (4), Kardeşlik (3), Kucaklayıcılık (3), Merhamet (3), Cennet (2), İnsanlığın yüceliği (2), İbret (2), Dayanışma (2), Ceza (1), Nimet (1), Günah (1), Sadaka (1), Sabır (1), Melek (1), Vicdan (1), Kendine yönelme-kişisel iyilik (1), Sorumlu olmaması (1), Şükür (1) ve Sosyal destek (1)" olmak üzere 24 alt temadan oluşurken, *"Dini İnanca Bağlı Değil"* teması "Olağan (2), Kişisel mücadele (1), Evrensel (1), Gerçeklik (1), İnsancıl (1), Tıpla ilgili (1) ve Sosyal kabul (1)" olmak üzere 7 alt temadan oluşmaktadır. *Fikri Yok"* teması ise "Bilgim yok (4)" olmak üzere 1 alt temadan oluşmaktadır. Tablonun geneline bakıldığında çalışmaya katılan çoğunluk ve azınlığın dinlerinin engelli bireye bakış açısını "*Dini İnanca Bağlı"* teması yönünde açıkladığı ve alt temalarından da "Kabullenme (10)" temasının öne çıktığı görülmektedir.

Çalışma grubunda yer alan katılımcılar, "*Dini İnanca Bağlı"* temasına ait görüşlerini aşağıdaki şekilde ifade etmişlerdir;

"İslamiyet'te engellilik tabi her şeyin Allahtan geldiğine inandığımıza Allah böyle sevmiş böyle vermiş diye düşünüyorum." (A7)

Çalışma grubunda yer alan katılımcılar, "*Dini İnanca Bağlı Değil* "temasına ait görüşlerini aşağıdaki şekilde ifade etmişlerdir;

"*Kişisel olarak ben çok inanmıyorum. Hristiyan olduğum için Hristiyanlıkta öğrendiğim, eee bilmiyorum. Çok fazla araştırmadım. Annemden veya benzetmelerden duyduğum bir şey, daha doğrusu hiçbir yerde duymadım yardım etmen gerektiğini engellilere. Genel olarak doğru olanlara yardım et sözü vardır. Ya da sende fazla bir şey varsa başkasına ver. Sadece kendin için tutma ama zannediyorum sadece maddi malzemeler için değil bu, manevi mesela bilgi gibi, sevgi gibi. Yani verebilecek sevgim varsa engelli veya değil neden vermeyeyim? Bence bu herkes için geçerli. Ama bir dini kitap açacak olursak şunu yapmayacaksın bu kişi böyle olduğu için diye bir şey yazdığına inanmıyorum. Yardım etmek söz*

konusu olduğunda kısıtlaması yok. Nasıl yorumladığın önemli, alıp şimdi sana nasıl uyuyorsa öyle de ben yardım etmeyeceğim diyebilirsin. Kişinin dini nasıl algıladığıyla ilgili alakalı." (Y1)

BÖLÜM V
5. SONUÇ ve TARTIŞMA

5.1. TARTIŞMA

Araştırma engellilik kavramının sosyal yaşam içerisinde anlam kazandığından yola çıkmaktadır. Bu nedenle de Yunanistan'ın Rodop ilinde yaşayan engelli bireylere ilişkin "engellilik algısını" nın çokkültürlü bakış açısı ile incelenmesini amaçlamaktadır. Ayrıca çoğunluk ve azınlık gruplardan çalışmamıza dâhil edilen engelli çocuk ebeveynlerinin, yakınlarının, din görevlilerinin ve öğretmenlerin gözünden engellilik olgusu keşfedilmeye çalışılmıştır. Bunun yanı sıra engelli bireylerin kimlik tanımlamaları, kişisel ve toplumsal olarak engellilik olgusuna yükledikleri anlamlar, birlikte yaşadıkları farklı kültürlerin durumlara olan etkisi ve dinlerinin engellilikle olan ilişkisine yönelik bulgular aşağıda sırası ile sunulmuş ve tartışılmıştır.

Araştırmanın alt amaçları doğrultusunda katılımcıların engelli bireyler hakkındaki düşüncelerinin olumlu yönde olduğu ve engellileri sosyal olarak kabul ettikleri yönünde yoğunlaştıkları görülmektedir. Fakat gruplar arasındaki değişimlere baktığımızda; engelli çocuğa sahip çoğunluk ebeveynlerinin ve azınlık öğretmenlerinin, olumsuz bakış açısıyla yaklaştığı görülmektedir. Ve engelliliğin acınacak bir durum olmasından, zayıflıklardan, eşitsizlik ve zorluklardan bahsetmektedirler. Azınlık ebeveynleri, azınlık yakınları, din görevlileri ve çoğunluk öğretmenlerinin ise olumlu bakış açısına sahip oldukları görülmektedir. Ayrıca dini teslimiyetin olduğu, sosyal olarak kabul ettiklerini belirtmektedirler. Çoğunluk engelli birey yakınların da ise olumlu ve olumsuz bakış açısı eşitlik göstermektedir. Genel olarak olumlu bakış açısı hâkim olsa da gruplar arasındaki farklılıklar dikkat çekmektedir. Bu bağlamda araştırmada ortaya çıkan farklılıkları Sözen'in çalışması ile desteklemek mümkündür. Sözen (2024), makalesinde yaptığı doküman analizi sonucunda İslam medeniyetinin engellilik konusuna yaklaşımının diğer toplumlardan farklı olduğu sonucuna ulaşmıştır. Sözen çalışmasında İslam medeniyetinin, engelliliği bir imtihan olarak gördüğü, engelli bireylere karşı merhametli ve saygılı

davrandığı, onların haklarını savunduğu ve toplumsal olarak yardım sağlamakta olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Araştırmada engelli çocuğa sahip çoğunluk ebeveynleri ve azınlık öğretmenlerinin dile getirdiği gibi Aydın (2021) da hazırladığı doktora tezinde engelli katılımcılar ile yaptığı görüşmelerde; toplum tarafından acıma, küçümseme, güvensizlik ve tedirginlik benzeri acıma sözlerine maruz kaldıklarını belirtmektedir. Ayrıca bu olumsuz bakış açısının kendilerini örselediğini belirten bulgulara ulaşmıştır. Burcu (2011), ise engelli bireylere ilişkin bakış açısını incelediği çalışmasında engelli olmanın kültürel olarak nasıl bir anlam içerdiğini tanımlamayı amaçlamıştır. Bu tanımlama içerisinde fizyolojik bir engel durumundan öte asıl engeli yaratabilecek olan bireye atfedilen "acınan, dışlanan ve yetersiz görülen" şeklindeki olumsuz kültürel yaklaşımlardır sonucuna ulaşmıştır. Bu çalışmanın sonuçları mevcut araştırmanın genelinden farklı olarak olumsuz bakış açısını gözler önüne sererken çoğunluk ebeveynlerin ve azınlık öğretmenlerin düşüncelerini ise desteklemektedir.

Azınlık ebeveynleri, azınlık yakınları, din görevlileri ve çoğunluk öğretmenlerin belirttiği gibi dini açıdan baktığımızda ise Bonu (2022), 2012-2022 yılları arasında *Journal of Disability and Religion* dergisinde yayımlanan makaleleri incelemiştir. Ve Müslümanların özellikle de birincil bakım verenler olan engelli çocukların anneleri olmak üzere bu özel engeli Allah'ın kendilerine herhangi bir şikâyette bulunmadan yüzleşmeleri gereken bir sınav olarak verdiğini belirtiklerini vurgulamaktadır. Ayrıca ailelerin sonsuz kabul ile imtihan olduğunu düşündükleri sonucuna ulaşmıştır. Brock (2019) ise Hristiyanlıkta kilisenin, tüm üyelerine olduğu gibi otizm de dâhil olmak üzere tüm engelli kişilere eşit katılım sunabilir ve sunmalıdır düşüncesinin hâkim olduğunu vurgulamaktadır (Akt. Bonu, 2022).

Araştırmanın bu bulgusu içerisinde özellikle Kara ve Coşkun (2022) tarafından erken çocukluk döneminde normal gelişim gösteren çocukları olan annelerin engellilik algılarının incelendiği araştırmanın sonucunda vurgulanan düşünce dikkat çekmektedir. Araştırmada annelerin engelli deyince aklına gelen tanımlarda farklılıklar olmasına karşın birtakım benzer yönlere de rastlamışlardır. Bu benzerlikler genellikle korunmaya muhtaç ve sevgi kavramları çevresinde, annelerin

sempati ile dile getirdikleri kavramlar olmuştur. Annelerin tanımlarında hiç olumsuz bir tanımlamaya rastlanılmamıştır. Fakat araştırmalarının sonucunda annelerin engellilere karşı olumlu tutumu öne çıkmış olsa da; engelliler, hayatları boyunca direkt ve dolaylı olarak birçok ayrımcılığa maruz kalmaktadırlar vurgusunu dile getirmişlerdir. Kara ve Coşkun'un da araştırmalarının sonunda dile getirdiği gibi bildirilen kişisel görüşler olumlu olarak aktarılsa da mevcut araştırmada da toplumsal görüşün farklı şekilde bildirildiği görülmektedir. Bu konu bu araştırmanın 4. bulgusundan sonra daha detaylı irdelenecektir.

Engellilik, basit bir kavramsal açıklamaya izin vermeyen tanımlanması ve sınırlandırılması zor olan bir terimdir (Zaimakis & Kandilaki, 2005). Çünkü engellilik kavramı içerisinde birçok dinamiği barındırmaktadır. Bu nedenle katılımcılarımıza kimleri engelli olarak tanımladıkları sorularak bu engelliliği kimlere atfettikleri sonucuna ulaşılmaya çalışılmıştır. Araştırmanın geneline baktığımızda katılımcıların tıbbı modele yönelik tanımlamama yaptığı ve fiziksel problemi olan kişileri engelli olarak tanımladıkları görülmektedir. Fakat gruplar arası farklılıklara baktığımızda tüm çoğunluk katılımcıların tıbbi modele göre tanımlama yaptığı belirlenmiştir. Azınlık yakınları ve azınlık öğretmenlerinin sosyal modele yönelik tanımlama yaptığı ve ihtiyaçlarını karşılayamayan kişileri engelli olarak tanımladıkları görülmektedir. Ayrıca araştırma içerisinde sadece engelli çocuğa sahip azınlık ebeveynlerinin genel sınıflandırma dışı tanımlama yapmış olması dikkat çekmektedir. Araştırmada papazların ve imamların ise tıbbi model yönünde ortak açıklama yaptıkları görülmektedir.

Araştırmanın geneline ve çoğunluk katılımcıların görüşlerine benzer olarak Stamou vd. (2008), araştırmalarında engelliliğin, farklılık, konuşma ve konuşma eksikliği, beyin işlev bozukluğu, hareket, görme ve işitme kaybı, iş göremezlik, zekâ geriliği, beceri eksikliği veya tamamen yokluğu olarak algılandığını belirtmektedir. Dolayısı ile engelliliği fiziksel ve hareket eksikliği ile ilişkilendirerek, tıbbı modellin daha yaygın dile getirildiğini belirtmektedir. Ayrıca Aksakal (2024), zihinsel engelli çocuk annelerinin ve toplumun engelliliğe bakışını incelediği araştırmasında, ebeveynlerin engellilik tanımlamalarında tıbbi modelin hakim olduğu görülmektedir.

Ve ebeveynlerin, engelliliği "yetersizlik, tıbbi ve bedensel gerilik" gibi kavramlarda yoğunlaşarak ifade ettiklerini belirtmektedir.

Aydın (2021), ise dayatılmış engellilik kimliğini sosyal süreç içerisinde araştırdığı çalışmasında katılımcıların anlatılarından hareketle, engelli bireylerin gözünden engellilik kategorisini yedi farklı kod ile tanımlamıştır. Bunlar; engellenmişlik, fiziksel yetersizlik, fiziksel farklılık, doğal bir özellik, kültür, imtihan/mücadele ve yalnızlıktır. Mevcut araştırmaya benzer olarak katılıcıların bu araştırmada da engellilik hallerine yüklediği anlamlar arasında ilk sıralarda fiziksel yetersizlik ve fiziksel farklılık olduğu görülmektedir. Bu durumun fiziksel engellilerin toplum tarafından daha belirgin fark edilmesine ve sosyal görünürlüklerinin daha çok olmasına dayanabileceği düşünülmektedir.

Araştırmada engelli çocuğa sahip azınlık ebeveynlerinin genel sınıflandırma dışı tanımlama yaptığı ve *"Vicdansız kişiler, sağlıklı görünenler"* vb. tanımlamalardan bahsettikleri görülmektedir. Bu durum ailelerin yaşadığı sosyal dışlanmışlık durumu ile bağdaştırılarak yaşadıkları olumsuzlukların dışa vurumu gibi düşünülebilir. Kuru Aktürk & Ekim'de (2013), özellikle çocukların, dışlanması ve dalga geçilmesi aile için korkutucu ve utanç verici bir durum vurgusu yaparak ailelerin yaşadığı zorlukları aktarmaktadır.

Araştırmada azınlık yakınlarının ve azınlık öğretmenlerinin dile getirdiği gibi de engellilik her zaman görünür değildir. May & Stone'un (2010) engelliliğin her zaman görsel olarak görünür olmadığını belirten araştırması da bunu doğrulamaktadır. Dış özelliklere dayalı olarak yani görsel olarak belirgin olmayan engellilik türleri vardır. Engellilerin yardıma ihtiyacı olan kişiler olarak temsil edildiği ve tipik gelişim gösteren insanlara bağımlı olduğunu vurgulayarak sosyal modele atıfta bulunmuştur.

Katılım; tüm insanlar için özellikle engelli kişiler için hayatidir. Bu durum sadece; fiziksel sağlığı geliştirmekle kalmaz, aynı zamanda duygusal, psikolojik, sosyal ve toplumsal yararları da bulunmaktadır. Katılımın değerini anlatan çalışmalar; engelli kişilerin iyilik haline ve yaşam kalitesine de oldukça fazla etkisinin olduğuna odaklanmıştır (Akyürek, 2011). Araştırmada çoğunluk ve azınlık

katılımcıların, engelli bireylerin toplum içine katılımları hakkındaki düşüncelerinin koşulsuz katılım yönünde olduğu görülmektedir. Ayrıca toplum içerisinde var olmaları gerektiğini vurgulayarak görünürlüklerinin artması yönünde fikir beyan etmişlerdir. Bu görüş sadece engelli çocuğa sahip çoğunluk ebeveynlerde önkoşullu katılım yönünde farklılık göstermektedir. Ve katılımcıların önkoşul olarak, sosyal kabulün olması gerekliliğini belirttikleri görülmektedir.

Toplumsal katılımın her zaman önemli olduğunu savunduğumuz halde bu durumun çokta mümkün olmadığını yine mevcut araştırma içerisinde yer alan diğer araştırmalarla desteklemek mümkündür. Bu nedenle bu bulgu 4. bulgu ile birlikte ele alınacaktır.

Araştırmada yer alan 4. bulguya baktığımızda çalışmaya katılan katılımcılar, engelli bireylerin toplum içinde sosyal dışlanma yönünde algılandıklarını ve engelliliğe yönelik ayrıştırıcı bir bakış açısı olduğunu belirttikleri görülmektedir. Fakat çoğunluk öğretmenler bu konun eskiye göre daha olumlu olduğunu bildirerek sosyal kabul yönünde fikir beyan etmiştir. Ayrıca papazlar da hümanist bir yaklaşımla sosyal kabul yönünde fikir beyan etmişlerdir. Gruplar arasında farklılıklar olsa da sosyal dışlanma algısının öncelikli olduğu görülmektedir. Sosyal dışlanma çerçevesinde ise "acıma, sahte kabul, zavallı görme" gibi küçümseyici ve toplumdan soyutlayıcı görüşlerin öne çıktığı görülmektedir.

Araştırmaya benzer olarak; Başkaya'nın (2019), engelli çocuklara sahip olan ailelerin toplumsal yaşama katılımlarını etkileyen veya engelleyen sosyal dışlanma problemini incelediği araştırmasına bakılabilir. Bu araştırmada engelli bireylerin toplum içerisinde dışlandığı, olumsuz bakışlara maruz kaldığı ve dolayısı ile toplum içerisinde kabul görmediği sonucuna ulaşmıştır. Bardakcı & Kutluata (2021), da engelli çocuğa sahip olmanın aile yaşamına etkisini incelediği araştırmasında zaten zor bir süreçle baş etmeye çalışan aileyi etkileyen en olumsuz durumun insanların engelli bireye karşı kullanmış oldukları incitici sözler ve bakışlar olarak belirtmiştir. Diğer & Yıldız (2021a) ise engellilik algısını ölçmeyi ve mevcut olumsuz algıya ilişkin farkındalık yaratmayı amaçlayan çalışmasında toplumun engellilik algısının genel anlamda vasat düzeyde olduğu sonucu ulaşmıştır. Bununla birlikte engelli bireyler ile bir etkinlik içerisinde bulunmak, kamu spotları, ailede engelli birey

bulunma durumu, işaret dili, engelli bireye yardımcı olma davranışları, önceden sahip olunan algı ve farkındalık çalışmalarının engellilik algısının değiştirilmesi hususunda katkısı olduğunu vurgulamaktadır. Doğruel (2022) de araştırmasında bedensel engelli bireylerin toplumsal hayata katılım durumlarını, toplumsal kaynaklara erişebilme imkânlarını ve engelliliğe dair algılarını incelemeyi amaçlamıştır. Ve toplumun engelli bireyleri damgalayan, dışlayan ve erişilebilirliklerini engelleyen olumsuz engellilik algısı ile beraber katılımcıların yaşam kalitesini de düşürdüğü sonucuna ulaşmıştır.

Araştırmadaki çoğunluk öğretmenlerimizin belirttiği gibi Başkaya (2019) da hazırladığı doktora tezinde son zamanlarda engelli bireyler temel alınarak yapılan ve düşünülen çok güzel gelişmelerin olduğunu ve bu nedenle günümüze kadar geçen süreçte engelli bireylere yönelik değişimin olumlu yönde olduğunu vurgulamaktadır. Bu gelişmeleri de medyanın desteğine, yapılan birçok olumlu düzenlemeye, görünürlüklerinin artmasına ve bunların yanı sıra toplumsal çevrelerinin engelli bireylere alışmış olması ve artık onları yadırgamıyor oluşlarına bağlamaktadır.

Görüldüğü üzere araştırmanın 4. bulgusu olan sosyal dışlanmayı destekleyen birçok araştırmaya rastlanmaktadır. Fakat araştırmanın ilk bulgusu olan "Engelli bireyler hakkındaki düşünceleriniz nelerdir?" sorusunda ulaşılan sonuçların bu sonuçlarla paralellik göstermediği dikkat çekmektedir. Katılımcılar engelli bireyler hakkındaki görüşlerini olumlu bakış açısı ile dile getirmiştir. Fakat buradaki bulgularımızda katılımcılar engellilerin toplum içerisinde sosyal olarak dışlandıklarını dile getirmektedir. Decorci de (2024) araştırmasında çocuklara sağlanan hizmetlerin değerlendirilmesi söz konusu olduğunda; çoğu zaman veri toplamanın yalnızca çocukları gelişimlerinin her aşamasında değerlendirmek için kullanılan belirli ölçütler hakkında bilgi sahibi olmak için ebeveynlerin yanıtlarına başvurulduğunu tespit etmiştir. Ebeveynler, kişisel algılarından kaynaklanan zorlukları bildirebilir ve sorunu kabul etmeyip reddetmeleri veya kendi kültürlerinde çocuğun engelliliğini çevreleyen damgalama nedeniyle belirli semptomları gözden kaçırabilir veya bildirmeyi reddedebilirler vurgusunu yapmaktadır (Samadi vd., 2018).

Mevcut araştırmada da katılımcıların görüşlerini yansıtırken izlenim yönetimine başvurdukları ve gerçek düşüncelerini yansıtmadıkları durumu ortaya çıkmaktadır. İzlenim yönetimi; bireylerin günlük yaşamlarında diğer kişiler üzerinde kendilerine ilişkin olumlu bir izlenim yaratmak amacıyla davranışlarını yönetmesi olarak tanımlanmaktadır. Kısacası bir kişinin diğer kişiler üzerinde bıraktığı etkiyi ya da algıyı ifade etmektedir. Bu amaçla da kişiler diğer kişiler üzerinde pozitif bir şekilde algı oluşturmak için kendilerine ait izlenimleri niyet ederek ya da niyet etmeksizin yönetmesidir. Böylece olumsuz olabilecek izlenimleri denetleyebilmeleri ve olumlu yönde geliştirmeleri de mümkün olabilmektedir (Çitil ve Eginli, 2020). Sonuç olarak yapılan araştırmalara bakıldığında öğretmen, sağlık çalışanları gibi birçok grupla yapılan engellilik algılarını belirlemeye yönelik çalışmaların sonuçlarında katılımcıların genellikle olumlu algıya sahip oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Fakat, yapılan toplumsal algı çalışmalarının ise neredeyse tamamının olumsuz olarak sonuçlanması mevcut araştırmada da ortaya çıkan tezatlığı doğrular niteliktedir.

Katılımcıların engelli bireylerin eğitilebileceğine veya tedavi ile iyileşebileceğine yönelik düşünceleri ise eğitilebilir yönünde olmuş ve bunu yaşanmışlıklarına bağlamışlardır. Sadece engelli çocuğa sahip çoğunluk ebeveynler ve imamlar engel türü ve derecesine bağlı olarak kısmen eğitilebilir yönünde fikir beyan etmişlerdir.

Şahsuvaroğlu (2003), eğitilebilir zihin engelli olan ilköğretim 2. kademe öğrencileri için geliştirilen mesleki farkındalık eğitiminin değerlendirilmesi araştırmasında "Mesleki Farkındalık Eğitimi" programı uygulamış ve sonucunda çalışma grubunun meslekleri ayırt edebildikleri, mesleki araç gereçleri söyleyebildikleri ve mesleki farkındalığa ulaştıkları sonucuna varmıştır. Ada (2021), kesirler konusunun öğretiminde akran öğretiminin işitme engelli öğrencilerin akademik başarılarına etkisini incelemiştir. Yürüttüğü akran temelli eğitim programı sonucunda öğrencilerin akademik başarısı istatistik olarak artarken çalışmaya dâhil olan normal gelişim gösteren akranlarının ise engellere karşı sosyal kabullerinin arttığı sonucuna ulaşmıştır. Koller vd., (2018) ise; taklit yoluyla zihinsel engelli kişilerin sosyal olarak kabul edilebilir davranışları benimseyebileceğini, konuşma ve

dili geliştirebileceğini, sosyalleşmelerini artırabileceğini, özsaygı ve özgüven kazanmalarına yardımcı olabileceğini belirtmiştir. (Nowak vd., 2014).

Mevcut araştırmada yer alan katılımcıların da vurguladığı gibi engelli bireyler için eğitimin önemine vurgu yapan birçok farklı çalışma bulunsa da engelliler için eğitim büyük bir sorun olmaya devam etmektedir. Genç (2015), engellilerin sosyal sorunlarını ve beklentilerini belirlemek amacıyla yaptığı çalışmasında; engellerin önemli ölçüde eğitim sorunları olduğunu vurgulamaktadır. Yaşadıkları imkânsızlıkların ve engel durumlarının eğitimlerinin önünde en büyük engeli teşkil ederken yarıdan fazlasının okuryazar dahi olmadığından bahsetmiştir. Ayrıca hizmetlere erişimleri engellendiğinden ciddi bir rehberliğe ihtiyaçları olduğundan ve kendi imkânları olsa bile onları kullanmaya yönelik bilgi ve görgülerinin yetersizliğine dikkat çekmektedir. Kendi eğitim seviyeleri düşük olduğu gibi ebeveynlerinin de eğitim seviyesi düşüktür sonucu ise mevcut araştırmanın bulguları ile de örtüşmektedir. Bu araştırmada yer alan engelli çocuk annelerinin eğitim durumlarına baktığımızda çoğunluğun ilkokul mezunu olduğu görülmektedir.

Kot vd., (2018) özel gereksinimli çocuğa sahip annelerin görüşleri doğrultusunda ailelerin yaşadıkları sorunların belirlenmesini amaçladığı araştırmasında; annelerin, engelli çocuklarının okul ortamında da arkadaşları ile problem yaşadığını ifade ettiklerini belirtmiştir. Ayrıca uygun fiziksel çevre düzenlemelerinin olmamasından kaynaklanan problemler ve ilgisiz öğretmen tutumları sebebiyle eğitimde yaşanan olumsuzlukları belirtmişlerdir. Öğretmenlerin kaynaştırmanın uygulanmasına yönelik olumsuz tutumlarının altyapı ve maddi destek eksikliğinin yanı sıra, kişisel gelişim ve bilgi birikimlerinin yetersiz olmasından kaynaklanmaktadır (Gal et. al., 2010). Öğretmenlerin tutumları, mevcut bilgilerin güçlendirilmesi, eğitim programlarına ve çalıştaylara katılım yoluyla olumlu yönde geliştirilebilir. Ancak bu programların sayısının ve günlerinin yetersiz olduğu belirtilmektedir (Agaliotis, 2002). Seylim (2021) ise araştırmasında ağır düzey zihinsel engelli bireylere yönelik yeterli okulöncesi kurumun olmaması, okulöncesinin ücretli olması, kaynaştırma öğrencilerinin sınıflarında dışlanması, sınıfın fiziki şartlarının yetersiz olması, özel eğitim öğretmeninin yetersiz olması ve

sıklıkla mevcut öğretmenlerin değişmesi gibi sorunların yaşandığı bulgusuna ulaşmıştır.

Bu olumsuzluklara son vermenin tek yolu erken yaşta başlayan yaşam boyu eğitimdir (Polemikos et. al., 2010). Yunanistan'da hem araştırmacılar hem de eğitimciler kapsama (kaynaştırma) ideolojisini benimsemektedir. Ancak pratik düzeyde bunu gerçekleştirmede ve kapsama uygulamalarını başarılı bir şekilde uygulamada zorluk yaşadıkları görülmektedir (Agaliotis, 2002). Yunanistan eğitim müfredatı, özel eğitim kurumlarında uygulanan farklı özel ihtiyaç kategorilerine sahip olan çocukların bireysel ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde içeriğin uyarlanmasına yönelik esneklik ile karakterize edilmektedir. Ancak spesifik programların ve bunların bireysel uyarlamalarının pratikte uygulanıp uygulanmadığı şüphelidir (Myrtokoki, 2020).

Engelliliğin nedenlerinin bilinmesinin, engellik oranının azaltılmasına katkı sağlayacağı düşüncesinden yola çıkılarak katılımcıların engellilik nedenleri hakkındaki bilgi düzeyleri tespit edilemeye çalışılmıştır. Bu amaç doğrultusunda çoğunluk ve azınlık katılımcıların engelli olmanın nedenlerine ilişkin görüşlerinin genel sınıflandırmaya yönelik nedenler olduğu belirlenmiştir. Ayrıca genel sınıflandırmaya yönelik nedenleri doğum öncesi ve genetik olarak dile getirdikleri görülmektedir. Fakat engelli çocuğa sahip azınlık ebeveynler ve papazlar engelli olmanın nedenlerini dini inanca bağlı nedenler yönünde açıklamış ve Allah vergisi, Allah'ın sınavı olarak görüşlerini paylaşmışlardır. Yapılan araştırmalara bakıldığında engelli ebeveynlerin çocuklarındaki engelin sebebini genellikle doğum sonrası nedenlerle açıkladığı görülmektedir. Özbulut & Sayar (2009) makalesinde Engelli Bireylerin Toplumla Bütünleştirilmesine Yönelik Tespit, Bilgilendirme ve Veri Tabanı Oluşturma Çalışması (ÖZVERİ) projesinin sonuçlarının bir kısmına yer vermiştir. Ve ebeveynlerin, çocuklarının engellilik nedenlerini doğum sonrası nedenlere bağlı olarak dile getirdikleri belirlenmiştir. Ayrıca doğum sonrası nedenler içinde büyük çoğunlukla belirtilen neden hastalıklar olarak belirtilmiştir. Durduran & Bodur (2009) ise makalesinde zihinsel ve bedensel engelli çocukların engellilikleri dışındaki sağlık sorunlarının saptanması ve engelli olmayan çocuklarla karşılaştırılmasını amaçlamıştır. Engelli çocukların engelli olma nedenlerine

bakıldığında doğumsal nedenlerin yoğunlukta olduğu ve doğum anında bebeğin oksijensiz kalması ve zor doğum olarak belirlenmiştir. Beşer vd. (2006) 2700 üzerinde katılımcının yer aldığı çalışmasında engelliliğin % 68,2'sinin doğum sonrası, % 19,8'inin doğum öncesi, % 12,0'ının doğum sırasındaki nedenlere bağlı olduğu beyan etmiştir. Engellilik sebepleri arasında en büyük payı çocukluk çağı hastalıkları ile kaza ve yaralanmalar oluşturmaktadır. Bu sebeplerin çoğunun ise doğum sonrası alınacak birincil ve ikincil koruma önlemleri ile büyük ölçüde önlenebileceğini vurgulamıştır.

Araştırmada engelli çocuğa sahip azınlık ebeveynlerinin ve Yunanlı din görevlilerinin engellilik nedenlerini dini nedenlerle açıklamış olmalarının Muhcu (2015)'un araştırması ile açıklanabileceği düşünülmektedir. Yaşanılanları genel olarak hayra veya şerre yorma, sorunları çözerken Allah'tan yardım ve destek alma, sahip olduklarıyla yetinme ve haline rıza gösterip şikayet etmeme tarzındaki şükretme eğilimi bireylerin yaşam memnuniyetini pozitif yönde etkileyebilmektedir. Dolayısı ile de bireyin yaşam kalitesini artırmakta düşüncesi vurgulanmaktadır. Bu durumun da ailelerin engelliliği dine bağlamaları ile sorunu kabul ediş ve iyi oluş hallerini arttırdığı düşünülmektedir.

Katılımcılar**,** birlikte yaşadıkları farklı etnik gruplara ait kişilerle olan etkileşimlerinin, sahip oldukları engellilik algıları üzerindeki değişimlerine yönelik düşüncelerini ise etkilemediğini ve bunu da çokkültürlülüğe yönelik bilgi eksikliğine bağladıklarını belirtmişlerdir Fakat gruplar arasında farklılıklar görülmektedir. Çoğunluk katılımcıların tamamının etkilenmiyor düşüncesinde hem fikir olduğu tespit edilirken, engelli çocuğa sahip azınlık aileler ise Yunanlıların daha ılımlı olduğunu bildirerek etkileniyor yönünde görüş bildirdiği tespit edilmiştir. Engelli çocuğun yakını olan azınlık katılımcılarında ise etkileniyor ve etkilenmiyor görüşü eşitlik gösterirken, azınlık öğretmenleri ise fikrim yok yönünde görüş bildirmişlerdir. Görüldüğü üzere azınlık katılımcılarının verdiği cevaplarda bir görüş birliği olmadığı, bir karasızlık, karmaşa durumunun yer aldığı görülmektedir. Bu durum araştırmamızın yapıldığı çalışma ortamında Hristiyan çoğunluğun yanında Müslüman Türk azınlığın yüzyıllardır birlikte yaşıyor olmasına rağmen aralarında toplumsal bütünleşmenin sınırlı olmasına bağlanabilir.

Azınlığın büyük ölçüde dil probleminin olması da bu bütünleşmeyi engelleyen unsurlar arasında yer almaktadır. Yaşadıkları ülkenin diline tam olarak hâkim olmamaları, beraberinde bazı imkânlardan yararlanamamalarına ve topluma katılımlarının kısıtlı kalmasına neden olmaktadır. Rodop ilinde engelliler, azınlığın içindeki engellenmiş ve kısıtlanmış daha alt bir tabakayı oluşturmaktadır. Yani azınlığın içindeki bir diğer azınlık gruptur. Bu nedenle aileler yaşadıkları dil sorununun yani sıra engelli birey ebeveyni olarak da dezavantajlı grup olunca topluma katılımları daha da sınırlandırılmıştır. Nitekim Jegatheesan (2010) Batı Asya'daki Müslüman ailelerle yaptığı araştırmasında; engelli çocuğa sahip ailelerin yaşadıkları ülkenin egemen dilini bilmemelerinin ve maddi kaynakların yetersizliğinin, engelli çocuğun varlığı ile birlikte zorlukların aile stresini arttırdığını ve bu durumun ailelerin uzmanlar ile etkileşimlerini olumsuz yönde etkilediğini belirlemiştir. Miritzi Moustafa (2019), Batı Trakya'da yaşayan ve engelli çocuğa sahip azınlık ailelerinin profilini incelediği çalışmasında da engelli çocuğa sahip ailelerin Yunanca bilgi düzeylerine göre bilgi desteği, bakım desteği ve toplam aile desteğinin değiştiğini belirlemiştir. Bu bulgulara göre Yunanca bilgi düzeyi yüksek olanların bakım desteği, bilgi desteği ve toplam aile desteği algıları Yunanca bilgi düzeyi düşük olanlara göre yüksektir. Bu sonuçlar ışığında, kültürel ve dilsel farklılığı olan ailelerin bulunduğu toplumsal yapı içinde egemen dil konusundaki yetersizlikleri veya sınırlı bilgiye sahip olmaları, ailelerin çocukları hakkında bilgi ve destek alabileceği uzmanlar ile iletişim kurmasını zorlaştıran önemli bir faktör olabileceği söylenebilir.

Almanya'daki zihinsel yetersizliği olan çocuğa sahip Türk aileleri için bilgilendirici aile eğitimi uygulamasının etkililiğini belirlemek amacıyla yaptığı bir araştırmada; ailelerin dil sorununa sahip oldukları bu nedenle de verilen hizmetlerden yeterli düzeyde yararlanamadıkları, dil ve kültür değişkenleri göz önüne alınarak ailelerinin gereksinimleri doğrultusunda bilgilendirilmeye ihtiyaç duyduğu sonucuna ulaşmıştır (Balta, 2010).

İnsan, yaşadığı olayları ve durumları anlamlandırmaya ve açıklamaya ihtiyaç duyar. Özellikle bu durum, insanın gücünü aşan, kontrol edemeyeceğinin bilincinde olduğu olaylar karşısında daha yoğun bir şekilde ortaya çıkmaktadır

(Akgemik, 2019). Engellilik kavramı da çocuğun ailesi ve çevredeki bireyler için anlaşılması ve kabullenilmesi zor olan bir durumdur. Böyle bir durumla baş edebilmek için bireylerin genellikle dini inançlarına sığındığı görülmektedir. Bu bağlamda da araştırmaya dâhil edilen çoğunluk ve azınlık katılımcılar, dinlerinin engelli bireye bakış açısını dini inanca bağlı olarak açıklamış ve dinlerinin engelli bireyi kabullenme yönünde öngördüğünü belirtmişlerdir. Ayrıca dinlerinin engelliliğe bakış açısını; imtihan, sevgi, hoşgörü, Allah vergisi gibi söylemlerle açıklamışlardır.

Bu araştırmaya da benzer olarak Başkaya(2019), engelli çocuklara sahip ailelerde sosyal dışlanma problemi üzerine yaptığı araştırmasında; ailelerin dini inançları vasıtasıyla akıllarına takılan soruları ve yaşadıkları sorunları anlamlandırdıklarını, bunların üstesinden gelmeyi başardıklarını belirtmiştir. Engelli çocuk ailelerinin "neden engelli olduklarına" dair birçok yönden anlama çabası içerisine girdiklerini ve nihai sonucu dini değerlere başvurarak elde ettiklerini, engellilik durumunu "Allah'ın bir imtihanı, sabretmek, şükretmek, tevekkül ve takdiri ilahi gibi dini kavramlarla anlamlandırdıklarını ifade etmişlerdir. Bonu (2022), "Journal of Disability and Religion" dergisinde yayımlanan makaleleri incelemiş dergide dinin engellilikle ilgili rolü, ağırlıklı olarak Hristiyan perspektifinden sunulmuştur. Pek çok makalede Hristiyan dininde, engelli kişilerin Pazar ayinlerinin varlığı veya dini programlar aracılığıyla topluluğuma katılımlarının sağlandığı ve bu katılımında aileleri için bir merhem ve rahatlama olduğu belirtmiştir. Çoğu durumda, engelli kişiler kilisede kalmalarını olumlu olarak kaydederken, bu kişilerin akrabaları ve bakıcıları için de aynı derecede olumlu deneyimler yaşandığı gözlemlenmektedir. Kilisenin binaları, bugün bile sundukları önyargılarla birlikte teselli, kurtuluş, manevi yükseliş, barış, huzur ve manevi olarak yeniden yapılanma yerleridir vurgusu yapılmıştır. Ayrıca Aydın (2021), yaptığı görüşmeler sonucunda engelliliğin bir mücadele ve imtihan olarak görüldüğünü ve engelliğe atfedilen kötü kimlikten inançları sayesinde baş edebildikleri sonucuna ulaşmıştır. Caner (2019) ise dindarlık ile engellilere yönelik tutumların arasındaki ilişkiyi incelemiş ve dindarlık kalitesi arttıkça engellilere yönelik tutumların da iyileştiği sonucuna ulaşmıştır. Dindarlık ile engellilere yönelik olumlu tutumlar

arasında bir bağ olması gerekçesiyle engellilere yönelik tutum ve davranışlarımızın olumlu olması gerekliliği üzerinde durmuştur. Ve bu durumun Allah'a ve topluma karşı görevlerimizden biri olduğu ve toplumun engellilere yönelik tutumlarının olumlu yönde artış sağlayacağını vurgulamıştır.

Bulut (2015) ise özellikle insandan kaynaklanan engelliliğin kadere bağlanmasının sonuçlarını ortaya koymak amacıyla yaptığı araştırmada duruma farklı bir yönden yaklaşmıştır. Engelliliğin oluşmasında insan ihmali, bulunuyorsa bunun insan tarafından belirlendiğini ve sorumluluğunun insana ait olduğunu savunmaktadır. Bu durumun dine ve kadere bağlanmasının sorunların çözümünün de göz ardı edilmesine sebep olacağını vurgulamaktadır. Yani tanrı merkezli anlayıştan insan merkezli anlayışa geçilmesi gerektiğini, engelliliğin oluşmasında ve onların yaşamlarında karşılaştıkları olumsuzlukların giderilmesinde bireysel sorumluluğun ön planda tutulması gerektiğini savunmaktadır. Fakat genel olarak araştırmalara ve çalışmamızın bulgularına da baktığımızda Hristiyanlık' ta ve Müslümanlık' ta engellilik kavramının dinle iç içe olduğu, toplumun din ve engelliliği bağdaştırdığı ve özellikle de bu durum ile baş edebilmede dini kavramlara sığındıkları görülmektedir.

Demografik bilgilerde de dikkat çeken birkaç bulgu bulunmaktadır. Bunlardan bir tanesi ailelerin yaş dağılımıdır. Yavuz (2016), yaptığı araştırmada ileri yaşta anne olmanın başta Down Sendromu olmak üzere birçok zihinsel engelliliğin ortaya çıkmasında önemli bir faktör olduğunu vurgulamıştır. Bu durumu kadınların iş yaşamına atılmaları, eğitimlerini ileri yaşlara kadar götürmeleri, ileri yaş evliliklere ve doğal olarak ileri yaş anneliğe neden olduğuna bağlamıştır. Bizim çalışmamızda özellikle çoğunluk annelerinin yaşlarının yüksek olduğu görülmektedir. Ayrıca bir başka değişkende çoğunluk katılımcılarda engelli çocuğa sahip olan ebeveynlerin tamamının boşanmış olmasıdır. Azınlık ebeveynlerinin ise tamamı evlidir. Özellikle engelli bireyin aileye katılımı ile beraber ailede yaşanan bir başka değişim ise ailenin birbirine daha çok kenetlenmesidir diyebiliriz. Bu durum görüşme yapılan her aile için geçerli değildir. Bazı anneler daha çok sinirlenip birbirlerini kırabildiklerini ifade ederken bazı anneler ise daha çok kenetlendiklerini belirtmişlerdir. Daha çok kenetlendiklerini belirten annelerin daha fazla olduğu görülmüştür (Bardakcı &

Kutluata, 2021) Braf vd. (2008) Spina Bifidalı bireylerde toplumsal katılımı kısıtlayan faktörleri incelemiş ve bireylerin %71'inin ilişkisi olmadığını belirlemiştir. Bu durum ise Türk kültürünün ataerkil yapısının yanı sıra kadınların bağımsız yaşam gücünün olmamasına bağlanabilir.

Sonuç olarak; Rodop ilinde yaşayan çoğunluk ve azınlık halkın engelli bireylere karşı algıları belli noktalarda farklılık gösterse de genel olarak olumlu yönde olduğu görülmektedir. Özellikle kişisel görüşler konusunda olumlu algılar ön plana çıkarken toplumsal algı düzeyine bu olumlu bakış açısının henüz yerleşmediği görülmektedir. Genel olarak çoğunluk ve azınlık katılımcıların, dinlerinin engelliliğe olumlu bakış açısıyla yaklaştığını belirttikleri ve bir yandan da dinlerinin bu durum ile baş etmelerindeki en büyük sığınakları olduğu görülmektedir. Ayrıca çoğunluk ve azınlık katılımcıların engellilik algılarının, birbirlerinden etkilenmediği sonucuna ulaşılmıştır. Ve bu durumun etkileşimlerinin sınır olmasından kaynaklandığı vurgulansa da engellilik algıları üzerinde çok büyük bir farklılaşmanın olmadığı dikkat çekmektedir.

5.2. SONUÇ

Engelli bireylere ilişkin engellilik algısının çokkültürlü bakış açısı ile incelendiği bu araştırmada aşağıdaki sonuçlar elde edilmiştir.

1) Çoğunluk ve azınlık katılımcıların engelli bireyler hakkındaki düşüncelerinde *olumlu bakış açısının* öne çıktığı tespit edilmiştir. Fakat gruplar arasındaki değişimlere baktığımızda; engelli çocuğa sahip çoğunluk ebeveynlerinin ve azınlık öğretmenlerinin *olumsuz bakış* açısıyla yaklaştığı ve engelliliğin acınacak bir durum olmasından, zayıflıklardan, eşitsizlik ve zorluklardan bahsettikleri görülmektedir. Azınlık ebeveynleri, azınlık yakınları, din görevlileri ve çoğunluk öğretmenler ise olumlu bakış açısına sahip olduklarını ve dini teslimiyetin olduğu, sosyal olarak kabul ettiklerini belirtmişlerdir. Çoğunluk engelli birey yakınlarında ise olumlu ve olumsuz bakış açısı eşitlik göstermektedir. Genel olarak olumlu bakış açısı ön planda olsa da gruplar arasındaki farklılıklar dikkat çekmektedir.
2) Çoğunluk ve azınlık katılımcıların kimleri engelli olarak tanımladıklarına yönelik soruya verdikleri cevapların *tıbbi modele yönelik* olduğu ve fiziksel problemi olan kişileri engelli olarak tanımladıkları tespit edilmiştir. Tüm çoğunluk katılımcıların ve imamların tıbbi modele yönelik tanımlama yaptığı belirlenmiştir. Azınlık yakınları ve azınlık öğretmenlerinin ise *sosyal modele yönelik* tanımlama yaptığı ve ihtiyaçlarını karşılayamayan kişileri engelli olarak tanımladıkları görülmektedir. Çalışma içerisinde sadece engelli çocuğa sahip azınlık ebeveynlerinin *genel sınıflandırma dışı* tanımlama yaptığı tespit edilmiştir.
3) Çoğunluk ve azınlık katılımcıların engelli bireylerin toplum içine katılımları hakkındaki düşüncelerinin koşulsuz katılım yönünde olduğu belirlenmiştir. Ayrıca engelli bireylerin toplum içerisinde var olmaları gerektiğini vurgulayarak görünürlüklerinin artması yönünde fikirlerini beyan etmişlerdir. Bu görüş, sadece engelli çocuğa sahip çoğunluk ebeveynlerde ön koşullu katılım yönünde farklılık göstermektedir ve ön koşul olarak sosyal kabulün olması gerekliliğini belirttikleri görülmektedir.

4) Çoğunluk ve azınlık katılımcıların engelli bireylerin toplum içinde sosyal dışlanma yönünde algılandıklarını belirtmektedir. Ayrıca engellilere karşı ayrıştırıcı bir bakış açısı olduğunu belirttikleri görülmektedir. Fakat çoğunluk öğretmenler bu konunun eskiye göre daha olumlu olduğunu bildirerek sosyal kabul yönünde fikir beyan etmişlerdir. Ayrıca papazlar da hümanist bir yaklaşımla sosyal kabul yönünde görüşlerini belirtmişlerdir.
5) Çoğunluk ve azınlık katılımcıların engelli bireylerin eğitilebileceğine veya tedavi ile iyileşebileceğine yönelik düşünceleri eğitilebilir yönünde tespit edilmiştir. Bu durumu da yaşanmışlıklarına bağladıkları görülmektedir. Sadece engelli çocuğa sahip çoğunluk ebeveynler ve imamlar engel türü ve derecesine bağlı olarak kısmen eğitilebilir yönünde fikir beyan etmişlerdir.
6) Çoğunluk ve azınlık katılımcıların engelli olmanın nedenlerine ilişkin görüşlerinin genel sınıflandırmaya yönelik nedenler olduğu belirlenmiştir. Ayrıca genel sınıflandırmaya yönelik nedenleri doğum öncesi ve genetik olarak dile getirdikleri görülmektedir. Fakat engelli çocuğa sahip azınlık ebeveynler ve papazlar engelli olmanın nedenlerini dini inanca bağlı olduğu yönünde açıklamış ve Allah vergisi, Allah'ın sınavı olarak görüşlerini paylaşmışlardır.
7) Çoğunluk ve azınlık katılımcıların,birlikte yaşadıkları farklı etnik gruplar ile olan etkileşimlerinin, sahip oldukları engellilik algıları üzerindeki düşüncelerini etkilemediği belirlenmiştir. Bu durumu da çokkültürlülüğe yönelik bilgi eksikliğine bağladıkları tespit edilmiştir. Çoğunluk katılımcıların tamamının etkilenmiyor düşüncesinde hem fikir olduğu tespit edilmiştir. Fakat azınlık grupları arasında farklılıklar bulunmaktadır. Engelli çocuğa sahip azınlık ailelerin "Yunanlıların daha ılımlı" olduğunu bildirerek etkileniyor yönünde görüş bildirdiği tespit edilmiştir. İmamların etkilenmiyor düşüncesinde yoğunlaştığı belirlenmiştir. Engelli çocuğun yakını olan azınlık katılımcılarda ise etkileniyor ve etkilenmiyor görüşü eşitlik gösterirken; azınlık öğretmenlerin ise fikrim yok yönünde görüş bildirdikleri görülmektedir.
8) Çoğunluk ve azınlık katılımcıların dinlerinin engelli bireye bakış açısına ilişkin düşüncelerini dini inanca bağlı olarak açıkladığı belirlenmiştir. Ayrıca

dinlerinin engelli bireyi kabullenme yönünde olduğunu belirttikleri tespit edilmiştir. Gruplar arası farklılığa bakıldığında sadece engelli çocuğun yakını olan çoğunluk ebeveynlerin dini inanca bağlı değil yönünde fikirlerini beyan ettiği görülmektedir.

KAYNAKÇA

Abacı, A. (2016). *İnsan hakları açısından azınlık kavramı ve azınlık hakları.* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi], Maltepe Üniversitesi, İstanbul.

Acarlar, F. (2010). İletişim, dil ve konuşma bozuklukları olan çocuklar ve eğitimleri. N. Baykoç (Ed.), *Öğretmenlik programları için özel eğitim* (255-276). Gündüz Eğitim ve Yayıncılık

Açıkel, Y. (2010). Hadisler ışığında görme engelliler ve bazı öneriler. *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,* 25 (2), 15-44.

Ada, S. E. (2021). *Kesirler konusunun öğretiminde akran öğretiminin işitme engelli öğrencilerin akademik başarılarına etkisi ve öğrenci görüşleri* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi], Uludağ Üniversitesi, Bursa.

Agaliotis, G. (2002). Metodologikes epiloges ya ti sinekpaidevsi pedion me ke horis idikes ekpedevtikes anagkes. Pedagogiki Epitheorisi, 33, 57-71. [Αγαλιώτης, Γ. (2002). Μεθοδολογικές επιλογές για τη συνεκπαίδευση παιδιών με και χωρίς ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες. Παιδαγωγική Επιθεώρηση, 33, 57-71.]

Ağademir, S. (1991). Aile ve eğitim. *Aile ve Toplum,* 1(1). doi:10.21560/spcd.25017.

Ahcmet, S. (2017) *Batı Trakya'da engelli çocuğa sahip azınlık ailelerinin yaşam kalitesinin incelenmesi.* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi], Trakya Üniversitesi, Edirne.

Ahmed.D. A. A. (2007). *Gender disability and Islam : Living with visual impairment in Bahrain* [Doctoral Diss.]. University of Warwick. Uk.

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (2014). İşitme engelli çocuklar. https://www.aile.gov.tr/media/5633/isitme-engelli-cocuklar-aile-egitim-rehberi.pdf

Akandere, M., Acar,M., & Baştuğ, G. (2009). Zihinsel ve fiziksel engelli çocuğa sahip anne ve babaların yaşam doyumu ve umutsuzluk düzeylerinin incelenmesi. *Selcuk Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* (22), 23-32.

Akbolat, A. (2016). I. Uluslararası engellilik ve din sempozyumu. *Mizanü'l-Hak: İslami İlimler Dergisi,* (2), 135-142.

Akçamete G., Büyükkarakaya, H. S., Bayraklı, H. & Sardohan Yıldırım, E. (2012). Eğitim politikalarının yansımaları: genel özel eğitim. *Eğitim Bilimleri ve Uygulama*, 11 (22), 191-208.

Akçamete, G. (2019). Özel gereksinimli olan bireyler. Ü. Şahbaz (Ed.), *Özel eğitim ve kaynaştırma* (2-28). Anı Yayıncılık.

Akgemik, F. Z. (2019). *Zihinsel engelli çocukların ebeveynlerinde dini başa çıkma* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi], İstanbul Üniversitesi. İstanbul.

Akkök, F. (2003). Farklı özelliğe sahip olan çocuk aileleri ve ailelerle yapılan çalışmalar. A. Ataman (Ed.), *Özel eğitime giriş* (121-142), Gündüz Eğitim Yayıncılık.

Aksakal, E. (2024). Zihinsel engelli çocuk sahibi annelerin ve toplumun engelliliğe bakışı. *İçtimaiyat*, 8(1), 261-280. https://doi.org/10.33709/ictimaiyat.1442649

Aksoy, V. (2019). Ailelerle iletişim ve etik. A. Cavkaytar (Ed.). *Özel Eğitimde Aile Eğitimi* (215-144). Vize Akademik Yayıncılık.

Akyıldız S. (2017). Öğretmen adaylarının engelli bireylere yönelik tutumlarının incelenmesi. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi.*, 17(39), 141-169. doi:10.21560/spcd.vi.338158.

Akyürek, G. (2011). *Engelli kişilerin toplumsal katılımlarını etkileyen faktörlerin incelenmesi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

Alagözoğulları, Ö. (2024). *Özel eğitim okullarında görev yapan okul yöneticileri ve özel eğitim öğretmenlerinin çokkültürlü yeterlik algıları.* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi] Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Rize.

Alptekin, H. (2024). Engelli bireylerin gündelik yaşamda karşılaştığı sosyal dışlanma pratikleri. *Olgu Sosyoloji Dergisi, 3(2),* 107-117. https://doi.org/10.58632/olgusos.1570374

Altıntaş, M. E. (2018). Bir hatip olarak din görevlilerinde bulunması gereken temel yeterlilikler. *Abant İzzet Baykal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,* 6(12), 416-429

Altshuler, S. J & Kopels S. (2003). Advocating in schools for children with disabilities: what's new with IDEA? *Soc Work.* 48(3), 320-329. doi: 10.1093/sw/48.3.320. PMID: 12899279.

American Association on Intellectual and Developmental Disabilities. [AIDDS], (2021). *What is ID and how is ID diagnosed?*. https://www.aaidd.org/intellectual-disability/faqs-on-intellectual disability#:~:text=ID%20is%20a%20developmental%20disability,of%20the %20determination%20of%20ID.

American Psychiatric Association. [APA], (2013).*What are specific learning disorders?* https://www.psychiatry.org/patients-families/specific-learning-disorder/what-is-specific-learning-disorderMental.

American Speech-Language-Hearing Association. [ASHA], (2015). *Type, Degree, and Configuration of Hearing Loss,* https://doi.org/7976 - 16

Arash Bayat, M. F. (2017). Effect of Conductive Hearing Loss of Central Auditory Function. Brazilian Journal of Otorhinolaryngology, 83(2), 137-141.

Ardila, A. (2010). A proposed reinterpretation and reclassification of aphasic syndromes. *Aphasiology*, 24(3), 363–394. https://doi.org/10.1080/02687030802553704

Argiriou, M. (2015). *Stasis ke andilipsis ton fititton ton timimaton logoterapias ya tin anapiria.* [Ptihiaki ergasia], Anotato Tehnologiko Ekpedeftiko İdrima Peloponisu, Kalamata. [Αργυρίου, Μ. (2015). *Στασεις και αντιληξεις τον φοιτητων τμηματων λογοθεραπειας για τιν αναπηρια* [Πτυηιακη εργασια] Ανωτατο Τεχνολογικο Εκπαιδευτικο Ιδρυμα Πελλονπονησου Καλαμάτα]

Arıcı, P. (2010). *Konjenital işitme kayıplarında genetik tarama* [Yayımlanmamış Uzmanlık Tezi]. Çukurova Üniversitesi, Adana.

Armeniakou, K. (2019, Oktovriu). Afipnisi sti diaforetikotita ton glosson ke politismon sto elliniko nipiagogia. O. Pahi (ipirgos) *To polipolitismiko sholio ston 21. aiona: Didaktikes methodoi efarmosmenes praktikes ke politismikes deksiotites,* Panellinio Diepistimoniko Sinedrıo me Tema. Kerkira.[Αρμενιάκου, Κ. (2019, Οκτωβρίου). Αφύπνιση στη διαφορετικότητα των γλωσσών και πολιτισμών στο ελληνικό νηπιαγωγείο. Ο. Παχή (υπουργός), *Το πολυπολιτισμικό σχολείο στον 21. αιώνα: Διδακτικές*

μέθοδοι, εφαρμοσμένες πρακτικές και πολιτισμικές δεξιότητες, Πανελλήνιο Διεπιστημονικό Συνέδριο με θέμα: Κέρκυρα.]

Aslan, M. & Şeker, S. (2011). Engellilere yönelik toplumsal algı ve dışlanmışlık (Siirt Örneği). *Sosyal Haklar Uluslararası Sempozyumu Bildiri Kitapçığı*, 449-463.

Ataman, A. (2019). Özel eğitimin temelleri. A. Ataman (Ed.), *Temel Eğitim Öğretmenleri için Kaynaştırma Uygulamaları ve Özel Eğitim* (3-52), Vize Yayıncılık.

Ataman, Y. (2020). *Küreselleşmenin sosyokültürel düşünce yapısının analizi ve Türkiye* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Sakarya Üniversitesi, Sakarya.

Atcı, İ. (2022). İslâm ve diğer ilâhî dinlerde varlık kategorisinde insan onuru. *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 9(1),* 210-236. https://doi.org/10.17859/pauifd.1101400

Atladóttir, H. Ó., Thorsen, P., Ostergaard, L., Schendel, D. E., Lemcke, S., Abdallah, M., Parner, E. T. (2010). Maternal infection requiring hospitalization during pregnancy and autism spectrum disorders. Journal of Autism and Developmental Disorders, 40 (12), 1423-1430. https://doi.org/10.1007/s10803-010-1006-y

Aydın, S. (2021). *Dayatılmış engelli kimliği: bir sosyal inşa süreci olarak engellilik* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Yalova Üniversitesi. Yalova.

Azarkan, E. & Benzer, E. (2018). Birleşmiş milletler engelli kişilerin haklarına dair sözleşme ve Türkiye'de engelli hakları. *Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 23(38),* 3-29.

Bahçekapılı, M. (2016). Yunanistan ve Batı Trakya'da din ve eğitim. *Ege ve Balkan Araştırmaları Dergisi, 2(3),* 1-58.

Bainbridge, J.M., Pantaleo, S. &Ellis. M. (1999). Multicultural picture books: perspective from Canada. *The Social Studies,* 183-188.

Bakan, İ. & Kefe, İ. (2012). Kurumsal açıdan algı ve algı yönetimi. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,* 2(1), 19-34.

Balcı, S. (2019). *Engellilerin sosyal dışlanma durumu: Araklı örneği.* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Gümüşhane Üniversitesi, Gümüşhane.

Balta (2010). *Almanya'daki zihinsel yetersizliği olan çocuğa sahip Türk ailelerin gereksinimleri doğrultusunda hazırlanan aile eğitimi uygulamasının etkililiği* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.

Baltacı, A. (2019). Nitel araştırmalarda örnekleme yöntemleri ve örnek hacmi sorunsalı üzerine kavramsal bir inceleme. *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* 7(1), 231-274.

Banks, J. A. (2019). Multicultural Education: Characteristics And Goals In J. A. Banks & C. A. M. Banks (Ed.), *Multicultural Education: Issues And Perspectives* (3-26). United States Of America: Johnwiley & Sons.

Bardakcı, M. Ö. & Kutluata, B. (2021) Engelli Çocuğa Sahip Olmanın Aile Yaşamına Etkisi: Nitel Bir Çalışma. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi,* 10 (4), 3742-3765.

Barf, H. A., Post, M. W. M., Verhoef M., Jennekens-Schinkel,A. Gooskens,, R. H. J. & Prevo, A.J.H. (2008). *Restrictions in social participation of young adults with spina bifida, Disability and Rehabilitation,* 1–7,

Barkley, R. A. (2006). Etiologies. R. A. Barkley (Edt.), Attention-deficit hyperactivity disorder. A handbook for diagnosis and treatment (219-247). The Guilford Press.

Başkaya, H. (2019). *Engelli çocuğa sahip ailelerin sosyal dışlanma problemi üzerine bir araştırma: Çorum örneği* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Çankırı Karatekin Üniversitesi, Ankara.

Bayar, F. (2008). Küreselleşme kavramı ve küreselleşme sürecinde Türkiye. *Uluslararası Ekonomik Sorunlar Dergisi,* 32(4), 25-34.

Baybal, M. S. (2015). Yahudilik ve Hristiyanlığın engellilere bakışı. *Mütefekkir,* 2(4), 275-298.

Baykoç Dönmez, N. (2010). Özel gereksinimli çocuklar ve özel eğitim. N. Baykoç (Ed.), *Öğretmenlik Programları için Özel Eğitim* (13-26). Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.

Beşer, E., Atasoylu, G., Akgör, Ş., Ergin, F. & Çullu, E. (2006). Aydın ili merkezinde özürlülük prevalansı, etiyolojisi ve sosyal boyutu. *Türk Silahlı Kuvvetleri Koruyucu Hekimlik Bülteni,* 5(4), 267-275.

Biederman J. & Faraone S. V. (2005). Attention-deficit hyperactivity disorder. *The Lancet.* 366(9481), 237-248. https://doi.org/10.1016/S0140-6736(05)66915-2

Bilgin, A. (2014). Din, dindar, dindarlık: özelleştirel bir değerlendirme. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2(2),* 75-84.

Bishop, D. V., Snowling, M. J., Thompson, P. A., & Greenhalgh, T. (2017). Phase 2 of CATALISE: A Multinational and Multidisciplinary Delphi Consensus Study of Problems with Language Development: Terminology. Journal of Child Psychology and Psychiatry, 58, 1068-1080. https://doi.org/10.1111/jcpp.12721

Bonu, A. (2022). Anapiriya ke thiskia, meleti: To epistimoniko periodiko «JournalofDisabilityandReligion»: provpothesis ke prooptikes. [Μπόνου, Α. (2022). Αναπηρία και θρησκεία, μελέτη περίπτωσης: το επιστημονικό περιοδικό «JournalofDisabilityandReligion»: προϋποθέσεις και προοπτικές.]

Bucuka, Y. (2022). Engelli çocuk annelerinin sosyal destek, yaşam doyumu ve dini başa çıkma durumları. *Bingöl Araştırmaları Dergisi, 8(2),* 97-124. https://doi.org/10.53440/bad.1124914

Bulut, İ. (2015). Kader-engelilik ilişkisine kelami bir yaklaşım. *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,* 43, 20-51.

Burcu, E. (2002). Üniversitede Okuyan Özürlü Öğrencilerin Sorunları: Hacettepe-Beytepe Kampüsü Öğrencileri Örneği. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 19 (1), 83-103.

Burcu, E. (2011). Türkiye'deki engelli bireylere ilişkin kültürel tanımlamalar: Ankara örneği. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 28 (1), 34-54

Can, E. (2009). *İşitme kayıplı Türk çocuklarda alıcı ve ifade edici dil becerilerinin gelişimi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.

Canatan, K. (2009). Avrupa toplumlarında çokkültürcülük: sosyolojik bir yaklaşım, *Journal of İnternational Social Research. 1(6),* 80-97.

Caner, S. M. (2019). *Dindar bireylerin engellilere karşı tutum ve davranışları üzerine bir araştırma* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Bursa Uludağ Üniversitesi, Bursa.

Carrie, L. & Niernan, E. S. (2020). Hearing Loss. *Annals of Internal Medicine,* 173(11), 81-96. 10.7326/AITC202012010

Cavkaytar, A., Batu, S. & Beklan Çetin, O. (2016). Gelişim geriliği olan çocuğa sahip ailelerin sosyo-ekonomik ve demografik özellikleri arasındaki ilişkiler. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi,* 6(1). 79-96.

Ceylan, Y. (2020). *Çokkültürlülük ve Anadolu Aleviliği*. Astana Yayınları.

Cırık, D. (2008). Çok kültürlü eğitim ve yansımaları. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 34*, 27-40.

Cin, T. (2003). *Yunanistan'daki Müslüman Türk Azınlığın din ve vicdan özgürlüğü (Başmüftülük ve Müftülükler Sorunu).* Seçkin Yayıncılık.

Cockburn, L., Hashemi, G., Noumi, C., Ritchie, A., Skead, K. (2017). Realizing The Educational Rights of Children with Disabilities: An Overview of Inclusive Education in Cameroon. *Journal of Education and Practice*, 8(6),1-19.

Cortiella, C., & Horowitz, S. H. (2014). *The state of learning disabilities.* National center for learning disabilities. https://www.advocacyinstitute.org/resources/2014StateofLD.pdf

Creswell, J. W., & Miller, D. L. (2000). Determining validity in qualitative inquiry. *Theory Into Practice*, 39, 124–130.

Creswell, J. W., & Miller, D. L. (2000). Determining validity in qualitative inquiry. *Theory Into Practice*, 39, 124–130.

Çaha, H. (2016). Engellilerin Toplumsal Hayata Katılmasına Yönelik Politikalar: Türkiye, ABD ve Japonya Örnekleri. *İnsan ve Toplum,* 5 (10), 123-150. DOI: dx.doi.org/10.12658/human.society.5.10.M0122

Çalışkan M. T. (2019). *İslam dünyasında medeniyet ve kültür tartışması: Malik Bin Nebi örneği* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Marmara Üniversitesi. İstanbul.

Çangi, (2018). Dil ve konuşma bozukluğu olan çocuklar. A. Arı & M. S. Kartal (Ed.) *Özel Eğitime Giriş* (295-318), Eğitim Yayınevi.

Çelik, H., Başer Baykal, N. & Kılıç Memur, H. N. (2020). Nitel veri analizi ve temel ilkeleri. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi*, 8(1), 379-406.

Çetin, B. İ. (2016). Antik Çağ'dan Sanayi Devrimi'ne batı dünyasında engellilik tarihi. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 19(36),* 167-184. https://doi.org/10.31795/baunsobed.662225

Çetin, B. İ. (2017). Sanayi Devrimi'nden 21. yüzyıla Batı Dünyasında engellilik. *Sosyal Güvenlik Dergisi,* 7 (1), 91-1.

Çetinkaya Görmüş, N. (2007). *İslam fıkhında engellilerin ibadet hukuku* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Sakarya Üniversitesi,

Çitil, E. & T. Eginli, A. (2020). İzlenim yönetimi taktikleri: Instagramda izlenim yönetimi taktiklerinin kullanımına ilişkin nitel bir analiz. *Social, Mentality and Researcher Thinkers Journal 6(39),* 2511-2522. 10.31576/smryj.722

Çitil, M. & ,Üçüncü, M. K. (2018). Türkiye'de engelli hakları ve Engelliler Hukuku'nun durumu. *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi, (35),* 233-278

Çitil, M. (2013). *Yasalar ve özel eğitim*. Vize yayıncılık

Çitil, M. (2020), Özel eğitimin temelleri. S. Talas (Ed.), *Özel Eğitim* (1-28), Nobel Yayın.

Çoban, A. E., Karaman, N. G. & Türkan, D. (2010). Öğretmen adaylarının kültürel farklılıklara yönelik bakış açılarının çeşitli demografik değişkenlere göre incelenmesi, *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Dergisi*, 10(1), 126-131.

Çolak, M. & Çetin, C. (2014), Öğretmenlerin engelliliğe yönelik tutumları üzerine bir araştırma. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 29(1), 191-211.

Dağ, K. (2009), *Türkiye'de üniversite öğrencilerinin din, dindarlık ve dinler hakkındaki bilgilerinin değerlendirilmesi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Necmettin Erbakan Üniversitesi, Konya.

Deçorçi, K. (2024). *İ diasfalisi tis piotitas stis ipiresies kinonikis frontidas ya Amea stin Ellada ke hores tis Evropis.* [Μεταπτυχιακή διπλωματική εργασία που δε δημοσιεύθηκε]. Panepistimio Ditikis Atikis, Athina. [Δετζώρτζη, Κ.

(2024). *Η διασφάλιση της ποιότητας στις υπηρεσίες κοινωνικής φροντίδας για Αμεα στην Ελλάδα και τις χώρες της Ευρώπης.* [Μεταπτυχιακή διπλωματική εργασία που δε δημοσιεύθηκε]. Πανεπιστήμιο Δυτικης Αττικης, Αθηνα.]

DeFrances L (2001). Autism on the rise. *The Scientist*, 15:16–19.

Demir (2012). Çokkültürlü eğitimin Erciyes Üniversitesi öğretim elemanları için önem derecesi. *International Periodical For The Languages* , 7(4), 1453-1475.

Demir, S. & Başarır, F. (2013). Çok kültürlü eğitim çerçevesinde öğretmen adaylarının özyeterlilik algılarının incelenmesi, *International Journal of Social Science, 6(1),* 609- 641. DOI: 10.9761/JASSS_489

Demirçelik, E. (2020). *Eğitimde Çokkültürlülük.* İksad Yayınevi. https://iksadyayinevi.com/wpcontent/uploads/2020/02/%C3%A7okk%C3%BClt%C3%BCr2.pdf

Demirsoy, M. (2013). *Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının çokkültürlülüğe ilişkin görüşleri ve çokkültürlü eğitime yaklaşımları* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Marmara Üniversitesi, İstanbul.

Diğer, H. & Yıldız, A. (2021a). Engelli bireylere yönelik algı ölçeği: geçerlilik ve güvenirlik çalışması. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 31(2),* 807-822. https://doi.org/10.18069/firatsbed.886698

Diğer, H. & Yıldız, A. (2021b). Engelli Bireylere Yönelik Toplumsal Algı. *Fırat Üniversitesi Harput Araştırmaları Dergisi*, 8(15): 67-84.

Diken, H. D. (2020). Otizm spektrum bozukluğu olan öğrenciler. İ. H. Diken (Ed) *Özel Eğitime İhtiyaçı olan Öğrenciler ve Özel Eğitim* (431-466), Pegem Akademi.

Dimitriadou İ. (2015). *İ aneksartiti diaviasi ton atomon me noitiki anapiria: Mia sindiastiki meleti ton gome.* [Μεταπτυχιακή διπλωματική εργασία που δε δημοσιεύθηκε]. Panepistimio Makedonias, Thesaloniki. [Δημητριάδου I. (2015). *Η ανεξάρτητη διαβίωση των ατόμων με νοητική αναπηρία: Μια συνδυαστική μελέτη των απόψεων των γονέ* [Μεταπτυχιακή διπλωματική εργασία που δε δημοσιεύθηκε]. Πανεπιστήμιο Μακεδονιας. Θεσσαλονίκη]

Doğruel, F. (2022). Beden, birey ve toplum kesişiminde engelli bireylerin erişebilirlik deneyimleri: Gaziantep örneği, *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi, 25(2),* 299-317. https://doi.org/10.18490/sosars.1111387

Dodur, H. M. S. (2020). İşitme ytersizliği olan öğrenciler ve eğitimi. S. Talas (Ed) *Özel Eğitim* 223-249. Nobel yayıncılık

Döndüren, H. (2003). İslâm'ın engellilere tanıdığı kolaylıklar ve ruhsatlar [Yayımlanmamış tebliğ], Ülkemizde Engelliler Gerçeği ve İslam (sempozyum), D.İ.B., Ankara.

Dunghav, D. S. (2021). Multiculturalismin education. *Educational Resurgence Journal,* 3, 46- 51.

Duran Düşünür, A. (2018). *İlkokullarda kaynaştırma eğitiminde karşılaşılan sorunlara ilişkin öğretmen görüşleri.* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Pamukkale Üniversitesi, Denizli.

Durduran, Y & Bodur S. (2009). Konya'da engelli çocukların sağlık hizmetlerinden yararlanma ve beklenti durumu. *Genel Tıp Dergisi,* 19(4), 169-175

Ekici N. (2004). *Grafik eğitiminde öğrencilerin görsel algı ve algılama farklılıklarının afiş tasarımları yoluyla saptanması.* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Gazi Üniversitesi. Ankara.

Eratay, E. & Eldeniz Çetin, M. (2013). Bolu ilindeki işverenlerin engelli çalışanlara yönelik tutumları. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 21 (4), 1681-1694.

Eratay, E.,(2010). Zihinsel yetersizliği olan çocuklar ve eğitimi. N. Baykoç (Ed.), *Öğretmenlik Programları için Özel Eğitim* (170-197), Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.

Ergin, A. Z., Fazlıoğlu, Y. & Ergin, D. Y. (2022). Öğretim elemanlarının eğitimde çokkültürlülük tutumları. *Trakya Eğitim Dergisi,* 12(3), 1163-1174. https://doi.org/10.24315/tred.790617

Erkuş, A. (2021). *Bilimsel araştırma süreci,* Seçkin Yayıncılık.

Ertan, G. (2017). *Görsel sanatlarda anlam ve algı.* Alternatif Yayıncılık.

Evaggelia, S. & Vasileios, P., (2023)., İ antimetopisi ton atomon me eidikes anagkes sto perasma ton aionan. Paragontes pou epıreasan tin anaptıksı tıs idikis agogis stin Ellada [Metaptihiaki diplomatiki ergasia pou de dimosievthike]. Panepistimio Ditiki Attikis, Aigale. [Ευαγγελία, Σ. & Βασίλειος, Π. (2021). Η αντιμετώπιση των ατόμων με ειδικές ανάγκες στο πέρασμα των αιώνων. Παράγοντες που επηρέασαν την ανάπτυξη της ειδικής αγωγής στην Ελλάδα [Μεταπτυχιακή διπλωματική εργασία που δε δημοσιεύθηκε] Πανεπιστιμιο Δυτικης Αττικης Αιγαλε]

Evangelinou, A. (2016). Polipolitismikotita ke ekpedefsi stin Evropi. [Metaptihiaki diplomatiki ergasia pou de dimosievthike]. Panepistimio Egeu, Mitilini. [Evangelino, A. (2016). Πολυπολιτισμικότητα και Εκπαίδευση στην Ευρώπη [Μεταπτυχιακή διπλωματική εργασία που δε δημοσιεύθηκε], Πανεπιστιμιο Αιγαιου, Μυτιληνη.]

Evangelos, L. (2012). *Oikogenyaki epivarinsi se atoma me kinitiki anapiriya* [Metaptihiaki diplomatiki ergasia pou de dimosievthike]. Panepistimio Pireos, Pirias. [Ευαγγελος, Λ. (2012). *Οικογενειακη επιβαρυνση σε ατομα με κινητικη αναπιρια* [Μεταπτυχιακή διπλωματική εργασία που δε δημοσιεύθηκε]. Πανεπιστήμιο Πειραιος, Πειραιάς.]

Fani, K. (2015) İ thetikes epiptosis tu pediu me noitiki anapiria stin ikogenia: Antılipsis goneon [Metaptihiaki diplomatiki ergasia pou de dimosievthike]. Panepistimio Didikis Makedonias, Florina. [Φανή Κ., (2015) Οι θετικές επιπτώσεις του παιδιού με νοητική αναπηρία στην οικογένεια: Αντιλήψεις των γονέων [Μεταπτυχιακή διπλωματική εργασία που δε δημοσιεύθηκε]. Πανεπιστημιο Δυτικης Μακεδονιας, Φλωρινα.]

Fazlıoğlu, Y. (2010). Dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu olan çocuklar ve eğitimi. N. Baykoç (Ed.), *Öğretmenlik Programları için Özel Eğitim*. (208-232), Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.

FEK A. 153 / 31.08.1972. Peri metekpedevseos tou ekpedevtıkou porsopıkou Dimotikis Ekpedevseos. [ΦΕΚ Α 153 / 24/31.08.1972. Περί μετεκπαιδεύσεως του εκπαιδευτικού προσωπικού Δημοτικής Εκπαιδεύσεως (Νόμος 1222/1972)]

FEK A. 1566/ 1985. Domi ke Liturgia tis protovathmias ke devterovathmias mias ekpedevsis ke alles diataksis.[ΦΕΚ Α’ 1566/1985 Δομή και λειτουργία της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας μιας εκπαίδευσης και αλλες διατάξεις]|

FEK A. 199 / 2.10.2008. İdiki agogi ke ekpedevsi atomon me anapiria i me idikes ekpedevtikes anagkes. [ΦΕΚ Α' 199/2.10.2008. Ειδική αγωγή και εκπαίδευση ατόμων με αναπηρία ή με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες (Νόμος 3699/2008)]

FEK A. 78 / 14.03.2000. Ekpedevsi ton atomon me idikes ekpedevtıkes anagkes ke alles diataksis. [ΦΕΚ Α' 78/14.03.2000. Εκπαίδευση των ατόμων με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες και άλλες διατάξεις. (Νόμος 2817/2000)]

FEK A. 88 / 11.04.2012. Kiposi tis Simvasis ya ta dikeomata ton atomon me anapiries ke tu Proepetikou Protokollou stın Simvasi ya ta dikeomata ton atomon me anapiries. [ΦΕΚ Α΄ 88/11.04.2012. Κύρωση της Σύμβασης για τα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρίες και του Προαιρετικού Πρωτοκόλλου στη Σύμβαση για τα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρίες (Νόμος 4072/2012)].].]

Gal, E., Schreur, N., & Engel-Yeger, B. (2010). Inclusion of Children with Disabilities: Teachers' Attitudes and Requirements for Environmental Accommodations. *International journal of special education*, *25*(2), 89-99.

Gencer, M. (2019). *Engellilik durumu ve engellilere yönelik toplumsal algı: Kütahya örneği* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Dumlupınar Üniversitesi, Kütahya.

Genç, Y. (2015). Engellilerin sosyal sorunları ve beklentileri. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 35(2),* 65-92. https://doi.org/10.21560/spcd.77043

Giddens, A. (2000). Runaway world: how globalisation is reshaping our lives. NewYork: Routledge.

Girgin, G. & Baysal, A. (2005). Zihinsel engelli öğrencilere eğitim veren öğretmenlerin mesleki tükenmişlik düzeyleri ve bazı değişkenler (İzmir örneği). *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi,* 18(18), 1-10.

Goldenberg, H., & Goldenberg, I. (2013). *Family Therapy (8th ed.).* Belmont, CA: Brooks/Cole, Cengage Learning.

Gökmen, N. (2017) *Engellilere yönelik kaynaştırma eğitiminin sosyal dışlanma bakımından incelenmesi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi].Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul.

Gömleksiz, M. N. & Kılınç, H. H. (2014).Vatandaşlık ve demokrasi eğitimi dersi tutum ölçeği geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Journal of Turkish Studies,* 9(5), 993 -1004. doi: http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.6797.

Görgün, B. (2020) Özel öğrenme güçlüğü olan çocukları eğitimi. S. Talas (Ed.). *Özel Eğitim* (159-188), Nobel Yayıncılık.

Guitar, B. (2014). Stuttering, An İntegrated Approach to Its Nature and Treatment. Baltimore: Lippincolt William and Wilkins

Gül, G. & Barış, İ. (2023). Özel gereksinimli bireylere yönelik tutumlar: sosyal hizmet öğrencilerinden yansımalar. *Uluslararası Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi,* 3(3), 169-178. https://doi.org/10.57114/jswrpub.1331328.

Günay, R. & Görür, H: İ. (2013). Osmanlı Devleti'nde sağır dilsiz ve a'ma mektebi. *Tarih Araştırmaları Dergisi,* 32(53), 55-76. doi:10.1501/Tarar_0000000534

Gürer, B. & Kaya, E. (2024). İşitme ve görme engellilere yönelik yaygın din eğitimi hizmetlerine katılanların problem ve beklentileri (İstanbul örneği). *Darulfunun İlahiyat, 35(1),* 247-285.

Haciantoniou, M. (2013). *Piotita zois ton goneon enilikon pedion me noitiki aneparki* [Metaptihiaki diplomatiki ergasia pou de dimosievthike]. Aristotelio Panepistimio, Thessaloniki. [Χατζηαντωνιου, Μ. (2013). *Ποιοτητα ζωης των γονεων ενηλικων παιδιων με νοητικη ανεπαρκει* [Μεταπτυχιακή διπλωματική εργασία που δε δημοσιεύθηκε]. Αριστοτελεια Πανεπιστιμιο, Θεσσαλονικη]

Harris, J. (2018) Leo Kanner and autism: a 75-year perspective, *International Review of Psychiatry,* 30(1), 3-17. doi: 10.1080/09540261.2018.1455646

Hodge D., Hoffman C. D. & Sweeney D. P. (2011). Increased psychopathology in parents of children with autism: Genetic liability or burden of caregiving? *Journal of Developmental anda Physical Disabilities.* 23(3), 227-39. DOI:10.1007/s10882-010-9218-9

Hüseyinoğlu, A. (2015). Bir döneme damga vuran Batı Trakya'da Medreselerin dünü-bugünü. *Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi.* 4(1), 155-160.

Individuals with Disabilities Education Act [IDEA], (2004). Individuals with disabilities education improvement act of 2004. http://idea.ed.gov/download/statute.html.

Irmak, A. (2017) *Dikkat eksikliği hiperaktivite etiyopatogenezinde supar düzeylerinin değerlendirilmesi* [Tıpta uzmanlık tezi]. Erciyes Üniversitesi, Kayseri.

Ismaıl, A. (2020). *Batı Trakya'daki özel gereksinimli azınlık ailelerinin ve normal gelişim gösteren kardeşlerinin yaşadıkları sorunlar.* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Trakya Üniversitesi, Edirne .

Ismail, A. & Coşkun, İ. (2023). Engelli bireylerin Yunanistan'ın Batı Trakya Bölgesindeki yerel basında temsili. *Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi* 9(2), 8-15.

Ivers R. Q., Norton R., Cumming R.G., Butler M. & Campbell A. J. (2000). Visual impairment and hip fracture. *Am. J. Epidemiol,* 152(7), 633-639. doi: 10.1093/aje/152.7.633

Jegatheesan B, (2010). Cross-Cultural ıssues in parent professional interactions: A qualitative study of perceptions of Asian American mothers of children with developmental disabilities. *Research & Practice for Persons with Severe Disabilities* 34(3–4), 123–136

Kafa, (2022). *Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin çokkültürlülük kavramına ilişkin bilgi, beceri ve tutumları* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. İnönü Üniversitesi, Malatya.

Kaner, S. (2016). Aile katılımı ve işbirliği. B. Sucuoğlu (Ed.). *Zihin Engelliler ve Eğitimleri* (352-399), Kök Yayıncılık.

Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Yer Alan Engelli Bireylere Yönelik İbarelerin Değiştirilmesi Amaçıyla Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun. Resmi gazete:3/5/2013 tarihli ve 28636 sayılı. https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/05/20130503-1.htm

Kar, C. (1992). Exceptional children: Their psychology and education. New Delhi: Sterling.

Kara, B. C., & Coşkun, İ. (2022). Erken çocukluk döneminde normal gelişim gösteren çocuğu olan annelerin ergenlik algısı. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* 24(2), 489-512

Karaçoban, E. (2021). Anadolu'da dinî inanç ve yaşayışta görülen bazı eski tesirler üzerine değerlendirme. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 50, 429-467.

Karagöz, İ. (2013). Kur'an'ın engellilere bakışı İ. Karagöz (Ed.). *Ülkemizde engelliler gerçeği ve İslâm (Sorunlar ve Çözüm Önerileri).* (33-58). Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

Karakaya, I. (2005). Zihinsel engelli çocukların eğitimi. *Eğitim Güncesi Rehberlik Dergisi,* 4, 1- 2.

Karasavvidis, S. (2017). To aghos tis frontidas pedion me noitiki anapiria apo tin ikogenia se diaforetikus politismou, *Elliniko Periodiko tis Nosilevtikis Epistimis*, 78-82. [Καρασαββίδης, Σ. (2017) Το άγχος της φροντίδας παιδιών με νοητική αναπηρία από την οικογένεια σε διαφορετικούς πολιτισμούς, *Ελληνικό Περιοδικό της Νοσηλευτικής Επιστήμης,* 78-82]

Karataş, R. (2020) Görme yetersizliği. S. Talas (Ed), *Özel Eğitim* (251-169), Nobel Yayıncılık.

Kargın, T. (2004). Baş Makale: kaynaştırma: Tanımı, gelişimi ve ilkeleri. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi,* 5 (2) 1-13. https://doi.org/10.1501/Ozlegt_0000000080.

Kartal, M. S. (2018). Otizim spektrum olan çocuklar. A. Arı & M. S. Kartal (Ed.) *Özel Eğitime Giriş* (133-148), Eğitim Yayınevi.

Kaya, A. (2020). Özel eğitimde aile ve işbirliği. S. Talas (Ed), *Özel Eğitim* (63-83), Nobel Yayıncılık.

Kaya, E. (2019). *İşitme ve görme engellilere yönelik yaygın din eğitimi veren din görevlilerinin mesleki problemleri ve beklentileri (İstanbul Müftülüğü örneği)* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Marmara Universitesi, İstanbul.

Kazanoğlu, D. (2020). İletişim dil ve konuşma bozukluğu olan çocuklar. S. Talas (Ed), *Özel Eğitim* (323-345), Nobel Yayıncılık.

Kebaneilwe. M. D, (2016). Disability as a challenge and not a crisis: The Jesus Model. *Journal of Disability and Religion*, 20(1-2), 93-102. DOI:10.1080/23312521.2016.1152939.

Keengwe, J. (2010). Fostering cross cultural competence in preservice teachers through multicultural education experiences. *Early Childhood Education Journal,* 38, 197-204. doi: 10.1007/s10643-010- 0401-5

Kılıçarslan, N. (2013). *Engellilerde sosyalleşme ve iletişim bağlamında ibadet alanlarının ulaşılabilirliği: Hacı Hasan Camii modeli örneği* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.

Kırkız, M. (2007). Hakikat ve mecaz bağlamında Kur'an'da "engellilik" ifade eden sözcüklerin linguistik analizi. *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,* 12(1), 103-117.

Kikeri, V. & Gogka, E. (2016). *Anapiria ke apasholisi stin Elliniki agora ergasıas* [Metaptihiaki diplomatiki ergasia pou de dimosievthike]. TEİ Ditikis Elladas Patra. [Κικερη, Β. & Γκογκα, Ε. (2016). *Αναπηπια και απασχοληση στην Ελληνικη αγορα εργασιασ* [Μεταπτυχιακή διπλωματική εργασία που δε δημοσιεύθηκε]. ΤΕΙ Δυτικης Ελλαδας Πατρας.]

Kiose, M. (2016). *Diaforetikotita stin ekpedefsi: Metanastes mathites me idikes ekpedeftikes ananges i anapiria* [Ptihiaki ergasia], Panepistimio Didikis Makedonias, Florina. [Κιοσε, Μ. (2016), *Διαφορετικοτητα στην εκπαιδευση μεταναστες μαθητες με ειδικες εκπαιδευτικες αναγκες η αναπηπια* [Πτυηιακη εργασια] Πανεπιστημιο Δυτικης Μακεδονιας, Φλωρινα.]

Koçiatou, A. & Panagiotou, N. (2004*). İ ekpedevsı ton tıflon atomon/ atomon me anapiries tis orasis: i periptosi tou Kentrou Ekpaidevsis ke Apokatastasıs Tiflon* [Ptihiaki ergasia], İraklio, Kritis. [Κοτσιάτου, Α. & Παναγιώτου, Ν. (2004). *Η εκπαίδευση των τυφλών ατόμων / ατόμων με αναπηρίες της όρασης: η περίπτωση του Κέντρου Εκπαίδευσης και Αποκατάστασης Τυφλών.* [Πτυχιακή Εργασία]. Ηράκλειο Κρήτης.]

Koçyiğit, S. (2015). Anasınıflarında kaynaştırma eğitimi uygulamalarına ilişkin öğretmen-rehber öğretmen ve ebeveyn görüşleri. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi, 4(1),* 391-415.

Kol, S. (2011). Erken çocuklukta bilişsel gelişim ve dil gelişimi. *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 21(21),* 1-21.

Koller, D., Pouesard, M.L. &Rummens, J.A. (2018), Defining social inclusion for children with disabilities: *A Critical Literature Review. Children & Society,* 32, 1-13

Kongar, E. (1996), Kültür ve Biliminsanının Sorumluluğu. https://www.kongar.org/makaleler/mak_kulb.php

Kot, M., Sönmez, S. & Eratay, E. (2018). Özel Gereksinimli Bireylere Sahip Ailelerin Yaşadıkları Zorluklar, *Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi,* 37, 85-96.

Kotsiatu A. & Panagiotu, N. (2004). *Ekpedevsi Ton Tiflon/Atomon Me Anapiries Orasis, İ Periptosi To Kendro Ekpedevsis Ke Apokatastasis Tiflon*. Ptihiaki Ergasia Irakio, Kriti.

Kotsiopulos, K. (2013). Kinonikos apoklismos ke me idikes anagkes. [Metaptihiaki diplomatiki ergasia pou de dimosievthike]. Aristotelio Panepistimio, Thessaloniki. [Κωτσιοπουλος, Κ. (2013*). Κοινωνικος αποκλεισμος και με ειδικες αναγκες* [Μεταπτυχιακή διπλωματική εργασία που δε δημοσιεύθηκε]. Αριστοτελεια Πανεπιστιμιο, Θεσσαλονικη]

Kotsopulos, S. (2007). *İ Gonistu Avtistiku Pedyu. Sto Sillogiko Themata Psihodinamiki Ke Psihokinonikis Pedopsihiatrikis. Themata Psihokinonikis Pedopsihiatrikis.* Atina: Kastaniotis

Köylü, M. (1990). Din görevlilerinde bulunması gereken nitelikler. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,* 4, 135.

Kula, N. (2004). Engellilik ve din. *Diyanet Aylık Dergi,* 161,4-7.

Kurnaz, E. (2020). Otizm spektrum bozukluğu olan çocukların eğitimi. S. Talas (Ed.), *Özel Eğitim* (113-132), Nobel Yayıncılık.

Kurtoğlu, H. H. & Özçırpıcı, B. (2019). A Comparison of family attention and burnout in families of children with disabilities and families of children without disabilities *Turkiye Klinikleri J Med Sci*, 39(4), 362-374. DOI: 10.5336/medsci.2018-62949

Kuru Aktürk, N. B. & Ekim, A. (2013) Toplumda engelli çocuk. *Arel Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 7(3), 178-185.

Kymlicka, W. (2012). *Multiculturalism: Success, failure, and the future*. Migration Policy Institute. https://www.migrationpolicy.org/sites/default/files/publications/TCM-Multiculturalism-Web.pdf

Kymlicka,W.(2020). *Çokkültürlü yurtaşlık: azınlık haklarının liberal teorisi* (Çev: A. Yılmaz). Ayrıntı Yayınları.

Kyrgiou, E. S., (2019, Oktovriu),Ekpedefsi ke metanastevsi stin Ellada Thesmiko ya ti diapolitismiko ekpedevsi ke isholiki pragmatikotita. O. Pahi (ipirgos) *To polipolitismiko sholio ston 21. aiona: Didaktikes methodoi efarmosmenes praktikes ke politismikes deksiotites*, Panellinio Diepistimoniko Sinedrıo me Tema. Kerkira.[[Κύργιου, Ε. Σ., (2019, Οκτωβρίου). Εκπαίδευση και μετανάστευση στην Ελλάδα: θεσμικό πλαίσιο για τη διαπολιτισμική εκπαίδευση και σχολική πραγματικότητα. Ο. Παχή (υπουργός), *Το πολυπολιτισμικό σχολείο στον 21. αιώνα: Διδακτικές μέθοδοι, εφαρμοσμένες πρακτικές και πολιτισμικές δεξιότητες,* Πανελλήνιο Διεπιστημονικό Συνέδριο με θέμα: Κέρκυρα.]

Locke, D. C., & Bailey, D. F. (2014). *Increasing multicultural understanding*. New Delhi: SAGE Publications. https://doi.org/10.4135/9781483319582.

Mann, C. (2006). *Educational placement options for blind and visually impaired students: A literature rewiew*. Washington: Washington State Institute for Public Policy.

May, A.L. & Stone, C.A. (2010). Stereotypes of individuals with learning disabilities: Views of college students with and without learning disabilities. *Journal of LearningDisabilities*, 43(6), 483–499.

Melekoğlu, M. A. (2020). Özel öğrenme güçlüğü olan çocuklar. A. Arı & M.S. Kartal (Eds.). Özel Eğitime Giriş (151-169), Eğitim Yayınevi

Miles, M, B., ve Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis: An expanded Sourcebook. (2nd ed).* Thousand Oaks, CA: Sage.

Milli Eğitim Bakanlığı [MEB], (2006). Özel eğitim hizmetleri yönetmeliği. https://orgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2012_10/10111226_ozel_egitim_hizmetleri_yonetmeligi_son.pdf

Milli Eğitim Bakanlığı [MEB], (2014). Çocuk Gelişimi ve Eğitimi (işitme engelliler), Ankara.

Milli Eğitim Bakanlığı [MEB], (2015). Çocuk Gelişimi- Zihinsel Engelliler. Ankara: T.C. Millî Eğitim Bakanlığı Özel Öğretim Kurumları Genel Müdürlüğü.

Milli Eğitim Bakanlığı [MEB], (2018). Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği. **(**2018**)**. **7**/07/2018 tarihli ve 30471 sayılı resmi gazate. https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/07/20180707-8.htm

Milli Eğitim Bakanlığı [MEB], (2021). Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Aileler için Rehber Kitapçık, https://orgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2021_02/04102647_ZYHYNSEL_YETERSYZ LYYY_OLAN_BYREYLER_TR.pdf

Miritzi Moustafa, I. (2019). *Batı Trakya'da engelli çocuğa sahip azınlık ailelerinin profili* [Yayımlanmamış Yüksek lisans tezi], Trakya Üniversitesi, Edirne.

Mosiiwa G. (2017), *Disability and the cultural persfectıve of famıly memebers, neighbours and religious leaders and ıts effects towards the education and*

rehabilitation of children whit disabilities [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Trakya Üniversitesi, Edirne.

Motavalli-Mukaddes, N. (2019) Otizm spektrum bozuklukları, tanı ve takip. İstanbul: Nobel Tıp Kitapları.

Muhcu, S. (2015). *Ortopedik Engellilik ve Din Başa Çıkma (Trabzon Örneği)* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Hitit Üniversitesi, Çorum.

Musayev, (2013) *Engelli bireylerin din eğitimi* [Yayımlanmamış doktora tezi], Uludağ Üniversitesi, Bursa.

Myrtokoki, M. (2020*). Sigpitiki meleti tu ekpedevtıkou ke nomothetıkou plesıou parohis ipiresion idikis agogis ke ekpedevtikes anagkes se Ellada, Italia ke Ispania* [Μεταπτυχιακή διπλωματική εργασία που δε δημοσιεύθηκε]. Panepistimio Makedonias, Thesaloniki.[Μυρτοκόκη, Μ. (2020). *Συγκπιτικη μελετη του εκπαιδευτικου και νομοθετικου πλαισιου παροχης υπηρεσιων ειδικης αγογης και εκπαιδευτικες αναγκες σε Ελλαδα, Ιταλια και Ισπανια* [Μεταπτυχιακή διπλωματική εργασία που δε δημοσιεύθηκε]. Πανεπιστήμιο Μακεδονιας. Θεσσαλονίκη]

Nikolakaki & Georgilaki (2014). *İkogenies pedion me anapiria: O polos tu kinoniku liturgu.* [Ptihiaki ergasia], Panepistimio Ditikis Attikis, İraklio. [Γεωργιλακη, Ε. & Νικολακακη, Α. (2014). *Οικογενειες παιδιων με αναπηρι: Ο ρολος του κοινωνικου λειτουργου.* [Πτυηιακη εργασια] Πανεπιστήμιο Δυτικής Αττικής, Ηρακλειο.]

Nowak, I., Świtaj, P., Charzyńska, K. &Anczewska, M. (2014). Social inclusion through interventions targeting psychosocial difficulties in schizophrenia.*XII Annual International Conference of the Bulgarian Comparative Education Society (BCES) Sofia &Nessebar, Bulgaria 15-20 June 2014,* pp. 318 – 325.

Oğuz, E. S. (2011). Toplum bilimlerinde kültür kavramı, *Edebiyat Fakültesi Dergisi 28 (2),* 123-139.

Orhan,S. & Genç K. G. (2015). Engellilere yönelik ülkemizdeki özel eğitim hizmet uygulamaları ve örnek ülke karşılaştırması. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi,* 35(2),115-146.

Otieno, P. A. (2009). Biblical and theological perspectives on disability: Implications on the rights of persons with disability in Kenya. *Disability Studies Quarterly,* 29(4).

Özateş Gelmez, S. (2021). Temel bir insan hakkı olarak engelli bireylerin eğitim hakkı: ortaokul öğrencisi velilerin engellilerin eğitimine ilişkin tutumları. International Journal of Social and Humanities Sciences Research (JSHSR), 8(76), 2638–2652. https://doi.org/10.26450/jshsr.2737.

Özbulut, M. & Sayar Ö. (2009). Bir sosyal dışlanma fotoğrafı. *Aile ve Toplum* 5(17), 59-76.

Özdemir (2019). Ailelerin danışmanlık rehberlik ve eğitim gereksinimlerinin karşılanması. A. Cavkaytar (Ed.). *Özel Eğitimde Aile Eğitimi* (157-188). Vize Akademik Yayıncılık.

Özdemir, M. (2011). Nitel veri analizi: Sosyal bilimlerde yöntembilim sorunsalı üzerine bir çalışma, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* 11(1), 323-343.

Özdoğru, M. (2021). Zihinsel Engellilerin Eğitiminde Öğretmenlerin Motivasyon Durumları. *Uluslararası Beşeri Bilimler ve Eğitim Dergisi,* 7(15),321-345.

Özel, C. (2012). *Türkiye'de çokkültürlülük çoğulculuk ve din,* [Yayımlanmamış doktora tezi], Marmara Üniversitesi, İstanbul.

Özensel, E. (2013). Doğu toplumlarında ve Türkiye'de birlikte yaşama arayışı: çokkültürlülük mü? Yoksa yeni bir model mi?. *Akademik İncelemeler Dergisi,* 8(3), 1-19.

Özer, S. (2015). İslâm ve diğer medeniyetlerin engelliye bakışı. *Bilim Name Dergisi 28,* 50-65.

Özgür, İ., (2017). *Engelli Çocuklar ve Eğitimi Özel Eğitim,* Karahan Kitapevi.

Özhan, İ. (2006). *Farklılaşmanın özel görünümleri olarak çokkültürlülük ve çok kültürcülük* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Gazi Üniversitesi, Ankara.

Özmenteş, G. (2006). Müzik dersine yönelik tutum ölçeğinin geliştirilmesi. *İlköğretim-Online Dergi,* 5 (1), 23-29.

Özşenol, F., Işıkhan, V., Ünay, B., Aydın, H. İ., Akın, R., & Gökçay, E. (2003). Engelli çocuğa sahip ailelerin aile işlevlerinin değerlendirilmesi. *Gülhane Tıp Dergisi,* 45(2), 156-164.

Öztürk, Y. (2011). *Engelli çocuğa sahip ailelerin gereksinimlerinin ve aile yükünün belirlenmesi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Haliç Üniversitesi, İstanbul.

Pahi, O., Sotiriyu S. & Kasimati, K. (2019, Oktovriu). İ avthevtiki matisi ke aksiologisi os protasi evallaktikis ekpedevtikis politikis stin polipolitismiki taksi. O. Pahi (ipirgos) *To polipolitismiko sholio ston 21. aiona: Didaktikes methodoi efarmosmenes praktikes ke politismikes deksiotites,* Panellinio Diepistimoniko Sinedrıo me Tema. Kerkira. [Παχή, Ο., Σωτηρίου, Σ. & Κασιμάτη, Κ. (2019, Οκτωβρίου). Η Αυθεντική Μάθηση και Αξιολόγηση ως πρόταση εναλλακτικής εκπαιδευτικής πολιτικής στην πολυπολιτισμική τάξη. Ο. Παχή (υπουργός), *Το πολυπολιτισμικό σχολείο στον 21. αιώνα: Διδακτικές μέθοδοι, εφαρμοσμένες πρακτικές και πολιτισμικές δεξιότητες,* Πανελλήνιο Διεπιστημονικό Συνέδριο με θέμα: Κέρκυρα.]

Pahi, O. (2019). To polipolitismiko sholio ston 21. aiona: Didaktikes methodoi efarmosmenes praktikes ke politismikes deksiotites. Panellinio Diepistimoniko Sinedrıo me tema, Kerkira. [Παχή, Ό. (2019). Το πολυπολιτισμικό σχολείο στον 21. αιώνα: Διδακτικές μέθοδοι, εφαρμοσμένες πρακτικές και πολιτισμικές δεξιότητες. *Πανελλήνιο Διεπιστημονικό Συνέδριο με θέμα,* Κεπκυρα.]

Parekh, B. (2002). Çokkültürlülüğü yeniden düşünmek: kültürel çeşitlilik ve siyasal teori. (Çev: B. Tanrıseven), Phoenix Yayınevi 2000.

Polat, İ. & Kılıç, E. (2013). Türkiye'de çokkültürlü eğitim ve çokkültürlü eğitimde öğretmen yeterlilikleri, *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 10, 352-372.

Polat, S. Ç. (2011). *Engelli Bireylere ,İlişkin Kültürel Tanımlamaların Başka Dilde Aşk Filmi Üzerinden İncelenmesi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi] Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Polemıkos, N., Kela, M., Theodoropulou, E. & Stpogilos, B. (2010). Ekpedevsi pedion me idikes anagkes. Mia poliprısmatiko prosegisi. Pedio. [Πολεμικός, Ν., Καίλα, Μ., Θεοδωροπούλου, Ε., Στρογγυλός, Β.(2010). *Εκπαίδευση παιδιών με ειδικές ανάγκες. Μια πολυπρισματική προσέγγιση.* Πεδίο.]

Poutali, E. (2014). *Diapolitismikotita ke polipolitısmikotita ennies ke praktikes* [Metaptihiaki diplomatiki ergasia pou de dimosievthike]. Dimokritio Panepistimio, Aleksandrapoli. [Πουταλή, Ε. (2014*). Διαπολιτισμικότητα και πολυπολιτισμικότητα, εννοιες και πρακτικές* [Μεταπτυχιακή διπλωματική εργασία που δε δημοσιεύθηκε]. Δημοκριτειο Πανεπιστημιο Αλεξανδρουπολη]

Rehm R.S. (1999) Religious faith in Mexican-American families dealing with chronic childhood illness. *Image: Journal of Nursing Scholarship* 31, 33–38.

Reitz, J. G. (2009). Assessing multiculturalism as a behavioral theory. *In Multiculturalism and Social Cohesion,* 1-47. https://doi.org/10.1007/978-1-4020-9958-8_1

Samadi, S.A., Abdollahi-Boghrabadi, G., McConkey, R. (2018) Parental Satisfaction with Caregiving for Children with Developmental Disabilities: Development of a New Assessment Tool. *Children (Basel).* 5(12), 166. doi: 10.3390/children5120166

Sancaklı, S. (2006). Hz. Peygamber'in engellilere karşı bakış açısının tesbiti. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi,* 6(3), 37-72.

Say, Ö. (2017). Çokkültürlülük kavramı ve anlamın çokluğu. *Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*,. 7 (1), 29-39.

Sengstock, M. C. (2009). *Voices of Diversity Multi-Culturalism in America, Sipringer,* Network https://books.google.gr/books?id=B_esOIh-T7IC&pg=PR9&hl=el&source=gbs_selected_pages&cad=1#v=onepage&q&f=false

Seylim, E. (2021). Veli görüşlerine göre engelli bireylerin eğitim hakkına erişim durumları sorunlar ve çözüm önerileri. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi,* 20(80), 2272-2292. https://doi.org/10.17755/esosder.848731

Sezer Korucu, K., Çalışkan Söylemez, Ş. & Oksay, A. (2021). Biyopsikososyal yaklaşım ve gelişim süreci. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyonel Dergisi*, 12(30), 689-700. DOI: 10.21076/vizyoner.780418

Shaywitz, S. E., & Shaywitz, B. A. (2005). Dyslexia (specific reading disability). Biological Psychiatry, 57(11), 1301-1309. https://doi.org/10.1016/j.biopsych.2005.01.043.

Sohbet R. & Geçici, F., (2015). Life Quality of Families With Disabled Children, *İnönü Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi,* 4 (2), 34-40

Söyler, F. (2010). *Hadislerde özür kavramı ve Hz. Peygamber'in özürlülere yaklaşımı* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Kahramanmaraş.

Sözen, H. (2024). Engelilik modelleri perspektifinde İslam Medeniyeti ve diğer toplumlardaki engellilik: Çeşitli kültürlerin bakış açıları. *Uluslararası Medeniyet Çalışmaları Dergisi,* 9(2). 150-173. https://doi.org/10.58648/inciss.1452607

Spencer-Oatey, H. (2012). What is culture? A compilation of quotations. *GlobalPeople Core Concept Compilations*. www.warwick.ac.uk/globalknowledge

Spiridoula, Th. K., (2013). *Koinonikos apokleismos ke atoma me eidikes anagkes*. [Metaptihiaki diplomatiki ergasia pou de dimosievthike]. Aristoteleio Panepistimio, Thesaloniki. [Σπυπιδουλα, Θ. Κ. (2013), *Κοινωνικος αποκλεισμος και ατομα με αναγκες* [Μεταπτυχιακή διπλωματική εργασία που δε δημοσιεύθηκε]. Απιστοτελειο Πανεπιστιμιο, Θεσσαλονικη.]

Stamou, A. G., Alevriadou, A., Eleptherio, P. & VAmvakidou, I. (2008). Constructing an identity of able-bodiedness: Discourses of disability by Primary School Children. Στο A. Ross & P. Cunningham (Ed.) *Reflecting on Identities: Research, Practice and Innovation*. London: CiCe, 643-652.

Stavris, M. (2009). *To vivlio ke ta pedia me noitiki istepisi.* [Metaptihiaki diplomatiki ergasia pou de dimosievthike]. Aleksandrio Tehnologiko Ekpedevtiko İdrima Thessalonikis, Thessaloniki. [Σταύρης, M. (2009). *Το βιβλιο και τα παιδια με νοητικη υστερηση* [Μεταπτυχιακή διπλωματική εργασία που δε δημοσιεύθηκε]. Αλεξάνδρειο Τεχνολογικό Εκπαιδευτικό Ίδρυμα Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη.]

Stephen, P. R. & Timothy, J. A. 2024). Organizational Behavıor https://api.pageplace.de/preview/DT0400.9781292449968_A46465006/preview-9781292449968_A46465006.pdf

Styles, M., Alsharshani, D., Samara, M., Alsharshani, M., Khattab, A., Qoronfleh, Mw., Al-Dewik, N. (2020). Risk factors, diagnosis, prognosis and treatment of autism. Frontiers in Bioscience, 25(9), 1682-1717.

Su, G. (2016). *Köyde Yaşayan Engelli Bireyler Üzerine Nitel Bir Araştırma* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Sucuoğlu, B. (2016). Zihinsel engelliliğin tarihçesi. B. Sucuoğlu (Ed.), *Zihin Engelliler ve Eğitimi* (16- 45), Kök Yayıncılık.

Sulis, S. G. (2008) *Ena Sholio Gia Oluş. Apo Tin Erevna Ston Praksi Pedagogiki Tis (Tomos B)* Atina: Gutenberg

Şafak, P.,(2019). Görme yetersizliği olan çocuklar. Ü. Şahbaz (Ed.), *Özel Eğitim ve Kaynaştırma* (32-68), Anı Yayıncılık.

Şahin, S.,(2010).Öğrenme güçlüğü olan çocuklar ve eğitimi. N. Baykoç (Ed.), *Öğretmenlik Programları için Özel Eğitim* (197-207), Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.

Şahsuvar, (2003). *Eğitilebilir zihinsel engelli olan ilköğretim 2. kademe öğrencileri için geliştirilen mesleki farkındalık eğitiminin değerlendirilmeri* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi], Marmara Üniversitesi. İstanbul.

Şata, M. (2020). Nitel araştırma yaklaşımları. E. Oğuz (Ed.), *Eğitimde Araştırma Yöntemleri* (99-117). Eğiten Kitap.

T. C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, (1983). Sosyal Hizmetler Kanunu. Tarih: 27/5/1983 ve 18059 sayılı resmi gazete https://www.aile.gov.tr/eyhgm/mevzuat/ulusal-mevzuat/kanunlar/sosyal-hizmetler-kanunu/

T. C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, (2005). Engelliler Hakkında Kanun. Tarih: 7/7/2005 ve 25868 sayılı resmi gazete. https://www.aile.gov.tr/eyhgm/mevzuat/ulusal-mevzuat/kanunlar/engelliler-hakkinda-kanun/

T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Başkanlığı. (2009). Türkiye özürlüler araştırması 2002. Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara.

Taylor, C. (2006). *Modern Toplumsal Tahayyüller*. Çev. H. Koyukan, Metis Yayınları.

Tekkanat, Ç. (2019). Bir kelam problemi olarak engellilik [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. İstanbul Üniversitesi, İstanbul.

Temizkan, Ö. (2016). *Modern Toplumda Çokkültürlülük.* http://www.academia.edu/1744248/Modern_ Toplumda_Çokkültürlülük

Tepe, E.,(2024). *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmenlerinin çokkültürlü eğitime ilişkin görüşleri* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Harran Üniversitesi, Şanlıurfa.

Tezcan, M. (2007). Kur'an'ın bedensel engellilere yaklaşımı. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, (10),* 137-186.

Tezcan, M. (2013). *Sosyolojik kuramlarda eğitim*. Anı Yayıncılık.

Thanopoulos, J. (2007), *Global Business: Environment, Structure & Challenges,* Interbooks.

Thapar, A., Cooper, M., Jefferies, R., & Stergiakouli, E. (2012). What causes attention deficit hyperactivity disorder? Archives of Disease in Childhood, 97(3), 260-265.

Tiryaki, E. N. (2017). Özel gereksinimli bireylere okuma yazma öğretimi ile ilgili öğretmen adaylarının görüşleri. *International Journal of Language Academy, 5(7),* 152-159. DOI : 10.18033/ijla.3792

Treloar, L. L. & Bahçekapılı, M. (2012). Engellilik, dini inançlar ve kilise: engelli yetişkinlerin ve aile bireylerinin deneyimleri. *Journal of Istanbul University Faculty of Theology, (27),* 211-230.

Trevlia,H. (2009), *İ polipolitismiko sto filelevthero dimokratıkı kratos.* [Metaptihiaki diplomatiki ergasia pou de dimosievthike]. Panepistimio Athinon, Athina. [Τρέβλια, Χ. (2009). *Η πολυπολιτισμικοτητα στο φιλελευθερο δημοκρατικο κρατος* [Μεταπτυχιακή διπλωματική εργασία που δε δημοσιεύθηκε].Πανεπιστήμιο Αθηνών Αθήνα]

Tufan, R. B. (2022). Olumsuz algı yönetimi biçimi olarak inkarcıların Kur'an da tuzak kurma eylemleri. *Journal of Analytic divinity, 6(1),* 249-267. https://doi.org/10.46595/jad.1095317

Turan, F. & Yükselen, A. İ. (2015). Özel gereksinimli çocuklar ve kaynaştırma. Hedef.

Turan, Z. (2017). *İşitmenin doğası ve işitmeye yardımcı teknolojiler.* Pegem Akademi.

Türk Dil Kurumu Sözlüğü, *Türk Dil Kurumu Sözlükleri* 02.03.2024 tarihinde https://sozluk.gov.tr/ erişilmiştiri.

United Nations Development Programme UNDP (2016). Evaluation of Disability-Inclusive Development at UNDP, http://web.undp.org/evaluation/evaluations/thematic /disability.shtml

Ünal, V. (2016). *Engellilerde Toplumsal Bütünleşme ve Dindarlık.* Rağbet Yayınları.

Ünlü, E. (2020). Özel Eğitime Gereksinimi duyan çocuklar ve özel eğitim. İ.H., Diken (Ed.), *Özel Eğitime Gereksinimi Olan Öğrenciler ve Özel Eğitim* 3-17. Pegem Akademi

Ünlü, S., Bağcıvan, A., & Kara, B. (2022). Geçmişten günümüze Türk kültüründe engelli anlamlandırmaları. *Milli Kültür Araştırmaları Dergisi, 6(1),* 96-130. https://doi.org/10.55774/mikad.1119383

Ünsal, Ö. F. & Şahan, B. (2015). Okul öncesi dönem çocuklarının engelli kavramına ilişkin görüşleri. *Hacettepe University Faculty of Health Sciences Journal,* 409-416.

Üstüner Top, F. (2009), Otistik çocuğa sahip ailelerin yaşadıkları sorunlar ile ruhsal durumlarının değerlendirilmesi. *Niteliksel Araştırma Çocuk Dergisi, 9(1),* 34-42.

Vasiliki, B. P. (2014). *İthiki theoresi tou ethelontismou* [Metaptihiaki diplomatiki ergasia pou de dimosıevthike]. Aristotelio Panepistimio Thesssaloniki. [Βασιλικι, Β. Ρ. (2014) Ηθικη θεωρηση του εθελοντισμου, [Μεταπτυχιακή διπλωματική εργασία που δε δημοσιεύθηκε] Αριστοτελειο πανεπιστημιο Θεσσαλονικης.]

Vasiliou, A. & Stamatakis, N. (1992). Leksiko epistimon tou anthpopou, 236-237 Athina. [Βασιλείου, Α. & Σταματάκης, Ν. (1992). Λεξικό επιστημών του Ανθρώπου, 236-237 Αθήνα.]

Velivasaki, G. & :Çivaliou, A. (2007). *Voithiki tehnologia programmatos spudon ya mathites me elafra voitiki kathisterisi,* Panepistimio Patron, Patra. [Βελιβασάκη, Γ. & Τσιβαλιού, Α. (2007). *Βοηθητική τεχνολογία προγράμματος σπουδών για μαθητές με ελαφρά νοητική καθυστέρηση*, Πανεπιστήμιο Πατρών, Πάτρα.]

Vervaet, R. Houte M. V. & Stevens, P. A. J. (2018). Multicultural school leadership, multicultural teacher culture and the ethnic prejudice of Flemish pupils.

Teaching and Teacher Education, 76(6), 68-77. https://doi.org/10.1016/j.tate.2018.08.009

Volk, H. E., Lurmann, F., Penfold, B., Hertz-Picciotto, I., Mcconnell, R. (2013). Traffic-Related Air Pollution, Particulate Matter, And Autism. *JAMA Psychiatry*, 70 (1), 71-77. 10.1001/jamapsychiatry.2013.266

World Health Organization. [WHO], (1980). International Classification of Impairments, Disabilities and Handicaps. Geneva. https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/41003/9241541261_eng.pdf?-sequenc

Yakışır, A. N. (2009). *Bir modern olgu olarak çokkültürlülük.* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Selçuk Üniversitesi, Konya.

Yalçın, H. (2022). Bir araştırma deseni olarak fenomenoloji. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* 22 (Özel Sayı 2), 213-232.

Yaman, A. (2019). Küreselleşme süreci ve küreselleşmenin yerel kültüre etkisi. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi, (44),* 422-436. https://doi.org/10.17498/kdeniz.649953

Yavuz, F. (2016). *Zihinsel Engelli Çocuğu Olan Ailelerin Karşılaştıkları Sosyal Dışlanma Sorunsalı Üzerine Bir Araştırma* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Sıtkı Kocaman Üniversitesi, Muğla.

Yazıcıoğlu, T. (2018). Kaynaştırma uygulamalarının tarihsel süreci ve Türkiye'de uygulanan kaynaştırma modelleri. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 8(1),* 92-110. https://doi.org/10.30783/nevsosbilen.420028

Ye, J. (2022). Introduction to Autism Spectrum Disorders (ASDs): Genetic and Environmental Risk Factors, Treatments. Advances in Social Science, *Education and Humanities Research (ASSEHR), 687,* 406–413. 10.2991/978-2-494069-31-2_52

Yıldırım, A., ve Şimşek, H. (2006). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri.* Seçkin Yayıncılık

Yıldırım, İ. (1997). Algılanan sosyal destek ölçeğinin geliştirilmesi güvenirliği ve geçerliği. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 13*, 81–87.

Yiğit, Y. (2010). *En güzel örnekten rahmet damlaları.* Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara.

Yönet, H. (2024). *Engelli olmanın kader ve imtihanla ilişkisi.* [Yayımlanmamış Yüksek lisans tezi], Selcuk Üniversitesi. Konya.

Yüksel, A. (2021). *Dezavantajlılığın bir adım ötesi: Engelli çocuk sahibi kadınların yaşadıkları güçlüklerin incelenmesi ve sosyal politika önerieileri* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Gazi Üniversitesi, Ankara.

Zaimakis, G. & Kandilaki, A. (2005) *Diktia Kinonikis Prostasias.* Atina: Kritiki. [Ζαϊμάκης, Γ. & Κανδυλάκη, Α., (2005) Δίκτυα κοινωνικής προστασίας. Αθήνα: Κριτική.]

EKLER

EK-1: Engelli Çocuğunun Ebeveynlerine Ait Kişisel Bilgiler

ÇOCUĞUN;

Cinsiyeti:

Yaşı:

Tanısı:

ANNENİN;

Yaşı:

Eğitim Durumu:

Mesleği:

BABANIN;

Yaşı:

Eğitim Durumu:

Mesleği:

Medeni Durum :

EK-2 Engelli Çocuğun Yakınlarına Ait Kişisel Bilgiler

Yaş:

Cinsiyet:

Eğitim Durumu:

Mesleği:

Medeni Durum:

Çocuk Sayısı:

EK- 3 Din Görevlilerine Ait Kişisel Bilgi Formu

Yaş:

Cinsiyet:

Eğitim Durumu:

Kıdem:

Medeni Durum:

EK-4 Öğretmenlere Ait Kişisel Bilgiler

Yaş:

Cinsiyet:

Eğitim Durumu:

Kıdem:

Engelli Çocukla

Çalışma Durumu:

EK-5 Görüşme Formu

1. Engelli bireyler hakkında düşünceleriniz nelerdir?
2. Kimleri engelli olarak tanımlıyorsunuz?
3. Engelli bireylerin toplum içine katılımları hakkında ki düşünceleriniz nelerdir?
4. Engelli bireylerin toplum içinde nasıl algılandıklarını düşünüyorsunuz?
5. Engelli bireylerin eğitilebileceğine veya tedavi edilerek iyileşme göstereceğine inancınız nedir?
6. Sizce engelli olmanın nedenleri nedir?
7. Engellilik algınız, birlikte yaşadığınız farklı etnik gruplara sahip kişilerden etkilenmekte mi?
8. Dininizin engelliliğe bakış açısını açıklar mısınız?

EK-6 Etik Kurul İzni

T.C.
TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL VE BEŞERİ BİLİMLER ARAŞTIRMALARI ETİK KURULU

Oturum Sayısı: 2025/01
KARAR NO:2025.01.02 **Karar Tarihi: 08.01.2025**

Akademik Danışmanlığını Üniversitemiz Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi Prof.Dr. Yeşim FAZLIOĞLU'nun yaptığı, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İnterdisipliner Engelli Çalışmaları Anabilim Dalı Engelli Çalışmaları Doktora Programı öğrencisi Secher MEMETALİ tarafından, Trakya Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu'nda değerlendirilmek üzere gönderilen "Engellilik Algısının Çokkültürlü Bakış Açısı İle Değerlendirilmesi: Yunanistan Rodop İli Örneği" başlıklı araştırma dosyası incelenmiştir. Araştırmanın; gerçekleştirilmesinde etik bilimsel standartlar açısından sakınca bulunmadığına mevcudun oy birliği / ~~oy çokluğu~~ ile karar verilmiştir.

EK-7 Dilekçe